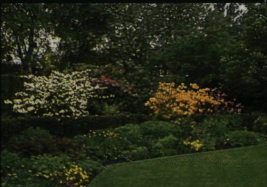

de WEERLD A

Dr. A.H.G. Schaars

Staring Instituut

Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten

WALD

Pag. 2

Pag. 4

Pag. 7

Pag. 15

Pag. 17

Pag. 18

Pag. 20

Pag. 21

Pag. 25

Pag. 27

Pag. 28

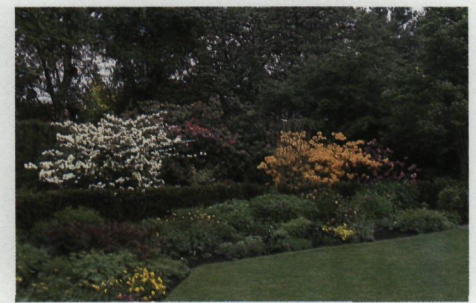
Pag. 29

Pag. 36

Pag. 37

Pag. 55

Pag. 57

Pag. 73

Pag. 75

Pag. 76

Pag. 79

Pag. 80

Pag. 82

Pag. 86

Pag. 88

Pag. 97

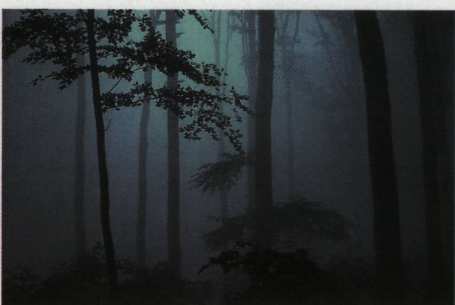
Pag. 101

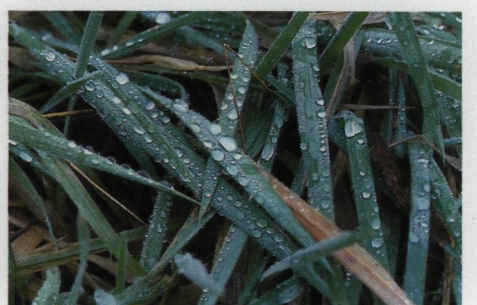
Pag. 102

Pag. 105

Pag. 133

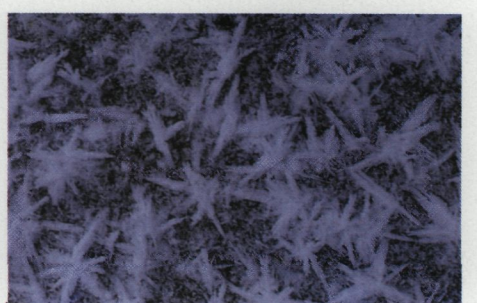
Pag. 137

Pag. 139

Pag. 145

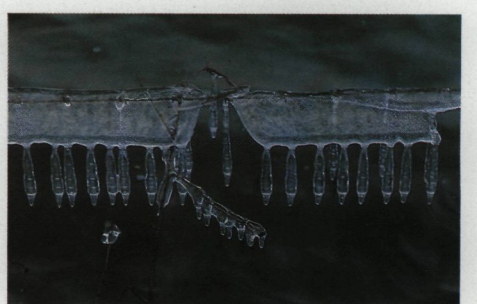
Pag. 146

Pag. 149

Pag. 150

Pag. 151

Pag. XVI

Pag. 87

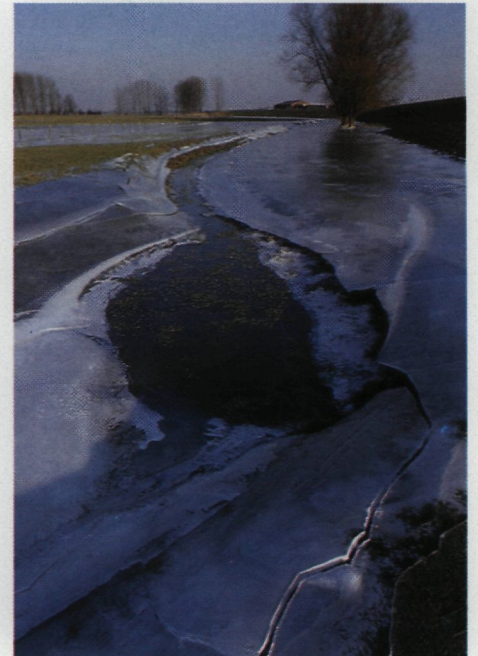
Pag. 160

Pag. 168

Pag. 93

Pag. 152

PLEKPLAATJES

Op dit vel staot 42 plaatjes, dee op verschillende plaatsen in 't woordenboek staon mot, ze mot eerst uut-eknipt wodn en doornao op de an-egeven plaatsen met liem eplekt wodn.

WOORDENBOEK
VAN DE ACHTERHOEKSE EN LIEMERSE DIALECTEN
WALD

⌘ DE MENS EN DE WEERLD - A

SCHAARS, A.H.G.

⌘ De mens en de wereld / A.H.G. Schaars. - Doetinchem :
Staring Instituut, 1987. - III. - (Woordenboek van de
Achterhoekse en Liemerse dialecten).
Uitg. onder ausp. van de WALD-commissie.

ISBN 90-70845-19-9

© Staring Instituut, Doetinchem 1987
Druk: Drukkerij Zeegers B.V., Doesburg

WOORDENBOEK
VAN DE ACHTERHOEKSE EN LIEMERSE DIALECTEN
WALD

⌘ **DE MENS EN DE WEERLD - A**

Dr. A.H.G. Schaars

Steun van de Rabobanken in Achterhoek en Liemers hef ter too
bie-edragen dat disse uitgave tut stand kommen kon.

't WALD kump uut onder toezicht van de WALD-commissie;
doorin zit:
dr J.B. Berns, mw dr Jo Daan, W. van Keulen, drs G.J.H. Krosenbrink,
mw P.B.M. van Raay, G.M. Rabeling, dr A.H.G. Schaars.

INLEIDING

DOELSTELLING

A'j de inleiding van De mens en zien huus vergeliekt met de inleiding van dit deel, dan blik dat de taal woorin beiden eschreven bunt, anders is: De mens en zien huus hef 'n inleiding in 't standaard-Nederlands, disse inleiding is --net zo as alle andere bladzieden-- in 't dialect. Eigelek is dat laatste 'n logisch gevolg van 't uurgangspunt van 't WALD: in de Achterhoekse en Liemerse taal 'n woordenboek samen te stellen dat geet aover Achterhookse en Liemerse mensen en dat emaaft is deúr Achterhookse en Liemerse mensen veúr Achterhookse en Liemerse mensen.

Dat de inleiding van 't in 1984 uut-ekommen deel De mens en zien huus in 't standaard-Nederlands eschreven is, kump, umdat an-enommen is, dat mensen dee in inleidingen belangstelt, in 't standaard-Nederlands aover dialecten laest en schriefft. Maor umdat disse inleiding wezelek neet anders is as de inleiding van De mens en zien huus, lik 't good noe 'n inleiding in 't dialect te schrieven. Veur streekgenoten is e zo --hoppelek-- ok interessant.

't WALD wil 'n verzameling weurde in dialect uut Achterhook, Liemers en 't anpöölende gebied bie-ene-brengen en publiceren dee kenmerkend is veur de riekdom van de Achterhookse en Liemerse dialecten. Dat zal gaon op 'n manere, woorbie ok andere as taalkundege --bevoobeld: volkskundege, geschiedkundege en sociale-- aspecten andach kriegt.

VEURGESCHIEDENIS

De eerste Achterhoker, dén 't dialect van zien streek op-eschreven hef, is den dichter A.C.W.Staring ewes: zien verzameling van zon 300 dialectweurde is al veúr 1830 ontstaon. Maor in de derteger joren van de veurege eeuw hebt ok anderen liesten met dialectweurde emaaft: H.I. Swavings lieste stamt uut 1835, en R.W.Tadama's lieste uut 1839. T.H.Buser hef tussen 1856 en 1861 dialectweurde epubliceerd en H.Loman en J.Gimberg hebt liesten an-elegd in respectievelik 1882 en 1883. Prof. J.H.Gallée hef ter zich 't meeste met bezeg-ehollen: in 1882 hef e 'n lieste epubliceerd, dee in 1695 op-evolgd is deur zien WOORDENBOEK VAN HET GELDERSCH-OVERIJSSSELSCH DIALECT. Doorop bunt tussen 1902 en 1905 weer anvullingen verschenen in de DRIEMAANDELIJKSE BLADEN. Op den dorpel van den twintegsten eeuw bereidt M.Bruijfel zien academisch proefschrift veur, woorin e 'n lieste met dialectweurde opnôm. In 1901 is e doorop in Utrecht epromoveerd.

Zo bunt ter zon 7000 Achterhookse en Liemerse weurde in den veuregen eeuw op-etekend. In de serie TELGEN VAN 'T WALD bunt dee in 1981 en 1983 uut-egeven.

Nao de publicaties van Gallée en Bruijfel wodt ter tut in de derteger joren weinag an 't opschrieven van dialectweurde edaone. De belangriekste verzamelingen van weurde uut de laatste viefteg joor, bunt de verzamelingen van Kerst Zwart (1930), G.H.Wanink (1948, 1954), A.H.D.Rots (1964, 1966), G.H.Deunk (1971, 1982), B.Weelink (1980), Henk Harmsen (1982), Hendrik Odink (1983), G.J.Beunk (1985) en A.Colenbrander (1985). De verzamelingen van Weelink, Harmsen, Beunk en Colenbrander bunt ok in de serie TELGEN VAN 'T WALD uut-egeven.

As ter miesschien weurde in dit deel van 't WALD staot, dee neet verkloord wodt, dan kö'j dee weurde in al disse uitgaven opzeuken.

Aover 't maken van 'n niej woordenboek is veur 't eerste in 1978 epraot. Op 13 juni van dat joor nôm de Dialectkring Achterhook en Liemers 't besluit um zon woordenboek te gaon maken. As in 1979 't Staring Instituut op-ericht wodt, nôm dat 't idee aover. 'n Commissie stelt 'n plan op dat veur-elegd wodt an streekgenoten dee der zin an hebt um met te warken. In maart 1980 kriegt de metwarkers de eerste vraogenlieste; in september 1987 wodt de 35e lieste rond-estuurd. In de zeuven en 'n half joor dat ter vraogenliesten rond-estuurd wodt, bunt ter meer as 2000 vraogen esteld. Doorop bunt zon 150.000 antwoorden egeven, woorvan der zon 37.500 verwarkt bunt.

OPZET EN INRICHTING

't WALD is --net zo as 't WOORDENBOEK VAN DE BRABANTSE DIALECTEN (WBD), 't WOORDENBOEK VAN DE LIMBURGSE DIALECTEN (WLD) EN 't WOORDENBOEK VAN DE VLAAMSE DIALECTEN (WVD) een woordenboek, dat systematisch in-edeeld is. Maor omdat 't uitgangspunt van 't WALD de mens is, is ter veur 'n wat andere opzet ekaozen as de andere drie woordenbeuke. Dee bunt namelek in-edeeld in twee onderdelen, woorbie 't gebruik van woorden 'n rolle spölt. Dee beide onderdelen wodt an-eduud as: vaktalen --woorden dee heurt bie bepaolde ambachten-- en algemene woordenschat --woorden dee neet gebruikt wodt in speciale (vak)kringen.

't WALD zal uiteindelek uut vijf hoofddelen bestaan:

de mens

de mens en zien huus

de mens en zien wark

de mens en zien gezins- en gemeenschapslaeven

de mens en de weerld.

Doormet hef 't WALD ekaozen veur de umgekeerde ordening van Hallig en Von Wartburg, dee de weerld as uitgangspunt enommen hebt. Bie 't samenstellen van de vraogenliesten kump 't an de "Nijmeegse Centrale voor Dialekt- en Naamkunde" samen-estelde aoverzich van begrippen dee af-evraogd könt wodn, prima van passe. Dat aoverzich grip terugge op de indeling van Hallig en Von Wartburg en is emaaft deur mw. drs. C.Frissen.

Van de vijf hoofddelen is in 1984 uut-ekommen De mens en zien huus. Dit deel --woorin op-enommen bunt hoofdstukken aover grond; wegen en water; hemellichamen, wolken en lochten; 't weer-- is 't eerste deel van De mens en de weerld. Dat deel is volledig, as ok de planten en dieren beschreven bunt. Naor 't zich löt anzeen zal dat in 1988 waezen.

Alle vijf hoofddelen hebt 'n eigen, met 1 beginnende pagina-nummering. Veur alle vijf hoofddelen is 'n symbool ekaozen, um later 't teruggezeuken vanuut 't samen-vattende register van woorden makkelek te maken. Dee symbolen bunt:

¶ veur: de mens

⌋ veur: de mens en zien huus

⌋ veur: de mens en zien wark

Υ veur: de mens en zien gezins- en gemeenschapslaeven

× veur: de mens en de weerld.

Zo as hierbaoven eschreven is, hef dit deel vier hoofdstukken. 'n Hoofdstuk is onderverdeeld in paragrafen en --enkeld-- onderparagrafen.

't Eerste deel van 'n (onder)paragraaf is 't woord, wat 't meeste veurkump. Naor dit trefwoord kump 'n commentaar van de redacteur; dat is cursief af-edrukt. De commentaren bunt eschreven in 't dialect van de redacteur. In dit deel is dat 't dialect van Borculo, de plaatse woor den auteur geboren is.

't Derde onderdeel besteet uut de benamingen dee in gebruik bunt. Dee weurde staot --as 't um weurde uut Achterhook en/of Liemers geet-- in hoofdletters en hebt altyd 'n nummer. Weurde, dee allene veur 't gebied buten Achterhook en Liemers op-egeven bunt, hebt gin nummer. De dialectweurde wodt --eschreven in de WALD-spelling-- as zelfstandege weurde behandeld. Ze wodt dus neet --zo as in de andere systematische woordenbeuke 't geval is-- as varianten ezeen van 't standaard-Nederlands.

De opsomming van de weurde is neet alfabetisch, maor geet as volgt:

- 't woord dat 't vaakste op-egeven is, kump as eerste; de weurde dee minder bekend bunt, staot dus achteran.

- woorden dee verwantschap met mekare hebt, staot zo kort meugelek bie mekare.

As ter één of meer letters tussen häökskes staot --bevobeld: PUT(TE)--, dan hölt dat in, dat vormen mêt en zönder de tussen häökskes staonde letters, op-egeven bunt.

'n Accent (') veur 'n woord of lettergreep van 'n woord gif an, dat de klemtoon op de volgende lettergreep völt.

In 't anbrenge van verbindingsstreepjes (TAO-E GROND) zit gin strak systeem; aover 't algemeen wodt ter 'n verbindingsstreepjes ezet, as de herkenboorheid van weurde in gevoor kump.

Nao 'n dialectwoord staot de namen van de Achterhookse en Liemerse plaatsén, woorveur 't woord op-egeven is. Dee namen wodt af-ekort op-egeven. Haoste al tied besteet de afkorting uut de eerste drie letters; enkeld steet ter 'n veerde letter bie. De afkortingen bunt af-eleid van de standaard-Nederlandse namen. Dat is edaon, omdat ze dan makkeleker te herkennen bunt.

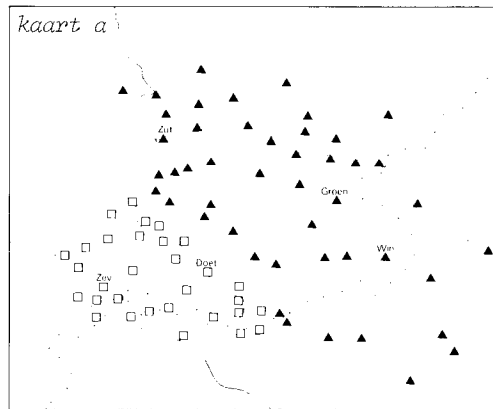
De afkortingen wodt egeven in 'n volgorde dee samenhönk met de verwantschap van de dialecten; dee is as volgt: vanuut 't noordwesten (Gorssel) geet de opsomming naor 't oosten (Winterswiek); vandooruut naor 't westen (Doesburg), woorna de plaatsén in de Liemers volgt. As 'n woord in den helen Achterhook en Liemers op-egeven is, dan steet ter: Acht, Liem. Nao de schune streep (/) komt de opgaven uut andere woordenbeuke; nao 'n hekke (||) komt de plaatsén uut 't butengebied.

'n Verwizing naor 'n kaartjen uut de inleiding gif an, dat de op-egeven woorden 'n verspreiding hebt, dee (umsgeveer) geliek is an 't kaartjen uut de inleiding. As de woorden "old", "now", "soms" tussen häökskes op-enommen bunt achter 'n plaatse, dan gif dat an, dat dat woord in dee bepaolde plaatse old of niej is of weineg gebruekt wodt.

As veerde onderdeel van 'n (onder)paragraaf komt de biedragen uut de verschillende plaatsén en de anhalingen uut dialectliteratuur en woordenbeuke. Biedragen dee bie mekare heurt, staot bie mekare. Taalkundege biedragen komt al tied 't eerste.

(Onder)paragrafen wooraover weineg te zeggen völt, hebt 'n eenvoudiger opzet.

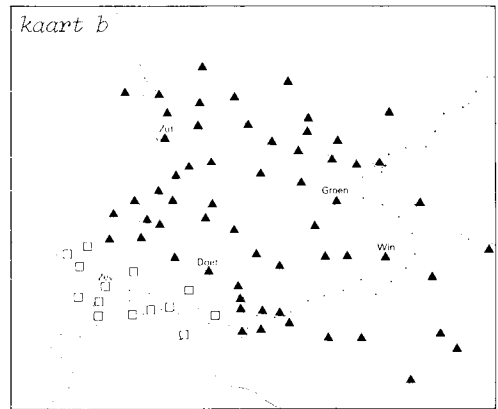
De onderschriften bie de kaartjes en plaatjes bunt cursief. Ze bunt weer eschreven in 't dialect van de redacteur.

▲ *piepe, tange*

□ *piep, tang*

De grenze tussen de gebieden woor de -e in weurde as "piepe" en "tange" veurkump, löp --zo as blik op kaart a-- gelieke op met den Olden Iesselt. Dat höldt in, dat den Achterhook de -e wël hef, en de Liemers neet.

▲ *-n in meervoud blij*

□ *-n in meervoud blij neet*

Ok de grenze tussen meervoud mèt en zonder -n an 't ende van 'n woord (komen-kome) löp --zo as blik op kaart b-- gelieke op met den Olden Iesselt; maor noe wat meer naor 't suden. Den Achterhook hef de -n dus wël; de Liemers neet.

De symbolen op de kaartjes bunt zo vólle meugelek op dezelfde menere gebruikt:

- met ▲ of △ wodt in 't algemeen opgaven an-eduud, dee veurkomt in de Noordeleken Achterhook of in den Noordoosteleken Achterhook;
- met ▼ of ▽ wodt in 't algemeen opgaven an-eduud, dee veurkomt in den Oosteleken Achterhook;
- met ■ of □ wodt in 't algemeen opgaven uut de Liemers an-eduud;
- met ● of ○ wodt in 't algemeen opgaven an-eduud, dee ansluut bie 't standaard-Nederlands;
- met ◆ of ◇ wodt bezondere vormen an-eduud; zon vorm is vake te verkloren uut de ligging van de plaatse(n) woor-t-e op-egeven is.

Symbolen bunt himmaol zwart as ze op 'n kaartjen belangriek bunt.

Alle foto's bunt in den Achterhook of de Liemers enommen; allene de kleurenfoto op blz. 145 is in meert in Drenthe emaaft. As ter gin joortal in 't onderschrift op-enommen is, dan geet 't um 'n foto dee in de laatste tied emaaft is. Dee foto's geeft dus 'n beeld van Achterhook en Liemers, zo as dat noe an-etreffen kan wodn.

MATERIAAL

't Veurnaamste deel van de woordenschat is op-etekend deur warkgroepen en individuele metwarkers. Zee hebt 't woordmateriaal an de hand van vraogenliesten, dee op 't Staring Instituut emaaft wodt, verzameld.

In dit deel is materiaal gebruikt uut de volgende vraogenliesten: 10, 11, 12 en 25. Uut vraogenlieste 9, 22 en 32 bunt ok vraogen op-enommen.

Naost dit materiaal is ter op-enommen materiaal uut al bestaonde woordenliesten en woordenbeuke en uut verhalen dee in Achterhooks en Liemers dialect eschreven bunt. Ok bie 't geschikt maken veur bewarking veur 't WALD hebt 'n antal vrie-willegers 'n belangrieke biedrage eleverd.

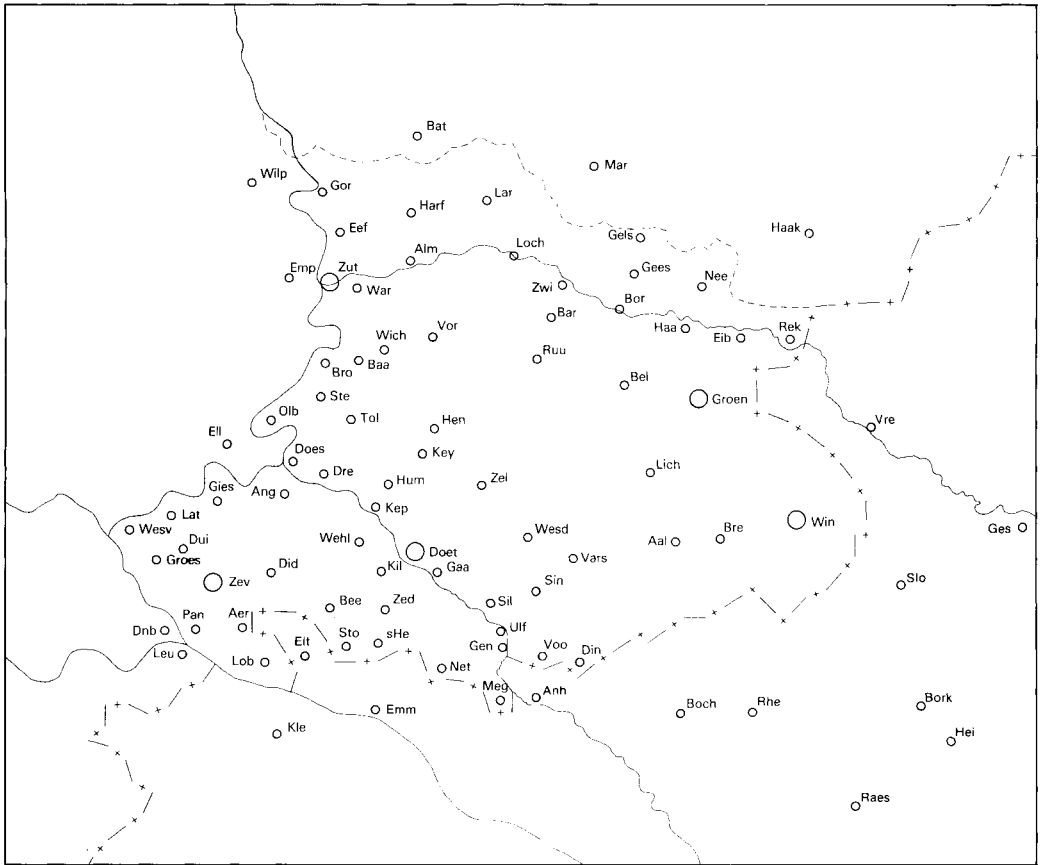
An 't ende van ieder hoofddeel kump 'n aoverzich van de bronnen dee gebruikt bunt.

GEBIED

Behalve uut 'n groot antal plaatsen in Achterhook en Liemers is ter ok materiaal op-enommen uut angrenzende streken. Dat is edaon, um te laoten zeen dat woorden zich van regio-, provincie- en rieksgrenzen weinag antrekt. Van onderzoek wat binnen dee grenzen beparkt blif, geet den indruk uut, dat de streek dee onderzoch is, 'n eenheid is. Maor in ons gebied hef de taal van Winterswiek vólle verwantschap met de taal van Vreden in Westfalen; de taal van Pannerden met de taal van Doornenburg. 't Gorssels en Wilps liekt op mekare, net zo as 't dialect van Gelster en Markel.

De plaatsen wooruut in dit deel van 't woordenbook materiaal op-enommen is, wodt egeven in de hier onder staonde alfabetische lieste. Op verzeuk van gebruikers is ter van af-estapt um de onderzochte plaatsen te geven in de volgorde zo as ze bie de opsommingen in 't woordenbook veurkomt.

Véúr iedere plaatse steet de in 't WALD gebruikte afkorting; áchter de plaatsnamen staot de bie dialectonderzoek gebrukeleke codering, zo as te vinden in 't Systematisch en alfabetisch register van plaatsnamen voor Nederland, de Nederlands-sprekende delen van België en Noord-Frankrijk en het noordwesten der Duitse Bondsrepubliek (Amsterdam/Antwerpen 1962). 't Eerste codenummer van iedere plaats is de deur 't P.J.Meertens-Instituut gebruikte code; de tweede codering is de deur de Taalatlas voor Oost-Nederland en aangrenzende gebieden gebruikte nummering.

Aal	Aalten	M9	x 6,6	Groes	Groessen	L32	x 3,5
Aer	Aerdt	L78	y 3,5	Haa	Haarlo	G253	v 6,6
Alm	Almen	F181	y 4,4	Harf	Harfsen	F164	u 4,7
Ang	Angerlo	L30	x 3,3	Harv	Harreveld	M6	x 6,1
Baa	Baak	F183	v 4,8	sHe	's-Heerenberg	L84	y 4,9
Bar	Barchem	G247	v 5,5	Hen	Hengelo	F206	w 4,2
Bee	Beek	L81	y 4,6	Her	Herwen	L79	y 3,7
Bel	Beltrum	G279	w 6,2	Hum	Hummelo	F209	w 4,6
Bor	Borculo	G252	v 6,5	Kep	Laag-Keppel	L35	x 4,8
Bro	Bronckhorst	M10	x 6,7	Key	Keyenburg	F206a	w 4,3
Did	Didam	F0205	w 4,8	Kil	Kilder	L38	x 4,5
Does	Doesburg	L34	x 3,9	Kot	Kotten	M15	x 7,2
Doet	Doetinchem	M46	y 5,6	Lar	Laren	G221	u 5,4
Dre	Drempt	L31	x 3,4	Lat	Lathum	L28	x 3,1
Eef	Eefde	F204	w 3,7	Lich	Lichtenvoorde	M7	x 6,2
Eib	Eibergen	L37	x 4,1	Liev	Lielde	G280	w 6,6
Gaa	Gaanderen	F207	w 4,4	Lob	Lobith	L80	y 3,10
Gees	Geesteren	F163	u 4,6	Loch	Lochem	G246	v 5,2
Gels	Gelselaar	G255	v 6,8	Meg	Megchelen	M44	y 5,10
Gen	Gendringen	M2	x 5,7	Nee	Neede	G251	v 6,4
Gies	Giesbeek	G249	v 6,1	Net	Netterden	L85	y 4,11
Gor	Gorssel	G227	u 6,7	Olb	Olburgen	F205-0	w 3,8
Groen	Groenlo	M43	y 5,9	Pan	Pannerden	L77	y 3,4
		L29	x 3,2	Rek	Rekken	G259	v 7,2
		F161	u 4,4	Ruu	Ruurlo	G248	v 5,6
		G280	w 6,3	Sil	Silvolde	M40	y 5,3

Sin	Sinderen	M41	y	5,4
Ste	Steenderen	F205	w	4,1
Sto	Stokkum	L83	y	4,8
Tol	Toldijk	F205b	w	4,7
Ulf	Ulft	M42	y	5,8
Vars	Varsseveld	M4	x	5,6
Voo	Vorst	M043	y	5,11
Vor	Vorden	F184	v	4,10
Vra	Vragender	M7	x	6,3
War	Warnsveld	F180	v	4,3
Wehl	Wehl	L36	x	4,6
Wesd	Westendorp	M3	x	5,3
Wesv	Westervoort	L27	x	2,4
Wich	Wichmond	F205a	v	4,9
Win	Winterswijk	M13	x	6,4
Zed	Zeddum	L82	y	4,7
Zel	Zelhem	G278	w	5,1
Zev	Zevenaar	L33	x	3,7
Zie	Zieuwent	G279a	w	6,5
Zut	Zutphen	F179	v	4,2
Zwi	Zwiep	G247	v	5,4

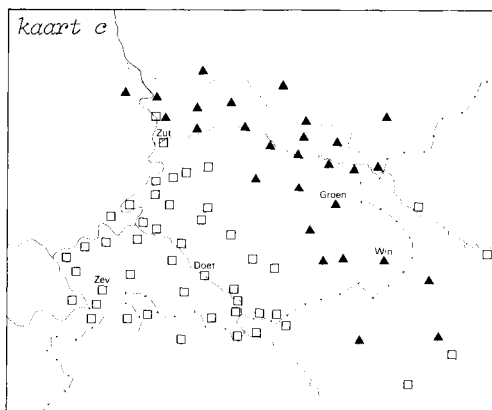
BUTENGEBIED:

Anh	Anholt		y	5,1
Bat	Bathmen	F138	t	4,8
Boch	Bocholt		y	6,6
Bork	Borken		y	8,4
Dnb	Doornenburg	L76	y	2,5
ELL	Ellecom	F201	w	3,4
Elt	Elten		y	3,1
Emm	Emmerich		y	4,4
Emp	Empfe	F178a	v	3,6
Ges	Gescher		x	8,1
Haak	Haaksbergen	G257	v	7,5
Hei	Heiden		z	8,2
Kle	Kleve		z	3,9
Leu	Leuth	L74	y	2,10
Mar	Markelo	G222	u	5,1
Raes	Raesfeld		z	8,4
Rhe	Rhede		y	7,2
Slo	Südlohn		x	8,2
Vre	Vreden		w	7,3
Wilp	Wilp	F156	u	3,5

SPELLING

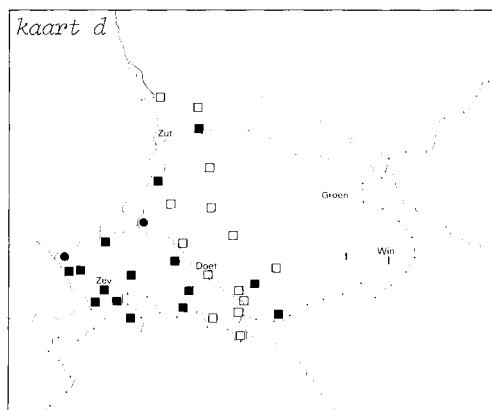
De spelling dee gebruikt wodt, is de veur 't WALD ontworpen WALD-spelling. De dooraover bestaonde brochure (A.H.G.Schaars De WALD-spelling (Doesburg [1985]) gif uitgebreide informatie.

Ok de woorden uut de Duutse dialecten staot in de WALD-spelling.

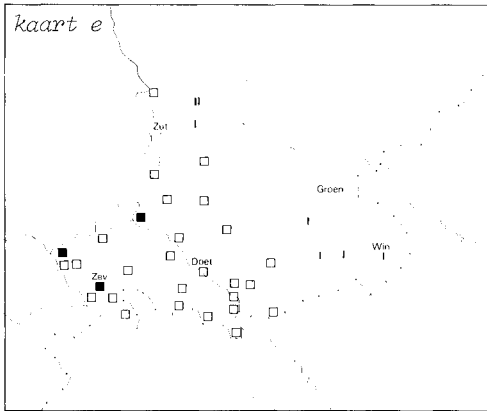
- lange ie in: "pie:p", "pie:pe"
- ▲ korte ie in: "pieppe"

Pieppe hef --zo blik op kaart c-- in den No Achterhook 'n korte ie. In de rest van den Achterhook en in de Liemers is de ie 'n lange klanke.

- altied lange oe
- korte en lange oe | één maal lange oe
- altied korte oe

In de weurde "bloemen", "geroepen" en "bloed" kump --zo as blik op kaart d-- de korte oe van uut 't westen opzetten: Westervoort en Doesburg gebriukt 'm altied. Allene in den Achterhook en 't uterste oosten van de Liemers kump de lange oe nog völle veur. De Liemers is 'n aovergangsgebied: soms wodt ter 'n korte oe gebriukt, soms 'n lange oe. Den Noordoosteleyen Achterhook hef altied oo: "blomen", "eropen" en "blood". Dee weurde staot neet op 't kaartjen. (Materiaal: RND zin 2, 35, 96).

- *altied lange ie*
- *korte en lange ie*
- | *één maal lange ie*

Zo as blik op kaart e kan de lange ie in "zien" en "gieten" vólle better op tegen de uut 't standaard-Nederlands bekende korte ie as de lange oe op 't veurege kaartjen tegen de korte oe. Allene in drie (grotere) plaatsen in 't westen kump de korte ie veur. Den Noordoostelegen Achterhoók hef ee; allene an de rand ligt wat plaatsen voor de lange ie soms wel veurkump. (Materiaal: RND zin 1, 2, 8, 14).

BEWARKING VAN 'T MATERIAAL

't Materiaal uut dit deel, is eerst per vraagenlieste bewarkt en doornao op 'n tekstverwerker etipt. 't Materiaal uut Duutslan is ter pas later bie-ekommen, onder andere umdat 't --deurdat de Duutse dialectschriefwieze vólle verschilt van de WALD-spelling-- met 'n bandrecorder af-evraogd is en in de WALD-spelling ezet deur mw H.B.Beskers en mw M.Niehues.

De metwarkers hebt ok disse kere nao-egaon of de teksten uut de plaatseleke biedragen in good dialect esteld bunt. Dat was neudeg umdat de biedragen soms um redactionele raedenen an-epast mosten wodn.

An 't ende van disse inleiding is 't fijn um alle metwarkers en instanties te bedanken, dee an 't tutstandkommen van dit deel met-ewarkt hebt: de Rabobanken in Achterhoók en Liemers hebt de uitgave in dissen vorm financieel weer meugelek emaaft; de Stichting Martens van Sevenhovenfonds en de Stichting Edwina van Heek hebt 't maken van de foto's deur Jan Gal weer meugelek emaaft. 'n Woord van dank kump ok Fred Hazelhoff too, umdat e 'n groot antal prachtege dia's beschikbaar esteld hef. Steven van den Brand bu'w dankboor veur de tekeningen en de bezitters van olde foto's danke wie, umdat ze ons toestemming egeven hebt veur publicatie. En natuurlek bu'w baovenal alle metwarkers dankboor woorvan de namen hiernaop op-enommen bunt, umdat zonder eur arbeid ok dit deel van óns woordenbook nooit eschreven was.

Deutekem, september 1987

A.H.G.Schaars

VANAF 1984 WARKT MET/HEBT MET-EWARKT AN 'T WALD:

AALTEN

Mw. H. ter Beest
 B. H. Bernink
 J. W. Geesink
 D. W. Geesink-Wisselink
 H. Hoitink-Lensink
 J. G. H. Huls
 Mw. A. Lensink
 J. Ligterink
 J. ter Linde-Duenk
 G. J. te Lindert
 G. J. Obbink
 W. J. Obbink-Korten
 J. W. Rutgers
 H. Schoppers
 G. Wagterveld
 G. Wisselink-Freriks
 H. G. Lettink

ALMEN

H. Boschloo-Ruiterkamp
 H. A. Zegwaart

ANGERLO

H. A. Wissink
 G. Hesselink
 G. Hesselink-Harbers
 G. H. Hesselink
 H. A. Nieuwenhuis
 C. J. Pennekamp
 B. Pennekamp-Siebelink

BAAK

H. Harmsen-Arfman
 A. Lochtenberg-Peters

BELTRUM

S. W. M. Gebbink-Zemann
 J. te Vogt

BORCULO

R. Berempas-Slagter
 F. W. van Dassen
 M. van Dassen-Eijkelenburg
 R. van Donkelaar-Rhebergen
 S. O. van Drooge-Stoffel
 M. Nijland-Hofstede
 B. Rhebergen
 A. H. G. Schaars

BREDEVOORT

H. C. Daniels

DIDAM

W. J. Elfrink
 M. A. Elfrink-Sanders
 J. Horsting
 M. Horsting-Baars

DINXPERLO

J. Boland
 J. Keuper
 B. W. Veerbeek

DOESBURG

J. C. ten Katen
 F. Löverink-Haanappel

DOETINCHEM

G. J. Agelink
 J. W. M. Bergevoet
 D. J. Roenhorst
 G. Roenhorst-Jansen
 G. J. Bruggink

DREMPT

D. Lucassen
 H. J. Rabeling-Oijen

DUIVEN

W. Brands
 W. van Heugten

EEFDE

B. Ebbink
 H. J. Jansen
 A. Klein Hulze
 J. Nijenhuis
 J. Regelink
 H. A. van Zeijts

EIBERGEN

R. Otto-Bartelink
 H. B. Hulshof
 M. Hulshof-Nieuwenhuis
 B. J. A. Lutikhuis
 T. Stam-Bartelink
 B. G. A. Weeink
 J. G. Rezwinkel

GEESTEREN

H. Beltman-Lubbers
 J. C. Brinkerink-van der Blink
 H. W. Florijn-Bleumink
 H. E. Florijn-Lutke Willink
 H. J. Florijn-Voskamp
 A. Groot Landeweer-Kosters

GELSELAAR

H. Voortman

GENDRINGEN

E. Rosier
 G. J. Rosier-Colenbrander
 H. J. L. Terhorst
 A. Terhorst-Heuthorst

GORSSEL

J. G. Boschloo
 D. Boschloo-Boschloo
 G. A. Jansen
 J. Klooster
 H. Klooster-Zweverink
 K. W. Makkink
 J. G. Makkink-Stenvert
 H. M. Nieuwenhuis
 C. W. Nieuwenhuis-Makkink
 E. Stormink
 R. Stormink-Hissink

GROENLO

Mw. H. Groot Bruinderink
 W. Lansink
 T. Raben-Bekken
 J. G. Roerdink
 H. Hoog Antink

GROESSEN

J. te Witt

HAARLO

G. J. Havikhorst
 J. Havikhorst
 D. F. Havikhorst-Brinkerhof

HARFSEN

K. A. Kloppers
 G. J. Koeslag
 J. Koeslag-Brummelman
 Joh. Lamberts
 H. Lamberts-Altena

HENGELO

G. J. Geurtsen
 J. W. Smeitink
 D. Smeitink-Walgemoet
 B. Luesink

KEIJENBORG

G. J. Waamelink

KEPPEL

J. Greven
 W. Greven-Wesselink
 W. Greven-Willemsen
 L. Vels-Wesselink
 L. Wesselink

LAREN

A. J. Bielderman
 J. Braakman-Koeslag
 G. Dijkerman-Dijkman
 H. J. Dijkman
 M. Greutink-Bielderman

LATHUM

C. Dorrestijn
H. Graven-Wielheesen
H. Wielheesen
J. W. Wisseborn

LICHTENVOORDE

J. B. F. Boekelder
J. Buijnink
Pater Hegeman
Ant. Hulshof
H. J. A. Hulshof
Th. Hulshof
H. Krabbenborg
Fr. Lageschaar
J. van der Mosselaar
B. Schutten
M. Vos-Lueb

LOBITH

J. H. Koenders-Vierboom
Mw. D. Kortboijer
H. B. Nieman
J. A. Striek
E. B. Vierboom
J. Wensink

LOCHEM

B. J. Altena
J. Boerman-Maas
H. J. ten Broeke
C. Draafsels-Avenarius
D. Hiddink-Dijkman
S. van der Neer
C. Puyman

MEGCHELEN

W. J. Winands

NEEDE

J. Gakink
J. ten Have
G. H. ter Horst
J. Kornegoor
A. Menkhorst-Mengerink
H. Morssink
H. de Reus
H. H. Varenhorst
I. Varenhorst-Haarman
J. Lettink-Bisperink

NETTERDEN

L. Bluemer

OLBURGEN

A. J. Gosselink

PANNERDEN

T. Bekker-Kummeling
J. Leenders
R. Loef-Hendriks

G. Roelofs

J. Willemsen

REKKEN

J. W. Boevink
G. J. Geesink
M. Kerkmeijer-Lubbers
A. Mellink
J. G. Tenkink

RUURLO

J. W. Arfman
J. Arfman-Bannink
J. Bruigom
W. Bruigom-Breman
Mw. J. Daan
E. Dijkman
J. Dijkman-Hietbrink

SILVOLDE

F. Alofs
H. J. J. Bongers
G. J. H. Doornink
A. Tap
H. Veldhorst

SINDEREN

J. A. Wisselink-Heezen
H. Geurink

STEENDEREN

H. W. Huurnink
E. J. Huurnink-Gerriksen

STOKKUM

P. Derksen
B. Hakfoort
H. Harmsen
Th. Harmsen
H. Krauts

TOLDIJK

J. H. Bouwman-Walgemoet

ULFF

H. Berendsen
H. Schenning

VARSEVELD

A. Colenbrander
H. Gesink
D. W. Gussinklo
H. Th. Wisman

VOORST

G. H. A. Lieftink
H. J. Lieftink

VORDEN

J. B. Wuestenenk
W. A. Wuestenenk-Tjoonk
D. J. A. Klein Geltink

WARNSVELD

A. J. Kuiper
G. M. Kuiper-Nossent
J. H. Nossent

WEHL

W. Bannink
Mw. B. G. Bannink
M. Eijts-Schenning
J. A. Freriks
K. Freriks-Meijer
W. Timessen
L. Timessen-Derksen

WESTENDORP

G. J. Beunk
W. G. Beunk-Wisselink
J. Buunk
A. Buunk-Colenbrander

WESTERVOORT

M. Dinnissen-Werts
J. Engelen
A. Kampschreur
T. Kampschreur
B. Siebelink
H. Volman-Krutwagen

WICHMOND
M. Dimmendaal-Denkens
R. G. Krijt
J. Namers
H. Pardijs
D. Pardijs-van Zadelhoff
M. Pellenberg-Krijt
R. Zeevalkink

WINTERSWIJK

R. Beskers
B. ten Hietbrink
G. H. Hoitink
G. J. H. Kroesenbrink
R. Kroesenbrink-Naves
H. J. Nuyss
J. van Prooije-Nijenhuis
D. W. Wilterdink
J. G. te Winkel-Heezen

ZEDDAM

Mw. A. Berndzen
Mw. D. Berndzen
Mw. A. Lukkezen
A. G. H. Lukkezen

ZELHEM

G. J. Duitshof-Berendsen
H. G. Eelderink-Nijenhuis
M. Masse link
J. H. G. Regelink-Lebbink
F. J. Wolsink

ZEVENAAR
A. W. A. Bruins
Th. J. G. Goossen

ZUTPHEN
G. J. Bierhof
G. J. Hewel
G. Nekkers
G. J. Terink
D. Scholten

ZWIEP
A. J. G. Sibinga-Reudink
G. Wegman-Reudink
G. Kettelarije

BUTENGEBIED

BATHMEN
T. Nikkels
R. Stegink-Nikkels
M. Viswart-Höften
F. Volkers
J. te Winkel
W. van Ark

DOORNENBURG
Th. Zweers
J. A. Zweers-Lindsen

ELLECOM
J. Pot-Beumer

HAAKSBERGEN
B. E. Asbreuk

MARKELO
J. H. Bussink
J. Bussink-Brinkmans
H. Onstenk
A. J. Sligman
J. H. Sligman-Bussink

MILLINGEN
E. Coerwinkel
M. Coerwinkel-Spierings

WILP
J. Aalpoel

ANHOLT
A. Visser

BORKEN
M. F. Börger
J. Siebelt

ELTEN
M. J. Wilken

EMMERICH
W. Huybers

GESCHER
A. Remmelt

HEIDEN
J. Höing
W. Ross

KLEVE
G. van Benthum

RAESFELD
J. Böckerhoff-Budde
A. Friedrich

RHEDE
M. A. Bollenberg
Th. Döring
B. Olbing

SÜDLOHN
H. Schlüter
E. Schulze Wehning-Siebing

VREDEN
W. Elling

en völle anderen voorvan ons
de namen neet bekend bunt

SPECIALE BIEDRAGEN:
R. Beskers blz. 143 (Win)
G. J. Bierhof blz. 75 (Zut)
L. Bluemer blz. 90 (Net)
J. H. Bouwman-Walgemoet blz. 168 (Tol)
W. Buser-Jansen blz. 89 (Pan)
A. Colenbrander blz. 19 (Vars)
A. J. Derking blz. 22 (Gels)
G. Eggink blz. 59 (Lar)
D. W. Geesink-Wisselink blz. 162 (Aal)
A. J. Gearkink blz. 8 (Zel)
J. C. ten Katen blz. 149 (Does)
I. Roelofs-Wezendonk blz. 88 (Pan)
D. Scholten blz. 104 (Zut)
A. D. Wormeester blz. 181 (Bor)

DIALECTLITERATUUR IS GE-EXCERPEERD DEUR:

G. J. Agelink
B. H. Bennink
H. Bulthuis-Somson
J. H. A. Knevel
H. G. Lettink
A. H. G. Schaars
M. G. Schaars-van Drooge
G. Vromen-Harenberg
F. Wellink-Cramwinkel

ANDER WARK IS NOG EDAONE DEUR:
G. J. Agelink R. Groeneboer
R. Beskers H. J. Jansen
B. Bloch-van Rhijn M. Niehues
W. de Graaf J. Tammel

FOTO'S

coll. Staring Instituut (emaakt deur Jan Gal):

× 1a, × 2a, × 4b, × 5b, × 7a, × 18b, × 20b, × 23a, × 23b, × 25b, × 27a, × 27b, × 28b, × 29a, × 30b, × 32b, × 36b, × 37b, × 44b, × 45b, × 46b, × 47a, × 49b, × 50a, × 52b, × 53a, × 53b, × 54a, × 55b, × 56a, × 56b, × 57a (2×), × 57b, × 62b, × 63a, × 64a, × 65b, × 66b, × 67a, × 68a, × 68b, × 69a, × 69b, × 73b, × 75a, × 75b, × 77b, × 78b, × 79a, × 80a, × 80b, × 82a, × 83b, × 84a, × 85a, × 85b, × 86a, × 87a, × 87b, × 94b, ×163a, ×168b, ×169b.

Fred Hazelhoff:

t.o. × 1, × 15b, × 17a, × 21b, × 76b, × 88b, × 93b, × 97a, ×101a, ×102b, ×105a, ×133b, ×137b, ×139a, ×145b, ×146a, ×149a, ×150a, ×151b, ×152a, ×160a.

coll. "De Graafschap":

× 20a, × 61b, × 62a, × 63b, × 64b, × 65a, × 66a, × 70b, × 72a, × 74a, × 81, × 83a, × 84b, × 89a, × 89b, × 90b, × 94a, × 94c, × 94d, ×156, ×162, ×182a.

coll. G.J.Bosman: × 59b.

coll. A.Colenbrander: × 19, × 60b.

coll. Jo Daan: ×159b.

coll. A.J.Derking: ×182b, ×183a.

coll. A.Heideman: × 22.

coll. G.A.Hemelman: ×183b.

coll. J.Hulshof-Meinen × 58.

coll. Waterschap van de Berkel: × 60a, ×153a.

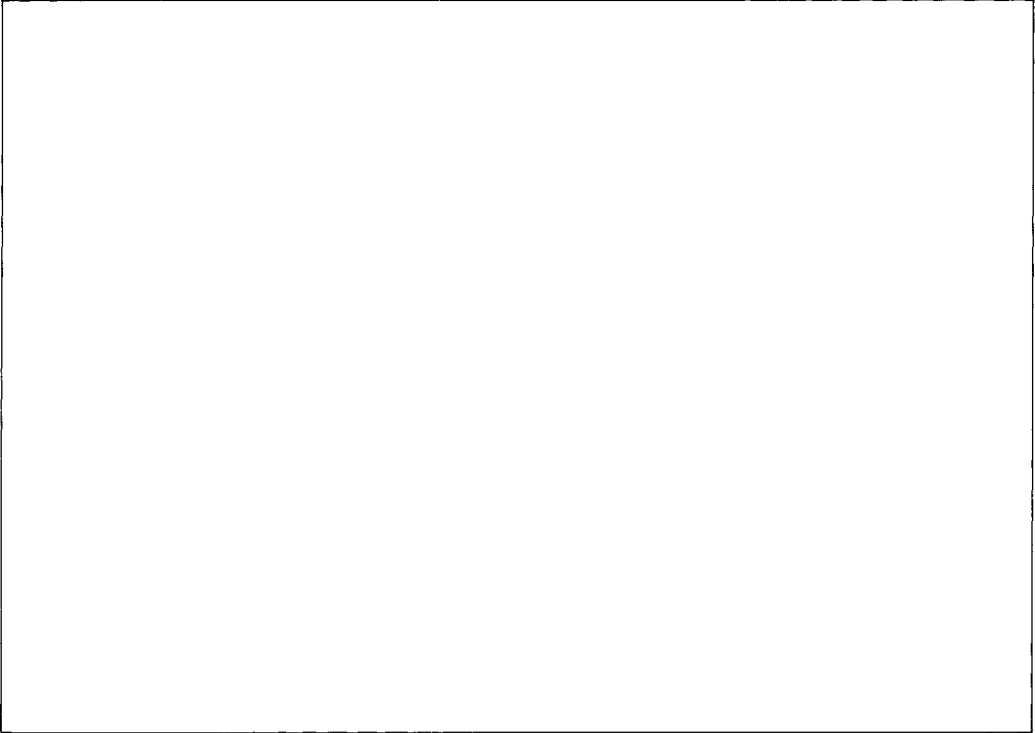
coll. Stedelijk Museum Zutphen: × 91a, × 91b, ×149b.

tekeningen:

S.H.van den Brand:

× 50b, × 51a, × 59, ×116a, ×116b, ×117, ×118b, ×119a, ×120, ×121, ×122a, ×134b, ×135a (2×), ×136a, ×138a, ×147b, ×154, ×167.

G.J.Meinen: × 92a.

Achterhoeks land in zurneschien en raegen. Drempt.

HOOFDSTUK 1

GROND

KLEIGROND, KLEI

01 KLEIGROND, KLEI: Acht, Liem.

Loch: Kleigrond is vet en glibberig; ie vindt 't an 'n rivier of bekke.

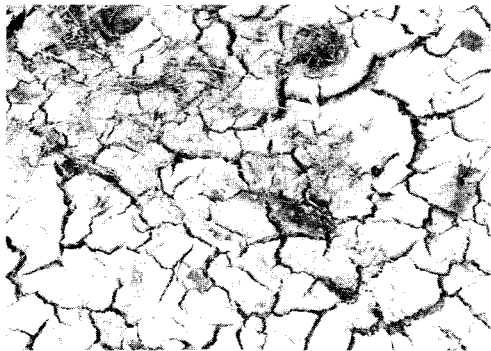
Wehl: In 't Merenbroek hier leit klei; Kleigrond is 't beste veur weiland.

Zwi: De klei langs de Barkel --BARKEL-KLEI eneumd-- is roodachteg gries.

Rek: Langs de Bekke lig BEKKENGROND.

Aal: Langs de Slinge lig BAEKKLEI.

Hen: Hengel lig op de rand van 't Tesselklei gebied. Kleigrond landt an: a'j der met klompen an aoverhenloopt bi-j vochteg weer, dan krie'j makken --kloeten-- onder de klompen. [ANLANDEN].

Dreuge klei langs den Iesselt.

ZANDGROND, ZAND

01 ZANDGROND, ZAND: Acht, Liem.

02 ZAANDGROND, ZAAND: Wesv, Groes, Zev, Pan, Lob || Dnb.

Wehl: Aan de Kleindorpse Weg en de Diemse kant leit zandgrond.

Doet: "Beste stoefklei" wódt ter wel 's gezeg as ze zandgrond bedoelt.

Gor: Kloor zand heet hier: kloorloeter zand.

Bel: Klaor zand is 't zelde as baar zand.

Ste: Kloor zand is 't zelfde as schier zand. (Ok: Vars 1985 [Telge 6, 300]).

Zev: Giezel zand is klinkklaor zand.

Hen: Tegen zwatte grond wodt vake zandgrond ezeg. Doorumme kan zandgrond dus bes goeie bouwgrond waezen. Maor a'j in kloor zand an 't bouwen bunt, dan bu'j met de ploeg in gael --of miesschien wel wit-- zand an 't werk. Dat kan ow gebeuren a'j pas ontgonnen heidegrond bouwt. Door zit vake maor 'n dun läögjen zwatte grond op en dan kump 't gaele of witte zand al gauw baoven. *Kiek ok bi-j: zwatte grond.*

Wesd 1985: Van zand naor klei geet stoer; van klei naor zand geet zoer "een zandboer kan moeilijk wennen aan klei, maar omgekeerd gaat het nog veel moeilijker" [Telge 5, 113].

ZANDGAT

'n Zandgat is 'n plaatse woor zand op-egraven wodt.

01 ZANDGAT: Gor, Alm, Eef, Vor, Ruu, Zwi, Eib, Lich, Aal, Din, Voo, Meg, Net, Ulf, Vars, Sil, Zel, Doet, Dre, Hen, Olb, Does, Ang, Gies, Groes, Zev, Did, Zed || Leu, Dnb, Ell, Emp, Wilp.

02 ZANDKOELE: Gor, Loch, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Vars || Mar, Slo, Bork, Hei, Rhe.

03 ZANDKUUL: Does || Leu, Kle.

04 ZANDPUT(TE): Eef, Ruu, Gen, Olb, Does, Groes, Lob || Bat.

05 ZANDBULT(E): Zwi, Sil, Doet, Zev.

06 ZANDHEUVEL: Eef.

07 ZANDRUGGE: Ste.

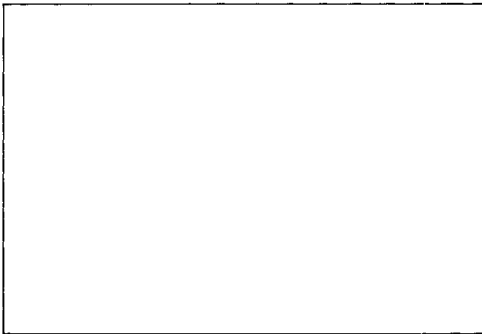
08 ZANDKOLK: Bre.

09 ZANDWINNINGE: Win.

10 ZANDERI-JE: Kep.

11 BALLASTPUTTE: Bor, Gels, Nee, Eib, Win.

- 12 GRINDGAT: Ang, Pan.
 13 GAT: Zut.
 14 AFGRAVING: Dre.
 || zandlok: Vre.

't Zandgat in Lathum.

01b: Vrogger nuumdn ze 't afgraven van Zand: AFTICHELEN. Eerst wier de teel-
 eerde der af-edaon, dan wier 't zand
 der uut-ehaald, en dan kwam de teel-
 eerde der weerop. Tegenswoordeg ge-
 beurt zandwinning deur zandzugers. Zo
 is bevobbeld de Lubswei langs de Ies-
 sel in Olburgen helemaol weggezaogen
 en heit now: 't Gat.

Wehl: As ter grond afgegraven is, wödt
 ter gezegd: "Ze hebben de grond 1½
 stek laote zakken".

Bor: Woor noe de Coveco steet, was
 vrogger 'n zandkoele. 't Heetten door
 ton: 'n Enk.

Bor: Deur de anleg van de spoorbanen
 bunt ter ballastputten ekommen. Met 't
 zand wat door uitkwam, hebt ze de
 spoorbanen --en dat waren der rog al
 wat-- können maken.

Eef: Tegenswoordeg neumt ze 't afgra-
 ven van zand: ontgrondn.

KEURNTJEN ZAND

'n Keurntjen zand is 'n heel klein
 rond stuksken zand.

- 01 KEURNTJE(N) ZAND: Ruu, Bor, Gees,
 Nee, Bel, Wesd.
 02 KEURNKEN ZAND: Win.
 03 KÄÖRNTJEN ZAND: Aal.
 04 ZANDKEURNTJEN: Ruu, Voo, Net.
 05 ZANDKOORN: Bel, Lich, Key, Ste.

- 06 ZANDKÖRRELTJEN: Vars, Doet, Hen,
 Does.
 07 ZAANDKÖRRELTJE: Wesv, Lob.
 08 KÖRRELTJE(N) ZAND: Gor, War, Ang,
 Zev || Leu, Ell, Emp.

- 09 KRIEBELTJE ZAND: Sto.
 10 KRUMELTJE ZAND: Sto || Kle.
 11 GRUMME: Gor.
 || körreltje: Dnb.

Gor: 't Waejt hard en noe he'k 'n
 grumme in 't oge.

STOEFZAND

Stoefzand is fien zand dat met de wind
 metwaejt.

- 01 STOEFZAND: Gor, Harf, Zut, Wich,
 Vor, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gels,
 Haa, Nee, Rek, Bel, Groen, Lich,
 Aal, Bre, Win, Din, Gen, Meg, Ulf,
 Vars, Sin, Wesd, Zel, Doet, Wehl,
 Kep, Hen, Key, Baa, Tol, 01b, Sto ||
 Emp, Wilp, Bat, Mar, Slo, Bork.
 02 STOEVEZAND: Gels, Eib.
 03 STUUFZAND: Ulf, Does, Did || Dnb,
 Ell.
 04 STUUFZAAND: Groes, Zev.
 05 STOEFGROUND: Eef, Gen, Wesd, Doet,
 Zed.
 06 STOEVENDE GROND: Voo || Bat.
 07 STOEVEREGE GROND: Wehl, Sto.
 08 STUUFKLEI : Pan.
 09 ZANDEREGE GROND: Wich, Key, Ste,
 Ang.
 10 ZANDGROND: Dre, Ang.
 11 DREUG ZAND: Sin.
 12 DREUGE GROND: Lat.
 13 FIEN ZAND: Gees.
 14 MUL ZAND: Win.
 15 LOSSEN GROND: Sin.
 16 STOF-EERDE: Meg.
 17 GIESEL ZAND: / sHe 1982 [Telge 3,
 52].
 || stof: Emm.
 || opgejachte grond: Vre.
 || jechterege grond: Vre
 || vloegzand: Hei, Rhe.

Bel: Stoefzand is schrao en zendereg
 of maeldereg.

Wich: Van stoefzand zeg ie: "Die grond
 is zendereg.

Din: As grond stoevereg is, zegt ze
 dat 't stoefzand is".

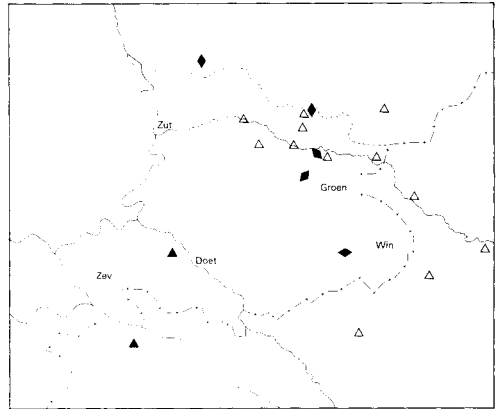
Gor: Stoefzand is schiere grond.

Zel: Stoefzand is klaorloeter zand.

Hen: Stoefzand stuf.

Ste: Van zanderege grond wier wel gezegd: "t Is Bekbergense klei; die waait ow in de ogen".

Win 1971: STOEVEBULTEN "hoogte van opgestoven zand, landduintje" [Deunk 1, 230].

KROELZAND

Kroelzand is zand wat uut allemaole losse korreltjes besteet.

01 KROELZAND: Harf, Wich, Vor, Bor, Gees, Haa, Nee, Rek, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Wehl, Kep, Hen, Key, Baa, Tol / Act-Tw 1948 [Wanink 1, 131], Win 1971 [Deunk 1, 124] || Emp, Rhe.

02 KROELEREG ZAND: Ruu, Bor, Nee, Aal, Din, Wehl.

03 KROELDEREG ZAND: Wich, Zel, Tol.

04 KROELEG ZAND: Zwi, Gen, Sil.

05 MUL ZAND: Gor, Alm, Eef, Zut, Loch, Nee, Eib, Groen, Bre, Zel, Kep, Dre, Ste, Olb, Groes || Wilp, Bat, Mar, Slo.

06 MULLEG ZAND: Gor, Gen, Wesv || Ell, Emp.

07 RUL ZAND: Eef, Meg, Kep, Does, Sto / Vars 1985 [Telge 6, 294].

08 MAALZAND: Loch, Bar, Bor, Gees, Gels, Haa, Rek || Haak, Vre, Ges, Slo, Rhe.

09 MAOLZAND: Wehl || Kle.

10 MAALDEREG ZAND: Gels || Bat.

11 MALEREG ZAND: Aal.

12 MAELDEREG ZAND: Bel.

13 MALLEREG ZAND: Haa.

14 STOEZFZAND: Bel || Mar.

15 STUUFZAAND: Groes.

16 WUULZAND: Zev, Did.

17 WOELDEREG ZAND: Ang.

18 WULEREG ZAND: Zev.

19 KWELZAND: Gen.

20 POFZAND: Loch.

21 LOS ZAND: Meg, Doet, Lat, Sto || Emm.

22 FIEN ZAND: Voo.

23 KLAAIEREG ZAND: Voo.

|| buulzand: Vre.

|| mólzand: Hei.

|| schier zand: Wilp.

△ maalzand 08

▲ maalzand 09

◆ maaldereg zand 10

◼ malereg zand 11

■ maeldereg zand 12

▼ mallereg zand 13

Veurnamelok in de No Acht en in Wfa kump 't woord maalzand veur. Opvallend doorbie is, dat ter zo vólle variaties in vorm kant.

Gees: Hoonder zit geerne in 't kroelzand te kroelen en te flosteren.

Bre: Um oe te waarschouwen zekt ze: "Pas op; fiets maor neet deur dat kroelzand. Want dan ri-j i-j ow vaste".

Wehl: Die weg mo'j niet kommen, die is zo kroelereg; dan val ie an de grond.

Dre: Mulle grond is kloor zand.

Hen: Kroelzand kwelt: a'j der in stapt zäk i-j der in weg op dezelfde maniere as a'j zand uut 'n welle wilt graven. Dat zakt ok de hele tied weg. [KWELLEN].

Eef: A'j op 'n mulle zandweg loopt, dan kroelt oe 't zand in de schonen en dan zeg ie: "Foj, foj; wat is die grond rul". [KROELEN].

Win 1971: MOEKEN "(van mul zand) bewegen" [Deunk 1, 145].

LEEMGROND, LEEM

01 LEEMGROND, LEEM: Acht, Liem.
02 BLAUWE KLEI: Groes.

Hen: Leemgrond is zwoor te bewerken; 's weing deurlaotend.

Groes: Leem of blauwe klei is taoje grond; 't is veul taojer as klei. Ien 't Duvense Broek leit 't.

Wehl: Aan de Grintstraot hier ku'j in de winter niet lopen; alle leem geet an de klompen zitten.

Ruu: VRIGAZAND is leem met grinte der deur. 't Is ge' van kleure en wodt gebruikt op de fietspa van de Vereniging Rijwielpaden in de Gelderse Achterhoek: VRIGA. 't Kump uut Lechtenvoorde.

LEEMKOELE

'n Leemkoele is 'n plaatse woor ze klei vandan haalt veur 't bakken van stenen.

- 01 LEEMKOELE: Ruu, Zwi, Bor, Gees, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Bre, Vars || Vre.
02 LEEMPUT(TE): Ruu, Bre, Win, Doet.
03 LEEMGAT: Net.
04 LEEMGROND: Zel.
05 TICHELGROND: Gen, Gies, Lat, Groes, Pan.
06 TICHELGAT: Zev.
07 TICHELGROND: Gen, Meg, Wehl.
08 TICHELKOELE: Zut, Bro.
09 TICHELPUTTE: Loch, Eib.
10 KLEIPUT: Kep, Does.
11 PUT: Olb.
|| tichelland: Wilp.

Bre: In 't Klooster hef vrogger 'n steenovven estaone. Daor wodn van leem stenen ebakken. De leemkoelen wodn later Den Pas-op eneumd, umdat ze met roet en struke dichte-egreujd waren, zoda'j mossen oppassen um der te lopen. Want a'j der in zollen zakken, dan ko'j der neet meer op eigen krachten uitkomen.

Hen: Mien is verteld dat de boerderij 't Hogenkamp ebouwd is van lemen stenen. Die leem zol volgens zeggen an de aoverkante van de weg uut de grond ehaald waezen.

Aal: De steenbakkersklei neumt ze hier: leem.

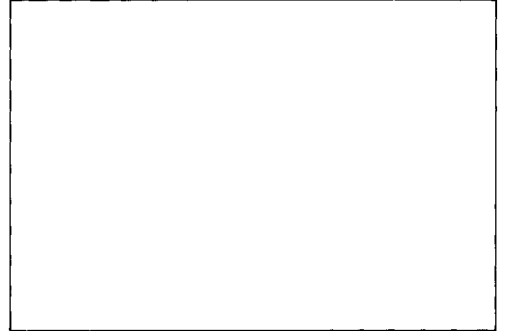
Olb: Uut 'n put wier klei gehaald.

Ang: De grond woor de klei afgehaald 's, heit afgetiechelde grond.

Meg: 'n Tichelder haalt de tichelgrond uut de grond.

Zut: Ze gaon die weie aftichelen.

Bel: In Zwolle bi-j Grolle hebt ze in de leemkoelen völle haaiantande evonn.

De leemkoele bie Neede.

ZAVELGROND, ZAVEL

Zavelgrond is grond, dee uut zand en klei of leem besteet.

- 01 ZAVELGROND, ZAVEL: Zut, Wich, Loch, Gen, Net, Wehl, Kep, Dre, Key, Wesv, Groes.
02 ZWAVEL: Zed.
03 ZAOVELEGE GROND: Gies.
04 GEBRAOKE(N) GROND: Gen, Sil, Wehl, Does, Ang, Lat, Zed.
05 GEBROKKEN GROND: Wich.
06 ZWARTE GROND: Sto.

Groes: Ien zaovelgrond zit veul zaand en 'n bietje klei.

Wehl: Gebraoke grond is half zand, half klei.

Does: Gebraoken grond is grond die ie vindt in de aovergang van klei- naar zandgrond.

Wich: Gebrokken grond is lemege grond; 't is tussen klei en zand in.

Ang: Gebraoken grond is leemgrond met zand der deur. [Ok: Sil].

Loch: Zavel is 'n mengsel van leem en zand.

STEENACHTEGE GROND

Grond woor völle stenen in zit, is steenachtege grond. In de buurte van rivieren kom ie dat volgens de metwar- kers neet integen.

- 01 STEENACHTEGE(N) GROND: Harf, Vor, Loch, Haa, Lich, Bre, Din, Zel, Ste, Baa, Olb.
 02 'STENEGROND: Ruu, Gees, Groen, Aal, Ulf, Hen || Wilp, Vre, Slo, Bork, Hei, Rhe.
 03 STEENDEREGE(N) GROND: Rek, Bel, Groen, Win / Aal 1953 [Aant Ned-saks Inst] || Mark.
 04 STEENGROND: Zel.
 05 GRINDEREGE GROND: Zut, Gen, Zel, Doet, Wehl, Ang, Zed || Emp.
 06 GRINTEREGE GROND: Eef, Bel, Groen, Zel, Baa.
 07 GRINDGROND: Loch, Bre, Gen, Wehl.
 08 KEIACHTEGE GROND: Gels, Key.
 09 KEIEGE GROND: Hen.
 10 KEIKESGROND: Gels.
 11 KEIGROND: Zev.
 12 BARGGROND: Zwi, Bor.
 13 PUINGROND: Lat, Wesv.
 || kezzelegen grond: Slo.
 || kiesgrond: Slo.
 || heischien: Kle.

Aal: Stenege grond is grond dee stenege is.

Loch: Steenachtege grond neume wiele grindgrond.

Bel: Van grinterege grond kö'j ok zeggen: "Dee grond is steendereg".

Eef: Grinterege grond is grond dee vol grinte zit.

Zwi: Viele praot van barggrond omdat in de grond op de Lochemse, Barchemse en Zwiapse Barg völle stenen zit.

Gels: Keiachtege grond neume wi-j keikesgrond.

Wesv: Waor 'n huus het gestaon, zit soms veul puin in de grond.

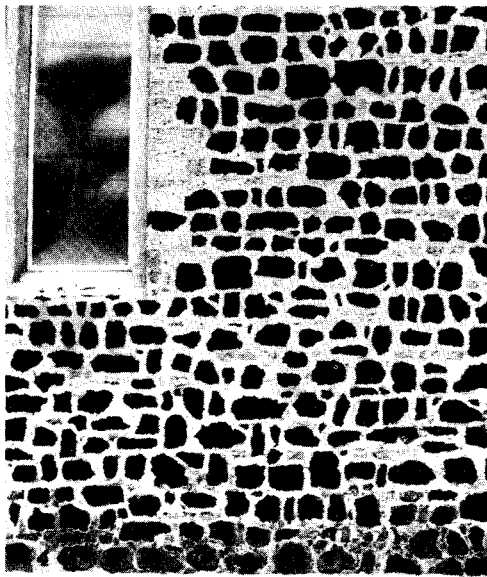
Wesd: Stene zatten der hier niet in de grond. [Ok: Gor, Wich, Voo, Hen, Lat, Lob].

OERGROND, OER

De rooie grond woor iezer in zit, heet oer.

- 01 OER: Alm, Eef, Zut, Wich, Vor, Ruu, Bor, Nee, Eib, Groen, Lich, Aal, Win, Meg, Zel, Doet, Wehl, Dre, Ste, Tol, Olb, Lat, Zev, Did, Zed || Leu, Emp, Wilp, Slo, Rhe.
 02 OERE: Gor, Harf, Loch, Din, Vars, Sin || Bat, Slo.

- 03 OERGROND: Wich, Gees, Gen, Ulf, Wesd, Zel, Hen, Key, Does, Groes, Pan || Bat, Ges, Rhe.
 04 IEZEROERE: Gor, Loch, Bel, Bre, Vars, Sin / Vars 1985 [Telge 6, 154].
 05 IEZEROER: Gels, Voo, Ulf, Baa.
 06 ZANDOER: Wich, Loch, Haa.
 07 OERZAND: Bre.
 08 OERLEEM: Kep.
 09 OOR: Rek || Vre.
 10 ORE: Zie.
 11 IEZERGROND: Gees || Ges.
 12 ROODBLEK: Net, Sto.
 13 ROODBLIK: Gen, Kep / Vars 1985 [Telge 6, 291].
 14 ROODGROND: Gies, Wesv || Dnb.
 15 ROOIE GROND: Hen.
 16 DARG: / Acht 1830 [Telge 4, 4].
 || okkergrond: Hei.

't Onderste deel van de kärke van Sil-volde besteeit uut stukken oer.

Wich: In Wichem hebbe wie oergrond ehäd. De oer wier af-egraven, nao de Iessel erejen en per schip ging 't dan nao de iezerhutte woor 't verwerkt wier.

Bel: Umtrent 1910 wodn der hier iezer-oëre oet de grond egraven. 'n Trop mansleu oet Ulft haaldn 't oet de grond. Ze mosn de grond weer lieke maken en dan hadn ze 't iezeroer veur niks.

Hen: Mien grotvader hef mien verteld dat hie nog wis dat ter in 't Hengelse Broek oer edolven wier.

Bat: De oere ging per schip nao de Tezermölle van Nering Bögel in Daemter.

Gels: Woor voorne greujt, zit vake Tezeroer in de grond.

Vars 1985: Dat water in den graven zit vol roodblik; a'j door peppels pot, voelt ze ow van anderen allemaole in [Telge 6, 291].

BOUWLAND

Grond in gebruik veur de landbouw.

01 **BOUWLAND**: Gor, Alm, Zut, Zwi, Bor, Gees, Gels, Nee, Rek, Bel, Aal, Bre, Gen, Voo, Meg, Net, Sil, Wesd, Zel, Wehl, Dre, Hen, Key, Ste, Does, Zed || Emp, Wilp, Haak, Slo, Hei, Rhe, Kle.

02 **BOUWLAAND**: Groes, Pan, Lob || Leu, Dnb.

03 **LAND**: Eef, Ruu, Loch, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Win, Din, Voo, Vars, Zel, Wehl, Hen, Bro, Tol, Olb, Ang, Gies, Lat, Sto || Ell, Emp, Bat, Mar, Ges, Bork, Emm.

04 **BOUWGROND**: Gels, Rek, Vars, Wesd, Wehl, Kep, Key.

05 **KAMPGROND**: Sin, Wesd.

06 **ZAODLAND**: Bor, Sil.

Gees: Bouwland is grond um rogge, mais, en zo op te bouwen; bouwgrond is grond woor 'n hoes op kump te staon.

Bre: Grond woor vrogge eerdappels en greunte op verbouwd wodt, heet HOF-LAND. Dat is laegere grond as bouwland.

KAMP, ENK

Bouwland dat hoger elaeen is as de omgeving kan in Acht en Liem met vier woorden an-eduud wodn: kamp, enk, es, veld. Vake komt dee weurde veur as eigenamen: Leestense Enk, Vraagender-sen Enk, Ovinkveld en Gesinkkamp. 't Wil neet zeggen, dat 't in alle vier gevallen um precies dezelfde stukken grond geet. Enken en essen bunt aover 't algemeen good met mekare te vergelieken; 't bunt vake grote stukken

grond dee deur meerdere boeren bebouwd wodt. Dat is ok zo bie 't in maor drie plaatsen as zodaoneg veurkommende veld: in Dinaper, Voorst en Gendringen verstaot ze onder veld namelek 'n hoger elaeen stuk grond, wat deur verschillende boeren bebouwd wodt.

Der bunt drie verschillen tussen enk en es an de ene kante en kamp an de andere kante. 'n Kamp wodt meestal deur maor één boer bebouwd en is vake kleinder as 'n es of enk. 't Derde verschil is dat um 'n kamp vake 'n holtwal steet. Maor disse drie verschillen bunt lange neet altied geldend. In de volgende plaatsen bunt kempe, dee deur meer as één boer bebouwd wodt: Gor, Harf, Wich, Loch, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Ere, Gen, Vars, Wesd, Zel, Hen. Verdelling in latere tied kan doorvan de oorsaak waezen. En dat gif al an dat ter ok kempe bunt dee groter bunt; net zo groot as 'n enk of es. Met dee grootte hef natuurlek ok te maken of ter al of neet holtsingels um hen staot. De grote essen en enken hebt gin holtsingels, maor um 'n kleinere es of enk kan wel 'n holtwal liggen.

In onze streek bunt ter maor heel weineg zogenaamde éénmans-essen: essen dee deur één boer bebouwd wodt, maor ze bunt ter hier en door toch wel.

En doornut blik dat op alle hievoor beschreven kenmerken van essen, enken en kempe uitzonderingen bunt: 'n es of enk is dan wel vake groot, hef gin holtsingels en wodt deur meer as één boer bebouwd, 'n es of enk kan toch ok wel deur één boer bebouwd wodn en/of kleinder waezen en/of holtsingels hemmen. En 'n kamp is dan wel vake minder groot as 'n enk of es, hef meestal holtsingels en wodt vake deur één boer bebouwd, toch bunt ter kempe dee deur meer as één boer bebouwd wodt, dee gin holtsingels hebt en groter bunt as 2½ ha.

In de tegenwoordege tied is ter op de enken, essen en kempe völle veranderd. In 't beste geval steet ter in plaatse van rogge noe maais, maor vake is 't ok weiland as ter al gin weg dwa-aoverhen löp of huse op ebouwd bunt. En kempe met holtsingels zee 'j ok nog maor weineg.

Aover de verspreiding van de weurde es en enk is 'n onderzeuk edaone deur D.P. Blok. Hee denkt dat 't woord enk in vrogger tied ok in onze streek 'n grotere verspreiding ehad hef en dat

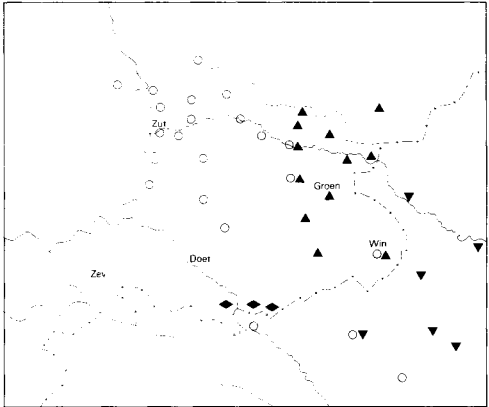
't hier deur es verdrongen is. Zoas op ons kaartjen te zeen is, kump es ok in Westfalen veur.

01 KAMP: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voor, Meg, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Ang, Gies, Wesv, Groes, Did, Zev, Sto, Pan / Acht 1895 [Telge 2, 60], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 117] || Leu, Dnb, Ell, Emp, Wilp, Bat, Haak, Vre, Ges, Slo, Bork, Hei, Raes, Rhe, Anh, Emm, Kle.

01 ENK: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, War, Vor, Loch, Lar, Zwi, Bor, Bel, Win, Zel, Hen, Ste / Acht 1830 [Telge 4, 5], No Acht 1839 [Telge 4, 27], Vars 1882 [Telge 4, 51], Acht 1882 [Telge 2, 33], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 92], Vars 1985 [Telge 6, 102] || Wilp, Bat, Raes, Rhe, Anh.

02 ES: Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Win / No Acht 1839 [Telge 4, 27], Acht 1882 [Telge 2, 33], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 94] || Haak.

03 VELD: Din, Voo, Gen.
|| esjke: Vre, Ges, Slo, Bork, Hei, Rhe.

○ enk 01 ▼ eske
▲ es 02 ◆ veld 03

In den Acht he'j grote complexen bouwland; in de Liem bunt dee neet bekend. In den O Acht wodt zon complex es eneumd en in de W Acht enk. Rond Gen, Din heet ze veld. De benaming esjke in Wfa sluut an bie den O Acht; toch is ok in Wfa enk as benaming bekend.

wei, maor niet veur 'n stuk bouwland. Der waren hier namelek twee stukken weiland --de Grote Enk en de Kleine Enk-- die zo'n 10 ha groot waren en an één eigenaar heurden.

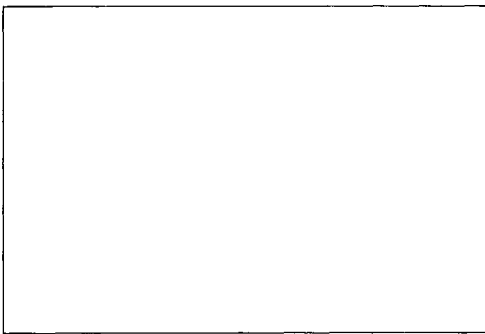
Zut: De Zutphense Enk lag ten noorden van de stad, buten de Nieuwstadspoor-te.

War: Um Warnsveld he'j de Leestense Enk, de Warkense Enk, de Loo-er Enk en de Boggelder Enk liggen.

Bor: Vrogger was ter 'n Enk in Borklō. Door steet noe 't fabriek van de Coveco. Eerder was ter op den Enk --den zon 2½ bunder groot was-- 'n zandkoele. Door haalden ze heugzand vandan --zand veur de bouw van huze. Ton Welling --wat later Coveco ewodn is-- door ebouwd wodn, was ter al zovölle af-egraven dat ze 't door weer opheugen mosn. 'n Es he'w onder Borklō ok: 'n Elbrink Es.

Lich: Wi-j kent den Lechveursen Es, den Harreveldsen Es, den Levelsen Es en den Vraagender Es. Kempe bunt hier lomp völle.

Eib: Ze zekt dat de drie eiere in 't wäöpen van Eibarge de drie essen van Eibarge veurstelt: den Malsen Es (buurtschap Maillem), den Hupselsen Es

't Ovinkveld bie Dinxperlo is 'n echten enk.

Alm: 'n Enk is bouwland dat deur meer as één boer bebouwd wodt. 'n Kamp is vake zo'n 3 tut 4 bunder groot en wodt deur enen boer bebouwd.

Bel: Den Oosterenk wodt wal deur 10 boeren bebouwd.

Ste: Ik ken 't woord enk wel veur 'n

(buurtschap Hupsel) en den Olden Eibargsen Es (buurtschap Olden Eibarge).

Wich: Hier hebbe wie gin enk of es. Wie kent maor één kamp en dat is Suderaskamp. Dén bestond uut vólle akkers van verschillende boeren. Eigenaar der van: 't Suderas.

Vars: Elk hoog stuk bouwland woor al eeuwen de stalmest met plaggen vermengd, op-ebracht is, heit hier 'n kamp. Zon kamp kan van één of meercere boeren waezen.

Gor: Mien vader en 'n naeve hadden beide 'n deel van de Domineeskamp.

Vor: Iederen boer hef wel 'n kamp of kempken.

Olb: Dat 'n kamp deur meer as één boer bebouwd wier, kwam hier niet veur.

Zwi: Bie V. in de buurte hebt zeker 5 boeren nog 'n eigen kamp. Dee bunt zon 2½ bunder groot.

Loch: Den Veldhorsterkamp wodt bebouwd deur drie boeren.

Gels: Den kamp vuur 't hoes woor ik geboorne bunne, heet Veldkamp. Dén wodn duur 'n paar boern bebouwd.

Eib: De Reuevekamp en den Hogenkamp wodt deur 'n paar boeren bebouwd.

Zel: De Pellekaonskamp --dén van de Pellekaon was-- was verpacht an 'n paar boeren.

Gies: Hier was vrogger 'n stuk grond dat de Kamp hiette. 't Was van meer eigenaren. Der stond 'n olderwets wit arbeidershuusken op. Dat steet der nog, maor helemaal modern gemaakt en midden in de ni-jbouw.

Meg: 'n Kamp het duk meer as één eigenaar en is dan wel 'n paar bunder groot. Ook 'n wei wórdt wel kamp genaumd.

Wesv: Bekend zien hier: de Koekamp en de Haverkamp. 'n Kamp kan ook weiland zien.

Bre: 'n Kamp was vake deur 'n holtsingel umgeven. Zon kamp was neet altied bouwland, maor ok wal weiland.

Din: 'n Kamp is bouwland wat kleiner is as 'n veld; hie wodt maor deur één boer bewarkt.

Din: In Dinxper he'j 't Ovinkveld, Hesselinkveld en Raoterinkveld. Dat bunt hoger gelaegen bouwlanden zonder bebouwing. Ze bunt 't eigendom van verscheidene boeren.

Voo: Wat de ligging anbetréft hef 't Voorse Veld wel aovereenkomsten met 'n enk en es: 't is ok 'n hoger gelaegen bouwlandgebied, an weerskanten aflopend naor laeger gelaegen weilanden

langs de Aastrang of langs baeken, woor ok de boerderi-jen laggen.

Kot 1925: An 't Greunink was 't neet stéCh. Ne duftege plaatse: grote busse met dennen en eken en onholt; kempe met welle der ummehen, ne es van-waorbu'j-mi--, 'n goor, 'n vaene en ne onmundegen lappe veldgrond [Meinen 3, 8].

Gaa 1945: Breukels-boer is nao 't gemeentehuus hen opspóllen ewest: of dat 'n wark was um zo maor zo'n stuk van zien kamp af te snienn. 't Lek ummes nargens op. 'n Strook van twee meter goeie bouwgrond. Bunt ze gek of wies? [Van Velzen 2, 149].

Zel 1985: Met de mededeling an moeder en de zuskes, van: "Wi-j loopt effen deur de kamp", begon 't vake. En dat is dan now zon viefteg joor eleden. Vader was umstreeks veerteg en wi-j --de beide jonges-- 'n joor of tien, twaelve.

's Zondagsmargens met mekare naor de kerke, wat anloop bi-j 't koffiedrinken nao de tied --de kindere metluustern of spóllen-- en dan nao 't meddagetten, dán was dat: "Wi-j loopt effen...", 'n min of meer vaste gewoonte. Moeder en de deerns zörgden dan meestal dat de afwas eregeld wier. Hoewel da'w as jonges toe 't woord zelf niet kenden, kregé wi-j dan zon uurken "natuureducatie".

De kamp was niet zo groot, 'n bunder of vief, zes en was verdeild in 'n antal kleinere huke. Al nao gelang 't seizoen grujen der rogge, haver, gaste, eerpels, spórrie, knollen, klaever, mangels en zo meer. Achter mekare liepe wi-j, in de vore, zo tussen twee huke land deur. As 't in de tied was van de rogge of de gaste, dan hiel i-j de hande opzied en vulen en heuren i-j de oornde door onderdeur gliern. I-j zaggen 't ruut: de blauwe bloemen, de wikke en de slofhakke en zo hier en door ok nog de klaproze en de bolderik. De veugeltjes heurn i-j fluiten. En 'n enkele kere --a'j zo veurzichtig deur de eerpels liepen-- vlaog ter wel 's 'n trop veldhoendere op. Dan bleef i-j effen staon, um ze 'n heel ende wieter weer te zien neerstrieken. A'w 'n hond bi-j ons hadden, dan mos dén altied netjes veur of achter ons lopen, vlak in de buurte, onder contróle.

An 't ende van de vore was ter dan 'n greshegge. Bi-j dreuge weer en zonne ginge wi-j door vake op de rugge liggen en praotten wat, en kekken nao de loch. Grote en kleine wolken --vader wees ze ons an met de stok-- zag i-j dan langzaam of wat hadder, an mekare veurbi-j gaon. En deur hele grote wolken heer zag i-j soms zo op-ens, 'n klein stuksken helderblauwe loch. 'n Leeuwerik heurn i-j ummehoge gaon, al-moor hoger, en soms, met wat zuken, zag i-j 'm ok nog. I-j wiern der wel 's stille van: 't was soms net of zon leeuwerik expres veur ene an 't zingen was, zo met zien heldere, fiene, zevere stemmeken. En de hond... den lag bi-j ons, plat op de boek: hie zag en luustern met.

Nao 'n hötjen stonne wi-j op en gingen wieter naor de aoverkante van de greshegge. Aover of onder de pundraod deur kwamme wi-j dan in 'n schrao stuksken weide. Der grujen nogal wat zuring, maor wieter was ter niks te ziene of te belaeven. Allene, in 'n hoek, door ston 'n drubbeltjen mooie, witte berkebeume en wat hiedpöllekes. 't Dee denken an de tied dat grotmoeder as kind hier op de schäöpe mos passen. Toe beston 'n groot deel van de kamp nog uut heide en medels. Bi-j die berken, door ginge wi-j weer aover of onder den pundraod deur en dan liepe wi-j wat langs de kante van 'n graven. Wazze wi-j zo "Harmenskamp" aover, dan kwammen wi-j in 'n andern kamp. Dén lag rondumme in 't elsholt. Op 'n enkele plaatse 'n vaargat woor i-j met de ploeg of 't gevaar deur konnen. In dissen kamp sprong nog wel 's 'n haze op. Liep, in veurjoor of begin van de zommer, zon haze laege bi-j de grond, dan was 't 'n drachtgen moerhaze. Ging e hoge op de bene, dan was 't 'n bok, 'n remmelder.

Zo an 't ende van dén kamp ginge wi-j weerumme, op huus an. Meestal an de kante van 't land, deur de vore, langs 't holt.

Zo now en dan kwam der an de kante van de elzen nog wel 's 'n verdwaalden fazante los. Dat was veur ons altied 'n ampat gezichte en geheur, zon mooien vogel te heurn en zien op- en wegvliegen. In 't veurjoor vonne wi-j, zo hier en door, in de struke of tussen de brömmels ok nog wel 's 'n gietlinksnuf of --zo tegen 'n stam an in 'n stramp-- 't nus van 'n liester. Op 'n kere --wi-j wazzen toe bi-jnao weer

bi-j huus-- toe zei vader: "Jonges, hier mo'j maor 's zuken, hier vlakbi-j zit 'n toetvinkennus". Wi-j stonnen op 'n greshegge, woorlangs 'n nogal diepen graven liep. Op de kante ston elsholt dat in de winter eknot was; de stemme wazzen zon twee meter hoge en verschillend van dikte. Now; wi-j dan an 't zuken: ummehoge kieken, veur ow kieken en opzied, links en rechts, alle tekker afzuken --'t holt was nog vr-j kaal-- op de kniene aover de grond, mekare vasthollen --oppassen da'j niet in 't water vielen-- en langs de kante in de graven alles afzuken, moor gin vinkennus.

Hoe kon dat now? Wi-j hadden toch wel 's vaker 'n vinkennus eziene? Vader mos 't ons moor zeggen; wi-j konnen 't niet vinnen. Woor zat 't now? Dát kon jo ok gin mense vinnen: 't zat precies baoven op zon afgezaagden elzenstam; 't nus was niet te ziene. 't Viel niet op umdat 't krek dezelfde kleure had as de stam en 't was ok net zo groot as de stam dikke was. Is van binnen zon nus af-ewarkt, heel zachte, met veerkes, wolle en peerdeheure, van buten is 't toetvinkennus op-ebouwd van allemaole kleine holtsprietjes en mos. 'n Kunswerksken op zich, um verwonderd van te waenn, zo an 't ende van 'n: "Wi-j loopt effen..." [Geurkink 1, 72].

WEIDE

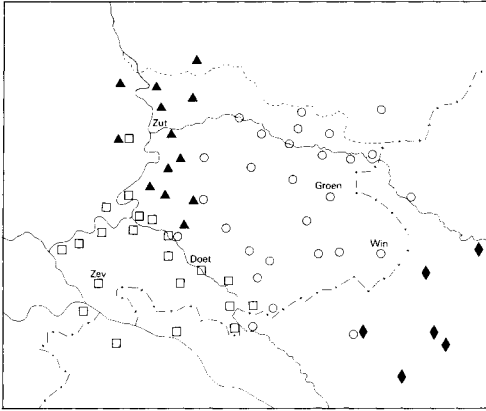
01 WEIDE: Vor, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Bel, Rek, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Kep, Hen || Haak, Vre, Rhe, Anh.

02 WEIE: Gor, Harf, Eef, War, Wich, Hum, Hen, Ste, Baa, Tol || Emp, Wilp, Bat.

03 WEI: Gen, Voo, Meg, Sil, Doet, Wehl, Kep, Dre, Olb, Does, Ang, Gies, Lat, Wesv, Zev, Zed || Leu, Ell, Emp, Emm, Kle.

04 WAE: Does.
|| wieske: Ges, Slo, Bork, Hei, Raes, Rhe.
|| drees: Vre.

Gor: As de structuur van 'n weie goed is, zegt ze: "De weie is goed"; as ter 'n goed gewas op steet, zegt ze: "De weie is gelp".

- weide 01 □ wei 03
 ▲ wie 02 ◆ wieske

In den Acht en Liem bunt drie gebieden: de Liem hef wei; den Acht weide. Allene 't westelik deel van den Acht hef wie. In Wfa is 'n ander woord in gebruik: wieske.

Bre: De weide wil wal greujen: 't is nē beste weide.

No Acht 1839: PAS "stuk weidegrond waarop hier en daar elzen staan" [Telge 4, 31].

Acht 1830: MAOT "grasland" [Telge 4, 7].

Gaa 1945: At Hent 's margens zien pannekoke zit te etten an taofel, zut e deur 't kleine raemken op zied van 't huus de weie wit begiezed [Van Velzen 2, 34].

UTERWEERD

'n Uterweerd is land wat tussen 'n (grote) rivier en 'n diek lig. 't Is eigenlek altied grōsland, maor vrogger hef ter ok vōlle riesholt op estacne. Dat wodn gebruik bie 't onderhoud van de rivieren en ok veur 't vlechten van manden en zo.

01 UTERWEERDEN: Gor, Harf, Alm, War, Wich, Vor, Loch, Lar, Zwi, Bor, Bel, Wesd, Zel, Kep, Hen, Ste, Baa, Tol, Oib, Does, Ang, Groes || Wilp.

02 UTERWAORDE: Lob.

03 UTERWAA(R)DEN: Voo, Sin, Doet, Did.

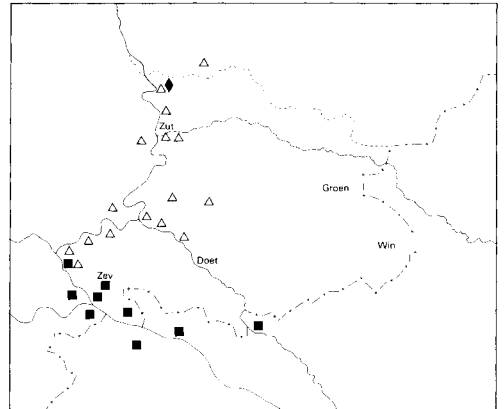
04 WEERDE(N): Gor, Eef, Zut, War, Kep, Dre, Hen, Tol, Does, Gies, Lat, Wesv, Groes || Ell, Emp, Bat.

05 WEERDEGROND: Alm.

06 WARD: Groes, Zev, Pan, Lob || Leu, Dnb, Anh, Emm, Kle.

07 LENDEN: Gor.

08 POLDER: Lob || Leu.

- △ weerde(n) 04 ◆ lenden 07

■ ward 06

Veurnamelek langs de rivieren Rijn en Iesselt bunt de benamingen weerde(n), ward bekend. In Gossel is ok nog de benaming lenden in gebruik.

Eef: Langs de Iessel van Zutphen naor Aefde ha'j tussen de zomer- en winterdiek weilanden liggen, dee butendieks eneumd wedn. Vedderop ha'j de Weerden, en in Gossel gaot ze naor de Lenden. Dat woord kennen wiej in Aefde neet.

Lob: 'n Ward is 'n uterwaard veur weje; daar staon wilge. Anders is 't de polder.

Groes: Op 'n weerd stit gres; op 'n ward holt of riet.

Hen: Hengelse boeren weidden de beste vake op de uterweerden. Ze kochten der ok wel heujgres van; veural uut de Baakerweerd.

Gor 1901: In de veurmiddag wazzen de meesten natuurek nao de karke too ewest en daornao hadden ze 'n peusken in de bongerd onder de beume of in 't

grös liggen slaopen, of ze hadden is
nao de weerd en 't land eekken [Kee-
telaar 1, 23].

Lar 1928: 't Is in de lenden alle-
meugend nat en sjoeksereg; de sleute
staot vol en de leide strik uut
[Kapelle in: Archief 1960, 251].

Dre 1982: A'j vrogger geen heujgres
genog bi-j huus hadden, mos i-j eers
naor de heujgresverkoop in Dieren.
Veur de tied ko'j dan in de weerd de
afgebaokende percelen heujgres bekie-
ken um te zien of 't ow wat lek [Lu-
cassen 1, 27].

Gor 1983: Den olden Bruggeman wonen op
'n hoge zandbult --'n soort duin--
vlak an 'n Iessel in de Gorssele
uterweerden. 's Winters woonden hie
met nog 'n buurman vake waekenlange op
'n eilandje, hillemaole af-eslaoten
deur 't hoge water [Boschloo in: Moes-
pot 119, 23].

LAEGE WEIDE

*Van 'n weide dee neet zo hoge lig as
de grond der umhen --en dee dus völle
last van water hef-- wodt ezeg dat e
lege lig.*

01 LAEG: Eef, Vor, Din, Vars, Sin,
Zel, Wehl, Dre, Baa, Olb, Gies,
Lat, Zed || Leu, Dnb, Ell, Anh.

02 LEEG: Gor, Ruu, Zwi, Haa, Nee, Eib,
Ulf, Hen, Key || Emp, Bat, Ges, Emm,
Kle.

03 ZOER: Eib, Bre, Zel, Gies.

04 ZOMPEG: Eef, Sil, Wehl, Did.

05 ZOMPEREG: Loch.

06 NAT: Dre, Hen, Zed || Rhe.

07 DRASSEG: Meg, Wehl || Wilp.

08 VERZAOPEN: Gen.

09 WATERZUCHTIG: Wesv.

10 VOEL: Meg.

11 MOERASSEG: || Wilp.

|| zieg: Ges.

Eef: As 'n laege weie vake nat was,
dan zeien ze: "'t Is 'n zompeg stuks-
ken weie".

GOEIE GROND

01 GOEJE, GOJJE GROND: Acht, Liem.

02 BESTE GROND: Gor, Alm, Eef, Zut,
Loch, Gees, Haa, Nee, Aal, Win,

Din, Sil, Wesd, Zel, Kep, Hen, Ste,
Baa, Bro, Gies, Groes, Zev || Leu,
Dnb, Ell, Emp, Bat, Slo.

03 VRUCH(T)BAORE GROND: Haa, Bel, Voo,
Net, Sin, Wehl, Lat, Lob || Dnb.

04 VRUCH(T)BARE GROND: Loch, Gen, Gies
|| Ell.

05 WELLEGE GROND: Ruu, Loch, Zwi,
Gels, Haa, Nee, Rek, Bel, Lich /
Win 1971 [Deunk 1, 275] || Haak.

06 GELPE GROND: Wich, Gen, Wesd, Zel,
Key, Did.

07 VETTE GROND: Ruu, Groen, Lich, Bre,
Doet, Bro / Vars 1985 [Telge 6,
117] || Ges, Bork, Kle.

08 ZWAORE, ZWORE GROND: Ruu, Loch,
Hen, Tol, Sto || Rhe.

09 GEILE GROND: Loch, Nee, Bre, Sin.

10 DANKBARE, DANKBAORE GROND: Harf,
Gen, Wehl.

11 OPGEVENDE GROND: Gor.

12 PRIMA GROND: Zev || Wilp.

13 ZEUTE GROND: / Eef 1953 [Aant Ned-
saks Inst].

|| geve grond: Kle.

Aal: Dat is goeien grond; dee grond is
goed.

Din: Beste grond is grond die merakels
goed is.

Eef: Van hele goeie grond zeg ie: "Dat
is merakels beste grond".

Gor: Van goeie grond wodt ok gezegd:
't Is opgevende grond.

Meg: Goeie grond is grond woor van al-
tes op wis en die goed wat opbrengt.

Wesd: Goeie grond is grond woorvan
gezegd wodt: "Door wil wat op grujen",
of "Door ko'j wat op verbouwen".

Ruu: "Da's wal goeie grond, maor den
boer den der opzit, maakt ter neet
völle van; der mos 'n anderen boer op
zitten".

Bel: "Da's grond as botter", zekt ze
as ze 't over goeie grond hebt.

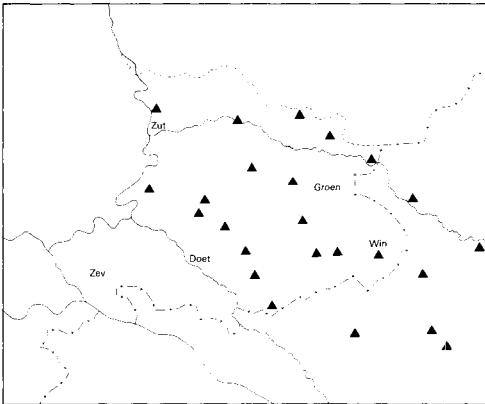
Lar 1927: Van den wellegen grond haalt
de temen 't meeste; op 't schraole
zand hebt de blomen den minsten nakter
[Heuvel 1, 231].

Ett: Nao 't zommervoren --dat wier 'n
keer of dri-j, vier in een jöör ge-
daon-- zat ter weer guns in de grond:
't roet was ter uut en de grond was
mooi los.

Win 1971: BEKWAEM "geschikt". Dee
grond is ter heel bekwaem vaör [Deunk
1, 19].

SLECHTE GROND

- 01 SLECH(T): Acht, Liem.
 02 SCHRAOL: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, Wich, Loch, Zwi, Gees, Gels, Haa, Groen, Gen, Meg, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Zel, Doet, Wehl, O1b, Does, Gies, Lat, Wesv, Did, Sto / sHe 1901 [Telge 4, 95] || Leu, Dnb, Ell, Emp, Bat, Emm, Kle.
 03 SCHRAO: Eef, Ruu, Loch, Gels, Nee, Rek, Bel, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Bro || Vre, Ges, Slo, Bork, Hei, Rhe.
 04 ONVRUCH(T)BAOR: Voo, Zel, Lat.
 05 ONDANKBAAR: Gen.
 06 MAGER: Nee, Wesd.
 07 DREUG: Gor, Bre.
 08 SCHIER: Win.
 09 ZENDEREG: Aal.
 10 ARM: Wesd.
 11 LICHT(T): Hen.
 12 VOOS: / No Acht 1839 [Telge 4, 34].
 13 ONBEHELSD: / No Acht 1839 [Telge 4, 30].
 || slim: Bat.

▲ *schräo 03*

Hoewel schrao nog heel bekend is in den Acht, gif 't kaartbeeld den indruk dat 't vanuit 't westen an 't verdwienen is.

Wich: Schraole grond is grond dee schraol is.

Eef: Schraole grond is grond dee schrao is. [Ok: Loch, Gels].

Rek: Dat is schrao grond. [Ok: Zel].

Lich: Da's schrao-e grond; dee grond is schrao. [Ok: Sin, Hen, Key].

Aal: Dat is schraon grond; dee grond is schrao. [Ok: Bre].

Zev: Van heel slechte grond zegge wi-j: "Die grond is bar slech".

Meg: Uut schraole grond is niet völ wínt te halen.

Kot 1931: 't Huusken waar Hendrik en Mína kwammen te wonnene, lag luk achteraf, waar vólle dennen en heed en berken en wakels greujden, maor waar de grond zendereg en schrao was [Meinen 2, 92].

ZWORE GROND

Zwore grond is grond dee neet makkelek te bewarken is.

- 01 ZWORE, ZWAORE(N) GROND: Acht, Liem.
 02 LASTEGE GROND: Gor, Zel, Did.
 03 STIEVE(N) GROND: Gor, Eib, Groen, Sin, Wesd, Ste.
 04 STUGGE GROND: Eib, Groen, Sil, Ste.
 05 TAO-E GROND: Bel.
 06 ZOERE GROND: Bor.
 07 MIETEREGE GROND: Ste.
 08 KLOOIEREGE GROND: Eib.
 09 VETTE GROND: /sHe 1982 [Telge 3, 163].

Lob: Kleigrond is zwaore grond; gi-j kónt 't moeilek bewerke.

Aal: Hoo zwoorder grond, hoo stugger vótk.

Meg: Van zwore grond wódt ezegd: "I-j mót ze met zweitdruppels bemesten".

LICHTE GROND

Lichte grond is grond dee makkelek te bewarken is.

- 01 LICHT(E) GROND: Acht, Liem.
 02 MAKKELEKE(N) GROND: Gor, Vor, Lar, Haa, Win, Vars, Ang || Wilp.
 03 MEKKELEKE GROND: Did.
 04 BEKWEME GROND: Gor, Groen.
 05 BEKWAOME GROND: Sin, Sil.
 06 BEWARKBORE GROND: Sin.

Hen: Dat stuk kó'j gauw en makkelek bewerken; 't is lichte grond.

ZWARTE GROND

Zwarte grond is grond met völle humus der in; 't hef 'n zwarte kleure. 't lig völle op bouwlanden, maor kump in de kleistreken neet veur.

- 01 ZWARTE(N) GROND, ZWATTE(N) GROND:
Acht, Liem.
02 ZWORTE GROND: Win.

Harf: Zwatte grond is humusriek grond. 't Is vake kampgrond: grond van 'n kamp.

Aal: Zwarten grond is de laoge humusgrond dee bovenop 't gaele of rooie zand lig.

Sin: Zwatte grond is de vruchtbare böovenlaoge van de grond, die gebruikt wodt um 't gewas op te verbouwen.

Did: Zwatte grond is grond waor al jöre lang mis in gewerk is; 't is vruchbaore grond.

Bel: Zwatte grond is de bovenste laoge van (cultuur)grond. In 't Nederlands neum i-j dat: teelaarde. Hier in Beltrum he'w kempe en essen woor wal anderhalve meter zwatte grond op zit.

Loch: Zwatte grond is goeie grond; 't is meestal bouwland.

Hen: Zwatte grond hef bi-j de boeren van 't zand 'n goeie klank: 't is grond die al eeuwen in cultuur is. Pas ontgonnen heidegrond kon ok zwat waezen, maor dat was maor 'n dun läögjen dat weineg binding had met de ondergrond. As die grond bewerkt wodt bi-j dreug weer, dan wodt de boer pikzwat, umdat 't opdwarrelt.

Ang: In Angerlo kump gin zwatte grond veur. [Ok: Wich, Wesv, Lob].

KLOETEREGE GROND

Grond is kloetereg as ter völle kloeten in zit.

- 01 KLOETEREGE GROND: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, Wich, Vor, Ruu, Loch, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Meg, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Does, Ang, Did, Sto || Emp, Wilp, Bat, Mar, Vre, Rhe.

- 02 KLOETENGROND: Zed.

- 03 KLUTEREGE GROND: Net, Gies, Lat, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Kle.

- 04 KLUTEGROND: Groes.

- 05 BONKEREGE GROND: Gor, Loch, Gees, Rek, Aal, Zel, Does, Lob || Dnb, Ell.

- 06 STEKKELEGE GROND: Gen.

- 07 KLONTEREGE GROND: Zev.

- 08 STUGGE GROND: Dre.

- 09 GROOVVE GROND: Ett.

- 10 ONBEKWAOME GROND: Sin.

|| kloetege grond: Ges, Slo

|| kluteland: Emm.

|| brökkelege grond: Bork.

|| 'benderige grond: Wilp.

Gen: Kloeterege grond is stieve grond of valse grond.

Groes: Grond waor vö! klute ien zitte, nume wi-j klutegrond.

Zed: Kloetengrond is zwore grond.

KLOETE

'n Kloete is 'n klein betjen grond, dat anmekare zit.

- 01 KLOETE: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, Wich, Vor, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Haa, Nee, Groen, Lich, Aal, Bre, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Baa, Tol || Emp, Wilp, Bat.

- 02 KLOET: Gen, Voo, Meg, Net, Ulf, Sil, Doet, Wehl, Kep, Dre, Olb, Does, Did, Sto, Zed.

- 03 KLOETEN: Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Win / Win 1971 [Deunk 1, 112] || Mar, Vre, Ges, Slo, Bork, Hei, Rhe.

- 04 KLUUT: Gies, Lat, Wesv, Groes, Zev, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Emm, Kle.

- 05 KLUTEN: Gen.

- 06 BONKE: Eef, Zut, Ruu, Zwi, Lich, Bre, Hen.

- 07 BONK: / Acht 1895 [Telge 2, 16] || Dnb.

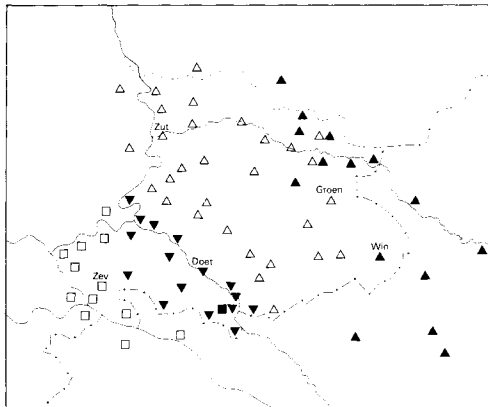
- 08 MAKKE: Hen.

- 09 SCHOLLE: / Win 1971 [Deunk 1, 205].

Hen: 'n Helen groten kloete is 'n bonke. En a'j met klompen an aover natte klei loopt, krie'j makken onder de klompen.

Lich: Dee grond is allemaole kloeten en bonken.

Ruu: A'j bonken kapot maakt bu'j an 't bonken brekken; kloeten mo'j slichten. Gels: Hee wol mie met 'n kloeten zand gooien maor ik bun der gauw vanduur egaone.

- △ kloete 01 □ kluut 04
 ▼ kloet 02 ■ kluten 05
 ▲ kloeten 03

Afgaonde op de klinker bunt ter twee gebieden: één met uu (kluut; Zw Liem) en één met oe (kloet; de rest van 't gebied). Binnen 't laatste gebied is veural de vorm kloeten (enkelvoud) interessant; den kump veur in 't oosten van ons gebied en --anslutend-- in Wfa.

Bre: Ne zandkloete of ne kloete zand dā's krek allens.

Kot 1925: "Huu; huu!" Jan-Bernd weer nāo de Broene heer. Vlak der bi-j. Hee stak de hand uut. Opins: prrt, prrt, prrt! Daor gispelden 't beest weer weg. "Leleken hond!"; smeelden Jan-Bernd; greep ne eerdkloete en smeeet ter 't peerd met nao. "Huu!", zeg ik ow: "Stao!" [Meinen 3, 102].

DEURLAOTENDE GROND

Grond, woor 't water good in weg kan zakken, heet deurlaotende grond. Dan wodt ter ezegd: Dee grond löt 't water good deur, behalve in Rek, Lich en Sto woor ze dan wat anders zekt.

- 01 DEURLAOTENDE GROND: Gor, Harf, Alm, Wich, Loch, Zwi, Haa, Bel, Groen, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel,

Doet, Wehl, Dre, Hen, Key Ste, Baa, Tol, Olb, Does, Ang, Gies, Lat, Groes, Did, Zed || Leu, Dnb, Wilp, Bat, Ges, Hei, Rhe.

- 02 DUURLAOTENDE GROND: Gels, Haa, Nee, Rek || Haak.
 03 DEURLAOTBAORE GROND: Vor, Kep.
 04 LÖSSE GROND: Eef, Zut, Ruu, Nee, Eib || Bat.
 05 LOSSE GROND: Voo, Did, Sto, Pan.
 06 LOSSEGE GROND: Zel.
 07 LICHTGE GROND: Wesv || Bork, Hei.
 08 LUCHTEGE GROND: Zev.
 09 MULLE GROND: Lob.
 || dāorlāotege grond: Rhe.
 || dolle grond: Slo.

Pan: Losse grond lit 't waoter goed deur.

Rek: Van duurlaotende grond zekt ze: 't water bezakt ter good. [BEZAKKEN].

Lich: Van zukke grond wodt ezeg: Dee grond zög 't water good op. [OPZOEGEN; ok: Bre].

Sto: Bi-j losse grond kan 't water goed wegkomme.

UUTSPULEN

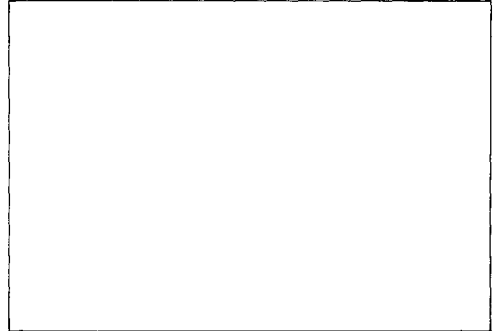
As grond deur 't wegstremende water vruchtbaarheid verlus, dan speult de grond uut.

- 01 UUTSPULEN: Gen, Vars, Wesd, Kep, Olb.
 02 UUTSPEULEN: Aal || Bat.
 03 OETSPEULEN: Bel.
 04 WEGSPULEN: Doet, Sto.
 05 WEGSPEULEN: Alm, Groen || Wilp.
 06 AFSPEULEN: Baa, Zev.
 07 AFSPEULEN: Vor, Win.
 08 VOTSPEULEN: Gees.
 09 VERSPEULEN: Win.
 10 AFDRIEVEN: Bre || Ges.
 11 WEGDRIEVE(N): Did.
 12 AFSLIPPEN: Gies.
 13 OFSLEMPEN: Haa.
 14 ZIEN GEILEGHEID VERLEZEN: Loch, Bre.
 15 ZIEN WELLEGEHEID VERLEZEN: Ruu, Loch.
 16 ZIEN WELLEGEN GROND VERLEZEN: Gels.
 17 ZIEN GOEIE GROND VERLEZEN: Nee, Aal.
 18 ZIEN GOEIE GROND VERLIEZEN: Meg.
 19 ZIEN VRUCHBARE GROND VERLIEZEN: Hen.

- 20 ZIEN VRUCHTBORE LAOGE VERLEZEN: Eib.
 21 DE GUNST VERLIEZEN: Key.
 || oetwasken: Slo, Hei, Rhe.

- 28 VERKLETSTE GROND: Net.
 29 VERRAEGENDE GROND: Net.
 30 ONDEURLAOTENDE GROND: Tol.
 || modderast: Emm.

Bre: Ze zegt dan: "'t Land verlös deur 't wegstreumende water ziene geileghheid en wodt zo schrao at 't pip".
 Wehl: Dan zeg gi-j: "Alle vruchbore grond drif nao de laegte".
 Voo: Ik geleuf niet da'k 't ooit eerder gezeg heb, maor ik denk dat ik 't zo zo! zeggen: "'t Land verlus deur 't aflopende water zien goeie baovenlaog".
 || Vre: Daor drief dat vet van de grond weg.

Dichte-eslagen grond bie Bronkhorst.

DICHTE-ESLAGEN GROND

Dichte-eslagen grond is grond woor 't water neet meer in wil zakken.

- 01 DICH(T)-ESLAGEN GROND: Gor, Vor, Bor, Haa, Nee, Bre, Sin, Hen, Ste, Baa, Tol || Leu, Dnb, E11, Emp.
 02 DICH(T)GESLAGE(N) GROND: Gen, Net, Wehl, Dre, Olb, Lat, Did, Zed.
 03 TOO-ESLAGEN GROND: Aal.
 04 TOE-ESLAGEN GROND: Hen.
 05 VASTE-ESLAGEN GROND: Ruu.
 06 DICH(T)-ESLEMPTE(N) GROND: Rek, Bel, Din, Sin.
 07 DICH(T)-ESLEMPKETE GROND: Win.
 08 DICH(T)GESLEMP(T)E GROND: Gies.
 09 DICH(T)-ESLEMDE GROND: Vars.
 10 DICH(T)GESLEMDE GROND: Meg.
 11 DICH(T)GEPLENSTE GROND: Wehl, Does.
 12 DICH(T)GESLIBDE GROND: Olb.
 13 DICHT-ESLIBDEN GROND: Loch.
 14 SLIBGROND: Zed.
 15 DICH(T)GESLEPTE GROND: Ulf.
 16 DICH(T)GEPLEMPTE GROND: Ang.
 17 DICH(T)GEKLATSTE GROND: Wehl.
 18 SLEMPERGE GROND: Harf, Eef, Gen, Voo, Kep || Mar.
 19 VERSLEMPTE(N) GROND: Win || Ges, Hei.
 20 SLEMPEREGE GROND: Groen, Wesd, Gies.
 21 SLEMPGROND: Gen || Bat.
 22 SLEMP: Pan.
 23 SLIPGROND: Zed.
 24 HARDE GROND: Zut, Haa, Doet, Lob.
 25 VASTE GROND: Zut, Gels, Doet.
 26 DICHT GROND: Loch.
 27 VERPLENSTE GROND: Ruu.

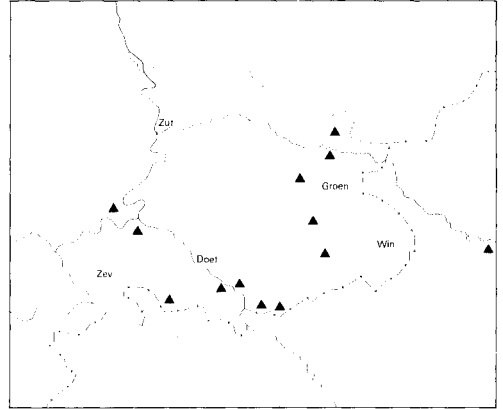
- Gor: Dee grond is dichte-eslagen.
 Harf: Dit is slempege grond.
 Eef: Dee grond is slempeg.
 Pan: Zukke grond nume wi-j: slempeg.
 Zut: Dat is harde grond; dee grond is vaste.
 Haa: Da's hatte grond.
 Bor: Van dichte-eslagen grond wodt ezegd: "Dee grond is zo vaste as 'n planke".

DRASSEGE GROND

Grond is drassege, as ter zo völle water in zit, da'j der in wegzakt, a'j der op loopt.

- 01 DRASSEGE GROND: Gor, Harf, Eef, Zut, Wich, Bor, Gees, Gels, Groen, Aal, Gen, Net, Sin, Zel, Doet, Wehl, Ste, Olb, Lat, Zev, Did || Dnb, Wilp.
 02 DRASSE GROND: Voo, Hen.
 03 DRÖSSE GROND: / Acht 1882 [Telge 2, 28].
 04 DRÖSGROND: / Acht 1895 [Telge 2, 28].
 05 DOLLE GROND: Haa, Nee, Bel, Lich, Aal, Din, Voo, Ett, Sil, Ang, Sto / sHe 1982 [Telge 3, 32], Vars 1985 [Telge 6, 254]. || E11, Ges.
 06 ZOMPEGE GROND: Zut, Aal, Net, Key, Tol, Gies, Did, Pan || Leu.
 07 ZOMPEREGE GROND: Vor, Wesd, Kep, Baa.
 08 ZOMPGROND: Gen.
 09 ZUMPEGE GROND: Kep.

- 10 PAPPEREGE GROND: Bel, Doet, Sto || Bat.
 11 MODDEREGE GROND: Bre, Din, Lat, Lob || Ell, Emp, Vre, Slo, Kle.
 12 MODDER: Vor, Loch, Eib, Meg, Doet, Wehl, Baa, Tol, Zed, Groes || Leu, Dnb, Ell, Emp, Wilp.
 13 MODDERGROND: Loch, Groes.
 14 MODDE: Ruu, Loch, Zwi, Aal, Bre, Win, Dre || Mar.
 15 NATTE GROND: Eib, Wehl, Did || Vre, Ges, Hei, Rhe.
 16 NATTEGE GROND: Eef.
 17 PLEMSNATTE GROND: Does.
 18 DREKKEGE GROND: Din, Vars, Zev.
 19 DREKKEREGE GROND: Loch, Rek, Din.
 20 SOEPEREGE GROND: Baa.
 21 SOEPSEREGE GROND: Vor.
 22 SOPPEREGE GROND: Bor.
 23 SOPPEGE GROND: Zut, Rek.
 24 SLEMPEREGE GROND: Gor, Wesd || Wilp.
 25 SLEMPERGE GROND: Gen.
 26 SLEMP: / sHe 1982 [Telge 3, 134].
 27 KLEDDEREGE GROND: Wesd.
 28 KLADDEREGE GROND: Aal / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 122].
 29 KLATSEGE GROND: Din.
 30 KLETSIGE GROND: Lob.
 31 KLEFFERIGE GROND: Lob.
 32 ZWILLEGE GROND: Rek.
 33 SJOEKSEGE GROND: Ulf.
 34 GLIBBEREGE GROND: Meg.
 35 VENDEREGE GROND: Wesd.
 36 DRABBEGGE GROND: Ang.
 37 DAZEGE GROND: Wehl.
 38 VERZAOPEN GROND: Gen, Lat.
 39 VERZOPPEN GROND: Bor.
 40 KLAAIEREGE GROND: Dre.
 41 KWELLEREGE GROND: Does.
 42 MOERASSEGE GROND: Wesv.
 43 MOORGROND: Win.
 44 ZOEPGROND: Gen, Wehl.
 45 DOLGROND: Doet.
 46 DRILGROND: Bel.
 47 BLUBBERGROND: Groes || Leu.
 48 BLUBBER: Meg.
 49 POMPAMP: Vars / Aal 1964 [Rots 1, 33], Vars 1985 [Telge 6, 272].
 50 DREK: Gor, Nee, Aal, Vars / Acht 1882 [Telge 2, 27] || Leu, Haak.
 51 DÖDDELE GROND: / Win 1971 [Deunk 1, 42].
 52 ZOCHTEREGE GROND: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 218].
 53 ZODJEREGE GROND: / Win 1971 [Deunk 1, 286].
 54 SLAMMEREGE GROND: / Win 1971 [Deunk 1, 211].
 55 SÖPPELE GROND: / Win 1971 [Deunk 1, 221].
 || paggrond: Rhe.

▲ *dolle grond 04*

De verspreiding van de benaming dolle grond gif den indruk dat dol 'n woord is dat an 't verdwienen is; 't hef veurnamelek in 't oostelek deel van ons gebied nog bekendheid.

Bre: Van modderege grond zeg i-j: "'t Is baar modde".

Ste: As nao 't vriezen de baovenste grond ontdeujt, dan is de grond dol.

Eef: Da's drassege grond; dee grond is natteg.

Zut: Dat is drassege grond; dee grond is zompeg, of: soppeg.

Key: Dat is zompege grond; die grond is zompeg.

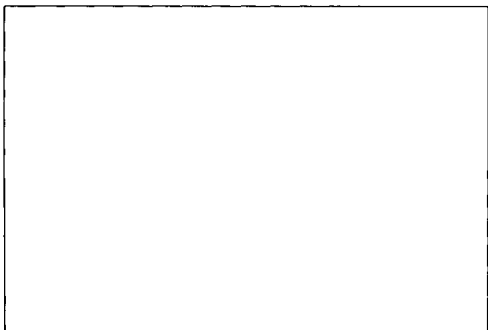
Lat: Die grond is modderege; die grond is verzaopen; dat is drassege grond.

Gels 1928: 't Is in de lenden allemeu-gend naef en sjoekserege; de sleute staot vol en de leide strik uut [Krebb-ers 1, 87].

Vor 1964: De dunne peutjes van de reebok zakt iedere keer dieper in de dras weg [Max Holt in: Oelenwanne 12].

umg Zut 1859: En doe Hie dat ezegd had, spoog Hie op de grond en maakte sliiek met zien spog en streek dat sliiek op de euge van de blinde [Van Heeckeren 1, 9, 6].

Vars 1985: OPRELKEN "opdrogen". De grond is knal dol; i-j kont ter niet aover vuren. Ze mot eers mor 's op-relken [Telge 6, 254]. (Ok: Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 157]).

Drassege grond. Ruurlo.

Bor 1882: 't Weer zal denk ik wel bet-
teren: de meerpoete lag vanmorgen
stille in 't glas en de tuten gingen
gisteren vrog naor 't rekke. De grond
is heel op-erelekt, die eergisteren
nog zo glibberig was, da'k haoste
epleerd hadde [Kobus 1, 460].
sHe 1982: ZUD "modder, vuil". [Telge
3, 179].
Acht 1895: HAL "bevroren grond". [Telge
2, 47].

ZOERE GROND

*Zoere grond is kalkarme grond, dee
lege lig en slech ontwatert. 't Is
veur 'n boer slechte grond.*

01 ZOERE GROND: Acht, Liem / Eef 1953
[Aant Nedsaks Inst].

Vor: Van 'n stuk grond dat lege lig,
papperig is en neet gauw dreuge wodt,
wodt ezeg dat 't zoere grond is.

Aal: Zoeren grond is vake dichte-esla-
gene en hef kalkgebek.

Zel: Lege grond woor at altied water
op steet, verzoert. Dan krie'j zoere
grond.

Vars: Zoere grond he'j in de eerste
plaatse bie vennegrond: 't water ver-
smoort ter in.

Bel: Zoere grond is bevobbeld weide-
grond wao'j zo rood ovverhenkiekt. Dao
greujt allene maor slech grös en
zuring.

Ste: 'n Laeg stuk land dat vake onder
water steet, verzoert; dan krie'j
zoere grond. Ok 'n stuk land dat hoger
lig, kan zoer waezen. Door gruijt dan
zuring, broodkrummels, beverkes en
andere soorten slecht gres.

BROOKGROND

Brookgrond is weidegrond dee lege lig.

01 BROOK(GROND): Eef, Zut, Ruu, Loch,
Zwi, Bor, Gels, Rek, Bel, Bre /
Acht 1895 [Telge 2, 19], Acht-Tw
1948 [Wanink 1, 82], Aal 1953 [Aant
Nedsaks Inst], Win 1971 [Deunk 1,
36] || Mar.

02 BROEK(GROND): Gor, Harf, Vor, Sin,
Wesd, Hen, Key, Ste, Baa / sHe 1901
[Telge 4, 90], sHe 1982 [Telge 3,
23].

03 MOERASGROND: Bre.

04 MASGROND: Zut, Loch / Acht 1882
[Telge 2, 84].

05 MÖS: Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 144].

06 VENNENGROND: Loch.

07 GOORGROND: Bre.

08 VAENEGROND: Bre.

09 ZOMPGROND: Gen.

10 ZUMPEGROND: Doet.

11 KLUUNGROND: Vor.

12 BROOKLAND: Zut, Loch.

13 BROEKLAND: Ste || Kle.

14 WATERGAT: Zel.

15 ZOMPGAT: Uif, Kep, Groes.

16 ZOMPSTUK: Ang.

17 SLINK: Wehl, Does.

18 SLAT: / Acht 1895 [Telge 2, 118],
Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 179], Win
1971 [Deunk 1, 211].

19 VLEER: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1,
205].

|| modderwei: Emm.

Eef: A'j 'n groot stuk laege grond
hebt, dan neumt ze dat brookgrond.

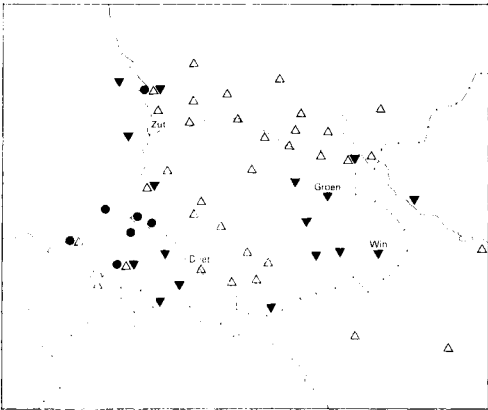
Vars 1985: Broek was land, dat veur de
afwätering deur de waterschappen 's
winters onder water ging en woor 't
water in 't veurjaar in versmoren mos.
Zodoende ha'j vake kolde, zoere grond
die venne-achteg was [Telge 6, 71].

Zev 1836: Heur ens, baos Joosten! 't
Geet oe as de vos die tot den boer
zei: "Achter in 't broek zien de beste
weies; niet veur mien, maor veur de
goeie ganzen" [Baordman in GV-alm 97].
Hen 1984: Den pet had ok nog 'n andere
functie. Hoo wo'j de eier nao onder
kriegen a'j baoven in 'n boom wazzen
ekroppen um door 'n nest uut te halen?
Of a'j in 't veurjaar 't broek opging-
en um endenneste te zuken; in de pet
wieren dan de eier met nao huus enom-
men [Geurtsen 1, 82].

VENNEGROND, VENNE

'n Stuk land dat af-graven is veur tōrnj en woorop deernae vōlle water steet, heet vennegrond of venne. Bie de samenstellingen met -gat geet 't um kleinere stukkes vennegrond.

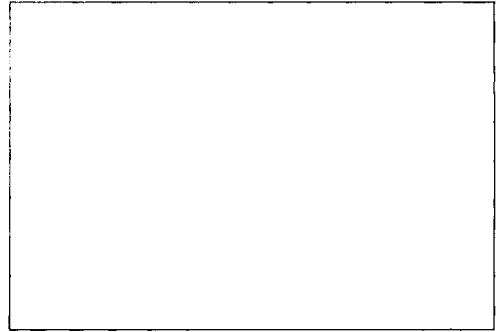
- 01 VENNE, VENNEGROND: Gor, Harf, Alm, Eef, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Hen, Key, Ste, Baa, Lat, Zev, Did / Acht 1895 [Telge 2, 139] || Bat, Mar, Haak, Ges, Hei, Rhe.
- 02 VEN: Sil, Zev, Did.
- 03 VAENE, VAENGROND: Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Dir || Emp, Wilp, Vre.
- 04 VAEN, VAENGROND: Gor, Eib, Bel, Aal, Bre, Din, Wehl, Ste, Did, Sto, Zed || Wilp.
- 05 VEENGROND: Gor, Dre, Does, Ang, Lat, Did || E11.
- 06 MOERAS: Gor, War, Voo, Sin, Kep, Dre, Hen, Does, Lat, Zev || E11.
- 07 MOERE: Loch.
- 08 MOOR, MOORGROND: Win || Bork.
- 09 ZUMPE: Din, Vars, Wesd, Doet, Key.
- 10 ZOMP: Lich, Sil, Did.
- 11 ZOMPGAT: Vars, Wehl, Kep, Wesv, Zev.

△ ven(ne) 01-02 ● veen 05

▼ vaen(e) 03-04

Vaen(e) kump verepreid veur in ons gebied; in den Acht is 't veurnamelek ven(ne). Lange den Iesselt kump de standaard-Nederlendsse benaming veen veur.

De plaatse in 't Nuttelerveen voor de koetse met golden raaien in de grond zit.

- 12 VENNEGAT: Eef, Hen.
- 13 ZEKGAT: Bor, Bel.
- 14 DREKGAT: Aal.
- 15 KLUUNGAT: Doet, Hen.
- 16 GAT: Alm.
- 17 SLAT: Nee, Eib, Rek, Lich.
- 18 VENNESLAT: Rek.
- 19 POMPAMP: Sin / Win 1971 [Deunk 1, 180].
- 20 MAS: Vor.

Aal: 'n Dreggat is 'n zompeg stuksken onbroekbaoren, natten grond, woor-t-de boeren uut de omgeving vake eerpelenloof en uutgeschudde kwekken in gooi-en. Toch bleef 't altied 'n gat.

Eef: 'n Vennegat is 'n klein venne.

Vars: In 'n venne he'j vake zompgate.

Sin: 'n Pompamp is 'n stuk land wao'j met op mot passen; i-j kōnt ter zō in wegzakken.

Lat: 'n Moeras het zompige grond.

Eef: In Aefde is gin venne te vinden; wā in Harfsen. Door werd op ene plekke turf estokken en dee plaatse heet Nöttelerveen en besteet nog. 't Is noe 'n reetgat met vōlle posse. As dat reetgat in 'n dreug joor zonder water kump, dan gao'k door met 'n paar man hen graven want der mot nog 'n koetse in liggen met golden raaien. De man dee door jorenlange woondn, is al veur den Eersten Weerldoorlog an 't graven ewes. Maor, hee hef toen niks evonn. Hee geleufden 't verhaal neet, zei e, maor had ter toch maor 's 'n paar dagen an ewaogd. De koetse is natuurelek als maor wieter in 't venne ezakt, dus der zal wal zon niejmoosden graafmesjien an te passe motten kommen.

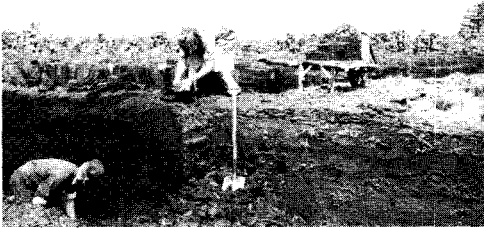

Schaeper Wisselink-Hendrik met ziene schäöpe in 't Venne bie Varsseveld. Op de veurgrond schadden dee te dreugen staot. Foto, emaaft umegeveer 1920.

Olb: Törf zit in Olburgen 'n meter of Zes onder de grond; soms is 't te vinden bi-j laeg water langs de Iessel.

Vars 1985: 'n Vennekolk was tamelek diepe en zo umegeveer 2,5 bi-j 2,5 meter en vake met 'n wat hogen rand der ummehen. Meermaolen he'w op de rand van zo'n vennekolk ezetten met de schaeper: Wisselink-Hendrik. Dan trok e zich 'n zok uut, hiel 'n kluwen goorn uut de tesse, nam 'n stopnaolde, die-t-e binnen in de pette had zitten en ging zich de zökke stoppen. In de tied dat e stoppen, had e de vute in 't water. Zo kon e zich met-ene de vute wassen! Van tied töt tied spoj e van de pruim, want hie gebruiken 'm kold. 'k Wette niet anders of al ziene hunde heitten Hektor. Telkens reren e: "Hektor, gaot ter 's ummehen", en efen later: "Wa's dat Hektor? Stao'j door now nog! Leleken hond! Wat zei ik ow? Gaot ter 's ummehen!" Mèt grep e

dan de schaopschuppe en dan dach Hektor: "Now wördt 't 'm bedach", en door schungelen e um den trop schäöpe hen. Vlak bi-j zo'n vennekolk of venneputte ha'j meestentied 'n open ruimte woor ze an 't klunen wazzen. De lossere baovenlaoge was de laoge woor de schadden estokken wieren met de schaddenspa. Dan kwam der 'n laoge vastere törf en dooronder de onderste laoge: de pik. Dén pik wier an heupe eschöpt en dat wier dan met de blote vute tut 'n pompamp etraoden. Dan wier alles glad estrekken met 'n grote platte schuppe in 'n laoge van zo'n kleinen handbreed dikke en nog 's platetraoden. Doornao wier met 'n garde van sprökkelenholt de koeke an kluuntjes esneden van zo'n twee handbreed lank en ene breed. Die wieren dan tegen mekare an-ezet um an te dreugen en doornao an holle heupkes estapeld. Dat wazzen teurntjes van zo'n meter hoge. Eerder wieren die holle heupe an

Kot bie Rekken --in 't Hoksebergse Venne-- wodn nao den Tweeden Oorlog nog törf estokken. Foto, emaaft umsgeveer 1948.

mietjes ezet van umsgeveer 1.20 meter hoge, die af-edekt wieren met koeplakken.

I-j können in 't Venne alle kanten uut: um de plassen, um de vennekes, um de struke. Hier en door op de hogere plaatsn gruujden hied. Door ginge wi-j 'n hörte in liggen a'w muu wazzen van 't gengelen. Um ow hen grujen grei, wa'j anders nargens zaggen, zoas wilde orchideeën en duvelsneigoorn. Um ow hen vlaogen ok kieften en wulpen of vennetuten die natuurlek vonnen, da'j te dichte bi-j eure nuste of eure jongen kwammen en dat ok hardop lieten heuren en wieter reigers en futen. Die vennetuten vlaogen 's nachts ok rond en hadden zo'n mooi, hoog, klankvol geluud: "Fäöäöt, fäöäöt!". In-ens: roets! I-j schrokken ow 't laplazeret! Door vlaogen vlakbi-j ow 'n paar enden of 'n trop veldhoendere op! Door was i-j gaar niet op verdach!

Achter in 't Venne ha'j brede singels woor grote snuke in stonnen. Wi-j hebt vake eprobierd um ze te strikken met dun koperdraod, mor dat lukken ons nooit: ze sloegen ene kiere met de stat en weg wazzen ze! In die tied wieren door 's harfses behalve 't gewone wild ok nog ganzen en korhoendere eschotten.

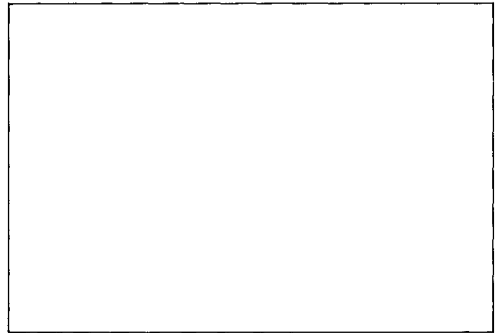
Meer op de 'Venneschure' an was de endenkooie; door wier ekooid deur Buvinkboer.

Mor 'n heel klein betjen kennen wi-j van 't wild, van de talrieke veugeltjes en van de ontzettend rieke vegetatie. Toch, a'w door in de vri-je natuur liepen, onder Gelderlands mooie locht, zo klein a'w wazzen, hiele wi-j van ons Venne [Telge 6, 371].

Vars 1882: RIETE "uitgeveend, laaggelegen stuk grond" [Telge 4, 54].

Acht 1830: LADDE "zeer moerasachtige plaats in het veen, langs sloten gelegen [Telge 4, 7].

Lich: In 't Vraogendervaene zit suzebedden. Daor mo'j veur oppassen, want daor kö'j deurhen zakken. 'n Suzebedde is de begreuiing van 'n gat woor den kluun uut-ehaald is. In zon gat kwam water in en daornao greujden 't van baovenaf dichte. A'j der dan aoverhenloopt zak i-j der deur of --in 't beste geval-- veert 't op en dale.

Suzebedden in 't Vraogenderverenne.

GOOR

'n Goor is 'n groot moerasseg stuk grond.

01 GOOR: / Vars 1882 [Telge 4, 51], Acht 1882 [Telge 2, 44], Aal 1953 [Aant Nedsaks Inst], Win 1972 [Deunk 1, 78].

02 STROETGROND: / No Acht 1839 [Telge 4, 32].

Kot 1925: An 't Greunink was 't neet slech. Ne duftege plaatse. Grote busse met dennen en eken en onholt, kempe met welle der umhen, ne es van waarbu'j-mi-j, 'n goor, 'n vaene en ne onmundege lappe veldgrond [Meinen 3, 8].

Win 1971: ZOMPE "moerasige plek". I-j mögget grös nao 't vaene gaon, a'j maor good let gevvet op de zompen [Deunk 1, 287].

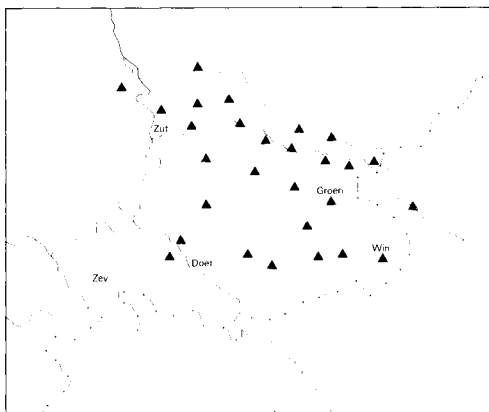
Vars 1985: ZOMP "moeras" [Telge 6, 422].

Acht 1830: ZOMP "poel" [Telge 4, 11].

VELDGROND

Met hei wodt an-eduud de grond woor völle heed (dopheide, Erica tetralix; struikheide, Calluna vulgare) greujt.

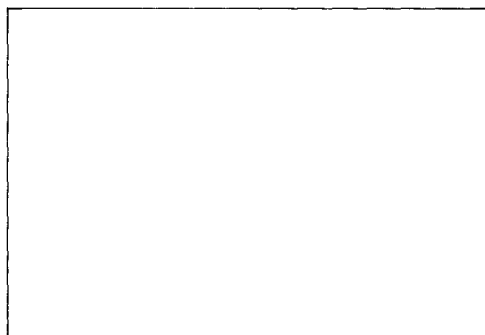
- 01 VELDGROND: Harf, Alm, Eef, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Vars, Wesd, Wehl, Kep, Hen / No Acht 1839 [Telge 4, 34], Acht 1882 [Telge 2, 138] || Wilp, Bat, Vre.
- 02 VEELDGROOND: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 200].
- 03 HEI: Eef, Loch, Gen, Wesd, Doet, Kep, Dre, Olb, Does, Gies, Lat, Zev, Sto, Lob || E11, Emm.
- 04 HEIDE: Vor, Nee, Groen, Lich, Aal, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Hen.
- 05 HEIE: Wich, Hen, Baa, Tol.
- 06 HEIDGROND: Bor, Gels, Bre, Gen, Ett, Wehl, Hen || Emp, Wilp.
- 07 HEIGROND: Gor, Voo, Wehl, Groes, Did, Zed || Kle.
- 08 HEIDEVELD: Eib, Groen, Gen, Doet, Zed.
- 09 HEIDELAND: Zut, Eib.
- 10 HEISCHIEN: Gen.
- 11 HEEDVELD: Eib, Bel, Win / N Acht 1856 [Telge 4, 41] || Wilp.
- 12 HEEDLAND: Eib, Aal.
- 13 HEEDGROND: Bre, Win.
- 14 HIED: Wesd, Zel, Wesv.
- 15 HIEDGROND: Sin, Hen.

▲ veldgrond 01

Veldgrond is as benaming veur heidegrond veurnamelek bekend in den No Acht.

- 16 HIEDVELD: Zel, Lat.
- 17 VELD: Harf, Alm, Bre || Bat.
- 18 SCHADDENVELD: Eef (vrogger).
- 19 PLAGGENVELD: Gor.
|| heeggrond: Ges, Slo, Bork, Rhe.

Heide

Bor: Veldgrond is grond, dee nog neet an-emaakt is; der steet vake heed op.

Kot 1928: Doo der kunstmest in de weld was ekommene en hier den veldgrond an-emaakt wier, hef men de stobben laoten staon [Meinen 4, 85].

Acht-Tw 1948: BEUNTE "laagte in de heide die 's winters onder water staat" [Wanink 1, 84].

ONGROND

Ongrond is grond dee al heel lange neet veur gin landbouw of veeteelt gebroekt wodt.

In de eerste helfte van disse eeuw is ter nog heel wat ongrond um-ezet. Veural metwarkers uut den Acht --Gor, Eef, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Gels, Nee, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Meg, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Wehl, Hum, Hen, Key-- geeft dat op.

Doorbie geet 't um bosgrond of um heidegrond. As bezunderheid wet metwarkers uut Loch, Zwi, Bor, Aal, Bre nog te vertellen dat soms ossen gebroekt wodn bie 't umbebouwen.

- 01 ONGROND: Eef, Wich, Vor, Zwi, Gees, Aal, Gen, Voo, Vars, Sin, Wesd, Zel / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 154], Vars 1985 [Telge 6, 249].
- 02 ONLAND: Zut, Vars, Doet, Baa, Gies, Lat, Pan / Vars 1985 [Telge 6, 249] || Dnb.

't Nörrekerveld zo'n viefteg joor elene. Bie de vroggere Breukersbrugge --dee in den Elsmansdiek lag-- begon dit natuurgebied. Op de foto veurt A.J. Heideman met peerd en wagen op den Elsmansdiek, dén in 1955 verhard is. Foto uut 1941.

- 03 WUUSTE GROND: Gen, Meg, Net, Ulf, Sin, Wehl, Hen, Key, Baa, Zed.
- 04 WEUSTE GROND: Ruu, Bor, Haa, Nee, Rek, Aal, Bre, Win || Ges, Bork.
- 05 WEUST LAND: Gor, Alm || Emp, Wilp, Hei, Rhe.
- 06 WUUSLAND: Gen, Hen.
- 07 BRAOKLAND: Doet, Wehl || Emm.
- 08 BRAAKLAND: Loch, Kep || Slo.
- 09 BRAOKLIGGENDE GROND: Eef, Bel, Olb, Groes, Lob || Bat.
- 10 BRAAKLIGGENDE GROND: Vor, Ruu, Dre.
- 11 BRAKE GROND: Loch.
- 12 BRAKKE GROND: Did.
- 13 ONBETEUMDE GROND: Bel.
- 14 BRECHTERI-JE: / Acht 1882 [Telge 2, 18].
 || braokgrond: Ell.
 || braagland: Kle.

Gels: Viefteg joor elene trokke wi-j as kindere in de vri-je tied altied deur 't mooie Nörrekerveld (= Noordijkerveld). Vergeleken bi-j wat 't ewes hef, was 't ok ton al neet helemoale meer bi-j 't olde, maor toch was ter ton nog onmundeg völle, wat ter kot doornao neet meer was. Want wat was 't 'n belaevenis as wi-j as kindere deur 't veld trocken. Van 't ene bosperceel kon i-j aoverstappen in 't andere. Zo was 'n helen ummegank meugelek, woorin i-j van alles tegenkwam. De meeste

namen van al dat moois wisse wi-j ton nog neet. Zo zaggen wi-j van dee prachtege gelle blomen met 'n wat ampatte loch; later leerden wi-j dat 't wolverlei (*Arnica montana*) was. Van dee kleine plentjes met ronde blaekes en 'n stalleken met ronde witte bleumkes der an wisse wi-j nog neet dat 't rondbladede wintergreun (*Pyrola rotundifolia*) was.

In 'n weideken dat kot bi-j ons hoes lag en in de winter veur 'n deel onder water ston, greujden in de mei-tied koekoeksblomen: wilde orchideeën, allichte van 't soort handekenscroed (*Orchis morio*). In de oorlogsjoren mos dit weideken op las van hogerhand eschuurd wodden um rogge te können verbouwen. De koekoeksblomen bunt doornao nooit wierumme-ekommen. Zo zölt ter völle meer bezondere planten vot-ekommen waenn. Langs de waege greujden in alle geval nog zovölle pösse, da'j der zowat neet duur konden lopen of fietsen. Bie de vennekes dee aoveral in 't Nörrekerveld laggen --zoas an 't aene van den Elsmansdiek in 't weideken van Tuteman--, kwaakten de kikvöske zó hard, da'j der op 'n kilometer afstand neet van konden slaopen. In andere vennekes --bevobeld den Bollerd an 't aene van den Haardiek-- zatten altied völle wilde

't Nörrekerveld hef ok noe nog wel kleine stukskes natuurgebied...

maor 't is nuur 't grootste deel "be-rechtend"!!".

aenden. En in augustus was 't bij vennekes as 't Saaltinkslat blauw van de gentianen en in de harfs rood van de rondbladege zonedauw. Bi-j 'n betjen vos kon der den winterdag al gauw eschaatst wodden op zon venneken. In de busken zatten grote rooie miegenpen dee door eure nöste hadden in grote heupe van dennenaolden. Töt in 't begin van de nao-oorlogse joorn was in de maand juni 's nachens 't geräotel van de nachtzwaluw te heuren en in de morgenvrotte 't balsen van de korhanen. Ok heurden i-j 't zwoere geluud van 'n ieppron wal. Vennetuten bunt ter nog wal, maor neet zo völle meer as joorn elene. In 1985 waren der nog 44. In dat jaar waren der maor twee tureluurs en twee veldleeuweriken meer. Gelleguurzen bunt ter noe ok nog maor 'n paar en patriezen zee'j haoste neet meer. En nachtegalen heur ie 's nachens ok nog maor heel weineg. Roodborsttapuiten --ze zatten in 't veurjaor op 'n puntdraod van weidekes en maakten zon fien geluud-- en korhoonder hebt 't Nörrekerveld al heel lange elene goeien dag ezeg. Deur de warkeloosheid in de joren datteg is heel wat grond in 't Nörrekerveld in cultuur ebrach; terechte-emaakt heetten 't in dee dage. De warkelozen dee dat as object van warkverschaffing edaone hebt, kwammen aoveral vandan. Van alles zat ter onder, töt schoolmeesters en dominees too. Ze wodden deur de wekke onder-ebrach in barakken. Nao den Tweeden Oorlog bunt alle zandwaege met steun van 't Riek verhard. Ton kon 't neet meer gebeuren dat de melkwagens met bussen melk töt an de

assen duur den drek mossen. Van ton af an ko'j met dreuge veute in 't Nörrekerveld kommen, maor jammer genog ha'j der doordeur niks meer te zeuken. Eef: In de twinteger joorn was ter 'n Tandarbeiderswet, woordeur mensen 'n stuksken ongrond of hei --vake twee of drie bunder-- met 'n niej huus ter op kregen. Dee grond mosten ze dan zelf ontginn. Daags waarn ze op de boer op daghure en 's mons of 's aovens mosten ze dan an 't wark um 't umme te zetn. Onder in de vore --dee ze met de schuppe mosten maken-- leien ze dan de plagge. De één zei dan dat de plagge met de hei of heed naor baoven mos en den ander dee 't net andersumme en lei de plagge op zien kop. Door kwam dan twee spit grond op en as 't hele stuk dan umme was, dan zaejden ze Lupinen of ok wel Luzerne --dat bint van dee mooie gelle blomen. Deur de kunsmes en 'n klein betjen stalmes kregen ze dan zo'n stuksken grond an de gange. In de darteger joorn deden de grote boeren 't wal anders. Toen waren der völle warkelozen --net as noe-- en toen gaf 't rijk en de gemeente tachtenteg tot negenteg precent subsidie a'j 'n stuk hei of bos wollen laoten ummezetten. Dat ummezetten gebeuren met de hand en tegen 'n tariefloon van 22 cent per uur. Met hard äözen konnen de arbeiders dan in de zomer ruum tien gulden in de wekke verdenen. En as de putte metveel, dan hadn ze soms wal twee gulden of 'n knaak meer. Der was gien kinderbieslag en ze waren allene bie zeekte verzekerd. Ze mossen 'n kwartjen betalen veur de doktersbusse of zekenbusse en door dee de gemeente dan 'n kwartjen bie. 't Was dus hard

warken en weineg verdeenn. Warklozen kregen vleis uut blik veur vief-en-darteg cent de kilo en spek veur 'n kwartjen de kilo. Iedereene kreeg botter op zien brood, maor a'j warkloos waarn, dan ko'j met margrine van elf cent 't peksken van 'n half pond too. Ens in 't joor kree'j ok 'n paar wark-schonen en 'n mesjesterse brook.

Weilanden wedn geëgaliseerd en dan bleef 't meestal ok wal weie. Bos en heigrond wed meestal bouwland. Grote boeren haalden kompos uut de stad en door kregen ze de boel dan wal met ganks.

Meg: As ter wuuste grond umgezet wier dan mochten de inwoners van Megchelen tussen den Eersten en Tweeden Oorlog de beum- en struukkenten uutraojen. Dat holt wier gebruik as brandholt. Met de ondergrondse --'n ploeg die diep bouwen dei-- wier de grond dan umgezet. Daornao wier 't land bezeit met pillepienen of met spörrie, die later weer umgebouwd wieren. Ook stalmis en kunstmis wieren gebruik um de grond vruchtbaor te maken. Zo wier dat 'n paar jaor gedaon, en dan wier der rog of eerpels op verbouwd.

Sin: 't Ummezetten van 'n stuk grond wier edaon deur 'n ummezetter. Dén wier deur 'n boer in-ehuurd. De umme-zetter had 'n ploegjen keerls die 'm hielpen. Alles wier met de schuppe umme-emaakt.

At 't natte grond was, gebruiken ze planken um der met de kruwagen aoverhen te rieden. De oerelaoge wier zo völle meugelek uut de grond ehaald en doornao wier de grond geliek emaakt. De stumpe van beume gingen der natuurllek ok uut.

Wesd:. In de twinteger en datteger joorn is hier nogal wat bosgrond tut weide emaakt. De stumpe wieren der met schuppe en biele uut-emaakt. 't Bos lei meestal op singels; dus met gravens der deur hen. Die gravens wieren dicht-egood en wieters wieren de oerbonken kort-eslagen, want at die oerbonken bleven zitten, dan ha'j slechte grond. 't Eerste joor wier der haver op verbouwd of ok wel lupinen.

Gels: De Heide hef in 1936-1937 vuur mien va bosgrond umme-ezat. 't Was umtrent 1½ bunder, dee met de schuppe bewarkt is. De grond wodn in kiepkoren egood, dee aover 'n spoor lepen. Met haöke wodn 't spoor iedere kere op-eschaoven. 't Was grond dee good was vuur bouwland en weiland.

Lich: In 1930 he'k met-emaakt boo-t-ze ne lappe heide in de Hemmele klaor-emaakt hebt. Eers wodn 't heed in brand estokkene, naodat de dennen en de barken met de biele umme-ehouwene wazzen. Dan wodn de stobben der met 'n peerd oet-etrukkene en wodn de grond escheurd. Nog later wodn de grond ebouwd en met de eide eslich.

Hen: 'n Ome van mien koch in de datteger joorn 'n stuk heide- en bosgrond. Dat hef e toen laoten ummezetten, woor e zelf toen ok 'n werkzaam andeil in had. 't Gebeurn toen al met kiepkarren, want ter mos nogal wat grond verzet wodn, umdat 't ok lieke-emaakt mos wodn. De baovengrond wier daorbi-j zo völle meugelek baoven ehollen. Bi-j de hoge delen mos i-j dan afzetten: de baovengrond aover 'n meter an de kante zetten en de ondergrond zo völle as neudeg was, weghalen. Bi-j de laege delen mos i-j opzetten. 't Stuk grond is bouwland ewodn en is dat now nog.

Zel: As ter in de grond 'n kop zat, dan lieten ze die zakken: slechte ondergrond wier der dan onderuut ehaald. 'n Delle ko'j opvullen deur die slechte grond onder de baovenste laoge te doen.

Rek: Völle boeren maken vuur den Eersten Oorlog elken winter 'n stuksken weuste grond terechte. Dat ging met de schuppe en kruwagen of met peerd en stotkore.

Bre: Bi-j brookgrond wodn eers um 'n stuk grond 'n graven emaakt um 't water kwiet te wodn. De grond dee uut de graven kwam, wodn met de kruwagen ovver 't hele stuk verdeeld. Daornao wodn der met de hand grös, klaoverzaod en kunsmes ovver ezaejd en met tekkere of met 'n handeide in-eslöpt.

Loch: In 1920 is 't nog veur-ekommen dat de veldgrond met ossen umme-ebouwd wodn.

Bre: De Schaarsheide is umme-ebouwd met twee of drie ossen veur den ploog en met één osse veur de eide.

Vars 1985: 'n Pas is 'n stuk laege ongrond, dat an-emaakt is [Telge 6, 259].

HOGE GROND

Hoge grond is grond dee hoge lig en weineg las van raegenwater hef.

01 HOGE(N) GROND: Acht, Liem.

Hen: Hoge grond is grond die niet gauw las hef van 't water. 't Hoef nog niet dreugtegevuleg te waezen, maor der zol niet gauw water op blieven staon in 'n natte tied.

Gees: Kampgrond en esgrond is hoge grond.

Hen: Kamp- en enkggrond is hoge grond, al bunt ter ok wel kampen die lege ligt.

Ruu: Van hoge grond zegt ze wel: "'t Lig kot bie de zonne".

Hen: Lege grond hef gauw las van 't water; in 'n natte tied blif ter gauw water op staon. Dan slöt de grond dichte, zodat 't weineg deurlootend is.

Vor: Broekgrond is altied lege grond.

Loch: Masgrond en brookgrond is lege grond.

Ste: Wi-j hadden vrogger 'n weie die Tei laege en heitten ok 't Laege.

Ruu: Van lege grond zegt ze wel: "'t Lig wied van de zonne".

LAEGE GROND

Laege grond is grond dee neet hoge lig en völle las van (raegen)water hef.

01 LAEGE(N) GROND: Aal, Bre, Win, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Ste, Does, Ang, Lat, Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Lob || Leu, Dnb, Ell, Bork, Rhe.

02 LEGE(N) GROND: Gor, Harf, Alm, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Haa, Nee, Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Win, Hen || Emp, Wilp, Bat, Haak, Vre, Ges, Kle.
|| ziegen grond: Ges.

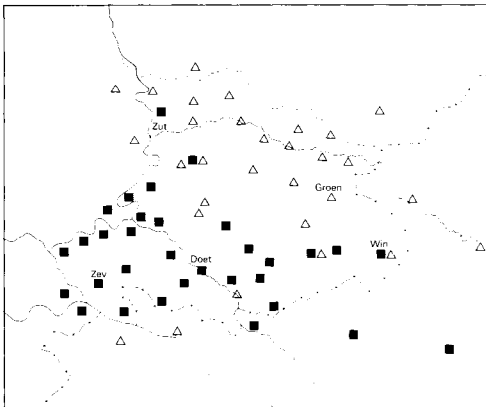
BARG, BULTE, HEUVEL

Bargen en bulten bunt verhogingen in 't landschap; hoge hoeft ze neet te waezen. Maor aover 't algemeen bunt bulten wel minder hoge as bargen.

01 BARG: Gor, Harf, Alm, Eef, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Win, Voo, Net, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Tol, Ang, Lat, Wesv, Zev, Sto, Zed / sHe 1982 [Telge 3, 12] || Emp, Wilp, Bat, Mar, Haak.

02 BERG: War, Wich, Vor, Din, Doet, Wehl, Dre, Baa, Does, Ang.

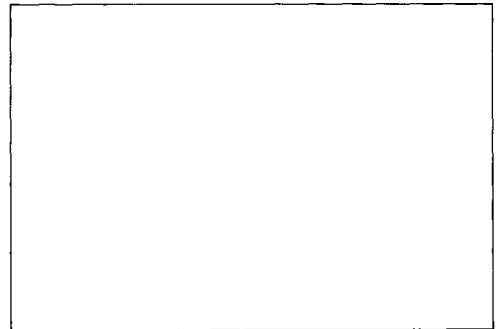
03 BAERG: Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Kle.

■ laeg 01

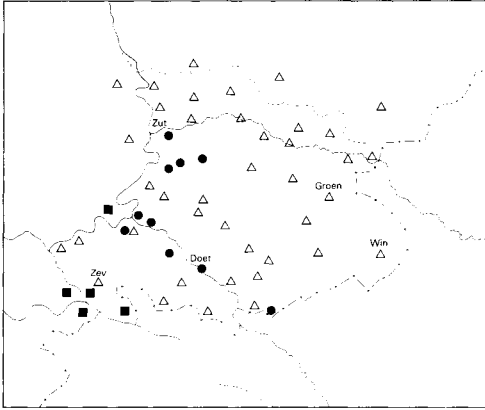
△ leeg 02

Der tekent zich dudelek twee gebieden af: de No Acht hef leeg; de Liem en de streek langs den Olden Iessel hebt laeg. Verg. ok 't kaartjen op blz. 28.

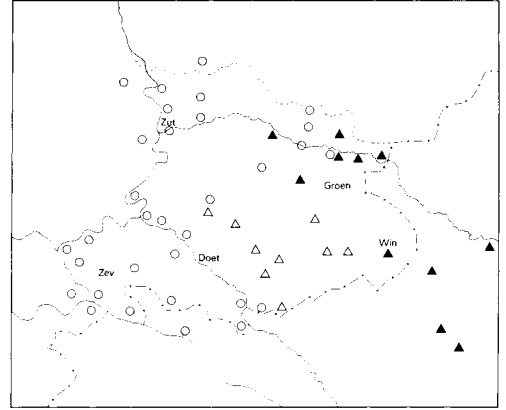
Uutsicht vanaf den Zwiepsen Barg op Zwiép.

01 BULT(E): Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Meg, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Zev, Did,

△ barg 01 ■ baerg 03
● berg 02

Dudelek is te zien dat 't standaard-Nederlandse woord berg rond Zut en langs den Olden Lesselt 't oorspronkeleke woord barg verdringt. 't Gelders Eiland steet appat met 't woord baerg.

○ bult 01 ▲ bulten 04
△ bulte 03

Dudelek is te zien dat 't standaard-Nederlandse woord bult in Acht en Liem de aoverhand hef. Veur den Acht betekent dat dat bulte en bulten ant 't verdwienen bunt.

Sto, Zev, Pan, Lob / No Acht 1883 [Telge 4, 64], Win 1971 [Deunk 1, 37], sHe 1982 [Telge 3, 24] || Leu, Dnb, Ell, Emp.

02 BULTEN: Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen / Win 1971 [Deunk 1, 37].

03 BELT: / Acht 1830 [Telge 4, 3], Acht 1882 [Telge 2, 10], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 71].

04 BEELT: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 71].

01 HEUVEL: Eef, War, Aal, Wesd, Zel, Hen, Baa, Does, Ang.
|| heugel: Kle.

Loch: In Lochem en omgeving he'w vier bārgen: den Lochemsēnberg en den Paosenberg; den Kalēnberg bie Barchem en den Zwiēpsēnberg bie Zwiēp. Den Lochemsēnberg is 't hoogste: 48 meter.

Gees: In Geestern he'w den Spraakēl-bārg; arg hoge is e neet.

Nee: In Nee he'w den Needsēnberg.

Aal: In Aalten he'w den Hollēnberg; maor net as Rome is Aalten zelf op zeuven heuvels ebouwd.

Voo: Hier he'w Engbārgen; dēn is umgsveeur 45 meter hoog.

Sil: Barge? Hier he'w onder andere de

Galgenberg, Roomberg, Plakkenberg en Dennenberg. Hoog zun die niet.

Doet: A'j hier aover 't Montferland praot, zeg i-j de Barghse Bulten.

Zev: In Babberik steet den Goldsbarg; 'n echte barg is 't niet. 't Was vroeger voetbalveld; now is 't weiland. 't Het zo goed as gin verhoging.

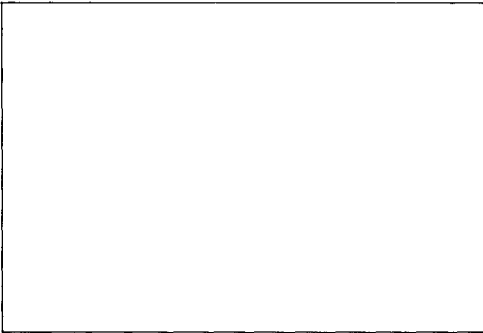
Sto: In de omgeving van Stokkum bun de HūTzeberg (85 m), Elteberg (80 m) en 't Montferland (68 m).

Zed: Tusse Zeddam en 's-Heerenberg he'j bulte. Die van 's-Heereberg en Stokkum komme van aover de bulte. En a'j met 'n maedje uut 's-Heerenberg vri-jt, dan he'j 'n maedje van aover de bulte.

Vars: Op den Haeleweg he'w den Mel-Tinkheuvel; dēn is 15 meter hoge.

Bor: In Borklo hadde wie ok 'n barg; dēn heetten den Bosbarg. Heel hoge was e neet, want hee's himmaol af-egraven: de Coveco --vrogger Welling-- hef ter noe de slachterieje staon. Der is nog 'n mooi versjen woor-t-e in veurkump: "Straks gaode wie ('n moder met de kleine) nao den Bosbarg too, Met 't hundjen links op zied. En dan rōste wie op de banke uut; En dan kieke wie oh, zo wied!".

Zut 1859: En Jezus gong op den barg en zat daor neer met Zien discipelen [Van Heeckeren 1, 6, 3].

Utzicht vanaf de Barghse Bulten in de richting van Didam.

BULT

'n Bult is 'n heugte in 't bouwland of in de weide. Der is gin onderscheid emaaft in de verschillende vormen dee 'n bult hebben kan; kiek doorveur bie wat ter onder Hen aover ezeegd wodt.

- 01 BULT: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, Ruu, Bor, Gees, Gels, Haa, Gen, Voo, Meg, Wehl, Kep, Dre, Hen, Olb, Does, Lat, Wesv, Groes, Did, Sto, Pan, Lob || Leu, Dnb, Emp, Wilp, Bat, Emm.
- 02 ZANDBULT: Harf.
- 03 BULTE: Lich, Aal, Bre, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Key.
- 04 BULTEN: Zwi, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Win || Ges, Slo, Bork, Hei.
- 05 KOP: Gor, Eef, Wich, Vor, Loch, Gen, Voo, Vars, Zel, Hen, Baa, Pan || Wilp, Mar, Haak.
- 06 ZANDKOP: Groen, Voo, Vars, Sil, Wesd, Zel, Wehl, Kep, Ang, Zed.
- 07 RUGGE: Gor, Loch, Nee, Rek, Aal, Hen, Ste, Baa, Bro.
- 08 RUG: Gies.
- 09 HEUGTE: Harf, Eef, Rek, Wesd, Dre, Hen || Vre, Hei.
- 10 HOOGTE: Lat.
- 11 HÖG: Sto.
- 12 HUGT: Pan.
- 13 WAL: Bre, Doet.
- 14 WALLE: Eef.
- 15 POL: Bor, Bre, Voo, Wehl.

16 HARE: Aal.

- || hövvel: Rhe.
- || böggel: Rhe.
- || högt: Kle.

Hen: 'n Ruggen in 't land is langwerpeg van vorm; anders is 't 'n bult.

Lat: Bulte zitte in 't land; hoogtes zitte in de wei.

Wich: In 'n weie kan 'n kop zith.

Eef: Ie könt zeggen: Door zit 'n hele kop zand in dat land; of: door zit nog 'n leleke heugte in dat land; of: door zit 'n hele bult in dat land en door-met geef ie dan an dat ter 'n hoger stuk in 't land lig.

Haa: Der zit 'n bulten in dat land of in dee weide.

Gor: Vake zegt ze: "Der zit 'n hogen kop in dat land".

Zel: Door zit nog 'n vieze kop in 't land; of: door zit nog 'n leleke bulte in 't land.

Gies: Der zit door 'n hoge rug deur de grond.

Acht 1830: HORST "kleine, platte heuveel in een vlakte" [Telge 4, 6].

Acht-Tw 1948: RILLE "lage wal midden door weide of bouwland" [Wanink 1, 169].

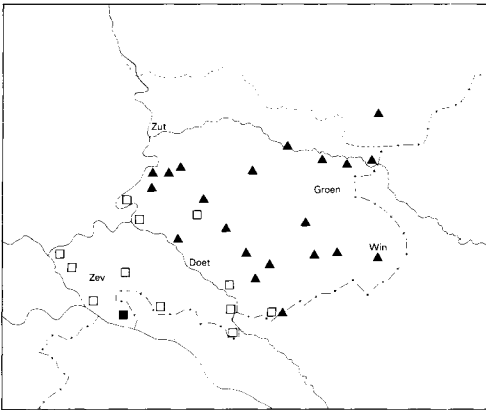

Bie de boerderieje op de Häöven woor Borkes vrogger woonden, zit 'n bult in 't land; links op de foto te zeen. Zoas blik wodt de boerderieje zelf af-ebrokken; de olde potstal is 't eerste an de beurte. Dat mot allemaole umdat 't Zuiveringsschap door uut mot breiden. De tegeltjes met biebelse veurstellingen --zoas af-ebeld in De mens en zien huus blz 111-- bunt ter in-middels uut-ehaald.

DELLE

'n Delle is 'n leeg stuk in 't bouwland of in de weide. Der is gin onderscheid emaaft in de verschillende vormen dee 'n delle hebben kan.

- 01 DELLE: Wich, Ruu, Bor, Haa, Eib, Rek, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Kep, Hen, Ste, Baa, Bro / Acht 1830 [Telge 4, 4], Acht 1882 [Telge 2, 23], Win 1972 [Deunk 1, 40], Vars 1985 [Telge 6, 81] || Haak.
02 DEL: Din, Gen, Meg, Sil, Key, Olb, Does, Wesv, Groes, Did, Sto, Pan / sHe 1901 [Telge 4, 91], sHe 1982 [Telge 3, 29].
03 DÖL: Lob.

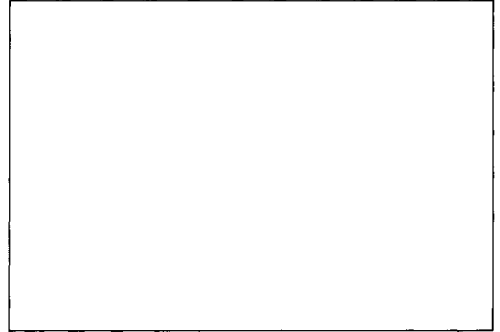

▲ delle 01 ■ döl 03

□ del 02

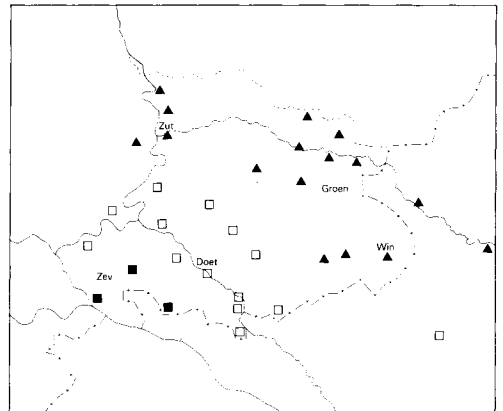
Del(le) is as benaming veur 'n deel van 'n stuk grond dat leger lig in Acht en Liem 'n heel bekend woord.

- 04 LEEGTE: Gor, Eef, Zut, Ruu, Bor, Gels, Haa, Nee, Eib, Bel, Aal, Bre, Win || Emp, Vre, Ges.
05 LAEGTE: Din, Gen, Meg, Ulf, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Dre, Hen, Ste, Lat || Ell, Bork.
06 LAEG: Wehl.
07 LEG: Did, Sto, Pan || sHe 1982 [Telge 3, 91].
08 ZENK: Harf, Ruu, Loch, Gees || Bat.
09 ZENKE: Alm.
10 ZINK: Eef, Wich.
11 ZINKE: Gor, Wesd.
12 SLENKE: Vor, Rek, Bre, Win || Hei, Rhe.

'n Leegte in 'n weide bie 't Waninkhof in Geesteren.

- 13 SLENK: Haa, Gen || Wilp.
14 SLINK: Wehl, Gies.
15 SLENGTE: Gor.
16 SLAOG(E): Lar, Zwi, Gels, Bel, Win, Vars / Win 1971 [Deunk 1, 215], Vars 1985 [Telge 6, 313].
17 SLAEG(E): Gen, Sil, Ang / sHe 1982 [Telge 3, 133].
18 SLOEG: Gen.
19 SLEE: Aal.
20 KOELE: Loch, Bor, Nee, Voo.
21 KOEL: Meg || Emm.
22 HANK: Gen, Zed.
23 VLAAG: Ang.

▲ leegte 04 ■ leg 07

□ laegte 05

't In den Olden Iesselstreek veurkomende woord laegte scheidt de Zw Lie-mers (leg) van de No Acht (leegte). Verg. ok 't kaartjen op blz. 25.

24 LAEGE STREEK: Lat.
 25 GAT: Eib, Aal || Wilp.
 || zeink: Mar.
 || zak: Leu.
 || kuul: Dnb.
 || ziegte: Ges.
 || slag: Slo.
 || ligt: Kle.

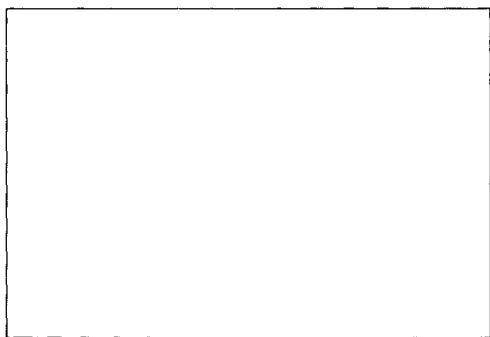
Gen: In dat stuk grond zit zo'n del in; of: zit zo'n laegte in; of: zit zo'n hank in.

Gees: In 'n weide zit mangs zenken in.
 Bre: Deur dee weide/deur dat land geet ne hele slenke.

Gen: 'n Hank is 'n laegte in 'n slaeg.
 Lat: Ze zegge ok: Door gaon laege streken deur 't land of deur de wei.
 Ang: Stukken laege, altied natte grond heiten slaegen.

Vars: Wi-j kent de Silvoldse Slaege en angrenzend de Breembroekse Slaege, die ligt naeven den A-strang. A'j door grond hebt, heb i-j grond in de Slaege [Ok: Sin, Sil, Wesd]. Slaege is 't meervoud van slag; zo he'w bevobbeld 't Bronkhorster Slag en 't Molderslag.
 Eib: Mien grotmoeder kwam van Dinxper.
 Dee had heujland in de Slaege, langs de A-strang. Dat was lege grond, dee vake onder water kwam. In natte zomers mosten ze vake 't gemaejde grös op de heugte draegen. Dat was zo rond 1900.

Loch: Grond, dee an de Barkel lig, heet Grond an de Slaege. [Ok: Gees].
 || Dnb: 'n Kuul zit ien 't land; 'n del zit ien de weg.

De Sillevoldse Slaege langs de A-strang. Op de achtergrond: Sillevolde.

BANKE (1)

De harde laoge in de grond, woor 't water neet deur hen kan, zodat 't op 't land blijf staon, heet banke. Zon laoge kan --zoas 't materiaal angif-- bestaon uut oer, leem, klei of zand.

- 01 BANKE: Gor, Ruu, Zwi, Haa, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Tol || Bat.
- 02 BANK: Gen, Voo, Does, Lat, Wesv, Dnb, Ell, Sto, Zed || Kle.
- 03 OERBANKE: Gor, Harf, Eef, Zut, Vor, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Aal, Bre, Win, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste || Emp, Slo, Rhe.
- 04 OERBANK: Gen, Voo, Meg, Ulf, Sil, Wehl, Kep, Ang, Gies, Zev, Zed.
- 05 LEEMBANKE: Haa, Nee, Lich, Aal, Bre, Sin, Zel, Ste.
- 06 LEEMBANK: Gen, Sil.
- 07 ZANDBANKE: Vars.
- 08 KLEIBANK: Pan.
- 09 ZAOLBANK: Zed.
- 10 OERLAOGE: Alm, Gees, Nee, Eib, Bel, Lich, Zel || Haak.
- 11 LEEMLAOGE: Eef, Wich, Loch, Gees, Nee, Eib, Aal, Ste.
- 12 LEEMLAOG: Doet, Pan.
- 13 LEEMLAAG: Ang.
- 14 HATTE LAOGE: Rek.
- 15 SLAOG: Win.
- 16 ZAOL: Zed.
- 17 PLOEGZAOLE: Din.
- 18 LEEMKORSTE: Nee.
- 19 BÖNNE: Rek / Acht-Tw 1948 [wanink 1, 79] || Mar.
 || heischien: Leu.
 || piep-eerde: Mar.
 || vette laoge: Mar.
 || oorbank Vre.

Bre: Daor zit ne oerbanke in de grond.
 Ze: Door zit ne harde banke onder de grond; of: door zit 'n oerlaoge onder de grond.

Wehl: Oerbanken zun platen oer. Vroeger dejen ze 'n ondergronder an de ploeg um 'm kapot te maken.

Din: As grond altied op dezelve diepte gebouwd wier, dan kwam der 'n PLOEGZAOLE in de grond te zitten.

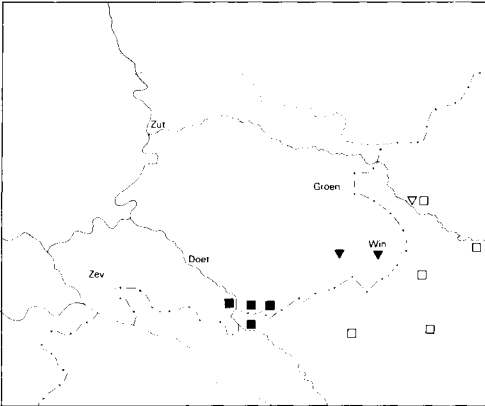
Vars 1985: As ter 'n oerbanke ebrokken mos worden umdat e gin water deurliet, wier der ewarkt met 'n dubbele glippe zodat de baovengrond altied weer baoven bleef [Telge 6, 234].

Acht 1882: BUUK-EERDE "blauwe leembank" [Telge 2, 20], (Ok: Win 1971 [Deunk 1, 38]).

HERENGROND

Herengrond is alle grond dee heurt an 'n adelleken heer.

- 01 HERE(N)GROND: Gor, Ruu, Gees, Gels, Haa, Voo, Ulf, Vars, Wesd, Wehl, Hen, Key, Baa || Dnb, Ell, Haak, Rhe.
02 HERENGROND: Ett, Ang.
03 GROND VAN DEN HEER: Ruu, Bor, Haa, Bel, Sil, Zel, Dre, Hen, Tol, Olb, Did || Emp, Wilp, Bat.
04 GROND VAN DE LANTER: Gor, Lich, Zel || Bat.
05 VÖRSTENGROND: Din, Gen, Voo || Anh.
06 SCHOLTENGROND: Bre, Win.
07 GROND VAN 'T KASTEEL: Dre.
|| vuurstengrond: Vre, Ges, Slo, Bork, Rhe.
|| sjoeltengrond: Vre.
|| gravengrond: Ges, Slo, Hei.

- vörstengrond 05
□ vuurstengrond
▼ scholtengrond 06
▽ sjoeltengrond

Grond, beneumd naor de stand woor 'n bepaolde familie die völle grond hef, too heurt, is speciaal in 't oosten van den Acht bekend: rond Win bunt dat de scholten; rond Gendringen is dat den heer van Anholt.

Ruu: Alle grond van 't Huus te Reurle was herengrond.

Din: De heer van Anholt had vöi grond

Vörstengrond bie Gendringen.

in Dinxper, hee was vorst, dus doo-
vandan vörstengrond.

Gen: A'j onder den heer van Anholt woont, zeggen ze wel: Dén hef 'n VÖRSTENBOERDERI-JE. Door is dan vörstengrond bi-j.

Win: In Wenterswiek hadn de scholteboeren völle land.

Zel: Ze zeien ok: "Da's grond van de Pellekaon". De Pellekaon was 'n familie die 'n pelikaan in 't familiewaopen staan had.

Sto: Ze zeie altied: "Da's grond van 't Huus Bargh".

Lob: Ze nume die grond naor 't kasteel of naor de eigenaar: Grond van 't Huus Aardt, of grond van P.

Vars 1985: Völle boerderi-jen onder Varsseveld wazzen vrogger HERENGOED en heuren an de heren van Bergh of van Wisch [Telge 6, 141].

KERKEGROND

Kerkegrond is grond dee an 'n Kattelieke of Protestantse Karke heurt. De benamingen 05-08 bunt allene van toopassing op grond van 'n Kattelieke Karke.

- 01 KERKE(N)GROND: Wich, Vor, Aal, Bre, Gen, Voo, Meg, Net, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Olb, Ang, Gies, Lat, Wesv, Groes, Did, Sto, Zed, Pan / Vars 1985 [Telge 6, 169] || Leu, Dnb, Ell, Hei.
02 KARKE(N)GROND: Gor, Harf, Ruu, Loch, Bor, Gees, Gels, Haa, Rek, Bel, Groen, Lich, Key, Ste, Baa, Tol || Wilp, Bat, Ges, Slo, Bork, Rhe.

03 KARKENLAND: Gor.
 04 KERKELAAND: Lob || Kle.
 05 GROND VAN 'T KARKBESTUUR: Eef.
 06 GROND VAN 'T KERKBESTUUR: Sto.
 07 GROND VAN DE PAROCHIE: Meg.
 08 PAROCHIALE GROND: Loch.
 || kaarkengrond: Mar.
 || land van de kerk: Emm.

Wich: De Kattelieke en de Protestantse kerke heb kerkegrond. [Ok: Vor, Bor, Rek, Aal, Gen, Voo, Meg, Sil, Wesd, Doet, Wehl, Kep, Hen, Ang, Lat, Groes, Sto].

Sto: Gi-j heb Greffemierde kerkegrond en Kattelieke kerkegrond.

Dre: Kerkegrond was of "grond van de kerk" of "grond van de Roomse Kerk".

Key: "Dat is grond van de grote kerke", wier der ezegd as 't grond van de Protestantse kerke was.

Loch: Grond dee an 't klooster heurt, heet KLOOSTERGROND.

Rek: VLOGLAND waren stukken land van de kerke of de diakonie, dee neet bi-j ne boerderi-je heurdn en dee eike zes joor publiek verpacht wodn.

01b: Stukskes grond van de Kerk en 't Armbestuur die verspreid lagen, wieren veldjes genuumd. Ze wieren afzonderlek verpacht. [VELDJE].

GASTHUUSGROND

Gasthuusgrond is grond dee eigendom is van 'n gasthuus. Hierbie he'w ok de benamingen ezet veur grond van andere instellingen dee zich van olds met de armenzorg bezeg-ehollen hebt.

01 GAS(T)HUUSGROND: Gor, Harf, Alm, Eef, Vor, Loch, Gen, Vars, Zel, Doet, Wehl, Kep, Key, Baa, Does, Ang, Gies, Groes, Zed || Emp, Wilp.
 02 GASTHOESGROND: Bel, Groen.
 03 GROND VAN 'T GASTHUUS: Wich, Wesd, Dre, Hen.
 04 ARMENGROND: Alm, Bel, Aal, Bre, Vars, Hen || Bork.
 05 ERMEGROND: Did.
 06 GROND VAN DE ARMEN: Ruu, Aal, Win, Sil, Zel, Hen.
 07 GROND VAN DE DIAKONIE: Eib, Lich, Zel, Dre, Lat, Sto, Zed.
 08 DIAKONIEGROND: Gor, Nee, Win, Gen, Meg, Ste.
 09 GROND VAN DE DIAKONI-JE: Hen.
 10 GROND VAN DE 'DEJAKENIE: Bel.
 11 DIAKENGROOND: Eef.

12 KARKENGROND: Ruu.
 13 GROND VAN 'T GESTICHT: Groen, Lat.
 || weeshuusgrond: Mar.

Groes: 't Gasthuus in Zaevender had hier gasthuusgrond.

Ruu: Grond van 't Roomse Armenbestuur wodn "Grond van de Roomse armen" enuumd.

Bor: PROVISORENDROND --grond van de Provisorie-- wodn in Borklo altied veur weineg geld verpacht.

Eef: Gasthuusboeren, zo wedn de boeren an-eduud van 't Olde en Nieje Gasthuus in Zutphent. Dooronder waren ok begrepen de boerderiejen van 't Bonhof in Zutphent. [GASTHUUSBOER].

GEMEENTEGROOND

Gemeentegrond is grond dee an 'n gemeente heurt.

01 GEMEENTEGROOND: Acht, Liem.
 02 GEMEINTEGROND: 01b, Sto, Pan.
 03 STADSGROOND: Zut.

Gaa 1945: Breukels begon zich al Tanger hoo meer op 't beklagdenbensken te vulen. Hi-j ston maor gauw op. "At 't gemeentegrond is, dan is 't gemeentegrond", zei Breukels en daormet ging e vot [Van Velzen 2, 150].

PROVINCIEGROND

Provinciegrond is grond dee an de provincie Gelderland heurt.

01 PROVINCIEGROND, PROVINCIALE GROOND: Acht, Liem.

RIJKSGROOND

Rijksgrond is grond van 't Koninkrijk der Nederlanden.

01 RIJKSGROOND: Gor, Wich, Vor, Ruu, Loch, Bel, Aal, Sin, Wesd, Zel, Doet, Kep, Dre, Key, Tol, Groes || Emp, Wilp, Bat.
 02 RIEKSGROOND: Gels, Nee, Rek, Win, Tol.
 03 DOMEINE(N)GROND: Gor, Wehl, Hen, Baa, 01b, Lat, Zev, Sto, Pan, Lob.
 04 DOMEINGROOND: Loch, Win, Gen, Groes.

- 05 DOMIENEGROND: Gies.
 06 STAATSGROND: Bel.
 07 GROND VAN 'T RIJK: Eef, Bre, Dre,
 Ang, Lob.
 08 GROND VAN 'T RIEK: Voo || Ell.
 09 GROND VAN DE STAAT: Bel, Zel.
 10 GROND VAN WATERSTAAT: Eef.
 || rieksground: Mar, Haak.

GROND VAN ANDERE INSTELLINGEN

Gen: De grond van 't Onze Lieve Vrouwe
 Gilde nume wi-j BUURTGROND.

Voo: Ook op de Wals onder Gendringen
 ha-j zogenaamde buurtgrond. Dat was
 de grond naeven den vaarweg van Gen-
 dringen op Netterden aan. De luj die
 an den weg woonden, hadden van olds
 rechten op den weg. Umstreeks half
 april wier e in percelen verhuurd an
 luj die de beste der ophujen. Dat
 kostten drie gulden in 't joor. Van
 dat geld wier kunsmes gekoch. Eén van
 de buurtbewoners was der penningmees-
 ter aover.

Zed: 't Gildebestuur en de Gildebroe-
 ders van 't Sint-Oswaldusgilde hemme
 GILDEGROND. Bi-j 'n trouweri-j kan de
 buurt door tege betaling dennekes hale
 veur 't gruu make.

Ang: In Angerlo he'w nog MARKEGROND of
 GEMEINTGROND. Dat is zo'n 35 tut 40
 bunder wei. Joorleks --in de tweede
 helfte van april-- is 't inscharen.
 Dat gebeurt met 'n opbranddag, woor-
 bi-j de peerde 'n teiken op de hoof
 gebrand kriegen. Beesten wodt achter
 bie de stat gebrand. 't Weiden duurt
 tot 1 november. Van 't geld dat 't
 inscharen opbrengt, wodt de weiden
 onderhollen. Dat onderhold en 't
 weiwaren wodt ieder joor op de "boer-
 dag" anbesteed. 't Onderhold besteeft
 uut: vrachten, molsheupe slaon, die-
 sels maejen. 't Huus Bingerden --woor-
 van de eigenaar markenrichter is-- hef
 de meeste rechten. Die worden ieder
 joor verpacht. Ok de Diakonie van de
 Hervormde Kerk in Angerlo hef weide-
 rechten, die ok verpacht worden. Vroe-
 ger had de Marke van Angerlo 20 ha
 meer: de bermen naeve de waege en de
 waege eiges. Die zun aovergenaome deur
 de gemeente.

Gor: Der is nog altied 'n stukje grond
 van de marke Eschedé --die in 1855
 ontbonden is-- nit vedeeld. De eigena-
 ren van de weilanden achter disse

*Gemeintgrond van de Marke van Angerlo
 met ingeschaarde beesten. Op de ach-
 tergrond lig Doesburg.*

veurnamelek diekgrond, hadden 't töt
 veur kot verhuurd an 'n buurman.

War: Bie de ruilverkaveling is ontdekt
 dat ter nog MARKEGROND was: 'n halve
 hectare bosgrond.

Gees: Bie de Ruilverkaveling bunt nog
 'n paar kleine stukskes markegrond
 ontdekt. Dee bunt nooit verkoch en
 stonn nog op name van de marke.

Lat: Tot veur 'n paar joor was ter
 hier nog GEARFDENGROND. Die is ver-
 kocht en van 't geld zun de gearfde
 utbetaald en is 'n feest geholle.

Wehl: Der was hier KÄÖSTERSGROND. Die
 grond wier verpach en 't geld doorvan
 kreeg de käöster.

Hen: PASTORI-JEGROND is niet 't zelfde
 as kerkengrund of armengrund. De op-
 brengst uut pastori-jegrund kump name-
 lek rechstreeks ten goeie an de predi-
 kantsplaatse en de opbrengs uut de
 kerkengrund kump ten goeie an de kerk-
 voogdi-je in 't algemeen. De opbrengs
 van armengrund kump an de Diakeni-je.

Wesv: 't GILDELAAND lag op de Schans;
 't is now aan de gemeente verkoch veur
 't uitbreidingsplan. De beste die der
 op geweid wiere, wiere opgebraand: op
 de hoof wiere de veurletters van de
 eigenaar gebrand, zoda'j zien kon dat
 ter betaold was.

Sil: Vroger ha-j naeven den Olden
 Iessel zogenaamde Iesselrechten. Die
 heurden bi-j de huze die langs de Olde
 Iessel leien. 'n Iesselrecht was 450
 roejen. 'n Pachter had 't recht um
 doorop jongvee en ganzen te hujen.

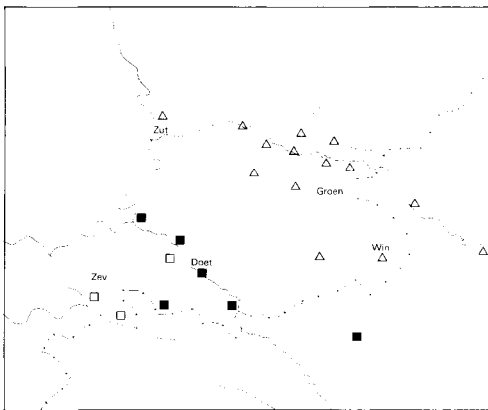
LAPPE GROND

Veur 'n groot stuk grond bunt nogal wat benamingen bekend. Dee benamingen wodt trouwens vake nog an-evuld met woorden as best, flink, heel.

- 01 LAP(PE) GROND: Eef, Zut, Vor, Ruu, Loch, Zwi, Haa, Eib, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Gen, Voo, Net, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Key, Baa, Bro, Olb, Does, Ang, Gies, Zev, Did, Sto, Pan || Leu, Dnb, Ell, Emp, Wilp, Bat, Haak, Vre.
- 02 PLETTER GROND: Harf, Alm, Eef, Wich, Loch, Win, Vars, Zel, Hum, Dre, Hen, Tol, Does / Acht 1830 [Telge 4, 8], Vars 1985 [Telge 6, 267].
- 03 PLEER GROND: Eef, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Haa, Nee, Eib, Bel, Aal, Win / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 161], Win 1971 [Deunk 1, 175], Vars 1985 [Telge 6, 267] || Vre, Ges.
- 04 PLENTER GROND: Lich / Acht 1830 [Telge 4, 8].
- 05 FLEER GROND: Gen, Doet, Kep, Does, Sto / sHe 1982 [Telge 3, 44] || Rhe.
- 06 FLAER GROND: Wehl, Pan, Lob.
- 07 DREL(LE) GROND: Doet, Sto, Pan.

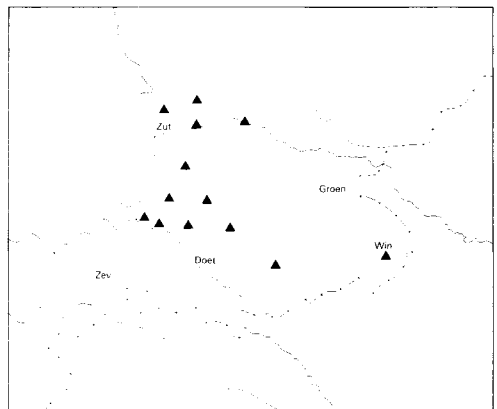
- 08 SMAK GROND: Haa, Lich.
- 09 FLATS GROND: Gen.
- 10 FLAP GROND: Wehl.
- 11 DAEL GROND: Ulf.
- 12 BROKKE GROND: Baa.
- 13 BONKER GROND: Alm.
- 14 BONKE GROND: Wilp.
 - || drewt land: Emm.
 - || groten plakken: Bork.
 - || groot vlak: Hei.
 - || grote plak: Kle.

Ruu: Hee hef door 'n besten lappe grond liggen.
Zut: Hee hef dääör 'n fikse lappe grond.
Groen: Hee hef door ne heeln lappe grond.
Key: Hie hef door 'n mooie lappe grond.
Gies: Hie het door 'n beste lap grond.
Aal: Hee hef door 'n mooi lepken grond.
Harf: Hee hef door 'n helen pletter grond liggen.
Alm: Hee hef door 'n mooie pletter grond liggen.
Zel: Hie hef door 'n grote pletter grond liggen.
Dre: Hie het door 'n beste pletter grond.
Vars: Hie het door 'n alderbastenden pletter grond.

△ pleer grond 03 □ flaer grond 06
 ■ fleer grond 05

In de N(o) Acht wodt 'n groot stuk grond an-evuud met pleer; langs den Olden Iesselt en in de 2 Liem praot ze aover 'n fleer/flaer grond. Tussen de beide typen pleer - fleer/flaer lig 'n gebied woor de woorden neet in gebruik bunt in disse betekenis.

▲ pletter grond

Dit kaartjen vult 't veurege kaartjen an: in 't gebied woor pleer - fleer/flaer neet gebruukt wodt as benamingen veur 'n groot stuk grond, praot ze van 'n pletter grond.

Loch: Hee hef door 'n besten pleer grond liggen.

Zwi: Hee hef door 'n helen pleer grond liggen.

Lich: Hee hef door ne plenter grond.

Does: Heej het door 'n beste fleer grond.

Sto: Hi-j het 'n grote fleer grond.

Pan: Dén het 'n hupse flaer grond ien de ward ligge.

Lob: Hij het daor 'n flinke flaer grond ligge.

Doet: Hie het door 'n besten drelle grond liggen.

Gen: Hie hef door 'n groten flats grond liggen.

Wehl: Hie het door 'n grote flap grond.

Baa: Hee hef door 'n beste brokke grond liggen.

Win 1978: Gerriet kof zich an de Goldkuste van West-Afrika ne onmundegen lappen grond met cacaoeume [Van Loo 1, 62].

Din 1972: I-j hebt de slaop ok vrog uitgehad, want i-j hebt al 'n mooie fleer gemeid en kwelk opgekekken [Jan Willem uut 't Goor in: ADW 8, 2, 13].

STUKSKEN GROND

Met stuksken grond wodt an-eduud 'n kleine oppervlakte grond.

Um de kleinte van 'n stuksken grond nog dudeliker uut te laoten kommen, wodt de benamingen vake in combinatie gebruikt met woorden as klein, heel klein e.d. B.v.: 'n klein lepken grond of 'n heel klein stuksken grond of zon klein heuksken.

01 STUKSKE(N) (GROND): Harf, Vor, Vee, Eib, Lich, Bre, Win, Gen, Voo, Meg, Doet, Dre, Ste, Baak, Does, Lat, Wesv, Zed || Dnb, Ell, Emp, Ges, Hei, Rhe.

02 LEPKE(N) (GROND): Gor, Loch, Haa, Nee, Lich, Win, Doet, Wehl, Kep, Tol, Sto, Pan || Dnb, Ell, Emp.

03 HEUKSKE(N) (GROND): Gor, Bor, Gees, Nee, Eib, Lich, Aal, Bre, Win || Bat, Mar, Vre, Ges, Hei.

04 HUUKSKE(N) (GROND): Wich, Wesd, Doet, Hen, Tol || Dnb, Ell, Emm, Kle.

05 TIMPKE(N) (GROND): Eef, Bel, Aal, Bre, Sin, Wesd, Zel, Olb || Dnb, Ell, Vre.

06 TIPKEN GROND: Gels.

07 DRIETSTUKSKE(N): Alm, Gen, Vars, Wehl, Ang / Vars 1985 [Telge 6,92] || Emp.

08 DRIETHEUKSKE(N): Ruu, Loch, Aal, Bre.

09 DRELLEKE(N) (GROND): Zel, Key, Sto, Pan.

10 TUUTJEN (GROND): Zwi, Haa, Bel.

11 DREEFKE(N): Hen, Olb, Did.

12 STREPEL (GROND): Gor, Aal.

13 STREPE: Aal.

14 STREEPKE (GROND): Zev.

15 KLEDDEKEN: Lich.

16 SNIPPER GROND: Gen.

17 BÖLLEKE GROND: Gen.

18 SPIERKE(N) GROND: Ulf, Zev.

19 BROKSKE: Gies.

20 LUK GROND: Lich.

21 PENDJEN: Meg.

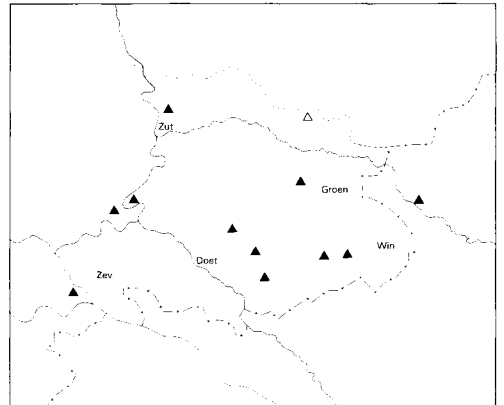
22 SPINSHOOK: Gees.

|| krumeltje grond: Wilp.

|| schietheukske: Leu.

|| plaksken: Bork.

|| kötter-eksken: Hei.

▲ timpken "klein stuksken grond"

△ tipken "klein stuksken grond"

As benaming veur 'n klein stuksken grond is ti(m)pken verspreid in den Aacht bekend.

Lat: Hi-j het door maor 'n klein stukske grond ligge.

Aal: 'n Arg klein heuksken grond is 'n drietheuksken. [Ok: Bre].

Tol: Hie hef door 'n huuksken grond liggen, of: 'n lepken grond.

Key: Hee hef door ok nog 'n drelleken grond liggen.

Groes: 'n Klein stukske grond wier wel angeduud as: 'n Greep vol land.

Zev: Hi-j het maor 'n schup vol grond, of: hi-j het maor 'n spierke land.

Wehl: Van 'n klein lepke grond wódt wel gezeid: "Och, 't is mor 'n neuzegat vol".

Zed: Uut de gek zeie ze wel: "Hi-j het door 'n slabedje ligge".

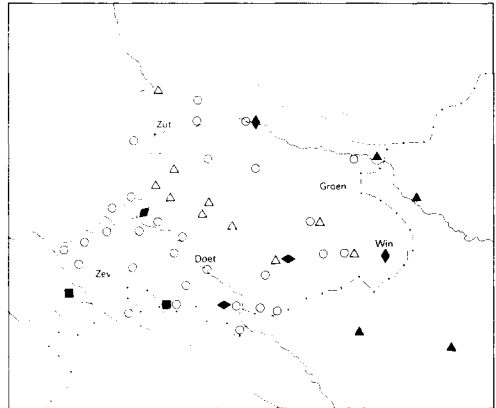
Gels 1938: Net in den tuten waar de wáege bñej mekare kwammen, lei 'n dreekanteg stuksken grond, dat heurn geen menske too. Van de gemeente was 't ok neet. Iej hebt dat wal meer. Too-t-ze Borklo niejs op-emetten hebt, bunt ter ok nog van dee bõlleskes vuur den dag ekommen [Van der Lugt in: Archief 2, 191].

Gees: Van 'n klein heuksken grond wódt wál is ezeg: "Kotte neuzen bunt gauw esnuut".

TIMP

't Geet hier um 'n stuk grond wat de vorm van 'n dreehoek hef. Dén dreehoek kan 'n onderdeel wáezen van 'n groter stuk grond, maor hee kan ok 't hele perceel utmaken. Vake is 'n geer langerder as 'n timp. 'n Timp hef vake 'n hoek van 90 graden. Zo kō'j de vier denkbeeldige dreeheuke dee in 'n veerkant of lankwarpeg stuk grond zit timpen neumen. Bie 't maejen van saod of grōs met de mechine bevobbeld, mot vake de timpen eerste nog met de zich of met de zeise emaejd wodn. Bie 't bouwen (=ploegen) van 'n stuk grond wat neet rechthoek of veerkant is, bouw't ze eerst 'n rechthoekig stuk grond. 't Stuk wat aoverblij' neumt ze dan de geer.

- 01 TIMP: Harf, Alm, Vor, Ruu, Loch, Eib, Lich, Aal, Bre, Din, Gen, Voo, Meg, Sin, Doet, Wehl, Kep, Dre, Olb, Ang, Gies, Lat, Wesv, Groes, Did, Sto, Zed, Lob || E11, Emp.
02 DREETIMP: Loch, Win / Win 1971 [Deunk 1, 48].
03 DRI-JTIMP: Gen, Vars.
04 DRIETIMP: Does.
05 TIMPE: Gor, Lich, Bre, Vars, Zel, Hen, Key, Ste, Baa, Tol / Acht 1882 [Telge 2, 132], Vars 1985 [Telge 6, 349].
06 TIMPEN: Rek || Vre, Hei, Rhe.
07 TUMP: Sto || Dnb.

- timp 01 ■ drietimp 04
△ timpe 05 ▲ timpken 06
◆ dreetimp 02 ■ tump 07
◆ dri-jtimp 03

As benaming veur 'n dreeheukeg stuk grond is 't woord timp(e) --behalve in den N Acht-- heel bekend. Ok in 't gebied waar de -e in bepaolde woorden veerkump (verg. krt a van de Inleiding), kump timp meer veur as timpe. An de grensen van ons gebied komt nog 'n antal bezondere samenstellingen met timp veur.

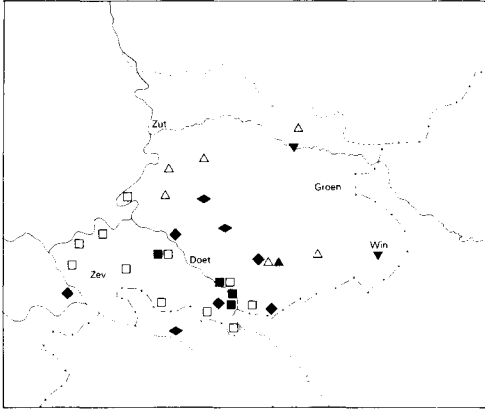
- 08 TIP: Alm || Bat, Haak.
09 DREETIP: || Bat.
10 GEER: Voo, Meg, Net, Sil, Wehl, Olb, Gies, Lat, Groes, Did, Sto / sHe 1982 [Telge 3, 49].
11 GEERTIMP: Gen, Ulf, Sil, Wehl.
12 GEERTIMPE: Vars / Vars 1985 [Telge 6, 115].
13 GEERSTUK: Din, Gen, Vars, Kep || Dnb.
14 GEERSTUKKE: Bor, Win.
15 GEERHOEK: Zel, Hen || Emm.
16 GERE: Vor, Gees, Aal, Vars, Baa, Tol / Acht 1895 [Telge 2, 40], Vars 1985 [Telge 6, 118].
17 DREETUTEN: Zwi, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib.
18 TUTEN: Nee, Groen, Lich / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 198], Win 1971 [Deunk 1, 294].
19 TOETE: Hen.
20 DRIETOETE: Wesd.
21 SUKERTUUTJEN: Gen.
22 DREE-STEEL: Ruu.

23 PUNTSTUK: Gen.

24 PEGGEN: / Acht-Tw 1954 [Wanink 2].

|| tippe: Wilp.

|| tomp: Kle.

□ geer 10

△ gere 16

■ geertimp 11

▲ geertimpe 12

◆ geerstuk 13

▼ geerstukke 14

◆ geerhoek 15

In de Liem kump geer veur; in den Acht is gere verspreid bekend. De streek langs den Olden Iesselt kent samenstellingen met geer.

Groen: 'n Geerhoek is 'n stuk land wat neet an beide kanten dezelfde lengte hef.

Sin: Van 'n stuk land van ongelieke breedte zeien ze: "Door zit geer in dat stuk land".

Win 1971: TIMPS "in de vorm van een timp". An gunne kante löp uns land timps too [Deunk 1, 240].

Gels 1938: Dichte bie 't möldershoes en ook dichte bie 't hoes van den olen Grenterink ha 'j 'n dreesprong. En net in dén tuten waar de waege bi-j mekare kwammen, lei 'n dreekanteg stuksken grond, dat heurn geen menske too. Dén tuten ston vol roet, in hoofzaak luzemelle, bollenkroed en braan-nettele [Van der Lugt in: Archief 2, 191].

DREEF

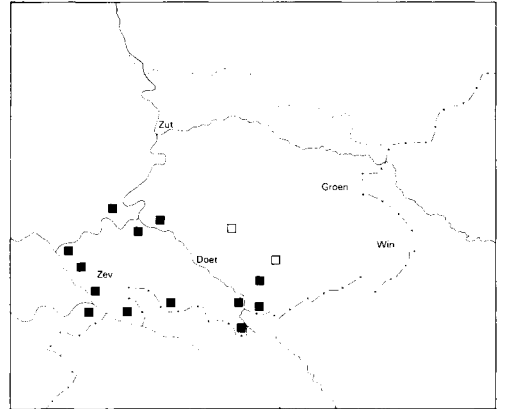
'n Dreef is 'n lang, breed stuk grond.

01 DREEF: Gen, Voo, Meg, Sin, Dre, Ang, Wesv, Groes, Sto, Pan, Lob || Leu, E11, Kle.

02 DREVE: Vars, Zel / Vars 1985 [Telge 6, 92].

03 SLAG: Sto.

04 WINKEL: Eef.
|| bree: Bork.

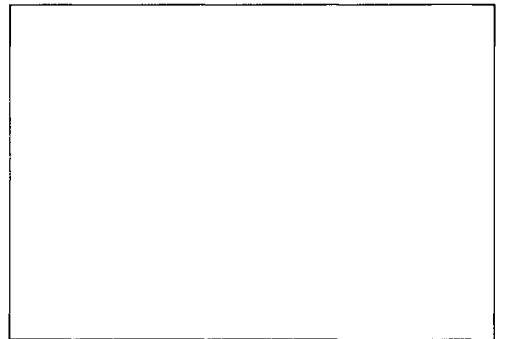
■ dreef 01

□ dreve 02

In de Liem is de benaming dreef in gebroek veur 'n lang, breed stuk grond.

Groes: Um 'n dreef ston duk 'n elsheg ummeer as wiendvang. 't Holt wier gebroek as bonestake en kachelholt.

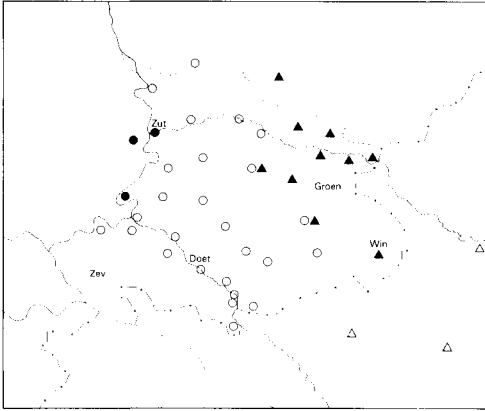
Zed 1982: Vader wis krek hoevöl bunder of roeie 'n bepaolden dreef groot was [Köpp 1, 51].

'n Dreef gerst bie Kilder.

STREPPEL

'n Streppel is 'n lang, smal stuk grond.

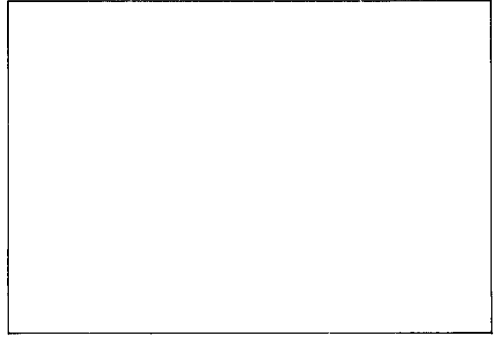

- streppel 01 ▲ striepe 03
● streppel 02 △ striepen 04

Veur 'n lang, smal stuk grond is in 'n deel van de No Acht de benaming striepe bekend. Doorbie sluut an Wfa, wat striepen hef. Verder komt in den Acht veur de benamingen streppel, strepel.

- 01 STREPPEL: Gor, Alm, Vor, Ruu, Loch, Zwi, Lich, Aal, Gen, Voo, Meg, Ulf, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Hen, Baa, Tol, Olb, Ang, Gies / Ruu 1930 [Zwart 3, 239], Win 1971 [Deunk 1, 232], Sto 1982 [Telge 3, 144], Vars 1985 [Telge 6, 340] || Bat.
- 02 STREPEL: Zut, Does || Emp.
- 03 STRIEPE: Ruu, Gees, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Win / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 192], Win 1971 [Deunk 1, 233] || Mar.
- 04 STRIEPEL: / Win 1971 [Deunk 1, 233].
- 05 DRELLE: Zel, Key.
- 06 DREL: Groes.
- 07 STREKKE: Bre.
- 08 STREKKEL: Bre.
- 09 REPE: Win.
- 10 REEP: Doet.
- 11 PEGGE: Win.
- 12 HOZZEBAND: Aal.
- 13 LANGE PIEPE: Bor.
|| striepen: Ges, Hei, Rhe.
|| streep land: Kle.

Gaa 1945: Achter 't duistere bos, waar at Hent vrogger zo bange veur was, liggen grote streppels akkermaolsholt [Van Velzen 2, 184].

'n Streppel eerpels tussen gerst (links) en mais.

HALVE MAONE

'n Halve maone is 'n stuk grond in de vorm van 'n halve maone.

- 01 HALVE MAONE: Ruu, Din.
02 GEERTOETE: Zel.
03 GEERTIMPE: Zel.
04 PETTEKLEPPE: Vars.

Vars: 'n Pette-kleppe is de benaming veur 'n stuk grond met twee ronde kanten, die an weerskanten nao mekare toeloopt. 't Het dezelfde vorm as de kleppe van 'n pette.

Ruu: 'n Halve maone as benaming veur 'n stuk grond hef één ronde kante en één rechte kante. [Ok: Din, Zel].

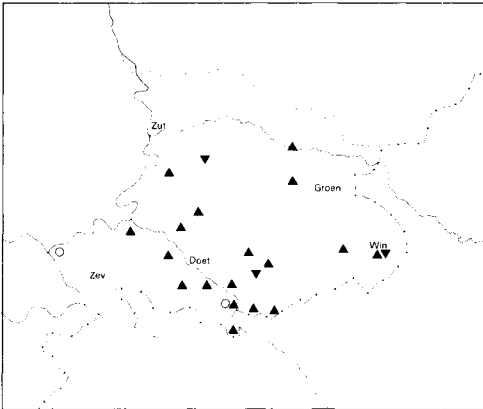
VLOGLAND

Bie vlogland geet 't um één of meer --soms kleine stukskes-- grond, dee wied van de boerderieje ligt woor ze onder heurt. Omdat 't vake um meer as één perceel geet, praot ze --behalve van vlogland-- ok wel van vlogstukken of vlogpercelen. 't Is dan 'n soort verzamelnaam.

In de plaatsen woor ze disse benamingen neet kent, duudt ze de stukken an as: de grond van huus/van hoes/van hand.

- 01 VLOGLAND: Bor, Bre, Win, Gen, Wesd, Wehl, Baa, Ang / No Acht 1839 [Telge 4, 34].
 02 VLOGTLAND: Vor, Sin.
 03 VLOGPERCEEL: Win, Din, Voo, Meg, Ett, Vars, Sil, Hum / Vars 1985 [Telge 6, 389].
 04 VLOGTPERCEEL: Win.
 05 VLOGPERCEEL: Gen.
 06 VLOGVERCEEL: Gen.
 07 VLOGGROND: Bel, Bre, Wesd, Key, Zed.
 08 VLOGSTUK: Bor, Din.
 09 VLOGSTUK: Wesv.
 10 VAN-HANDSE-STUK: Aal.
 || vloogland: Rhe.

van huus aflag. Dat wazzen vlogperceelen. Die wazzen vaak verpacht. Wesd: Vlogland was vaak één of meer stukken broekweide, woor heuj vandan ehaald wier of woorin jongvee weidden. Wesv: Vlugstukke zien losse stukke Taänd, die je kon paachte. Ze wiere mees van tied ieder jaor verhuurd, zodat de paach ook ieder jaor veraanderd kon worre. Soms wiere ze per zes jaor verhuurd. Zut: 't Woord is neet bekend, mïor in de Zutphense Krante van juli 1860 steet: "Eenige vlogperceelen, zijnde Bosch-, Bouw- en Weidelanden bij en onder Varsveld". Aal: 't Stuk grond wat neet kort bi-juu lig, neumt 'n boer: 't Vanhandse-stuk.

- ▲ vlog 01, 03, 06-08 ○ vlog 05, 09
 ▼ vlog 02, 04

Veural in de streek langs den Olden Iesselt kump 't woord vlog(t) veur. 't Is 'n woord wat vroger zonder meer 'n grotere verspreiding ehad hef as noe op 't kaartjen steet. 't Is 'n woord dat an 't verolderen is, ok al undat stukken grond wied van huus völle minder veurkomt as vroger.

Sil: In vlog zeg i-j de ô van dom.
Bor: Bie vlogland geet 't um kleene, afgelaegen stukken grond; vake bosgrond. Ton hier de spoorbanen an-elegd wodn, kree'j ok aoveral van dee vlogstukskes.
Bel: Vloggrond neumt 'n boer de grond deë verspreid lig.
Voo: Sommege boeren hadden zo hier en daor 'n stuksken land, dat wat wied

OPPERVLAKTEMAOTEN

Oppervlakte maoten bunt ter in allerlei vormen. Aoveral bekend is de bunder, dee 't zelfde is as 'n hectare. Heel bekend is noe ok nog de roe. In de meeste gevallen is e 1,4 are groot: umsgeveer 4 meter in 't vierkant. Maor ok één are kump veur. 700 Roe is 't zelfde as één hectare. Bie de scheppelsaad he'j twee streken: in 't oosten van den Achterhook is e 14 are groot (= 100 roe); in 't westen van den Achterhook is e 10 are groot (= 0,1 ha). In de Liemers kump disse maot neet veur. 't Oosten van den Achterhook kent ok nog 'n spinshook, woor de westeleken Achterhook de spint veur kent. 't Geet hier um heel verschillende maoten; veurmamelek bunt ze rond de 2 tut 3 are groot.

De margen is 'n oppervlakte maot dee in de Liemers (nog) bekend is en soms nog gebruikt wodt. Doorin is grote aovereenstemming wat de oppervlakte angeet: 600 roe of 84 of 85 are. De mud en dagwark komt nog veur in 'n paar plaatsen in de Noordeleken Achterhook. 't Geet in beide gevallen --één opgave uitgezonderd-- um 'n oppervlakte van 40 are. De Oosteleden Achterhook kent nog de moldersaad. In de meeste gevallen is disse oppervlakte maot 400 roe of 56 are.

BUNDER

'n Bunder is 100 are of 10.000 m².

01 BUNDER: Acht, Liem.

ROE

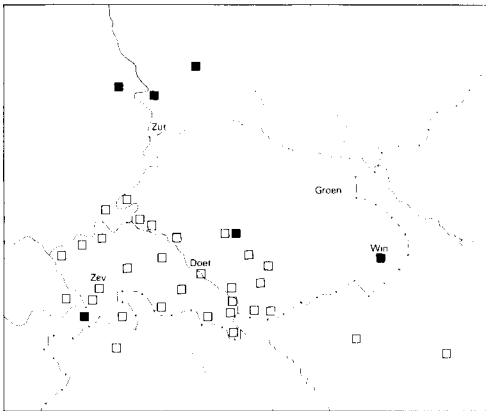
Met 'n roe könt twee verschillende oppervlakte maoten an-eduud wodn: 1,4 are (= 1400 vierkante meter) of soms 1 are (= 1000 vierkante meter).

● 1,4 are:

01 ROE(J): Din, Gen, Voo, Meg, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Olb, Does, Gies, Lat, Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Dnb, Ell, Ges, Hei, Rhe, Kle.

● 1 are:

01 ROE: Win, Zel || Wilp.
02 ROEDE: Gor.
|| roej: Leu
|| roo: Bat.

□ roe(j) = 1,4 are

■ roe(de) = 1 are

Roe(j) is as oppervlakte maot veural in de IJssel (nog) heel bekend.

SCHEPPEL

Met 'n scheppel könt vijf verschillende maoten an-eduud wodn: 10 are, 14 are, 25 are, 1 are en 15 are.

● 10 are:

01 SCHEPPEL, SCHEPPEL(S)ZAOD: Alm, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Zel, Key, Zed || Wilp, Bat, Mar, Haak.
|| sjaepelgezaej: Ges, Slo.

● 14 are:

01 SCHAEPEL, SCHAEPEL(S)ZAOD: Aal, Bre, Win, Din, Voo, Sil.
02 SCHEPPEL, SCHEPPEL(S)ZAOD: Vars, Sin, Wesd.
|| sjaepelgezaej: Rhe.

● 25 are:

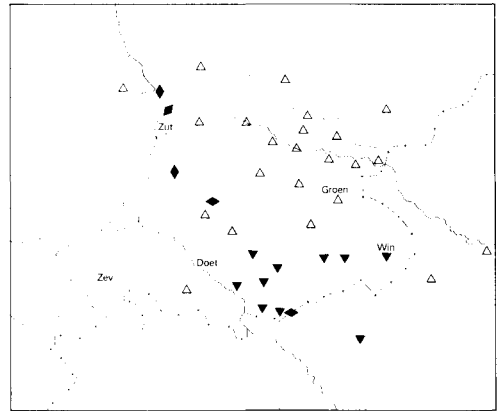
01 SCHAEPEL: Gor, Baa.

● 1 are:

01 SCHAEPEL: Din.
02 SCHEPPEL: Hen.

● 15 are:

SCHEPPEL: Eef.

△ scheppel(s)zaod = 10 are

▽ scheppel(s)zaod, schaepel(s)zaod = 14 are

◆ schaepel = 25 are

◆ schaepel, scheppel = 1 are

◆ scheppel = 15 are

Scheppel(s)zaod, schaepel(s)zaod bunt as oppervlakte maot veural in den Acht bekend. In de meeste plaatsen geet 't um 10 are; in den O Acht um 14 are. Maor 'n paar plaatsen geeft andere groottes op.

SPINSHOOK

Met 'n spinshook könt zes verschillende oppervlaktemaoten an-eduud wodn: 2,5 are, 1 are, 2,25 are, 2,8 are, 3,5 are en 5 are.

● 2,5 are:

01 SPINSHOOK: Gees, Haa, Eib, Groen.

● 1 are:

01 SPINSHOOK: Zwi, Bor.

● 2,25 are:

01 SPINSHOOK: Rek.

● 2,8 are:

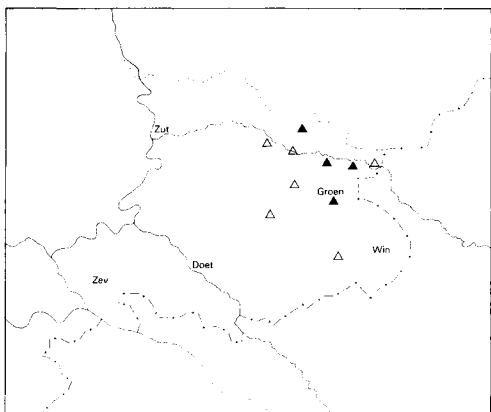
01 SPINSHOOKS LAND: Zie.

● 3,5 are:

01 SPINTSGEZAEJ: Bre.

● 5 are:

01 SPINSHOOK: Bel.

▲ spinshook = 2,5 are

△ spinthook = 2,25 of 2,8 of 3,5 of 5 are

In 't uterste deel van de No Acht kump (nog) as oppervlaktemaot veur de spinshook. Opvallend is dat de grootte der van zo verschillend kan waezen.

MARGEN

Met margen könt drie verschillende oppervlaktemaoten an-eduud wodn: 84 are, 85 are en 25 are.

● 84 are:

01 MARGE(N): Gen, Voo, Meg, Lat, Wesv, Groes, Zev, Zed || Dnb, K1e.

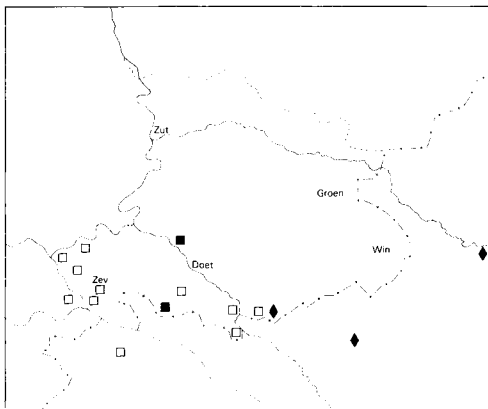
02 MAERGE: Pan.

● 85 are:

01 MARGE(N): Kep, Sto.

● 25 are:

01 MARGEN: Din.
|| morgen: Ges, Rhe.

□ marge(n), maerge = 84 are

■ marge(n) = 85 are

◆ margen, morgen = 25 are

De margen kump as oppervlaktemaot (nog) verspreid veur in de Liem; de oppervlakte is 84 of 85 are. In Wfa is e 25 are.

MUD

Met mud könt twee verschillende oppervlaktemaoten an-eduud wodn: 40 are en 33 are.

● 40 are:

01 MUD: Alm, Loch || Wilp.
|| mud land: Haak.
|| murre land: Bat.

- 33 are

01 MUD GEZAEJS: Wesd.

MOLDERSZAOD

Met molderszaod könt dree verschillende oppervlakte maoten an-eduud wodn: 56 are, 40 are en 30,8 are.

- 56 are:

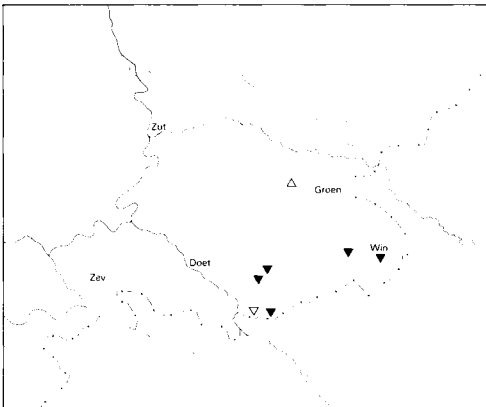
01 MOLDERSZAOD: Bre, Din, Sin.
02 MÖLDERSZAOD: Win, Vars.

- 40 are:

01 MOLDERSZAOD: Bel.

- 30,8 are:

01 MÖLDERSZAOD: Voo.

▼ molderszaod, mölderszaod = 56 are

△ molderszaod = 40 are

▽ mölderszaod = 30,8 are

Molderszaod en mölderszaod bunt allene (nog) maor in 'n paar plaatsen in den O Acht bekend. Der bunt dree verschillende groottes op-egeven: 56, 40 en 30,8 are.

DAGWARK

Met dagwark wodt 'n oppervlakte van 40 are an-eduud.

01 DAGWARK: Gees || Mar.

Din: 'n Roe is 14 $\frac{2}{7}$ vierkante meter of 0,14 are. 'n Schaepelszaod is zeuven roe, dus één are. 'n Bunder is 700 roe dus bi-jnao 100 are of één hectare. 'n Mölderszaod is 400 roe dus 56 are. Zo deien ze dat vroeger.

Gen: 'n Trad is 'n meter; 'n roej is ongeveer vier trad in 't vierkant, dus 16 vierkante meter of 1,6 are. Eén bunder is 700 roe en is dus 700 x 0,14 are = 1 ha. Eén morgen is 600 roe en is dus 600 x 0,14 are = 84 are.

Voo: 'n Mölderszaod is 220 roeien, dus 220 x 0,14 are = 30,8 are. 'n Margen is 600 roeien, dus 600 x 0,14 are = 84 are. 'n Scheppelzaod is 100 roeien, dus 14 are. En 'n bunder is 700 roeien of 100 are. Roei en bunder zun nog wel gangbaor; scheppelzaod, mölderszaod, margen en trad wodden niet völ meer gebruikkt.

Vars: 'n Roe is vier trad in 't vierkant of 14,2857 vierkante meter. Eén scheppelszaod is 100 roe of 14 are. 'n Bunder is zeuven scheppelszaod of 700 roe. 'n Mölderszaod is vier scheppelszaod of 400 roe of 56 are. "Dat stuksken is dri-j scheppelszaod", of "Door he'w vier scheppelszaod eerpels", wördt nog heden ten dage ezeg deur oldere mensen. 'n Scheppelszaod wier afgetraoden. Al lopend wier dan eteld: "Dat is ter één; dat is ter twee; dat is ter dri-j, dat is ter vier". Der wier telkens töt vier trad eteld.

Bre: 'n Klein raekensommetjen: 'n Schaepelzaod is 14 are; zeuven schaepeelzaod is dus bienao 'n bunder. 'n Schaepelzaod is één vierde spintsgezaej. 'n Spintsgezaej is dus 3 $\frac{1}{2}$ are. Olb: 'n Roei is vier trad in 't vierkant: um precies te waezen: 3,78 m. 'n Spint is 16 trad in 't vierkant. 'n Bunder is 700 roei.

Zed: 1 Schaepel is 70 roeie, dus bi-jnao 10 are.

Nee: 10 Scheppel is ne bunder.

Kep: 'n Roe is 3,96 m in 't vierkant; 'n Rijnlandse roe is 'n betjen groter.

Dre: 'n Bunder is 42 spint.

Bel: Molderszaod --eigelek zegge wi-j: möllaszaod-- is 4 scheppel zaod en dus 0,4 bunder.

Win: 'n Mölderszaod is vier scheppelzaod en dus 56 are.

Gees: 'n Dagwark is 40 are of 0,4 bunder.

Mar: 'n Scheppel is 10 are; 'n dagwark 4 scheppels, dus 40 are.

Bor: Eerpels pot ie vijf vuuste uut mekare; da's zon halve meter.

Loch: Tien scheppelszaod was aeenvölle as in 'n andere streek zeuven scheppelszaod. 't Zaod was hier lichter dan in de kleistreken woor de grond better was.

Zel: Vroeger was 700 roe 'n bunder en een roe 0,14 are; later wier dat 1000 roe; toen was een roe dus nog 0,1 are.

Nee: Der wodt nog volle erekkend met bunders en scheppels; 10 scheffel is ne bunder.

Rek: Scheffelzaod en bunder bunt nog gangbore maoten; spinhook is neet meer in gebroek.

Sto: Trad, roei en bunder zun nog in gebruik; met marge en spint wier vroeger geraekend; now niet meer.

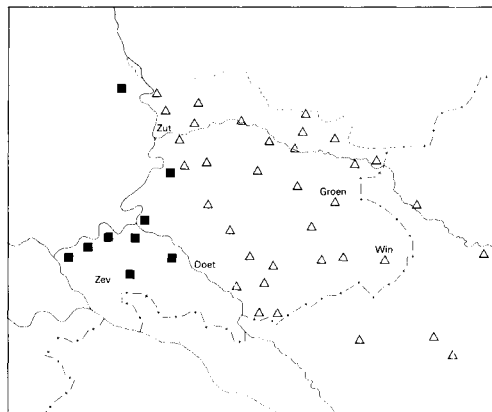
Loch: Oudere mensen hebt dee olde maoten --bunder, scheffel, mudde, trad-- nog wel met-emaakt. De jongeren kent allene nog bunders. Land wodn vroeger emetten deur 't af te traenn.

Wesv: As ze gienge spitte, name ze de roeilat --die was 3,68 m lang-- mee naor 't laand um te maete. Mit paachte wier alles wat onder de 100 roei was, nie metgeraekend.

- 01 HEGGE: Harf, Alm, Wich, Ruu, Loch, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Voo, Sin, Zel, Hen / Acht 1830 [Telge 4, 5], Win 1971 [Deunk 1, 88] || Rhe.
- 02 GRÖSHEGGE: Gor, Eef, War, Vor, Loch, Zwi, Bre, Win / Win 1971 [Deunk 1, 82] || Vre, Ges.
- 03 GRESHEGGE: Eef, Din, Vars, Sil, Wesd, Zel, Hen || Bork, Hei.
- 04 VEURHEGGE: Gor.
- 05 WAL: Wehl, Does, Gies, Wesv, Did || Wilp.
- 06 GRESWAL: Baa, Lat.
- 07 SCHEIDWAL: Ang.
- 08 SCHEITWAL: Wehl.
- 09 BERM: Wich, Kep.
- 10 BARM: Gen, Tol.
- 11 GRÖSDREES: Bre.
- 12 DREES: Bre.
- 13 GRESKANTE: Wesd, Key.
- 14 GRESSTRIPPEL: Doet.
- 15 VAARWEG: Dre.
- 16 VAARSTROOK: Dre.
- 17 VEURSLAG: Zev.
- 18 VEURF: Net.
- 19 VAORHEGGE: / Win 1971 [Deunk 1, 268].

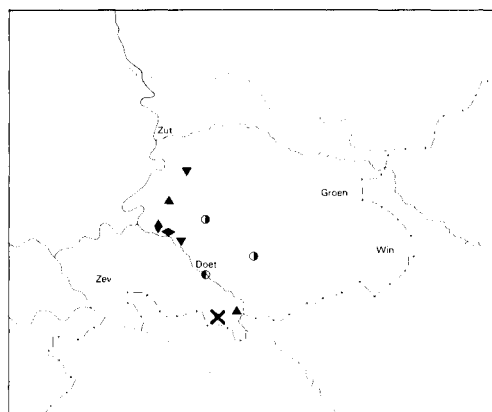
HEGGE

'n Hegge is de met grös begreujde kante dee soms langs 'n bouwland lig.

△ hegge 01-04 ■ wal 05-08

Dit kaartjen en 't volgende vult mekare an. Tussen de streken met hegge en met wal ligt 'n gebied, woorin gin opgaven staot.

- ▼ berm 09 ◆ vaarweg 15
- ▲ barm 10 ◆ vaarstrook 16
- greskante 13 × veurf 18
- gresstrippel 14

De streken met hegge en wal wodt van mekare escheiden deur 'n gebied woorin --zoas op 't baovenstaonde kaartjen dudelek wodt-- van allerlei andere benamingen veurkomt.

20 VOOREGGE: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 207].

- || riete: Vre, Slo.
- || greunen striepen: Raes.
- || grenskant: Anh.
- || streep gras: Kle.

Voo: Meistal gräöjen der op de hegge wät row grei; dan ha'j 'n gläöjende zeis neudeg um 't af te maejen.

Bel: Waor gebeurd: Hendrik was pas etrouwd en 'n anderen morgen zat e ziene vrouwe in 'n krowagen en krod met eur aoever de hegge langs den kamp en deurnengoorn: den könnink leet de könneginne zien könninkriek zeen.

Sin: Op de hegge ko'j ow kern met de ptoege en zo.

Wehl: Boeren waren vroeger zuneg op mest. 't Is bekend dat ter boeren gewes zun die as ze bevoebeld 's zondags uut de kerk kwamen, eers naor 't land ginge um te scheite. Doorvandaan de naam scheidwal.

Hen: As vrogger 't heujen gebeurd was, wieren veurdat de zaodbouw begon, de heggen emaaid en eheujd.

Groes: Gres was ter niet um 't bouwland heer; de boere bouwde tot onder ien de graaf.

Kot veur 1934: Derk kon 't neet laoten noo en dan nao Hanna op te kiekene. Noo klopten Hanna eur kleinste kind 't zand uut de klumpkes en zat 't in 't grös van de hegge [Meinen 6, 297].

SINGEL

'n Singel is 'n met holt begreujde kante dee soms langs 'n bouwland lig. In den Achterhook komt ze völle veur, de metwarkers veur Gen, Voo, Meg, Ste, Tol, Olb, Does, Ang, Gies, Lat, Weev, Groes, Sto, Zed, Pan, Lob geeft op dat ze der in dee plaatsen neet ewes bunt. Vrogger waren der völle meer as noe. Veural deur de ruilverkavelingen van kort nao den Tweeden Oorlog bunt ze verdwenen. In de ruilverkavelingsplanen van noe probeert ze se weer an te potten.

01 SINGEL: Gor, Alm, Eef, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Bre, Gen, Sin, Dre, Key, Baa, Ang / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 178] || Emp, Bat, Mar.

02 HOLTSINGEL: Gor, Bor, Gels, Bel, Groen, Lich, Gen, Zel, Sto.

03 AKKERMAOLSSINGEL: Zwi.

04 HOLTWAL: Eef, Loch, Nee, Eib, Aal, Ulf, Vars, Sin, Sil, Zel, Doet, Kep, Dre, Hen, Key, Baa, Does, Did, Sto, Zed || Emp, Wilp, Haak.

05 SLAGHOLTWAL: Vars.

06 AKKERMAOLSHOLTWAL: Bre.

07 EIKENWAL: Vars.

08 SINGELWAL: Wehl.

09 WAL: Loch, Eib, Win / Vars 1985 [Telge 6, 397] || Ges, Bork.

10 AKKERSMAOLSHEGGE: Harf, Eef, War, Wich, Vor, Loch, Bor, Vars, Wesd, Zel, Hen.

11 AKKERHEGGE: Zwi, Gees.

12 HOLTHEGGE: Din, Vars, Sin, Sil, Wesd.

13 EIKENHEGGE: Loch || Wilp.

14 SCHEIHEGGE: Zel.

15 HEG(GE): Harf, Eef, Loch, Bor, Rek, Bre, Win, Voo, Hen, Does, Sto || Bat.

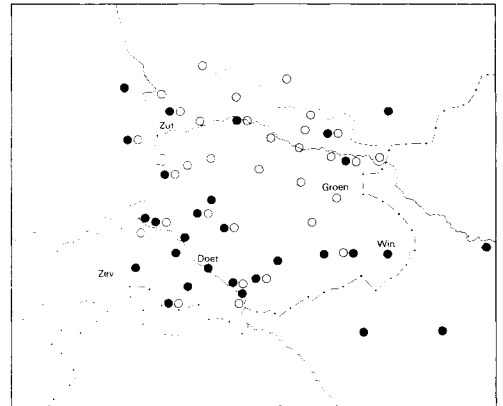
16 STIKKEBUSKEN: Vra.

|| akkerwal: Haak.

|| walheg(ge): Hei, Anh.

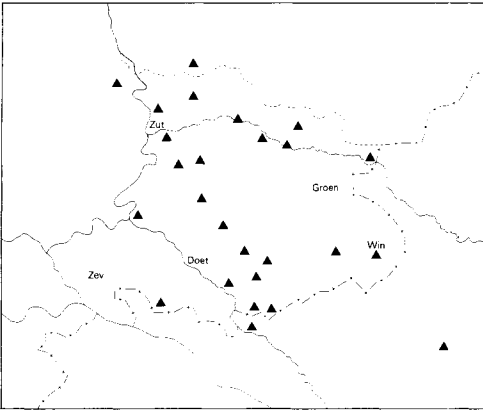
|| sjelwal: Rhe.

Bre: As 'n hegge zo'n 2 of 3 meter breed was, dan praotten ze van: singel.

○ singel 01-03 ● wal 04-09

Opvallend is dat in de Zw Liem gin opgaven bunt: holtwallen um 'n bouwland bunt door neet bekend. Singel kump as benaming 't meeste veur in den Acht; wal veurnamelek in 't zuden van den Acht, langs den Olden Iesselt en in de angrenzende Liem.

▲ hegge 10-15

'n Derde woordtype wat verspreid in den Acht veurkump, is hegge.

Sin: 'n Singel was breder as 'n holt-hegge.

Loch: Op de Velhorst is wel 'n paar kilometer van zonne akkermaolshegge. Deur de ruilverkaveling probeert ze zukke heggen terugge te kriegen.

Gels: Vuur de ruilverkaveling waarn der hier nogal wat holtsingels.

Hen: Um 't bouwland ston heel vake 'n akkermaolshegge. Now wet ik ter gien ene meer. Jammer!

Vra: Ze hadn 't aover 'n stikkebusken umdat zonne hegge stik an 't bouwland ston.

Bel: Achter 'n holtsingel kunt de beeste mooi oet de wind kommen. Ze ligt dan ok geerne tegen 'n holtsingel an: oet de wind en in de zonne.

Wesv: Ze komme hier niet veur; daorveur is de grond hier te goed.

INRIT

'n Inrit is 't gat in 'n singel. Door gao'j deurhen a'j naor 't land --vake bouwland-- hen wilt.

01 INRIT: Loch, Gees, Gels, Eib, Rek, Bel, Bre, Gen, Dre.

02 RIT: Nee, Eib, Groen, Lich, Win || Vre.

03 DEURRIT: War.

04 OETRIT: Bel.

05 UUTRIT: Gen.

06 VAARGAT: Vor, Ruu, Vars, Sil, Wesd, Zel || Emp.

07 VOORGAT: Aal, Bre || Raes (vrogger).

08 VEURGAT: Lich.

09 HEKKESGAT: Gen, Wesd, Wehl, Kep.

10 HEKKENSAT: Rek, Zel.

11 MENNEGAT: Gor, Alm.

12 GAT: Sto.

13 GAT IN DE HEGGE: Wesd.

14 DEURGANG: Din, Wehl, Kep.

15 DEURGANK: Vor, Baa.

16 UUTWEG: Gor, Hen.

17 VAARSTROOK: Dre.

18 SPIK: Lich (vrogger) || Wilp.

|| voorlok: Ges, Slo, Raes.

|| voerlok: Bork, Hei, Rhe.

|| hekkersgat: Emm.

|| sjleetgat: Rhe.

|| deurvaart: Anh.

Hen: In 'n graven ha'j soms 'n STAP-GAT. Dat was 'n trapvormege deurgang.

'n Inrit an de Lebdenbruggediek bie Borculo.

SCHEIDVORE

'n Scheidvore is de --wat depere-- bouwvore tussen twee stukken grond.

01 SCHEIDVORE: Gor, Harf, War, Wich, Vor, Loch, Gees, Aal, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Baa || Emp.

02 SCHEIDVOOR: Alm, Gen, Oib, Ang.

03 SCHEIDVOOR: Wehl, Kep, Dre, Does, Gies, Groes, Did, Zed, Lob || Dnb, Wilp, Kle.

04 SCHEIVORE: Zel, Hen, Key, Ste.

05 SCHEIDEVORE: Bor.

06 SCHEID: Gels, Voo.

- 07 SCHEEDVORE: Rek, Groen, Zie, Bre.
 08 SCHEEDVAORE: Win.
 09 SCHEED: Bel.
 10 SCHEIÏNGSVOR: Meg.
 11 SCHEIÏNG: Gen.
 12 SCHEIDING: Sto.
 13 SCHEIWAL: Ulf.
 14 MIDDELVOOR: Wehl, Lat, Wesv.
 15 MIDDELVAORE: Win.
 16 WAOTERVOOR: Wesv, Groes.
 17 PLOEGVOOR: Gen.
 18 BOUWVOOR: Does || E11.
 19 BOUWVORE: Bre.
 20 GRENSVORE: Loch || Slo, Rhe.
 21 KANSE VORE: Ruu, Zwi.
 22 DE LETSTE VOOR: Net || Anh.
 23 VORE: Nee, Lich, Sin / Win 1971
 [Deunk 1, 267] || Vre, Bork, Rhe.
 24 VOOR: Gen, Lob || Ges.
 25 GRIP, Meg, Pan.
 26 GRUPPE: Zut.
 27 GRÖPPE: Zut.
 28 GREBBE: Zev.
 29 KANTVORE: Bat.
 || leste vore: Hei.
 || litste voor: Kle.

Bre: Bi-j 't bouwen met den ploeg wodn der vrogger op-erugd of af-estort. In 't laatste geval kwam der in 't midn 'n scheedvore. Maor bie 't depe bouwen --neudeg veur rogge, haver of eerpels-- wodn e weer dichte-eslöpt. Bie knollen of spörrie wodn e los elaoeten en bezaejd.

|| Dnb: Met 'n scheivoor wier nog wel 's geknibbeld: dan liete ze de ploeg wat meer rondlope, dan konde ze nog wat eerdappele meer pote.

No Acht 1883: SCHEIDE "grens" [Telge 4, 74].

Kot veur 1934: Vaenink-boers bouwland in den Es grensden an dat van Zweuleman. En Zweuleman was met alles slim nao zich too. Zweuleman kon 't maor nooit laoten altied en altied ietskes ovyer den scheed hen te kommene. Oh den Zweuleman met ziene opgeruggelte. Jao: opruggelen; altied maor opruggelen en nooit is afstorten. Jao: en dan ne goeie bree vaore achter den scheed haer! Kon e de stenen neet vinden? [Meinen 6, 128].

Acht-Tw 1948: WOTTELVORE "diepe greppel langs akkermaalshout om de wortels uit het bouwland te weren" [Wanink 1, 216]. (Ok: Win 1971 [Deunk 1, 281]).

SCHEIDSTEEN

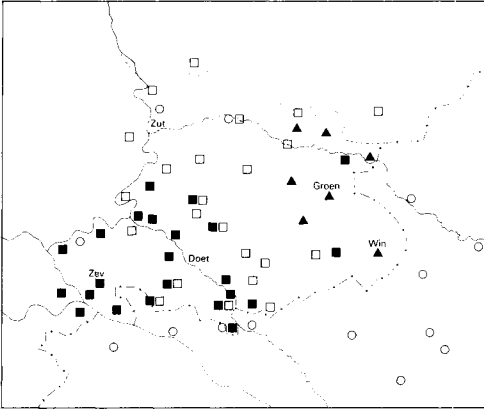
'n Scheidsteen is 'n steen den as afscheiding tussen twee stukken grond lig.

- 01 SCHEIDSTEEN: Gor, Vor, Ruu, Loch, Bor, Gels, Aal, Din, Gen, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Baa, O1b, Ang, Sto, Zed || Emp, Bat, Haak.
 02 SCHEISTEEN: Eib, Bre, Gen, Voo, Meg, Ulf, Sil, Zel, Wehl, Kep, Dre, Hen, Ste, Does, Gies, Wesv, Zev, Sto, Zed, Pan, Lob / sHe 1982 [Telge 3, 128] || Leu, Dnb.
 03 SCHEEDSTEEN: Gees, Nee, Rek, Bel, Groen, Lich, Bre, Win / Win 1971 [Deunk 1, 201].
 04 GRENSSTEEN: Eef, Loch, Meg, Lat || Vre, Ges, Slo, Bork, Hei, Raes, Rhe, Anh, Emm, Kle.
 05 LAOKSTEEN: Eef, Zut.
 06 BAKKEN: / Win 1971 [Deunk 1, 32].

'n Scheidsteen in bouwland. IJzevoorde bie Doetinchem.

Bre: Scheedstene bunt vake veldkeien dee onzichtboor in de grond zit op den scheed van twee stukken grond, dee deur twee verschillende boeren bebouwd wodt. 't Maakte neet uut of beide stukken grond van dezelden eigenaar bunt. Scheedpäöle komt vake veur op den scheed van twee weiden.

- scheidsteen 01 ▲ scheidsteen 03
 ■ scheidesteen 02 ○ grenssteen 04

Op grond van klankverschil bunt Acht en Liem in twee gebieden te verdelen: in 't noordoosten van den Acht praot ze aover 'n scheidsteen; de rest van ons gebied zegt: schei(d)steen. Doorbie wodt de vorm met d (scheidsteen) veurnamelek gebruukt in den Acht; scheidesteen is in de Liem en in de streek langs den Olden Iesselt bekend. Verspreid in ons gebied en veural in Duutslant kump grenssteen veur.

Sil: Scheistenen liggen op de huke van 't land.

Zed: Scheistenen zun duk grote zwarf-kete.

Kot veur 1934: Ha'j 'n perceel heuj-grös naost 't ziene epacht, dan deenden i-j vlot te wezzene of anders maejden Manus ow den scheid neet nao den zin. Jao; en der wier ezeg dat e ok de baaken wal is wol verzetten [Meinen 2b, 65].

Gaa 1945: "Nooit met de ploeg arges 'n steen uitgebouwd of zo?", vroeg de börgemeister zo langs zien neus vot. "Daor zunt twee scheidstenen in de grachte gevonnen tegenaover oew land. Dee stene hebt de ketjes der neet in-ekrabb" [Van Velzen 2, 150].

SCHEIDPAOL

'n Scheidpaol is 'n paol dén as afscheiding tussen twee stukken grond steet.

- 01 SCHEIDPAOL: Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Ruu, Zwi, Gels, Sin, Zel, Doet, Hen || Bat.
 02 SCHEIDPAOL: Nee, Bre, Gen, Net, Zel, Doet, Kep, Dre, Wesv, Groes, Did, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Emp, Wilp.
 03 SCHEIDPAOL: Loch, 01b.
 04 SCHEIDPAOL: Bor.
 05 SCHEIDINGSPAOL: Eib.
 06 SCHEEDPAOL: Gees, Eib, Rek, Groen, Bre.
 07 GRENSPAOL: Loch, Eib, Does, Lat || Rhe.
 08 SCHEIPOS: Ste.
 09 POS: Does.
 || grenspost: Anh.

KNIBBELBOOM

Bor: 'n Boom op de grenze van twee stukken grond neemt ze wel 's 'n KNIBBELBOOM omdat ze der wel is ruzie aover maakt.

'n Echte knibbelboom bie Borculo of wàs 't ter ene?

SCHEIDGRAVEN

'n Scheidgraven is 'n graven of sloot den tussen twee stukken grond in lig.

- 01 SCHEIDGRAVEN: Ruu, Zwi, Aal, Din, Vars, Wesd, Zel, Hen.
 02 SCHEIDGRAAF: Gen, Sto.
 03 SCHEIDGRAVEN: Loch, Sin, Sil, Kep, Dre, Key.
 04 SCHEIDGRAAF: Ang, Did, Sto.
 05 SCHEIDGRAVEN: Bor, Zel.
 06 SCHEIDGRAVEN: Rek, Bel, Bre, Win.
 07 SCHEIDINGSGRAAF: Gen, Groes.
 08 SCHEIDINGSGRAAF: Meg.
 09 SCHEISLOOT: Alm, Eef, Zut, Vor, Nee, Dre, Ang || Wilp.
 10 SCHEIDSLOOT: Gor, Harf, Loch, Gen, Baa || Bat, Haak.
 11 KAVELSLOOT: Gels, Gen, Zed.
 12 SCHEILAOKE: Zut.
 || grensgraven: Ges, Slo, Hei, Rhe.
 || grensgraaf: Anh, Emm.
 || grensgotte: Rhe.

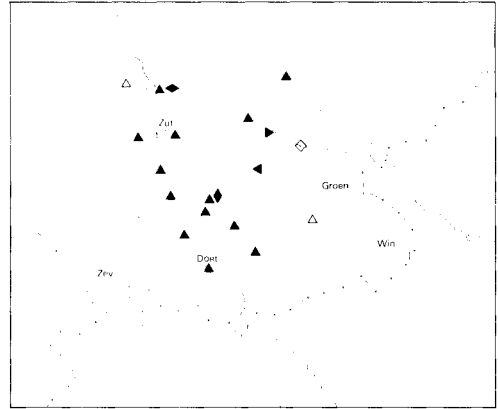
HEKKESGAT

'n Hekkesgat is den ingang naor 'n weide of 'n bouwland woor gin singel umhen lig. 't Kan gaon um verschillende soorten opritten: aover 'n duker in de graven, deur 'n vrocht, met of zonder hekke of gewoon 'n oprit zonder graven of vrocht.

- 01 HEKKESGAT: Din, Gen, Voo, Meg, Net, Ulf, Sin, Sil, Wesd, Doet, Wehl, Dre, Hen, Key, Ste, Olb, Does, Ang, Gies, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan || Kle.

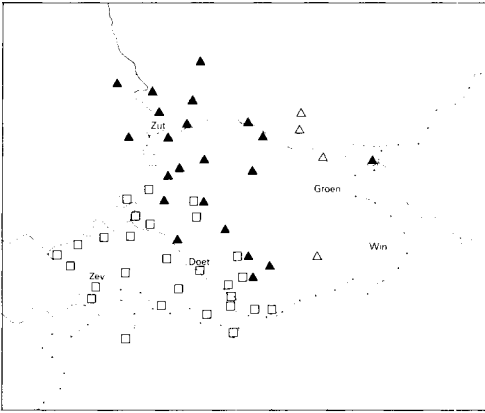
'n Hekkesgat bie de Slangenburg onder Doetinchem. De beide hekkenspoete bunt al 's op 'n andere menere gebruiktu.

- ▲ spik, spikke = hekkesgat
 ► spieke = hekkesgat
 ◀ spitte = hekkesgat
 ◇ spikke = weggetjen van takkebusse
 ◆ spikke = vonder
 ◆ spekke = vonder

Spik(ke) is 'n heel old Oostnederlands woord dat in onze streek nog redelek bekend is. Interessant is, dat 't zo völle betekenissen hef, dee allemaole wat met mekare te maken hebt.

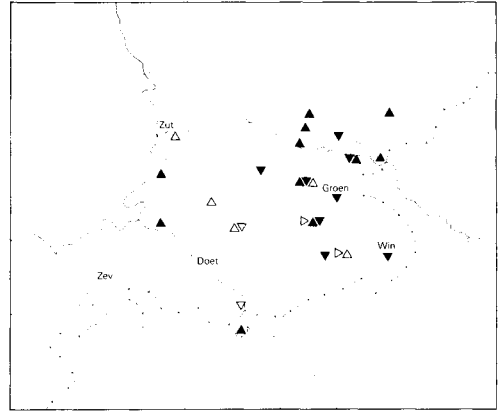
- 02 HEKKESGAT: Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Zwi, Rek, Vars, Sin, Wesd, Zel, Kep, Hen, Baa, Tol || Emp, Wilp, Bat.
 03 HEKKESGAT: Gees, Gels, Haa, Aal.
 04 HEKKESGAT: Wehl.
 05 HEKKESGAT: Eib || Vre, Raes.
 06 HEKKESGAT: Eib.
 07 HEKKESGAT: Pan || Leu, Dnb.
 08 HEKKESGAT: Sil.
 09 HEKKESGAT: Zed.
 10 HEKKESGAT: Bor, Gees, Gels, Eib, Rek, Bel, Lich, Meg, Dre, Bro || Haak.
 11 HEKKESGAT: Ruu, Nee, Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Win / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 169].
 12 HEKKESGAT: War, Bel, Bre, Zel, Hen.
 13 HEKKESGAT: Lich, Bre.
 14 HEKKESGAT: Gen, Zel.
 15 HEKKESGAT: Aal, Bre, Gen, Voo, Net, Zed || Rhe.
 16 HEKKESGAT: Aal, Vars, Sil, Hen.
 17 HEKKESGAT: Aal, Bre.

- hekkesgat 01
- ▲ hekkensgat 02
- △ hekkengat 03

Dit kaartjen en 't volgende sluit op mekare an. In de Liem en de streek ten noorden van den Olden Iesselt neumt ze den ingang naor 'n weide of bouwland 't hekkesgat; in 't westen van den Achte heet 't hekkensgat. In 't oosten kump vier maal veur hekkengat.

- 18 VEURGAT: Lich.
- 19 STAEGGAT: Zed.
- 20 VOERWEG: Bre.
- 21 UUTWEG: Gor, Meg, Hen, Key, Ste, Olb, Wesv, Groes.
- 22 SPIKKE: Gor, War, Loch, Wesd, Doet, Zel, Hen, Bro, Tol || Mar.
- 23 SPIK: Kep, Key || Emp.
- 24 SPIEKE: Zwi.
- 25 SPITTE: Ruu.
- 26 DAM: Gor, Wich, Gees, Aal, Ang, Sto.
- 27 DUKER: Gen, Meg, Sil, Wesd.
- 28 DÄÖKER: Wich, Lat, Zev, Did.
- 29 MENNEGAT: Loch, Gees / Achte-Tw 1948 [Wanink 1, 142].
- 30 DEURGANK: Vor.
- 31 SPOOR: Sto.
- 32 SLEP: Aal.
- 33 BI-J 'T HEKKEN: Vars.
 - || voorlok: Ges, Raes.
 - || voerlok: Hei, Rhe.
 - || voorweg: Slo.
 - || hekkengaank: Haak.
 - || an 't hekken: Anh.
 - || opvaart: Bork, Hei
 - || sleetgat: Rhe.
 - || gat: Emm.

- ▲ inrit 10
- ▽ afrit 13
- ▼ rit 11
- ▷ voorrit 14
- △ oprit 12

In 't oosten van den Achte komt van allerlei benamingen veur met rit. Uut 't veurege kaartjen blik, dat juust in dit gebied de benaming hekken(s)gat weineg in gebruik is. Doorumme vult dit kaartjen 't veurege an.

- Hen: Soms lig 'n däöker in 'n graven tussen twee weidens. Dan is e bedekt met grond en is e dus de verbinding tussen die weidens. Dat nuumt ze dan 'n spikke.
- Zed: As wi-j vrogger ginge voetballe in de wei, zeie wi-j alied a'w naor huus ginge: "De letste koe mik 't hekkesgat toe".
- Voo: 't Hekkesgat heit ok wel voergat, umda'j der met 'n voer häöj of zaad deur könt.
- Hen: In 't hekkesgat hengt 't hekken.
- Groes: Veur 't hekkesgat lei duk 'n graaf veurheer; dan ha'j 'n brug en 'n hek.
- Gen: In 't woord duker zeg i-j 'n kortē uu, as in 't Nederlandse woord minuut.
- Gor: Bie ons bint geen dammen in sloeten um op 't land of in de weide te kommen. Ok al is ter gin hek of vrocht dan zegt ze toch soms hekkensgat of uutweg.
- Vars: As ter achter 'n vaargat 'n weide Tig, dan heit 't 'n hekkensgat.
- Baa: A'j naor de weide wilt, gao'j deur 't hekkensgat.

Hen: As 't 'n uutweg of oprit naor 'n weide betreft, dan wordt meestal epraot van 't hekken: "Gaot maor deur 't hekken naor de weie".

Eib: Ok al is ter gin hekke, toch heet zōn toogank 'n hekke.

Ruu: A'j aover 'n graven naor de weide of 't bouwland wilt, dan gao'j aover 't rit.

Bre: 'n Voorrit is 'n andere deurgang as 'n voorgat; b.v. deur 'n rastering um 'n weiland hen.

Sil: As 't aover de graven hen geet, is 't vaak 'n duker.

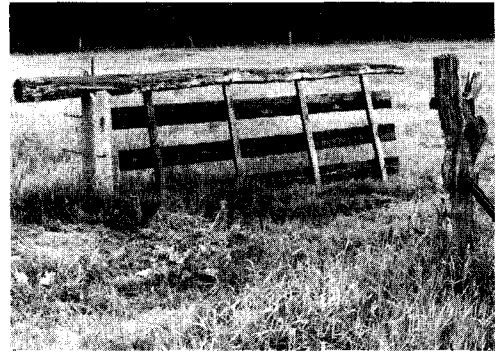
Sto: "Pas op, da'j op 't spoor blief, anders kan ow de wage wel is umkiepe".

Lar 1928: 'k Bin met den enen voot in de looppōtte eschotten, too'k aover de spikke in den Possenhook gink. 'n Planke brok duur. [Kapelle in: Archief 1960, 251].

HEKKE

Met 'n hekke sluit ie 't hekkesgat af.

01 HEKKE: Gor, Harf, Alm, Eef, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel,

'n Hekke an den Slaopdiek bie Borculo.

Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Gen, Sin, Sto || Dnb, Hei, Raes, Rhe, Anh, Elt, Kle.

02 WEIENHEKKE: Alm.

03 WEIDEHEKKE: Bel, Bre, Win.

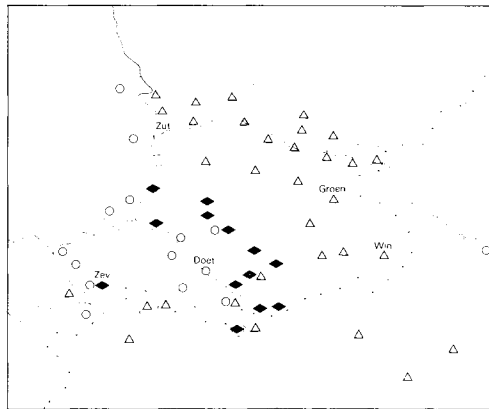
04 HEKKEN: Din, Voo, Meg, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Dre, Hen, Key, Ste, Zev / Vars 1985 [Telge 6, 138] || Anh.

05 WEIDEHEKKEN: Vars, Wesd, Zel, Key.

06 HEK: Gen, Zel, Doet, Wehl, Kep, 01b, Wesv, Groes, Zev, Zed || Leu, E11, Emp, Wilp, Ges.

07 WEIDEHEK: Wesv, Zed.

08 LANDHEKKEN: Wesd.

△ hekke 01-03 ○ hek 06-07

◆ hekken 04-05

In de Liem wodt veur hek 't standaard-Nederlandse woord gebruikt; in de No Acht 't woord hekke. Tussen beide gebieden in ligt de Olde Iesselstreek, woor ze 't aover 'n hekken hebt.

BOOMHEKKE

'n Boomhekke is 'n hekke met 'n boom wooran 'n konte zit.

01 BOOMHEKKE: Harf, Ruu, Gen.

02 BOOMHEK(KEN): Zel.

03 DRAEJHEKKE: Eef, Loch.

04 DRAEJHEK: Wehl, Zev.

05 DRAEJHEKKEN: Meg.

06 DRAAIHEKKEN: Hen.

07 SLAGHEKKE: Eef.

08 SLAGBOOMHEK: Gen.

09 BALKHEKKEN: Meg.

10 DRAAGHEKKEN: Sil.

11 SCHOORHEKKE: Loch.

12 LOOPHEKKE: Gels.

13 STATHEKKE: Bor.

14 STATHEKKEN: / Vars 1985 [Telge 6, 333].

15 VRINGE: Wich.

16 ENGELS HEK: Zev.

Eef: 'n Slaghekke was op-ehangen an 'n boom dee op 'n paol draeijden. De

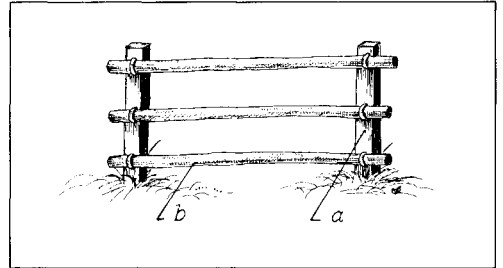

'n Boomhekke; links de konte. Foto, emaaft umgsveer 1950.

- 17 STEKHEKKEN: Wesd.
- 18 SCHOEFHEKKE: Aal.
- 19 SCHUUFHEKKE: Zev.
- 20 SCHOEFREKKE: Doet.
- 21 SCHEIEREK: Wesv.
- 22 SLEETREKKEN: Loch.
- 23 REKKES: Gen.
- 24 SCHOEFSLETER: Bel.
- 25 STEKRIKKENSGAT: Key.
- 26 STEKKERIKKENSGAT: Bro.
- 27 VOERGAT: Gen.
- || sleterhekke: Hei.
- || sliethek: EIt.
- || sletervoorlok: Raes.
- || sleters: Anh.
- || sleetgat: Rhe.

dikke konte an dee boom deenden um 't hekke wat makkeleker te laoten vallen in de stramp of klampe. 'n Klampe beston meestal uut 'n latjen dat an de paol eslagen was. Uut d n paol was dan 'n stuksken uut-ezaagd. 'n Stramp --'n boomstam d n in twee stukken uutl p-- kwam neet v lle veur.

Meg: At ze bi-j de timmerman zo'n dr ejhekken kwammen bestellen, gebrukten ze de term balkhekken.

'n Schietrikkens.
a) hekkenspos (2).
b) stekrikkens.

SCHIETRIKKENS

'n Schietrikkens is 'n hekke dat be-steet uut twee in de grond eslagen p ste, voorop hoefiezers eslagen bunt woordeurhen sleten estokken k nt wodn. Bie de benamingen 25-27 wodt gin onderscheid emaaft tussen 't hekkesgat en 't hek zelf.

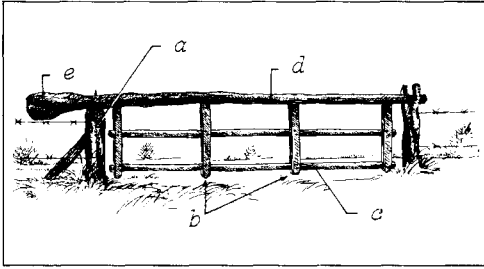
- 01 SCHIETRIKKENS: Gor, War, Zel, Hen || Wilp.
- 02 SCHEETRIKKEN: Gor, Eef.
- 03 SCHEETRIKKE: Vor, Eib.
- 04 SCHEETERIKKEN: Loch.
- 05 STEKRIKKEN(S): Kep, Hen, Baa, O1b.
- 06 SCHOEFRIKKE: Doet.
- 07 RIKKES: Sto.
- 08 SLEETHEK(KE): Ruu, Bor, Gels, Aal || Ges.
- 09 SLETENHEKKE: Rek.
- 10 SLIETHEKKEN: Vars.
- 11 SLIETERHEKKEN: Meg.
- 12 SCHEETHEKKE: Alm, Ruu.
- 13 STAEKHEKKEN: Voo, Wehl.
- 14 STAEKHEKKE: Zev.
- 15 STAEKHEKKES: Did.
- 16 STAEKHEK: Zed.

ONDERDELEN VAN HEKKEN

HEKKENSPOS (1)

'n Hekkespos is de in de grond staonde paol van 'n hekke, woor 't hekke um draeijt.

- 01 HEKKENSPOS(T): Gor, Ruu, Rek, Aal, Win, Din, Sin, Zel / Vars 1985 [Telge 6, 139].
- 02 HEKKESPOS(T): Voo, Sin, Sil, Hen, O1b, Ang, Sto.
- 03 HEKKENPOS(T): Loch, Gees, Bel, Bre || Mar, Rhe.
- 04 DRAEJPOS(T): Lich, Wesd.
- 05 POS(T): Vars, Wesd.
- 06 HEKKENPAOL: Loch, Bor, Rek || Raes, Bork.
- 07 HEKKESPAOL: Meg.
- 08 DRAEJPAOL: Ruu, Aal, Zel.
- 09 DRAAIPAOL: Key.

Onderdelen van 'n (boom)hekke.

a) hekkenspos (1).

b) scheid.

c) latte.

d) boom.

e) konte.

10 PROPPAOL: Wich.

11 DRAAGPAOL: Gen.

12 DRAEGER: Nee.

|| hekpost: Ges.

Zwi: Um de baovenste balk van 't hekke te können laoten draejen op één van de beide pöäle, wodn zon paol van baoven af-erond. In de baovenste balk wodn 'n rond gat emaaft, woor 't uiteinde van de paol dan in pastn. Later sloegen ze 'n iezeren pinne in de paol.

SCHEIDE

Met scheid wodt an-eduud ieder van de verticale latten van 'n hekke.

01 SCHEIDE: Loch, Aal, Vars, Sin, Zel.

02 SCHEI: Gen, Meg, Wehl, Olb, Ang.

03 HANGER: Ruu, Loch, Zel.

04 HENGER: Din, Wesd.

05 POOT: Wich, Key.

06 STAONDER: Ruu, Bel.

07 SPIEL: Voo.

|| schee: Ges, Raes.

LATTE

Met latte wodt an-eduud ieder van de horizontale latten van 'n hekke.

01 LAT(TE): Loch, Bre, Voo || Ges, Rhe.

02 REGEL: Wich, Ruu, Meg, Ang.

03 SLEET: Zwi, Bor, Win || Mar.

04 HEKKENSLEET: Bel.

05 SLIET: Wesd.

06 RIKKEN: Zel, Dre.

07 SCHEIRIK: Ang.

BOOM

De boom is de baovenste balk van 'n boomhekke.

01 BOOM: Wich, Ruu, Loch, Nee, Lich, Win, Din, Voo, Wesd, Zel, Wehl, Dre.

02 BAOVENBOOM: Ruu, Gees, Key.

03 HEKKENSBOOM: Rek, Vars.

04 HEKKENBOOM: Bel || Mar, Raes.

05 HEKKESBOOM: Zev.

06 DRAAGBOOM: Gen.

07 SLAGBOOM: Eef.

08 BALK: Loch, Zwi, Bor, Bre, Meg.

|| hekboom: Ges.

|| hekkenbalken: Rhe.

KONTE

De konte is 't achterste deel van de boom van 'n boomhekke.

01 KONT(E): Ruu, Loch, Bor, Gees, Nee, Lich, Voo, Vars, Wesd, Zel.

02 STAT: Bor, Rek.

03 STOBBE: Ruu, Bel.

04 KLOETE: Wich.

05 KNOES: Wehl.

06 WIPPE: Zwi.

|| knobbes: Ges.

HEKKENSPOS (2)

'n hekkenspos is ieder van de beide in de grond staonde pöäle van 'n schietrikkens.

01 POS(T): Eef, Loch, Rek, Din, Vars, Sin, Zel, Wehl, Key, Groes, Zev || Wilp, Mark, Ges, Elt.

02 HEKKE(N)SPOS(T): Ruu, Bel, Bre, Voo, Meg, Sil, Kep, Hen, Baa, Ang, Sto.

03 HEKKENPOS(T): Loch, Gees.

04 RIKKE(N)SPOS(T): Gor, War, Wich, Hen, Olb.

05 REKKESPOS(T): Meg, Doet.

06 PAOL: Eef, Dre, Bro.

07 HEKKEN(S)PAOL: Zwi, Bor, Gels, Ang.

08 HAOKPAOL: Loch.

09 SCHIETPAOL: Zel.

10 SCHEIEREKKESPAOL: Wesv.

|| sleetpost: Ges.

|| sletterpaol: Raes.

Gen: Ze zeien: "Der is 'n scheid van de rekkes kapot".

Eef: An iederen pos zatten twee of drie ogen, dee meistentieds emaaft waren van olde hoefiezers, dee an 't ende uut-eslagen waren, wordeur 't SCHEETGAT ontstond worde de rikkes deurhen gingen.

Wesv: An de scheihekkenspaole zate hoefiezers, die langer gemaak ware.

Loch: De EUGTEN waren vake olde hoefiezers.

Nee: De slete gingen deur HEUGSELS.

STEKRIKKEN

'n Stekrikken is ieder van de horizontale balken van 'n schietrikkens.

- 01 RIK, RIKKE(N): Gor, Eef, Sil, Zel, Doet, Dre, Hen, Sto.
- 02 STEKRIK, STEKRIKKE(N): Wesd, Kep, Hen, Key, Baa, Bro, Oib, Ang.
- 03 SCHIETRIKKEN: Wich, Zel, Bro || Wilp.
- 04 SCHIETRIK: War.
- 05 SCHEETRIKKEN: Harf.
- 06 SCHETERIK: Loch.
- 07 SCHEIRIK: Ang.
- 08 REK: Doet, Wehl.
- 09 SCHEIREK: Gen.
- 10 SCHIETBALK: War, Zel.
- 11 STAEBALK: Zed.
- 12 STAEPAL: Did.
- 13 STEKSLEET: Zwi.
- 14 HEKKESSCHEI: Gen.
- 15 SCHEI: Gen.
- 16 SCHIETER: Wich.

KLAPHEKKE

'n Klaphekke is 'n hekke wat vanzelf dichte geet a'j 'm losmaakt, umdat de hekkenspos -- kiek bie 't artikel hekkenspos (1) -- schuuns in de grond steet.

- 01 KLAPHEKKE: Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Ruu, Loch, Aal, Bre, Win || Eil, Elt, Kle.
- 02 KLAPHEK: Gen, Sil, Zel, Doet, Kep, Bro, Oib, Ang, Lat, Wesv, Zev, Did, Pan || Leu, Dnb.
- 03 KLAPHEKKEN: Wesd, Zel, Hen, Key, Ste.
- 04 PEURTJE(N): Ruu, Gees, Din, Vars, Sin, Dre, Zev, Did, Sto.
- 05 KLAPPEURTJE: Sto.
- 06 VALHEKKE: Bre.
- 07 SLAGHEKKEN: Zel.

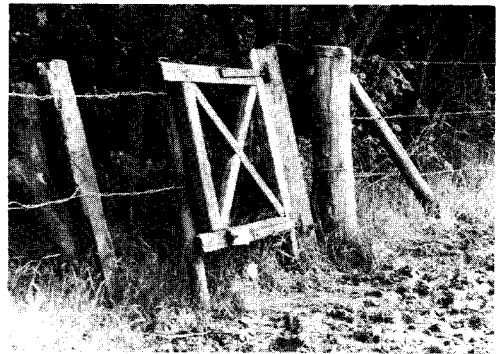
08 SLAGHEK: Does.

09 VALHEK: Zel.

10 LOOPHEKKE: Sin.

11 LOPEND HEK: Gen.

Eef: A'j vrogger van Gossel langs 't Niejenbaekse Pad naor den Iesselt gingen, kwam iej wal vief of zes klaphekken tegen. As jonges heelden wiej wedstried wee of ter zonder van de fietse te stappen an den Iesselt kon kommen. Dat veel neet met, vooral as 't hekke schuuns van oe af stond. Dan ko'j der haoste neet biekommen. 'k Wille nog 's kieken of ter nog zo'n heksken is, maor 'k bun bange of der is ter giene meer aover. Want de voetveren aover den Iesselt en Berkel bunt op-edoekt en de meeste boeren hebt 'n hekkel an vrenden in de weie en hebt doorumme de paedjes um-ebouwd.

Onderzoek hef an 't lich ebrach dat ter nog één klaphekken aover is in Gossel. Van olds ston 't in 't Niejenbaekse Pad, maor 't hef noe 'n andere plaatse ekregen. Völle gebruikt wodt 't door ok al neet.

HASPEL

'n Haspel is 'n hekjen bestaonde uut vier armen dee draeje op 'n in de grond staonde paol.

- 01 HASPEL: Loch, Zwi, Bor, Gees, Haa, Rek, Bel, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Meg, Net, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Oib, Ang, Wesv, Groes, Zev, Pan, Lob || Dnb, Wilp, Haak, Ges, Hei, Raes, Rhe, Anh, Elt.
- 02 DRAEJHEKKE: Eef, Ruu, Nee, Aal, Bre, Sin, Baa || Emp.

- 03 DRAAIHEKKE: Wich.
 04 DRAEJMÖLLEKEN: Ruu.
 05 DRAEJPEURTJE: Sto.
 06 DRAEJ-ARM: Zed.
 07 DRAAITOLLE: War.
 08 DRAAIPOORT: Did.
 09 DEURDRAEJ: Zev.
 10 DRILLEHEKKE: Bre.
 11 MÖLLEKE(N): Sin, Did.
 12 MÖLLEHEKKEN: Zel.
 13 KRUSHEK(KE): Gels, Wesd || Kle.
 14 PEURTJEN: Sin.
 || draejkruus: Bork.
 || rondloper: Raes.

Bre: Wi-j neumt 'n "draaimolen" 'n
 drillemölle en 'n draejhekke 'n dril-
 lehekke.

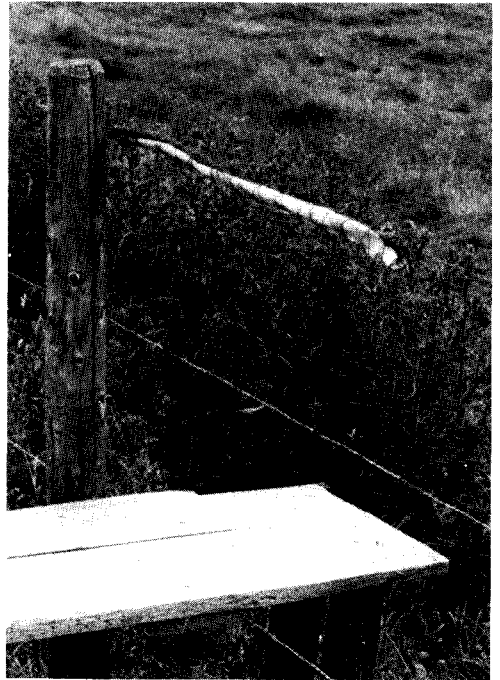
*Bie de begraafplaatse in Bredevoort
 steet 'n drillehekke; bie weidens vi'j
 ze neet meer.*

Aal 1954: SLIP "doorgang waarbij men
 de omheining langs elkaar laat schie-
 ten, zó, dat een persoon er wël, maar
 het vee er niët doorkan" [Vr A'dam 25,
 6].

AOVERSTEPKEN

'n Aoverstepken is 'n benksken woor-
 deur ie wat makkeleker aover 't
 (punt)draod stappen könt. Ze komt na-
 tuurlek 't meeste veur in echte weide-
 streken.

- 01 AOVERSTAP(JEN), AOVERSTEPKEN: Eef,
 Wich, Ruu, Bor, Gen, Voo, Meg, Net,
 Sin, Zel, Dre, Hen, Key, Ste, Baa,
 Tol, Olb, Does, Ang, Lat, Zev, Zed
 || Emp.
 02 OVERSTAP(JE): Gor, Wesd, Wehl, Bro.
 03 OVVERSTAP: Aal, Bre.
 04 OPSTAP, OPSTEPKE(N): War, Vor, Aal,
 Gen, Net, Sin, Kep, Dre, Tol, Ang,
 Wesv, Did, Pan.
 05 AOVERSTAPBENKSKE: Gen.
 06 TRAEJBENKSKE: Sto.
 07 STEPKEN: Gen || Raes.
 08 MELKSTEPKE: Zev.
 || overstapke: Leu, Dnb.
 || stapbankje: Wilp.
 || trepken: Bork.
 || öwvergank: Rhe.
 || äöwvergangsbensken: Anh.
 || övverstieg: Ges.
 || äövertriet: Elt.
 || voetstepke: Kle.

*Aoverstepken; um de baovenste draod
 zit 'n olde fietseband. De Bijlandt
 bie Panterden.*

Loch: Zukke benkskes um aover 't punt-draod te gaon, zee ie hier wel in de weidens, moor gin mense hef ter 'n name veur.

Meg: Vrogger toen in Megchelen nog völ mēnsen laefden die niet fietsen konnen en die altied lopes ergens hen mosten gaon, toen ha'j in 't dōrp heel wat voetpaaien die rechtoe en rechtaan deur de weies en naeven de velden en dreven liepen. Now zun die voetpaaien der niet meer: now hef iedereen 'n auto.

Does: Van die aoverstepkes wazzen der genog; ze zin now ook nog in gebruik.

Eef: An den Iessel en Berkel he'j wal aoverstepkes veur de vissers.

Bor: Vrogger ha'j ze in de weide bie de Hoge Brugge; door lig noe 't Hambrook.

Gen: Met nat weer mo'j oppassen, want dan ku'j vies van zo'n aoverstapbenksken afschampen.

Doet: Um zonder kleerscheuren aover 't prikkeldraad te können stappen, was ter meestal 'n olde zak of 'n stuk zeil aoverhen gebonnen.

Hen: Um 't puntdraod heurt 'n olden zak te zitten, anders scheur i-j de bokse kapot.

POORTE

'n Poorte is 'n hekke van smeediesser.

01 POORTE: Eef, Loch, Zwi, Gees, Gels, Nee, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Vars, Sin, Doet, Hen || Ges, Hei, Rhe.

02 POORT: Wich, Gen, Voo, Meg, Sil, Doet, Kep, Dre, Bro, Olb, Does, Lat, Wesv, Sto, Zed, Pan, Lob.

De poorte bie 't bos van de Wildenborch bie Vorden.

03 INRIE-POORTE: Loch, Bre, Zel || Wilp.

04 RI-JPOORT: Zev.

05 HOFPOORTE: Bel || Ges.

06 HEREPOORT: Groes.

07 IEZEREN POORTE: Bre, Wesd, Key, Baa.

08 IEZERE POORT: Net || Anh, Kle.

09 IESDERE POORT: Sto.

10 IEZEREN HEKKE(N), IEZEREN HEK, IEZERE HEKKE(N), IEZERE HEK: Eef, Bor, Bel, Lich, Win, Zel, Wehl, Dre, Ste, Ang, Did || Emp, Mar.

11 SIERHEK(KE): Gor, Ruu, Loch, Kep.

12 PUNTHEKKE: Gor || Bat.

13 HEKKE: Eef, Bor.

|| iezerpoorte: Raes, Rhe.

|| staketpoort: Anh.

|| engliesj toor: Elt.

Meg: Der zun dubbele poorten en enkele poorten.

IEZEREN HEKKE

'n Iezeren hekke steet as afscheiding um 'n stuk grond hen.

01 (IEZEREN) HEK(KE): Loch, Bor, Nee, Bel, Lich, Aal, Bre, Voo, Ste, Does, Lat, Wesv, Lob || Leu, Dnb, Ell, Emp.

02 (IEZEREN) HEKKEN: Eef, Doet, Dre, Zev.

03 SIERHEKKE: Groen, Bre.

04 SIERHEK: Lat, Groes.

05 SIERHEKKEN: Key.

06 TUINHEK(KE): Eib, Pan.

07 TUINHEKKEN: Zut.

08 (IEZEREN) HEKWARK: Gor, Loch, Gees, Bel, Bre, Din, Vars, Wesd, Baa, Tol || Ell, Bat.

09 (IEZEREN) HEKWARK: Wich, Vor, Sin, Doet, Kep, Hen, Olb, Ang, Did.

10 STANGKET: Gen, Meg, Net, Sto, Zed || Anh.

11 STANGKETING: Rek, Gen, Zel, Wehl || Dnb, Haak, Emm.

12 STANGKETTEN: Lich, Vra, Voo.

13 STANKETTEN: / Vars 1985 [Telge 6, 331].

14 STANGKETINGE: Gels.

15 STANGKETWARK: Sil.

16 STAKETSEL: Olb.

17 KASTET: Sto.

18 VROCH: Vor.

19 IEZERWARK: Win.

|| stankettentoe: Vre, Ges, Slo, Bork, Hei, Raes, Rhe.

Hen: 't Draaiboor heksken in 'n hek-wark heit 't PEURTJEN.

Zel: In 'n iezeren hekwerk zit 'n Tezere peurtjen.

Vars 1985: 'n Rekwark van iezeren spieren met 'n peurtjen der in, nume wi-j 'n stanketten [Telge 6, 331].

SCHUTTING

'n Schutting is 'n scheidung, vake emaaft van pöole met gleuwen der in, voor planken in zit.

01 SCHUTTING: Gor, Zut, Wich, Loch, Bor, Gees, Nee, Eib, Rek, Groen, Lich, Bre, Gen, Voo, Meg, Vars, Sin, Wesd, Zel, Kep, Dre, Hen, Tol, Olb, Does, Ang, Gies, Wesv, Did, Zed, Lob || Leu, Dnb, Ell, Emp, Bat.

02 SCHUTTINK: Eef, Vor, Baa.

03 SCHUTTINGE: Gels.

04 TOEN: Liev, Zie, Vra, Harv, Aal, Bre, Win || Ges, Hei, Raes, Rhe.

05 TUUN: Lich.

06 AFRASTERING: Eef, Dre, Groes || Leu.

07 SCHOT: Doet || Wilp.

08 SCHOTWERK: Doet.

09 HEINING: Zut.

10 GEVRECHT: Meg.

11 RIKWARK: Ulf.

|| latten tuun: Emm.

|| verslag: Vre.

Vars: 'n Schutting is emaaft van planken en pöste; 'n RIKKEN van pöste en slieten die vrogger met wadweden an mekare vast-ebonden wazzen.

Lat: 'n Tuun wier gevlochte van wilge-höft dat vier of vijf jaar old was.

HOF

Den hof is 't stuk grond wat veur en/of achter 't huus lig. Der staot blomen in en der wodt greunte in verboud.

01 HOF: Acht, Liem.

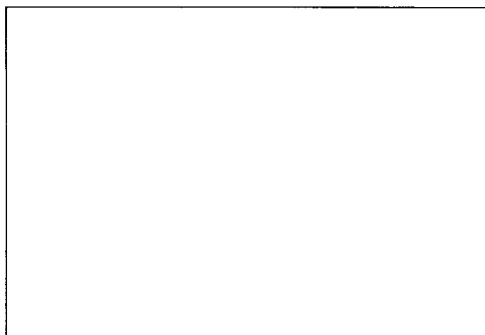
02 TUIN: Gor, Eib, Doet, Wehl, Does, Groes, Zed, Lob || Dnb, Ell, Emp.

03 TUUN: / Acht 1882 [Telge 2, 136].

04 TOEN: / Acht 1882 [Telge 2, 133].

05 GOORDEN, GAORDEN: Rek, Bel, Lich, Win / Win 1971 [Deunk 1, 77] || Vre, Ges, Slo, Raes.

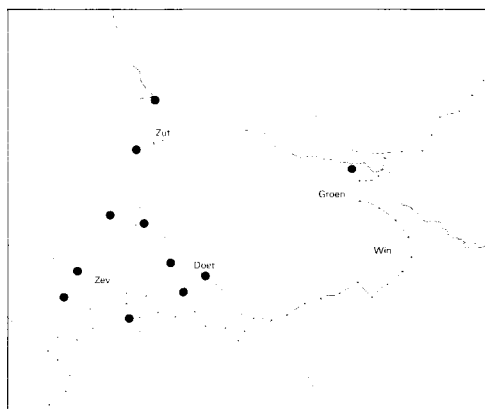
06 GAOR(D): / Acht 1882 [Telge 2, 37].

Tuin onder Varsseveld.

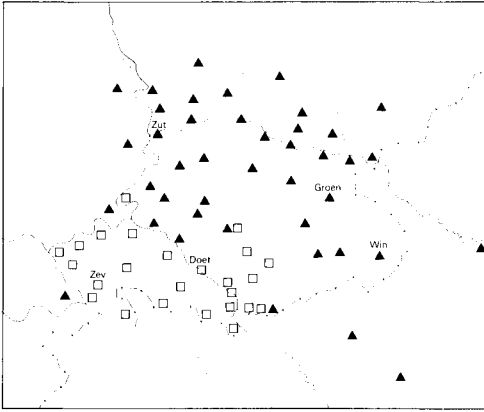
In plaatse van hof wodt vake de verkleinwoorden höfken en häöfken gebruuft.

01 HÖFKE(N): Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Din, Zel, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Tol || Dnb, Ell, Emp, Wilp, Bat, Mar, Haak, Ges, Raes, Rhe.

● tuin

Dit kaartbeeld löt seen dat 't woord tuin in de Liem vaker op-egeven is as in den Acht, woor 't maor in 'n paar plaatszen veurkump. Maor ondanks dit kaartbeeld wodt 't woord tuin ok in den Acht zo dageleks völle gebruuft. De metwarkers in de Acht beschouwt 't allene minder as echt dialect en hebt 't doorumme neet op-egeven.

▲ höfke(n) 01 □ hääfke(n) 02

't Verkleinwoord van hof hef twee varianten: in de Liem en 'n paar plaatsen in den Acht zegt ze hääfken; de meeste plaatsen in den Acht hebt 't aover höfken.

02 HÄÖFKE(N): Din, Gen, Voo, Meg, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Olb, Ang, Gies, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob.

Tuinen in Doesburg.

An 't wark in den hof in Ruurlo.

Din: In 't hääfken steet: slaat, kool, bonen en moes; in 't bloemenhöfken staot vieultjes, dahlia's, geraniums en fuchsia's.

Nee: De grunte wodt vebouwd in 'n hof.
Doet: 't Hääfken was veur de gruntes, de bloemen stonnen in 't tuintjen.

Win: 'n Gaorden is veur de greunte; in 'n blomenhöfken staot blomen.

Zed: De grunte ston vrogger in de MOESTUIN; de bloeme in 't hääfke.

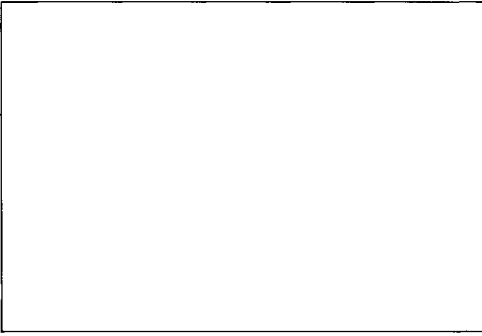
Wich: De grunten staot in de MOESTUIN. Moes, met 'n lange oe as in 't woord boer.

Alm: Bie de boeren was 't höfken veur 't huus en heurden neet tut 't arf. Der stonn vrogger allerhande soorten zaejbleumkes: goldsbloemen, steense kassen, asters, hemdekneupkes, dahlia's en chrysanten. An greunten vebouwen ze der slaat, spinazie, arften, sniebonen, kool, moes, andievie, wortels, vrogge jappels en look. Der stonn ok vake stekkebaezen, frambozen en perzikbeume.

Vor: Bloemen stonn der vrogger niet zo heel völle in 't höfken bie 'n boer: 'n paar goldsbloemen, 'n paar vieultjes en wat dahliassen; dat was alles. An gruntes ston der: slaat, beuntjes, wottels, boerenkool, rooie kool, witte kool --dat behalve as kabbes ok nog as zoerkool egetten wodn--, broene bonen en look.

Lob: Ien de moestuin of den hof ha'j vroeger kabbes, rooie kool, savooie kool, spitskool, boerenmoes, andievie, slaot, grutte bone, braek- en sni-jbone, spinnaot, krote, look en prei staon; ien de bloemenhof: goudsbloeme, daohliasse, meizuuntjes en roze.

Groes: In den hof ha'j vroeger boere-KÖÖT, kabbes, andievie, witte kool,

Den hof van Erve Brooks in Gelselaar.

blauwkoppe, savooie kool en bone; ien de tuin stroroze, fokse en lupine.

Bel: Op den boer lae den goorden net boeten den brink. 't Was 'n welleg stuksken land, woor greunte en vrogge ee-appels op verbouwd wodn.

Vars 1985: Um den helen hof was 'n hegge en allene deur 't hofpeurtjen ko'j der in kommen, anders zatte de hoendere in de gruuntebeddekes te gersen [Telge 6, 147].

Loch: As ter 'n hegge um 't hofken ston, dan zeien ze wel: "Dén vret van de grond met"; dichte bie de hegge ko'j niks verbouwen en doorumme gavven ze de veurkeur an gaas.

Sto: Toen ik jong was, wol ik graag mooie bloeme in den hof. Maor de olde zei: "Allemaal kwats; paot maor eerpels, dan levert de grond nog wat op".

Kot 1925: Bi-j dee mölle lag 'n old boerenhuus met ne prachtegen bongerd en ne hof vol baezenbuske en blomenbedden en seringen en sneeballen, met ne hoge, dichte haege der ummehaer [Meinen 3, 41].

Den hof van Erve Brooks in Gelselaar.

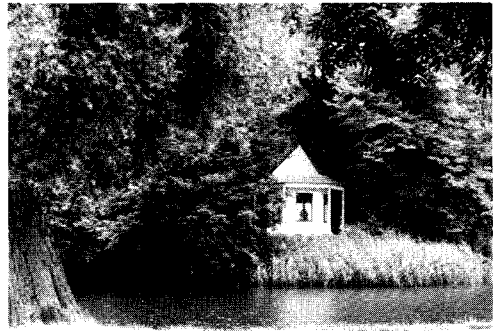
Acht 1882: KRUUDHOF "bloementuin" [Telge 2, 74].

Ste: 'n DROEZE is 'n rand van kroep-plantjes um 'n bloemenbed heer.

Vars 1985: 'n BONENBOS besteet uut bonenstaken die in 'n bepaold verband in de grond ezet bunt en die deur deurliggers en dwarsliggers vast an mekare ebonnen bunt zodat ze niet umme könt weien [Telge 6, 65].

PRIEEL

'n Prieel is 'n klein huusken dat ampat in de tuin steet en woorin met de sommerdag wel thee edronken wodn.

't Koepeltjen an de grachte van Bredevoort.

- 01 PRIEEL, PRIEELTJE(N): Acht, Liem.
- 02 ZOMMERHUUS(KEN): Gor, Net, Doet, Tol, Groes, Did, Lob || Leu, Dnb.
- 03 (THEE)KOEPEL(TJEN): Gor, Eef, Zut, Nee, Bre, Ste, Lat || E11.
- 04 THEEHUUSKE(N): Loch, Bor, Nee, Aal, Groes.
- 05 MEIHUUSKE(N): Wich, Nee, Voo, Ulf, Ang, Gies / Acht 1895 [Telge 2, 85], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 141].
- 06 LOFHUUSKEN: Bre, Win / Bre 1958, Win 1958 [Vr A'dam 30, 10], Win 1971 [Deunk 1, 136].
- 07 HOFHUUSKEN: /Aal 1958 [Vr A'dam 30, 10].
- 08 LOSHUUSKEN: /Kot 1958 [Vr A'dam 30, 10], Win 1971 [Deunk 1, 138].

Win 1971: Nog efkes volhollen, dalek ko'j ow oetrosten in dat loshuusken in gunnen bos [Deunk 1, 138].

Laeven rond de putte. Kotten, umgeveer 1920.

PUTTE

Uut de putte wodn vrogger 't water ehaald da'j in huus neudeg hadn. Ze kwammen veural bie de boeren veur en stonn vake in of bie 't hōfken.

01 PUT(TE), WATERPUT(TE): Acht, Liem.

- De rechtopstaonde paol heet algemeen PUTTE(N)PAOL, PUTTE(N)POS(T).

- In de puttenpaol lig 'n horizontale paol dēn bewaegen kan. Dēn paol heet:

01 PUT(TEN)BOOM: Loch, Bor, Bel, Lich, Din, Wesd, Zel, Key.

02 WIP(PE): Harf, Ruu, Zwi, Vars, Gies, Wesv || Bat, Mar.

03 SCHERE, PUT(TEN)SCHERE: Gees, Eib, Zie, Aal, Bre, Win.

Ruu: Vake was 't tegengewich 'n olden ~~emmer~~ met stene der in. Ok was 't wal één met de wippe; dan was de wippe 'n boomstam wooran de konte nog an zat. As de balans uut de wippe was, dan zeien ze: "De zwoorte is neet good; door mo'w wat an doon".

- An de puttenboom hōnk de ZWENGEL of PUT(TEN)ZWENGEL.

- An de puttenzwengel zit 'n PUTHAOK, PUTTE(N)HAOK of PUTHAOKEN, wooran de PUT-EMMER vaste-emaakt wodt of vaste-zit.

Zel: Um de melk koel te hollen, hingen zē de melkbussen vrogger wel an puthaoken of putstaken in de putte. Die putstaken wieren dan an hōke an de putrand ehangen. [PUTHAOK, PUT-STAKE].

Bel: In de putte wodn vrogger met warm weer de melk ekeuld. Dan heengn de leu de melkbussen an 'n sleet der in. De melkbussen mochten nooit deper in 't water van de putte hangen as tōt an de oorne, want as ter 's schoer kwam, dan kon 't water in de putte noks hoge wodn en in de melk kommen. En 'n paar druppels melk in de putte en alle water was wit.

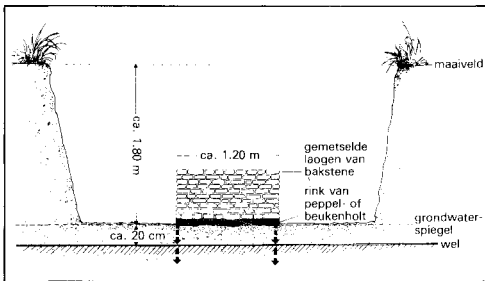
Vars 1985: As ter argens 'n pompe eslagen mos wodn, wier der 'n keerl bi-j-ehaald dēn met de wichelroede 'n waterore op kon zuken. 'k Hebbe 't met-emaakt da'k 'n zwoore wichelroede niet horizontaal konne hollen, as de man baoven 'n waterore kwam; zo'n enorme kracht gong der van uut [Telge 6, 400].

Lar 1982: A'j vrogger 'n putte maken wöllen, dan mos iej beginnen met 'n gat in de grond te graven. Zon gat mos 3½ töt 4 meter in 't rondte waenn; dus völle groter as 'n putte, dee vake maor 80 cm töt 'n meter in 't rondte is. Iej mosn ongeveer 1.80 meter depe graven zoda'j net baoven de welle --dee op zon 2 meter zit-- bleven. De welle is grieze grond, dee völle water bie zich hef. A'j 't gat depe genog uut-egraven hadn, dan maken iej eers 'n holten rink, zo groot as de putte wodn mos: 80 cm töt 1 meter in 't rondte. Dén rink was van peppelen of beukenholt; nooit van ekenholt, want deur den eek in ekenholt smaakt 't water neet lekker. Op dén rink metselen iej dan zon tien laogen stene. Dee stene waren eetskes rond; putstene wodn dee eneumd. A'j dat kloor hadn, mos iej de grond binnenin der uut-halen. Doordeur zakken dén holten rink met de stene der op ok naor onderen.

Noe mos nog 'n puttenpos in de grond ezet wodn. Dén mos baoven 'n stramp hebben, woorin de wippe kwam te liggen. Dee wippe mos uut-ebalanceerd wodn met 'n emmer, half vol water. Dat mos um 't optrekken uut de putte makkelek te können doen. Ie mossen der ok veur zorgen dat den zwengel --dee an de wippe zat en de putte in ring-- bie 't neerhalen vlak langs de rand van de putte ging. A'j door neet veur zorgden, dan ko'j 'm bie 't op- en neergaon neet vastehollen.

't Maken van 'n putte duurden vrogger met 'n paar man 'n paar dage. Grote boeren hadn 't baovenstuk vake van Bentheimer steen of ok wal van Braemer steen: flagstone.

In 1910 kwammen der betonnen ringen. Ton hoven der gin gat meer egraven te wodn, maor wodn de ring op 't maejveld eleg. Dan wodn de putte zo van binnen-uut egraven. Dat was heel precies wark want a'j neet good waterpas graafden, dan kwam de putring der scheef in en dan kreeg ie de putte ok scheef.

Hoo 'n putte emaaft wodt.

As dat kloor was, dan metselen iej weer 'n laoge of tien. 't Uutgraven van de grond ko'j --as de welle hard warken-- noe met 'n emmer doen. Maor as dat neet ging, dan ston ie mangs töt den boek in 't water. As dissen tweeden laoge ezakt wazzen, dan zat dén rink al drie meter depe in de grond. Dat was vake genog. Dan mos iej de putte van onderen af opmetselen töt 90 cm baoven 't maejveld. An de butenkante wodn noe 't gat met de grond weer op-evuld. Vake wodn der nog twee päöle langs de putte ezet, woorin haoken vaste-emaakt wodn. An ene haok ko'j de putemmer an ophangen en an 'n anderen ko'j 't tów an vastemaken a'j met warm weer 'n melkbusse in de putte wöllen laoten koelen.

Eef: 'n Andere soort putte steet ok nog in Aefde en wodt nog dageleks gebruikt. 'k Bun der hen-ewest en door vertellen ze mie dat 't handvat um te draejen ZWENGEL heet. De KAPPE der baoven was met zinkplate betimmerd. De putemmer --dee neet veur andere dingen ebruukt wodt-- zit met 'n PUTHAOK vaste an de KETTING, dee um 'n WINDAS draejt.

De derteg meter depe putte op den Zwiepsen Barg. Foto, emaaft umseveer 1920.

Twee soorten landschap dee totaal verdwenen bunt: den Iesselt met holt umzoomd (foto, emaaft in 't begin van dissen eeuw) en de venne- en brookgronden wooraover ie kilometers wied kieken korn (foto emaaft in de joren twinteg).

HOOFDSTUK 2

WEGEN EN WATER

WEGEN

De meest algemene benaming veur de grond wooraover ereden of elopen kan wodn, is 't woord weg. 'n Weg kan neet allene verhard, maor ok onverhard waezen; neet allene smal, maor ok breed; recht waezen, maor ok bochteg. Hee kan hoge liggen of lege en in of buten 'n stad of dorp.

Aover 't algemeen is 't heel meujlek 'n dudelek onderscheid te maken tussen de woordtypen diek en stege. Beiden könt tegenswoordeg hard en onverhard waezen. 'n Diek lig altied buten steden of dorpen en 'n stege kan ok in 'n stad of dorp veurkommen.

Maor 'n paar metwarkers geeft an dat 'n diek veurnamelek 'n lange, rechte weg is; 'n paar anderen geeft op dat 'n diek (van olds) wat hogerder lag as de grond der langshen. 'n Paar metwarkers geeft an dat 'n stege vake (van olds) neet zo breed is; anderen zegt dat 'n stege buten 't dorp tamenlek völle bochten hef of legerder lig as de omgeving en doornumme vake modderig was. Maor de meeste metwarkers könt gin dudeleke verschilpunten tussen beide benamingen angeven.

01 WEG: Acht, Liem.

01 DIEK: Acht, Liem / Acht 1895 [Telge 2, 24], Win 1971 [Deunk 1, 41], Vars 1985 [Telge 6, 83].

01 STEGE: Gor, Harf, Vor, Loch, Lar, Bor, Haa, Nee, Eib, Lich, Vars, Wesd, Zel, Hen / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 188], Vars 1985 [Telge 6, 333] || Wilp, Bat, Mar, Haak.

02 STEGGE: Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win / Win 1971 [Deunk 1, 227].

03 STEEG: Zev || Kle.

ieder an ne hook van 't fenuus en keken tussen de hoog opgeschotten granium vöör 't raam döör naor wee der ovver den diek ging. Zwiegend ok atten ze de eerappele met stipvet en 's avonds den pannekoke met smolt, bi-j 't lech van de petrollielampe [Jo te Winkel-Heesen in: Moespot 84, 32].

Win 1971: KRUUSDIEK "plaats waar twee 'dieken' elkaar kruisen: viersprong" [Deunk 1, 125].

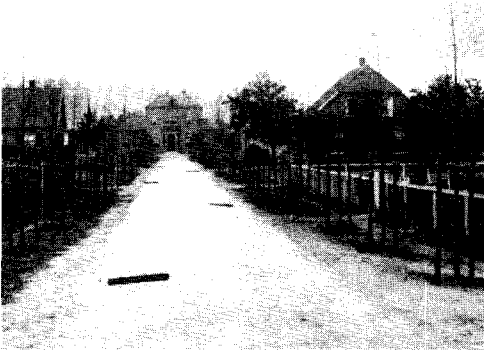
Win 1971: VAARDIEK "rijweg" [Deunk 1, 253].

sHe 1982: AFWEG "zijweg" [Telge 3, 6].

Melkwaren aover 'n sandweg. Joren viefteg.

Win 1974: Meespat zwiegend zatten Herman en Leide --as 't wark af was--

Vrogger leien ze wel --verplaatsbare--
enden holt op 'n weg um spoorvorming
te veurkommen. Dinxperlo 1920, Sta-
tionsweg.

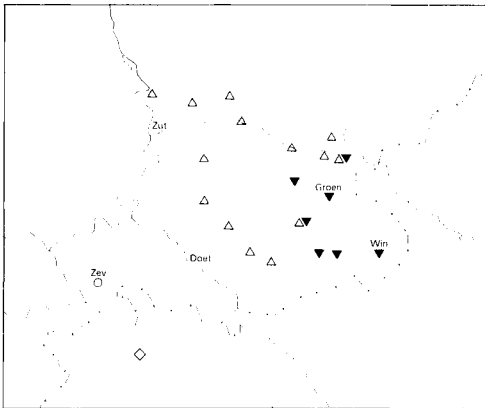
Tegenswoordeg wodt ter obstakels in
wegen emackt um 't verkeer langzamer
te laoten riejen. Eefde; op den ach-
tergrond de sluzen van 't Twenthe-
kanaal.

Vars 1985: ZIEDWEG "zijweg" [Telge 6, 419].

Acht 1882: WENDE "bocht in een weg" [Telge 2, 150].

Win 1971: Ne PIELOSEN DRAEJ "een lastige, eigenaardige bocht" [Deunk 1, 173].

Acht 1882: MARKENWEG "weg in het bezit van een marke" [Telge 2, 84].

△ stege 01 ○ steeg 03

▼ stege 02

◇ steeg = vonder en vlonder

In de No Acht bunt de woorden stege en
stege bekend. In de Liem hef Zevenaars
as enegste plaatse steeg op-egeven. In
Kleef is steeg in 'n verwante beteke-
nis bekend.

HARDE WEG

De algemene benaming is harde weg,
soms ok de(n) harde(n) eneumd. De an-
dere benamingen --straatweg, straat(e)
en grinte-- bunt van oorsprong ont-
staon naor anleiding van verschil-
lende meneren van verharden (met
klinkers, met grint), maor wordt noe
ok met de nieje meneren van verharden
nog gebraukt.

Veural de benaming straat(e) kump in
steden en dorpen völle veur. Veur
straat(e) kiek ok bie onverharde weg.

01 HARDE WEG, HADDE WEG: Acht, Liem /
sHe 1982 [Telge 3, 60].

01 STRAOT(E): Acht, Liem.

02 STRAOTWEG: Gor, Harf, Alm, Zut,
War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar,
Bor, Haa, Eib, Bel, Lich, Aal, Bre,
Vars, Wesd, Zel, Hen, Ang, Zev, Did
|| Mil, Dnb, Emp, Wilp, Bat.

01 GRINTE: Gor, Ruu, Loch, Bor, Gees,
Nee, Bel, Groen, Aal, Win, Vars,
Wesd / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 104],
Win 1971 [Deunk 1, 80], Vars 1985
[Telge 6, 126].

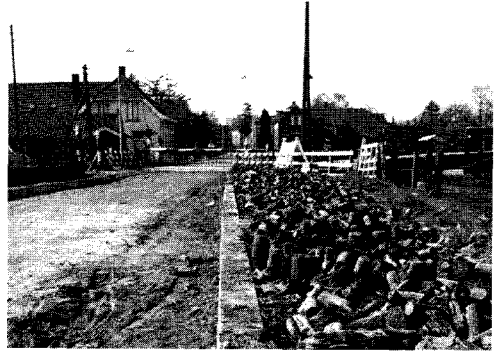
|| sjozee: Vre, Ges, Hei, Raes.
|| skozee: Ges, Rhe.

Zut: 'n Verharde weg neumt ze in 't
algemeen 'n straatweg.

Bor: 'n Grinte had 'n deklaoge van
grind en teer. Vrogger ha'j de Hoorlse
Grinte --den weg naor Hoorle. Dee name
heur ie enkelde nog wel bie olde
Borkloërs.

De Lochemse Grinte begint in Epse bie de Pessink.

Veurd'at de zogenaamde grintwegen kwamen, hebt ze in de viefteger joren van den veuregen eew den weg van Aalten aover Varsseveld naor Terborg met päöltjes bestraat. In 1960 kwammen der bie Terborg nog päöltjes uut den grond tou ze den weg veranderden.

Vars: De grinte nao Aalten was in de twintiger joorn nog 'n slechten bazaltweg. Der zat gin onderlaoge van zand onder en 't was maor 'n heel dun läögken bazalt.

War: 'n Grindweg was vrogger van grind of bazalt; tegenwoordeg bunt ze geasfalteerd.

Gor: Wiele hebt hier de Lochemse Grinte: de noe met 'n asfaltlaoge verharde weg naor Lochem.

Win: Den weg naor Grolle was de RIEKSGRINTE.

Zel 1856: Ze meugt zeggen wat ze wilt, maor ikke veur mi-j --en völle töt mi-j-- holden 't met die grint- of straatwaegen niet; 't zint van die ni-je fratsen, die weineg op 't lief hebben [J.A.Klokman 1, 79].

Gels 1884: Al die ni-jjegheidjes zo as spoorwaege en grintwaege is 'n ongelukke. En as ze der kommen dan zal 't mien schold neet waezen. Ik bun der absoluut tegen, want 't ware geleuve geet der mee oet den Achterhoek vot [Krebbers in: G V-alm 200].

Ang: Midden in 'n grindweg zat wel 's 'n steenweg as peerdepad. Dat deel was dan met stenen verhard, woordeur de hoefiezers van de peerde de grindweg niet kapot maakten.

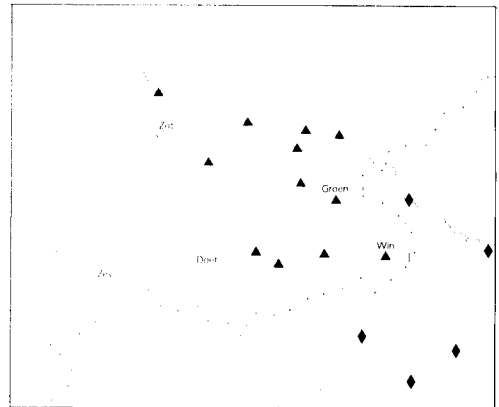
Wesv: 'n Steenweg veur de peerd ha'j nog wel 's midden op den diek. Dat stuk was dan verhard met steen.

Gor: Vrogger ha'j hier ok nog steenwaegen, makadamwaegen, teerwaegen, sintelwaegen en betonwaegen. [STEENWEG, MAKADAMWEG, TEERWEG, SINTELWEG, BETONWEG].

Hen: De sintels veur 'n sintelweg kwammen vrogger van 't spoor of van de botterfabriek.

Ang: De sintels veur 'n sintelweg kwammen van de gasfabriek.

Alm: De sintels van 't Gasthuus in Zütphen wodn deur de gasthuusboeren op-ehaald um doormet de weg te verhardden.

▲ grinte 01 ◆ sjozee, skozee

De No Acht kent 't woord grinte in de betekenis van harde weg. Oorspronkelek was 'n grinte natuurlek 'n weg, verhard met grind.

In Wfa bunt de woorden sjozee, skozee bekend; dee zult in de veurege eeww ontleend waezen an 't Frans.

Kinderköpkes in de Rozengrachte in Zutphen.

Ruu: 'n Steenweg neumden ze hier 'n **MOFFENWEG**: in den Tweeden Oorlog bunt ze deur de Duitsers an-elegd veur zoeklichten.

Alm: Bie de Ehze was vrogger 'n makadämweg; dén heurden an de heer van de Ehze.

Loch: Den weg naor Goor is jorenlange 'n betonweg ewes; ok de Industrieweg was 'n betonweg. A'j der met 'n auto aoverhenreden, dan ging dat van ka-boem, ka-boem, ka-boem!

Zut: De Rozengrachte in Zutphen is 'n Keienweg van Braobantse keien: **KINDERKÖPKES**.

Eef: 'n Pas verharde weg heet mangs ok wāt: **NIEJE WEG**.

Vars 1985: **DEN HARDEN** "de harde weg". Wāt he'w wat te äözen ehad um met dén vracht op den harden te kommen [Telge 6, 135].

Gor 1901: 'n Steutjen der nao leep Albert op de straotweg nao de stad op an druk in zien eigen te praoten [Keete-laar 1, 44].

Hen 1984: Eers ging 't (met 't peerd en de sjees) nog stapvoets, maor toen ze op den harden wazzen, ging 't op 'n sökkeldrafjen op Doezeborg an [Geurt-sen 1, 111].

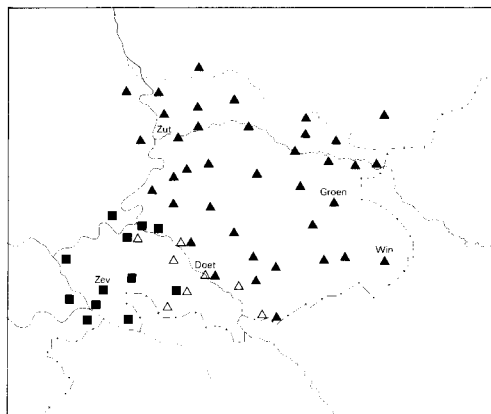
Koelen in 'n weg. Didam, umsgeveer 1950.

GAT IN 'N HARDE WEG

Aover 't algemeen is ter gin verschil in betekenis tussen de woorden gat en koele.

01 GAT: Acht, Liem.

02 KOEL(E): Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Voo, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Hen, Ste, Baa, Tol, Ang, Sto, Zed / No Acht 1883 [Telge 4, 69] || Emp, Wilp, Bat, Haak.

▲ koele 02

■ kuul 03

△ koel 02

Den Acht zeg koele; de Liem kuul; al-lene langs den Olden Iessel kump koel nog veur.

03 KUUL: Dre, Does, Ang, Wesv, Zev,
Did, Zed, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell
|| slaglok: Kle.

Voo: Koel; met 'n lange oe as in 't
woord boer.

Lob: Kuul; met 'n korte uu as in 't
Standaard-Nederlandse woord ruw.

ONVERHARDE WEG

De algemene benaming veur 'n onverharde weg is zandweg. De betekenis van de andere benamingen is neet altied 't zelfde, maor 'n dudelek onderscheid is neet an te brengen. In wat plaats en is bevobbeld 'n vaarweg 't deel van 'n zandweg sonder fietsepad; in andere plaats en de zandweg naor 'n weiland.

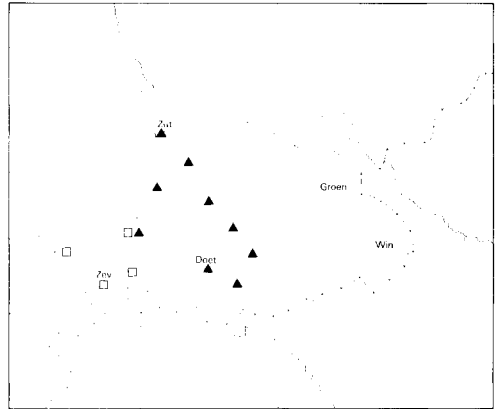
In de bie straat(e) eneumde plaats en kan dit woord zowel 'n harde as 'n zandweg anduden; vergelieke doorveur de opgaven onder harde weg woorruut blik dat de benaming straat(e) veur harde weg in de hele Achterhook en Liemers bekend is.

01 ZANDWEG: Acht, Liem.

01 VAARWEG: Gor, Harf, Alm, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Nee, Eib, Aal, Bre, Vars, Sil, Wesd, Zel, Hen, Ste, Wesv, Did, Zev / Vars 1985 [Telge 6, 366] || Wilp.

In de joren derteg was de Zelhemse Weg in Doetinchem nog 'n zandweg. Hier 't stuk vanaf den afslag Varsseveld met de boerderieje van Wiltink. A'j an 't ende van den weg de bochte umgaot...

▲ straote "onverharde weg" 01

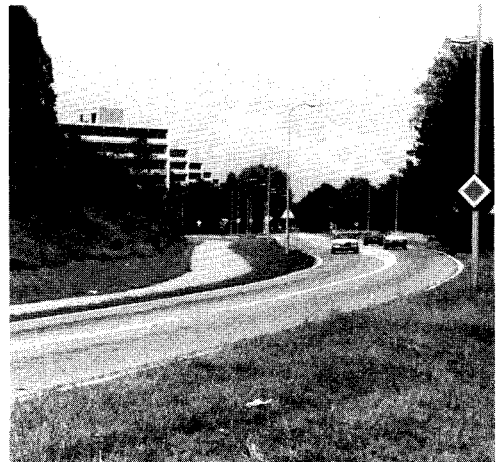
□ grune straat "onverharde weg" 02

In 't zuidwesteleke deel van den Acht wodt 't woord straat(e) nog gebruikt as benaming veur 'n zandweg. In de Liem is de benaming grune straat nog bekend as anduding veur 'n (bepaalde) zandweg.

02 VOORWEG: Loch, Eib, Bel, Groen, Lich.

03 VEURWEG: Loch || Mar.

01 STRAOT(E): Zut, Wich, Sil, Wesd, Zel, Doet, Hen, Ste, Ang.

...see'j door tegenswoordeg --viefteg joor later-- 'n harde weg, de flats an de Caenstraat en heel völle lanteernpöle langs den weg.

02 GRUNE STRAOT: Ang, Wesv, Zev, Did.
 || greune weg: Vre, Anh.
 || grösriete: Slo.
 || stegge: Bork, Hei, Raes.

01 VELDWEG: Ang || Kle.

De Landstraote onder Halle in de foren zesteg.

Zut: 'n Straote hoeft --van olds-- neet verhard te waezen; 't kan ok 'n zandweg waezen.

Vars 1985: De vaarweg is 't deel van 'n zandweg woor de karren en wagens aover ri-jdt: tussen de vaarweg en 't fietsepap laggen de fietseheupe [Telge 6, 366].

Liem 1842: Twee koejongens en 'n meis-ke met 'n geit gingen aan de aoverzied van den weg. Jan: "As 't zo veurt-geet --Mechteld-- is ter geen doen meer mee te hebben!" Mechteld: "'t Wordt aoveral aeven slecht. Daar he'j 't grune straotjen; dah wilde Jan Pieter de veldwachter nou ook al schutte [Baardman in: G V-alm 158].

Gor 1901: Harm leep in zien eentjen Tangs de beukenhegge achter de zandweg umme en kwam zo deur 't elzenbuske vlak bie 't heujland [Keetelaar 1, 82].

Gaa 1945: Hent stapt de gresweg op,

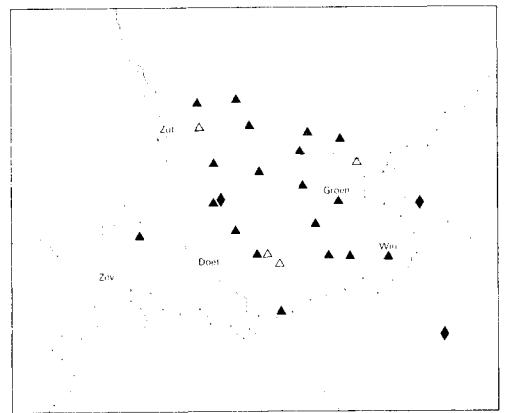

De "Sesinkvloedstraat" --of: Sesinkvloedstraote-- onder Sinderen is nog 'n echten zandweg.

waar wilde frambozen staot en in 't veurjaar völle van dee grote, gelpe hondepölle, waar de kniens zo van holt [Van Velzen 2, 184].

Vars: 'n Binnenweg is van olds 'n zandweg. (BINNE(N)WEG; ok: Sil, Zev / sHe 1982 [Telge 3, 17]).

Aal 1953: BLINDENDIEK "zandweg zonder rijwielpad" [Aant Nedsaks Inst].

▲ heg(ge) 01

△ greshegge, gröshegge 02-03

◆ greshegge, gröshegge = barm van 'n weg

Hegge --as benaming veur 'n smalle, onverharde weg aover of langs 't bouwland-- kump veur in den Acht. In drie plaatsen hef 't woord 'n verwante betekenis: barm van 'n weg.

HEGGE

'n HEGGE is 'n smalle, onverharde weg tussen stukken bouwland of 'n bouwland hen.

- 01 HEG(GE): Harf, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Nee, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Wesd, Zel, Hen, Ang / Aal 1953 [Aant Nedsaks Inst], Win 1971 [Deunk 1, 88].
- 02 GRESHEGGE: Eib, Vars, Wesd / Vars 1985 [Telge 6, 125].
- 03 GRÖSHEGGE: Alm / Win 1971 [Deunk 1, 82].
- 04 GREUNE HEGGE: / Win 1971 [Deunk 1, 82].
- 05 GRUNE WEG: Vars, Ste || Kle.
|| gresweggetje: Emp.

'n HEGGE bie den Bezelhorst an den rand van Doetinchem.

Aal 1972: As wi-j vrogger in den zomerdag wat late uut schole kwammen, ston de olde Drieke van den Tuntel vake eure koo te heune op de greshegge [J.G. ter Horst in: ADW 8, 2, 22].

Aal: Ne drees is hier vake 'n smal stuksken gres of kleine weide tussen twee percelen in. Vake leep daarover vrogger 'n karkenpad of 'n liekweg. Zo bleven dee weidekes liggen; maor deur de ruilverkavelingen bunt de meeste now weg. [DREES].

SPIKKE

'n Spikke is 'n weggetjen, van holt emaaft.

01 SPIKKE: Bor.

Bor: 'n Spikke is 'n weggetjen, emaaft van takkebusse.

Rek: In 't venne hadn ze wel ne KNUPPELWEG. Dén was emaaft van paöle deet-ze aoverdwars op de grond elegd hadn.

PAD (1), PAS

'n Pad is 'n smal weggetjen, woor iemand op lopen of fietsen kan. De benamingen 01-07 bunt algemene benamingen; de anderen holdt verband met 't gebruik: 'n kerkepad is ter veur 't naor de kerk gaon; langs 'n schoolpad gao'j naor schole en aover 'n driefweg, koc-pad en koeienpad drief ie de beeste van huus naor 't weiland en weerrume.

'n Dudelek verschil tussen pad en pas woot deur de metwarkers dee beide woorden kent, neet an-egeven. Wel is dudelek dat pas in de meeste gevallen nog bekend is in eigennamen as Wilgenpas, Ossenpoe.

- 01 PAD: Acht, Liem / Acht 1895 [Telge 2, 96].
- 02 VOETPAD: Meg, Sin, Zev, Sto, Lob || Emm.
- 03 VOOTPAD: Nee, Bre, Win || Haak.
- 04 VELDPAD: Ruu, Zwi, Gen, Net.
- 05 ZANDPAD: Gees, Gels, Dre.
- 06 LOOPPAD: Groes.
- 07 BINNEPAD: Sto.
- 08 KERKEPAD: Wich, Vor, Gen, Net, Ulf, Vars, Sin, Wesd, Zel, Doet, Dre, Hen, Baa, Ang, Pan || Emp.
- 09 KERKPAD: Gor, Aal, Bre, Din, Meg, Sin, Wehl, Key, Sto, Zed, Lob || Leu, Wilp.
- 10 KERKENPAD: Zel.
- 11 KARKEPAD: Eef, Ruu, Loch, Bor, Gees, Eib, Lich, Win, Ste, Tol, Oib.
- 12 KARKPAD: Harf, Nee, Bel, Groen.
- 13 KARKENPAD: Nee, Rek.
- 14 SCHOOLPAD: Eef, Loch, Wehl.
- 15 DRIEFWEG: Loch, Rek, Baa || Bat.
- 16 DRIEFPAD: Meg.
- 17 DRIEVEPAD: Eib.
- 18 DRIEFDIEK: Zel.

- 19 KOO-PAD: Eef.
 20 KOEIENPAD: Kep.
 || MARKEPAD: Emp.
- 21 PAS: Gor, Alm, Vor, Bel, Win, Vars,
 Sil, Wesv, Zev / Acht 1895 [Telge
 2, 97].

De Kerspas onder Silvolde.

Eef: De meesten van dee slingerpaekes dwars deur de rogge of deur de weilanden bunt ter al neet meer. Maor 't karkepad van Aefde naor Wansveld -- Aefde heurden karkelek onder Wansveld-- besteeet nog, compleet met 'n vonder aover de Barkel. Veur 't vee ha'j vrogger 'n koo-pad, veur de schooljeugd 'n schoolpad. De kinder gaot tegenswoordeg op de fietse naor schole langs 'n hadde weg en neet meer deur paekes, woor iej 's winters in bliest staeken. En as ter noe nog zon paeken is, dan heet 't meestal WANDEL-PAD of FIETSPAD.

Vars: 't Kerkepad wier 's zondags gebruukt. 't Lei meest hoge en was niet kapot-evuurd, woordeur de luu met dreuge vute in darp konnen kommen. 'n Drukken veearts miek vake op den motor gebruik van kerkepade en gresheggen.

Vor: 't Lindse pad gink net buten darp 't land op, veur 't Huus te Vorden hen, tussen 'n stuk land en weide deur nao Linde op an. Al wodn dat land ok zeikloor emaaft, 't paedjen was ter zo weer. An 't Lindse Pad ston ok nog 'n luubos. A'j namelek nao de kerke lepen en ie wazzen bie dat busken as ze begonnen met klokkeluunn, dan ko'j nog net op tied in de kerke kommen.

Wesd: As de grond van 'n kerkepad an de kante van 'n bouwland lei, wier e

niet gebouwd. Maor at 't pad aover 't bouwland liep, dan wier e wei gebouwd. Umdat de luu der gewoon aoverliepen, ha'j dan toch zo weer 'n pad.

Sto: Vrogger liepe aoveral van die paej binnedeur. A'j naor de kerk ging of naor school, liep ie de kôtste weg. Dus ging ie aover zukke paej dwas deur de weies.

Lob: Van de Byland uut liep ter 'n Kerkepad naor de kerk op Lobieth.

Gels 1938: Too-t de vergaderinge of- elopen was, was 't nog volle glatter. Den fietsenpad was net 'n slierbane en Gert leep aover 't peerdespoor op 't hoes an [Van der Lugt in: Archief 2, 205].

't Pad achter de Velhorst langs geet met 'n bruggetjen aover den Barkel naor Almen.

Wehl: 'n Pad dat heel smal is en hoog Tigf, heit 'n WAL.

Win: In Wenters wodn kleine steggekes van particulieren wal GESTE eneumd. (Ok: Aal 1966 [Rots 2, 4]).

Bre: In Brevoord he'j GESKES.

Acht-Tw 1948: WEEGTE "smalle gang tussen twee huizen: "slop" [Wanink 1, 210].

LAAN

'n Laan is 'n (rechte) weg woorlangs an beide kanten beume staot.

'n Dudelik onderscheid tussen laan en allee wodt ter neet emaaht; maor 'n paar metwarkers geeft op dat 'n allee an iedere kante twee riejen beume hef en 'n laan maor ene.

01 LAAN: War (soms), Wich, Groen, Lich, Bre, Gen, Voo, Meg, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Key, Ste, Baa, Bro, Does, Ang, Lat, Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Lob || Ell, Emp.

02 LAON: Groes.

03 LANE: Gor, Alm, Eef, Ruu, Loch, Bor, Gels, Nee, Rek, Aal, Win, Vars, Wesd, Bro || Wilp, Bat, Mar.

04 ALLEE: Gor (soms), Eef, War, Vor, Ruu, Loch, Lar, Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Meg, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Ste, Tol, Ang, Wesv, Zed, Did || Ell, Wilp, Vre, Ges, Bork, Rhe.

05 RA0J: / sHe 1982 [Telge 3, 122].
|| gallei: Kle.

Bel: Ze zeien ne allee of ok wal 't allee.

Sto: Naeve 'n laan steet aan beide kante één ri-j beum.

Loch: Veur kasteel Ampsen bie Lochem heetten de brede lane: "t Allee". In 't allee leerden de Lochemers vrogger fietsen. Ze zeien: "Wie gaot noor Ampsen, noor 't allee".

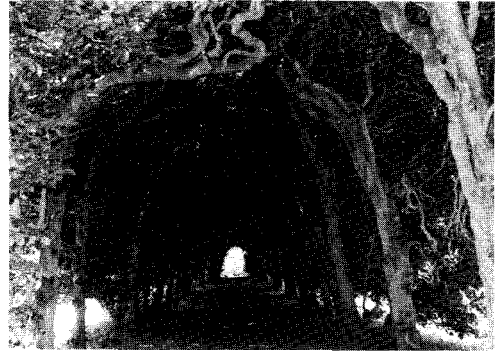
Vor: Biej boerenluu praot ze nog wel 's van peppeldiek of beukendiek of wat veur beume der ok staot, maor biej de

kastelen praot ze van allee, veural at ze luk breed bunt.

Tol: Tussen den Toldiek en Hummel he'j de Hummels-allee.

Wehl: 't Waehlse Bos het 'n allee: de Dassenboomse Allee. Die naam kump van 'n boom, die in 't Bergherbos steet en wooronder dassen zaten. Dén allee kik uut op den Dassenboom.

Ell: Van Ellecom naor Dieren liep vrogger de Karkallee: 'n zandweg. Naor De Steeg geet de Middachter Laan.

'n Heel bezunder laantjen is 't Liefdeslaantjen bie kasteel 't Joppe.

Zel 1936: De eerleke kousenkeerl zut de steerntjes flikkeren tussen de tōppe van de beume. Hie steet op, sleet zich de sprieken en dennenaolden van de bokse en lōp 't bos in um op de grote weg te kommen. Hie kump an 'n grote allee, die hoe langer hoe mooier en breder wōrdt en --as 't zunneken begint te schienen-- steet e in-ens veur 'n grote poorte. Golden spielen, 'n golden hangslot en hengsels; 'n keerl met 'n pieke en golden kneupe an 't tuug en daor wied, wied achter: 'n onmundeg groot kesteel [Klokman 3, 78].

Meg: 'n Weg dén naor 'n kasteel of Tandgoed geet, heit ok wel OPRI-JLAAN.

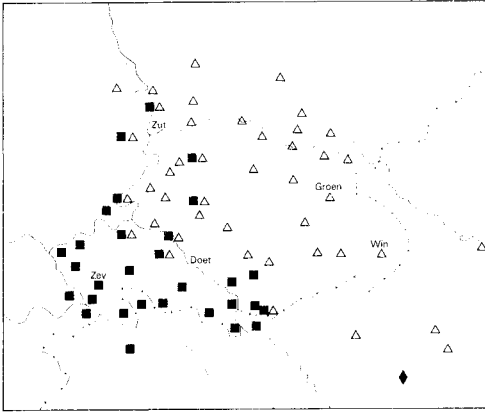
WAGENSPOOR

'n Wagenspoor is één van de twee delen van 'n (sand)weg woor de raderen van 'n wagen of kar aover of deurloopt.

01 WAGENSPOOR: Eef, Wich, Vor, Loch, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Bel,

't Allee bie kasteel Ampsen, Lochem.

△ wagen (in: wagenspoor, -spoer, -späör) 01-03

■ kar (in: kar(re)spoor, -spoer) 04-06

◆ radspoor

In de Liem ha'j vrogger in 'n zandweg karsporen; in den Acht wagensporen. Kö'j doormut opmaken dat ter vrogger in de Liem meer (tweewielege) karren reden en in den Acht meer (vierwielege) wagens?

Groen, Lich, Aal, Bre, Din, Vars, Wesd, Zel, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Ang || Hei, Bork, Rhe.

02 WAGENSPOER: Gor, Harf, Alm, Eef, Ruu, Zwi, Haa || Emp, Wilp, Bat, Mar.

03 WAGENSPOER: Win || Ges.

04 KARSPoor: Gen, Voo, Meg, Sil, Wehl, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob / sHe 1982 [Telge 3, 75] || Dnb, Emp, Elt.

05 KARRESPOER: Eef, Vor, Din, Net, Sin, Kep, Hen, Olb || Ell, Anh.

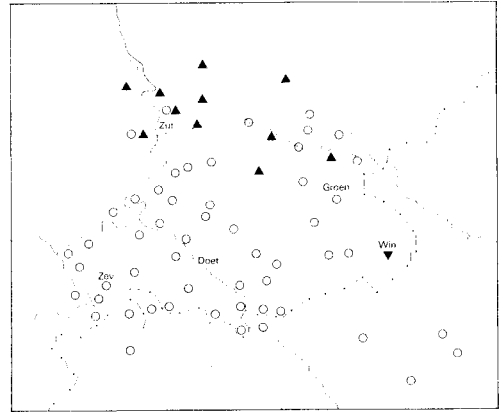
06 KARRESPOER: Eef.

07 RADSPoor: Raes.

|| korspoor: Leu, Kle.

Zev: Vroeger zeie de minse die geen telefoon hadde wel: "Wi-j beile wel op deur 't karspoor"; ze bedoele dan: wi-j bringe de boodschap eiges.

Eef: As 'n weg bar slech was, zeien ze: "Foj, wat is dén vaarweg toch slech; de karrespoers staot blank en

○ spoor 01, 04-05, 07

▲ spoer 02

▼ späör 03

De grootste verspreiding hef 't woord spoor; in de N Acht kump veur spoer en Win hef späör.

de knipgaete bunt zo depe da'j der staondebeens könt zoepen".

Groes: Wat ow kan gebeure: met de fiets in de karspoor komme en aan de grond flikkere.

Liem 1844: Dan aoverkwiem 't Giebert-naef wel 's niet zeldzaam, dat ie zulk 'n huus uutbommelde zonder te wete hoe

Wagensporen, vol met water; Keyenborg umsgaveer 1960.

die der in gekommen waor of hoe die zien eigen huus mocht weervinde. Dan lei die zich ook wel 's in 'n modderige sloot of karspoor neer en meende dat ie thuus in 't bed lag en hield ter zien slaöpken uut zo goed as 't kost [Baordman in: G V-alm 204].
 Win 1983: 't Was fijn spöllen in de wagenspäörs, veuralle at 't eraenk hadde, zo as noo. Dan wazzen dat net kleine gravens vol water. Moder had lever neet da'j daorin zatten te moddene [Beskers in: Jaarb. 6, 132].

Acht 1882: KNIKSPoor, KNIPSPoor "zandweg met gaten in de sporen" [Telge 2, 68].

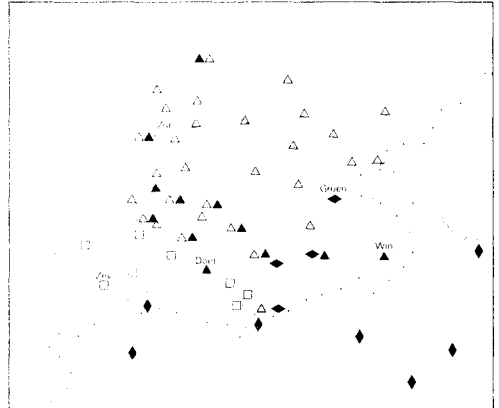
KNIPGAT

'n Knipgat is 'n koele in 'n wagenspoor van 'n zandweg.

- 01 KNIPGAT: Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Ruu, Loch, Bor, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Voo, Wesd, Zel, Kep, Dre, Hen, Key, Bro, Tol, Olb, Does / Acht 1882 [Telge 2, 68] || Emp, Bat, Mar, Haak.
- 02 KNIEPGAT: Aal, Win, Wesd, Zel, Doet, Kep, Hen, Ste, Tol, Does / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 126], Win 1971 [Deunk 1, 115] || Emp, Bat.
- 03 KNIPSGAT: Wesd.
- 04 KNIPSLAG: Groen, Aal, Din, Vars / Acht 1882 [Telge 2, 68], Win 1971 [Deunk 1, 115], Vars 1985 [Telge 6, 182].
- 05 KNIP: Gen, Ulf, Sil, Wehl, Ang, Lat, Zev, Did.
- 06 KNIPPE: Ruu, Bel.
- 07 KNIKGAT: Lich.
- 08 KNIK: Zed.
- 09 MODDEGAT: Vor, Zwi, Bre, Win.
- 10 VENNEGAT: Vars.
- 11 ZUDGAT: Sto.
- 12 MODDEKOELE: Bre.
- 13 ZWIKKUUL: Does.
- 14 KOEPE: Vars, Wesd / Vars 1985 [Telge 6, 185].
- 15 SLINKE: Sin.
 || slaglok: Ges, Hei, Raes, Rhe, Anh, Elt, Kle.
 || knieplok: Bork.

Wesd: Koepe; met 'n korte oe as in 't standaard-Nederlandse woord boek.
 Vor: As ter in 'n gat in 'n zandweg

water steet, is 't 'n moddegat.
 Loch: As ter meer as één knipgat in 'n zandweg zit, zit ter knipgeter in de weg.
 Bel: 'n Slechten weg zit vol met knipgaete.
 Vars: Ze zekt: "Der zit 'n knipslag in 't spoor" of "Der zit 'n vennegat in de weg".
 Lat: Der zitte vieze knippe in de weg.
 Did: Der zitte knibbes in de weg.
 Meg: Die straot zit vol koelen en gaeter.

- △ knipgat 01 ◆ knipslag 04
- ▲ kniepgat 02 ◆ slaglok
- knip 06

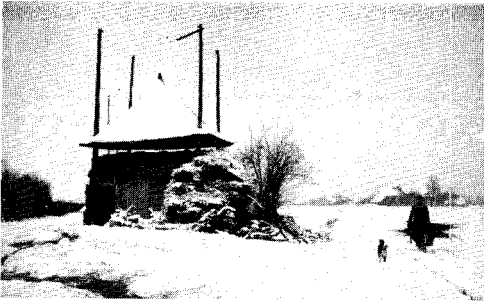
In den Aecht heet 'n gat in 'n zandweg 'n knipgat; in de Liem 'n knip. De streek ten noorden van den Olden Ieselt nit door tussenin met de benaming kniepgat. Westfalen hef slaglok.

Kot 1934: 's Zondags --zo an den aovend-- fietsten der gedureg den één of andern bi-j Leusman ovver den zanddiek. Waorumme bleven ze neet op de grinte? Waorumme nammen ze de richte weg neet en maakten ze ne umweg? Wollen ze dan zo gaerne is fietsen deur moddepleskes, ovver bultens en deur knipslaege? [Meinen 6, 68].

PEERDEPAD

Tussen de beide wagenspoors van 'n (sand)weg lig 't peerdepad.

- 01 PEERDEPAD: Gor, Harf, Alm, Eef, War, Vor, Ruu, Loch, Zwi, Gels, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Win, Din, Gen, Voo, Ulf, Sin, Sil, Wesd, Zel, Kep, Hen, Key, Ste, Bro, Tol, Oib, Ang || Emp, Wilp, Bat, Mar.
- 02 PEERDESPoor: Wich, Bel, Vars, Sin || Ell, Hei, Rhe.
- 03 PEERDESPOER: Gor.
- 04 PEERDEGANK: Bor, Bre || Rhe.
- 05 PEERDEWEG: Aal, Bre.
- 06 PEERDSLOOPPAD: Meg.
- 07 HOEFLAG: Gen, Sin, Wehl, Pan || Leu.
- 08 HOEFPAD: Wesv || Dnb, Elt.
- 09 MIDDEBERM: Zev.
- 10 VOERPAD: Zev.
- 11 HOGE: Sto.
- 12 VAARWEG: Zel.
- 13 VOORWEG: Gees.
- 14 VORSKEL: / Win 1971 [Deunk 1, 269].
- 15 PEERDEVORSKEL: / Win 1971 [Deunk 1, 173].
- 16 SLAG: / Acht 1895 [Telge 2, 117].
 || vootpad: Anh.
 || speur: Ges.
 || hoefklap: Kle.
 || hoefstap: Kle.

In de snee met de krowagen deur 't peerdepad. Leesten 1913.

Ang: Der zun nog wel straoten woor al-Teen 't peerdepad met klinkers gevloerd is.

Groes: Op de diekes he'j 'n KLINKERPAD met door naeve onbeklinkerde karspore.

Wesv: 'n Steenweg veur de peerd ha'j nog wel 's midden op den diek. Dat stuk was dan verhard met steen.

Win 1983: A'j midden op den voorweg gengen staon, op 't peerdepad in de vospers en i-j keken den langen zandweg af, dan leek 't net of de beide

wagenspäärs in de wiedte korter en korter bi-j mekare kwammen [Beskers in: Jaarb. 6, 132].

Acht 1882: BEUN "hoogte midden in een wagenspoor" [Telge 2, 12].

Win 1971: WEGBAON "opstaande rand op een zandweg, langs een wagenspoor of paardepad" [Deunk 1, 32].

Win 1971: WEGBAON "grasrand op een weg" [Deunk 1, 274].

BARM

De barm is de grond an één van beide kanten van 'n weg of straot. Barmen wodn vrogger völle gebruikt: um der beeste op te heunn of te turen of um 't grös te heujen. De angelanden --de eigenaars van de grond dee an de weg lag-- hadn völle 't rech um op den barm beume te potten.

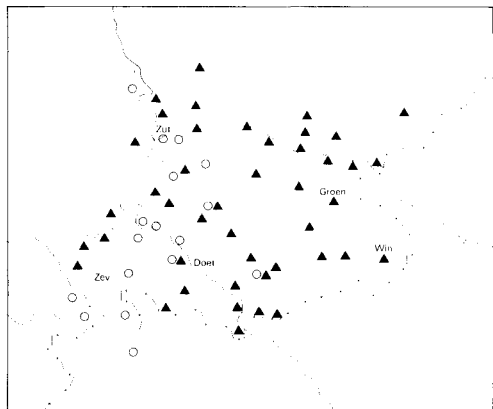
- 01 BARM: Gor, Harf, Alm, Eef, Wich, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Meg, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Wehl, Hen, Key, Ste, Tol, Lat, Groes, Sto, Zed / sHe 1982 [Telge 3, 12], Vars 1985 [Telge 6, 35] || Ell, Emp, Bat, Haak.
- 02 WEGBARM: Aal, Bre, Gies.
- 03 WAEGENBARM: Wehl.
- 04 BERM: Zut, War, Vor, Sin, Wehl, Kep, Dre, Hen, Baa, Does, Ang, Did, Lob || Leu, Dnb, Wilp, Kle.
- 05 WEGKANTE: Gor.
- 06 GRÖSKANTE: Zwi.
- 07 GRESHEGGE: Zel.
- 08 STREEP: Zev.
 || gröshegge: Vre, Bork.
 || grösstriepen: Slo.
 || greskant(e): Rhe, Anh.
 || kletrand: Emm.

Hen: Arme mensen heujden de lange weidē, of: de barm.

Bor: De wegwerker had vrogger 't grös um te maejen.

Eef: Vrogger ko'j vergunning kriegen van de gemeente um de barm te maejen. Dat wed meestal eheujd. De wegwerker van de gemeente pachtten 'm vake. Rechtevoort wodt allene nog de barmen van 't Twenthekanaal verhuurd veur heuj of veur schaopen.

Loch: Vrouw L. had 't recht um op den

▲ barm 01-03 ○ barm 04

Dat 't standaard-Nederlandse woord barm den Acht en Liem vanuut 't westen binnendringt, is op dit kaartjen du-delek te zien: in 't oosten van ons gebied hef 't (nog) gin enkele kans, maor in 't westen is 't al adeg be-kend.

barm in de Kiekstege euren bok te tuurn. Ze leep met de bok an 't touw en terwiel dat beest at, leep ze te breien. As 't raegenden leep ze onder de paraplu. Ze wodn Bokken-Jenne eneumd. [Ok: Bor, Meg, Wesd, Ste, Ang, Lat, Zed].

Aal: De wegbarm wodn tut 1955 in per-celen deur de gemeente bi-j inschrie-ving verpach. Veurdad de rogge emaejd wodn, mos iederen pachter zien PERCEEL emaejd hebben.

Bre: Ton 't Brevoordse Brook in 1848 deur de marke verdeeld is, hebt ze de waegen en barmen neet verdeeld. Dee wodn ene kere in 't joor deur de nota-ris bi-j opbod in percelen verpach. Dat pachgeld wodn beheerd deur 'n com-missie, ekozzen uut de eigenaren. De waegen en bruggen wodn van dat geld onderholdn. 't Kooheunn op de barm he'k zelf ok nog edaon. De wegwarkers dee 'n perceel epach hadn, meken heup-kes van de peerde- en beestemes dee op de weg lae en streujden dat later uut over de wegbarmen.

't Kweem ok veur dat ze in de barm 'n sikke an 'n tuur zatten.

Voo: 'n BARMSTUK ko'j van de gemeente pachten; soms veur 'n paar gulden, maor meestal veur niks. De gemeente

was allang bli-j da'j 't maejen. Meestal wazzen 't kleine luj met één of twee beesten, die zon stuk pacht-ten. Eén zon pachter in Voorst zaejen der ok kunsmes op.

Sin: Der was gin verhuur; wel wieren der vrogger op bepaolde waegen beeste ehud. Ok wier wel 's 'n schaop of koe etuurd: an 'n ketting ezet die an 'n paol vastzat die iedere keer op 'n andere plaatse in de grond eslagen wier.

Wehl: De köster miek 's zondagsmarges bekend dat ter bermen verpacht wieren. Lat: Vrogger kon ik vier kalvere veur 't huus loslaote lope op de barm, um-da'k vier rechte had. De barm is now stoep; a'j door kalvere op los zolle laote lope.....

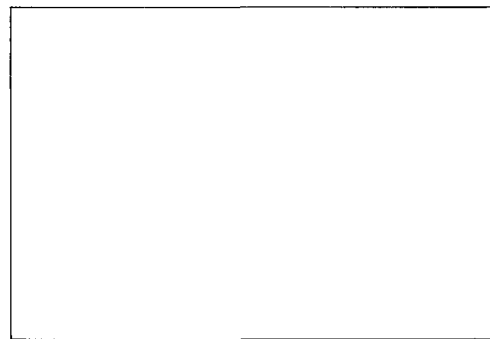
Groes: Vroeger verpachtte de gemeente de barme.

Eef: Soms was de barm vrogger van 'n ander as de eigenaar van de grond dee der anlag. Den mos dan geld betalen an de eigenaar van den barm um vanaf de weg op zien grond te können kommen. Want dan mos e van de barm gebruik ma-ken en door mos e dan veur betalen.

Gaa 1968: Onderwiel kwam de melkboer al weer van de fabriek en zetten de melkbussen op den barm [Van Velzen 3, 12].

Loch: De angelanden hadn POTRECHT. Ze potten völle eiken, en later ok völle peppels. Moor met 't verharden van de waege verveel 't potrecht. [Ok: Eef, War, Wich, Ruu, Loch, Bor, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Aal, Win, Meg, Vars, Sin, Sil, Wesd, Doet, Kep, Hen, Key, Ste, Ang, Zev || Wilp, Bat].

Lich: Bakkers hadn soms 't recht um boeskemieten op den barm te zetten. [Ok: Ruu, Ang].

Barm langs 't fietspad van den weg van Pannerden naar Zevenaar.

RIVIER, BEKKE

'n Rivier is aover 't algemeen breder as 'n bekke; maor 't onderscheid is toch neet altied 't zelfde. Want aoveral in onze streek neemt ze den Iessel dan wel 'n rivier, maor den Berkel bevobbeld is veur wat metwarkers ok 'n rivier en veur anderen 'n bekke.

Den Barkel --vake gewoon de Bekke eneumd-- bie Rekken. Foto uut umegeveer 1920.

Bor: As 'n bekke vol water steet, zeg Te: "De bekke is vlóttend vol".

Bel: As ter vólle water in 'n bekke steet, zeg i-j: "De bekke is striekend vol".

Hen: As de bekke hoge steet, zeg i-j: "De bekke steet liek vol", of: "De bekke steet striekend vol".

Lich: As 't water in de bekke ezwolTene is, dan steet 't hoge.

Lob: As 't waoter vies is, zeggi-j: "'t Is vies waoter", of: "'t Is smerrig waoter". En as 't heel smerrig is, is 't vies smerrig.

Hen: 't Bezinksel da'j kriegt as smereg water stille steet, heit VOEL.

Wesv: In de Iessel ligge kribbes. [KRIB].

Ste: Kribwark lig langs de kante van de Iessel. Eén zon uutstreckende arm wodn vrogger altied 'n kopkribbe eneumd. [KRIBWARK, KOPKRIBBE].

Eef: In den Iessel he'j an de kop van 'n kribbe draejkolke. Door he'j dan tegenstroom en dee neemt ze nering. [DRAEJKOLK, NERING].

Voo: 'n Rivierken heit hier STRANG.

Sit: Den Olden Iessel wudt vaak Strank genuemd; zo he'j ok den A-strank.

01 RIVIER, REVIER: Acht, Liem.

02 BREED WATER: Bel, Lich, Tol.

01 BEKKE: Harf, Alm, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Vars, Sin, Wesd, Zel, Doet, Kep, Hen, Key, Ste, Baa, Tol / Vars 1985 [Telge 6, 43] || Bat, Mar, Haak.

02 BAEK: Voo, Sil, Doet, Dre, Does, Ang, Lat, Wesv, Zev, Sto, Zed, Lob || E11.

03 BAEKE: Gor, Eef, War, Aal, Win, Din / No Acht 1883 [Telge 4, 62] || Emp, Wilp.

04 WAETERING: Sto.

05 STRANG: Voo.

06 STRANK: / Acht 1895 [Telge 2, 128], Win 1971 [Deunk 1, 232].

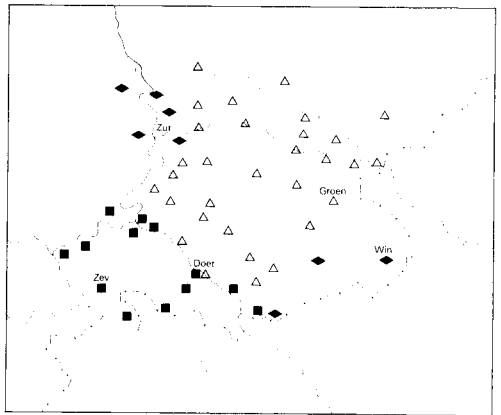
07 STRANK: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 191].

|| wettering: Leu, Dnb.

War: De Iessel en de Berkel bunt rivieren.

Harf: De Iessel is 'n revier; de Barkel 'n reviertjen.

Ruu: De Iessel is 'n rivier; den Barkel 'n bekke.

△ bekke 01

◆ baeke 03

■ baek 02

Verspreid in den Aacht --rond Zut en Win-- kump baeke veur; verder in de Aacht is 't bekke en in de Liem is 't baek.

Kribwark langs den Iessel tussen Baak en Zutphen. Rechts kö'j nog wat zeen van 't Zekenhuus 't Nieuwe Spittaal.

Kot 1925: 't Baeksken mos met zien wáter hen en waer dröttelen, van hort naor haar springen, deur smalle götkes glien, langs kronkelege baentjes drien, soms helemaole onder rop-ies hen [Meinen 3, 131].

Zut: Onze Iessel.

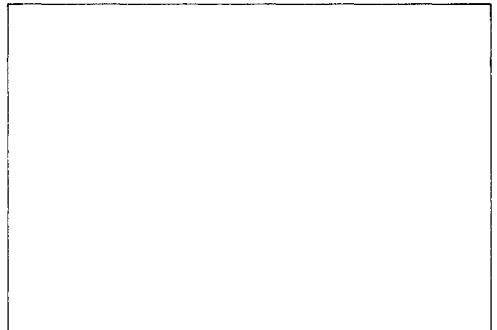
Ten noorden van de Iesselbrugge, tegenaover de steenaoven, ston veur jäören terug alleen 'n papiermölle. Bie zon mölle heurden dreugschuren. Naodat ze van de papiermölle 'n koren-mölle hadden gemaakt, wedden van de dreugschuren huuskes gemaakt. Däörin gingen de mensen wonen dee bie de mölle en de holtzagerieje werkten. Dee huzen stonden an de uterweerden van de Iessel en de mensen laefden däör zo vrie as God in Frankriek, veural toen de mölle afgebraoken werd. Toen spöde 't laeven van dee mensen zich af op 't pleintjen wäör de mölle gestaon had en natuurlek ok völle in de weies op de uterweerden en an de Iessel zelf. Op dat pleintjen ston 'n pompe wäör de mensen water haalden veur de huushol-ling en veur a'j 's zaoterdays in de teile mos. In de zomer hoofden dat laatste neet: dan wasten ie oe an de Iessel. Ie ging op 'n kribbe zitten, smeerden oe good in met greune zepe en a'j dan al zwemmen kon, dan daok ie zo de Iessel in en ie was weer schoon veur 'n waeke.

Zwemmen leerden ie in de Iessel; tus-sen de kribben op dee zandplaten. Däör hadden de olders 'n stuk water afgezet met paolen en touw, wäörtussen de

kleintjes al spattelend leerden zwemmen. En as dan bleek da'j 't al zon beetjen kon, ging één van de olderen mee um 'n paer kribben af te zwemmen. En 't examen lei ie af deurda'j onder leiding de Iessel aover mos zwemmen. En ie was 'n helen goeien, a'j um de kribbe hen stroom-op kon zwemmen. Dat waeren der neet völle dee dat konn!

Met zwemmen was sleepjes pakken altied 'n mooi vermaak. As 'n stuk of drie, veer Rijnaken zonder moter gesleept wedden deur 'n klein moterbootjen, dan ha'j 'n sleep. As zo'n sleep stroom-op ging, dan pikten wie met 'n stuk of wat jonges zon sleep en leten ons tot halfweg Brummen meenemen. Däör daok ie dan in 't water en ging stroom-af op huus an. A'j meu werd, dan ging ie der onderweg wel is effen uut; meestal op de Iesselkaai in Zutphen. Mäör dat was ok vaak um de plietsie te pesten, want ie moch neet in oe zwembrook op de Iesselkaai lopen. Dat was onze-delek! Veurdad de plietsie oe te pakken had, daok ie dan weer gauw 't water in.

Dat waeren kwaojongesstreken, net zoas 't appels gappen an de aoverkante bie de Gelderse Kop. A'j dat wollen doon, dan mossen der ook meisjes mee, want dee konnen de appels achter 't zwempak meenemen.

Onze Iessel tegenswoordeg.

De kanten van de Iessel waeren mooi begreujd met twieg, mei- en sleedoorns en aoveral tussendeur de brummelstruken. As dan 't water erg laag was en der zat iemand te vissen, dan ko'j 'm vanuut de weie helemaol neet zeen. En wat dach ie van al dee veugeltjes, dee in dee struken nestelden en zatten te fluiten? En a'j neet konn zwemmen of vissen, dan ko'j altied nog voetballen

in de weie. Mäör de boer dee de weies gepacht had, vond dat natuurlek neet good en dee kreeg ie dus nog weï is achter oe an. Toch wedden der hele competitie afgewerkt, ook deur de oldere jonges. Veural in de crisisjäären, toen heel völle jonge mannen werkeloos waeren. Veur dee mensen was de Iessel in de zomer de plaats, wäör de tied verdaon werd met praoten, kaarten, zwemmen, voetballen en vis-sen. En as 't däörveur te warm was, dan leien ze onder "de boom": 'n grote kastanje dee der al sinds mensenheugenis steet.

Gewoon wandelen langs de Iessel was ook mooi. Veurdat 't Twenthekanaal der was, ko'j helemaal näör de Holtwal in Gorssel lopen.

Met hoog water gaf de Iessel weer 'n ander vermaak; helemaal as de uterweerden onderlepen. Dan ging ie met de roeiboot 't water op um alles wat veurbie kwam drijven, op te pikken. Want der speulden dan van alles an. 't Holt nammen wie dan mee näör huus veur de kachel. Dat schaelde dan weer in de kaolen. En mooi holt bewaarden ie um te timmeren.

As 't 's winters mäör 'n beetjen begon te vrezen, kwammen der al gauw dunne iesschotsjes in de Iessel drijven, dee as 't herder vroor al gauw dikke schotsen wedden. Mäör as 't vrezen ons neet vlug genog ging, dan stakken wie 'n dieksken deur en dan ha'j zo 'n weie volstaon en ko'j al gauw op dat stilstaonde water schaatsen. In erg strenge winters vroor de Iessel helemaal dicht, zoda'j der aoverhen konn lopen. Soms gingen ze der dan wel met peerd en kerre aoverhen.

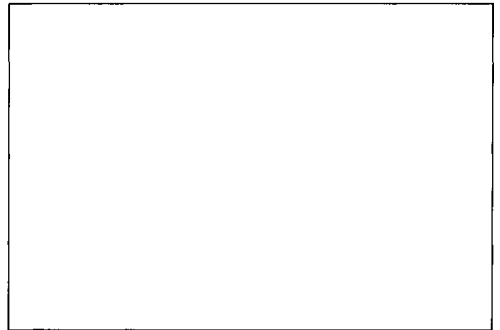
As 't dan in 't veurjäär ging deujen, kreeg ie het prachtige schouwspel van krujend ies. As dat begon wanneer ie vrie was van de sköle of de baas, dan renden wie gauw näör de Iessel um te kieken. Krakend en schurend, hoog op, aover en tegen mekaar, kwam alles heel langzaam in beweging en met donderend lawaai werd de Iessel weer de Iessel. Däör ko'j uren naor staon kieken!

Dan kwam het veurjäär weer. De koeien kwammen weer in de weie en alles begon weer te greujen en te bleujen. De meidoorns en de vlierstruken, dee als afrastering werden gebruikt, want ie zag weineg pundraod. Mäör ook de bloemen: sleutelblomen, pinksterblomen, margrietten, bevertjes, speenkruud. En in de sleutjes zatten nog kikkers te

springen en ko'j dikkoppen en stekkel-tjes vangen. In huus leet ie dee dan in 'n teile rondzwemmen. Dan ko'j ok spöllen op de balken dee in de kolk van de zagerieje laggen um in te wateren. Dee balken kwammen in vlotten aover de Iessel an.

De Iessel is veranderd: hee is smereg gewodden en bevrus nooit meer. Veurdat e smereg werd, waeren völle mensen nog nooit in 'n zwembad gewes, want zwemmen en 't schaatsen leerden ie in of op de Iessel. Alle struken zeen weg: 't zeen allemaal keien dee der langs de kante liggen. En de zandstrandjes zeen ook weg. A'k noe dee boten aover de Iessel zee vaeren, dan geet 't vreselek herd met dee zwäöre motoren. Dee golfslag hef de kanten van de Iessel kapotgemaakt. Tegen dee toeristenboten uut Arnhem of Daeventer, vol-gelaaien met mensen dee de Iessel willen bekieken, zo'k willen zeggen: "Mensen, waes toch zuneg op de Iessel!".

Want al is de Iessel lange neet zo mooi meer as vrogger --jullie zeen dus eigelek te laat of te laat geboren-- hee is toch ook noe nog wel heel mooi.

Aovend langs den Iessel.

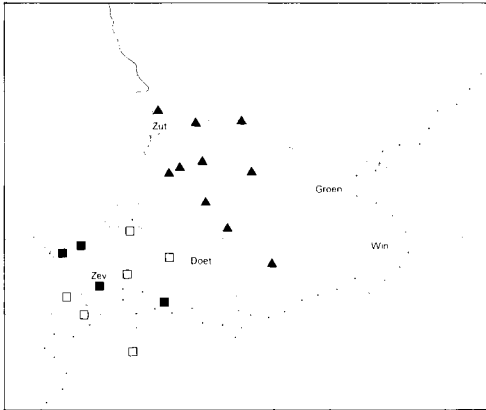
GRAVEN

Bie de benamingen dee hier op-egeven bunt, geet 't um 'n neet te smal, maor ok neet te breed water. Onderling bunt ter verschillen: 'n laoke en 'n wet-tering of waetering bunt bevobbeld breder as 'n graven. En tussen dee beiden in zit onder anderen 'n leide, 'n leigraven, 'n tochtgraven en 'n loopgraven.

01 LAOKE: Eef, Alm, Wich, Vor, Ruu, Loch, Vars, Zel, Hen, Baa / Acht 1882 [Telge 2, 77], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 137], Win 1971 [Deunk 1, 137].

02 WETTERING: Wehl, Ang, Did || Leu, Kle.

03 WAETERING: Lat, Wesv, Zev.

▲ *laoke 01* ■ *waetering 03*

□ *wettering 02*

Laoke is bekend in den Acht; wettering en waetering bunt Liemerse woorden veur (ongeveer) 't zelfde begrip.

04 GRAVEN: Eef, Wich, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Voo, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol / Acht 1830 [Telge 4, 5], No Acht 1835 [Telge 4, 18], No Acht 1839 [Telge 4, 28], Vars 1882 [Telge 4, 51], Acht 1882 [Telge 2, 44], Win 1971 [Deunk 1, 79] || Vre, Ges, Slo, Hei, Rhe.

05 GRABEN: Loch, Nee.

06 GRAAF: Gen, Voo, Net, Meg, Wehl, Does, Lat, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob / sHe 1901 [Telge 4, 95], sHe 1982 [Telge 3, 54], Vars 1985 [Telge 6, 125] || Leu, Dnb, Kle.

07 GRAOF: / Geld Eil 2e h 19e e [Telge 4, 117].

08 GÖTTE: Ruu, Loch, Zwi, Bor, Nee, Eib, Zel, Doet || Mar.

09 GOTTE: Eib, Rek.

10 SLOOT: Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Vor, Loch, Haa, Nee, Eib, Sin, Doet, Dre, Baa, Does, Ang, Wesv, Pan / No Acht 1839 [Telge 4, 32] || Leu, Dnb, Eil, Emp, Wilp, Bat.

11 LEIDE: Harf, Loch, Lar || Bat.

12 LEIGRAVEN: Aal, Kep, Hen, Ste, Ang / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 136] || Wilp.

13 LEIGRAAF: Wehl, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Zev, Did.

14 LEIDGRAVEN: Lar.

15 TOCHTGRAAF: Ang, Groes, Zev.

16 TOCHTGRAVEN: Eib, Sin, Zel, Ang.

17 TOCHGÖTTE: Bor.

18 TOCHTSLOOT: Wesv, Groes.

19 LOOPGRAVEN: Vars, Sil, Wesd, Zel, Hen.

20 LOOPGÖTTE: Harf, Alm.

21 LOOPGÄÖTE: Gor.

22 LOOPGÖTTE: Bel || Vre.

23 TREKGRAVEN: Hen.

24 TREKSLOOT: Eef.

25 WATERLEIDING: Nee, Bel, Bre, Does.

26 WATERLEUP: Din.

27 BEKKE: Lar.

|| baek: Eil.

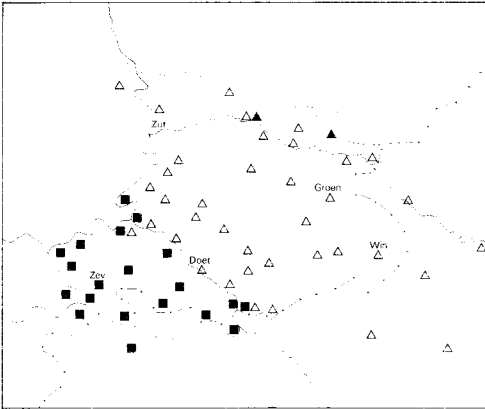
De Laoke bie Ruurlo.

Zwi: 'n Götte is kleiner as 'n bekke, maör wat groter as 'n graven.

Ruu: 'n Götte is wat groter as 'n graven.

Ang: 'n Sloot is smaller as 'n wettering, want hie kump ter in uut.

Hen: 'n Laoke is brejer as 'n graven; 'n graven hef vake stilstaond water of hee steet dreuge. Hee hef allene 'n functie in 'n natte tied um 't aovertollege water op te vangen. Soms loost e dan op 'n loopgraven of 'n leigraven

△ graven 04, 12 ■ graaf 06, 13, 15

▲ graben 05

Acht en Liem hebt allebeide 'n eigen woord: graaf is Liemers; graven Achterhooks. In Loch en Nee kump nog veur graben.

of trekgraven, den wel water hef dat streunt. 'n Loop-, lei- of trekgraven kump vake uut in 'n bekke of in 'n laoke. Die hebt zommer en winter water.

Zel: 'n Loopgraven is 'n smalle bekke, woorin 't water --deurdat ter nogal wat heugteverschil is-- goed streunt. 'n Laoke is 'n kleine bekke.

Eef: 'n Laoke is vake de grenze tussen stukken grond; 'n treksloot voert 't water af naor 'n baeke.

Bel: 'n Waterleiding is ter veur um brook- en vaengrond af te wateren.

Eib: Op de grenze van stukken grond lig wal 'n scheidgraven. [SCHEIDGRAVEN; ok: Ruu, Bor, Vars].

Win: Den scheid tussen stukken grond is vake ne SCHEEDGRAVEN.

Sto: 'n SCHEIGRAAF zit tusse stukke grond en is de scheiing.

Wesd: 'n BARMGRAVEN lig langs 'n weg; 'n SPOORGRAVEN langs de spoorbane.

Win: Ne GRINTENGRAVEN lig langs de grinte.

Lob: 'n TREKGRAAF is 'n graaf waarut 't waoter met 'n pomp gehold wier.

Gen: 'n BARMSLOOT lig naeven den barm van den weg op. [Ok: Eef, Loch, Gels, Nee, Aal, Voo, Sil, Gies].

Zev: 'n LEIGRAAF lig duk naeve 'n weg of naeve 't land op.

Hen: 'n GEMEENTEGRAVEN mot deur de Ge-

meente schone-ehollen wodn. [Ok: Bel, Wesd].

Sin: 'n GEMEENTEGRAVEN wördt deur 't Waterschap schone-emaakt.

Harf: 'n GEMEENTESLOOT was eigendom van de Gemeente maor mos schone-emaakt wodn deur de angelanden [Ok: Eib].

Meg: 'n SCHOUWGRAAF wier deur 't Waterschap schoongehollen. [Ok: Voo].

Acht 1895: ZWETSLOOT "grenssloot" [Telge 2, 158].

sHe 1982: ZUDGRAAF "moddersloot" [Telge 3, 180].

Win 1971: GRAVENKANTE "slootkant" [Deunk 1, 79].

Hen: 'n STAPGAT is 'n deurgang aover bollen holt die in 'n graven eslagen bunt.

Liem 1841: Veronderstel ge hebt 'n verrekieker en tuurt der mee op zes uiversnesten, die alle aan 'n lange waetering op 'n ri-j staon [Baordman in: G V-alm 142].

Kot 1925: 's Aovends an den donkern zat Drika vake bi-j den graven achter de schoppe de melkbussen te schuurne. Hendrik hadde eur daor al gedureg anetroffene; hee was ok wal is 'n peusken blicven staon praoten [Meinen 3, 121].

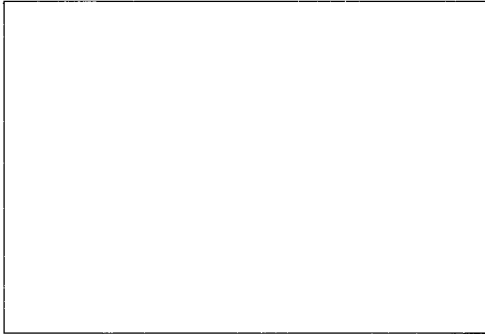
Gels 1928: Op 'n goeien aovend dat den olen Pioddeman oet de herberge kwam, kwakken e in 'n half dreugen graven en bleef den helen nach veurboeten liggen [Van der Lugt 1, 76].

Hen 1984: Net too de streupers aover 'n breje laoke wazzen, zagen ze dat

De Vennegötte bie Lochem, an-elegd veur de ontwatering van den Wildenborch deur den dichter Staring.

Brinks --die nog an de andere kante was-- 't opgaf. Eén van de streupers draejen zich too umme en zei: "Wat Jan; kö'j niet meer?" [Geurtsen 1, 118].

De Huurnebekke bie Laren is ok al neet völle breäder as bevobbeld de Venne-götte onder Lochem en hee is smaller as de Laoke onder Ruurlo.

GREPPEL

Bie de benamingen dee op-gegeven bunt, geet 't um 'n smalle, neet te lange waterloop.

- 01 GREPPEL: Eef, Voo, Net, Sin, Wehl, Kep, Ste, Does, Ang, Zev, Did || Bat.
- 02 GRUPPE: Ruu, Gees, Nee, Eib, Rek, Hen, Key, Ste, Tol / No Acht 1883 [Telge 4, 66], Acht 1895 [Telge 2, 46], Ruu 1930 [Zwart 3, 235] || Wilp, Haak.
- 03 GRUP: Lat / sHe 1982 [Telge 3, 55] || E11.
- 04 GRIP: Sto, Zed, Lob / sHe 1982 [Telge 3, 55] || Dnb, Kle.
- 05 GRIPPE: Wesd.
- 06 GÖTTE: War, Eib, Lich, Aal, Din, Vars.
- 07 GOTTE: Bel, Groen, Win.
- 08 SLEUF: Dre.
- 09 SLEUVE: Nee.
- 10 SLIETGRAVEN: Wesd.
- 11 KIELSPIT: / Acht 1830 [Telge 4, 6], Acht 1882 [Telge 2, 63], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 121].

Zed: 'n Grip is aangeslaote op 'n graaf.
Does: Greppels zunt um 't water naor 'n sloot te laoten gaon.

Din: 'n Götte voert 't water van 't Tänd of de weide nao de graven.

War: 'n Gäöte is 'n smal sleutjen dat bevobbeld van de pompe bie 'n boerderieje naor 'n sloot löp.

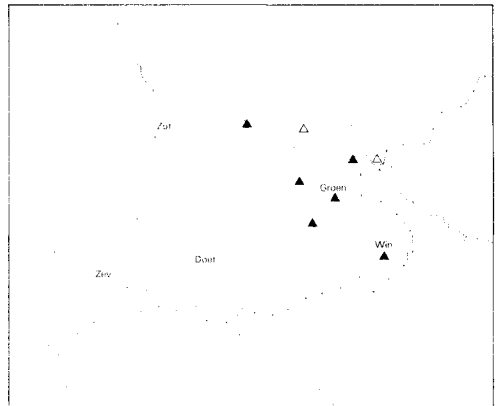
Wesd: 'n Moddegraven is 'n sleutjen woor 't water van de boerderi-j in kump; 't zakt langzaam de grond in, want 't hef geen afvoer.

Vars 1985: SPIKKE "smalle sleuf". Ze hebt net in de bochte 'n spikke deur de weg egraven; door zölt ze wel 'n buize of 'n kabel deurleggen [Telge 6, 326].

GRACHTE

't Water wat rond 'n kasteel of stad steet of löp, zit in 'n grachte.

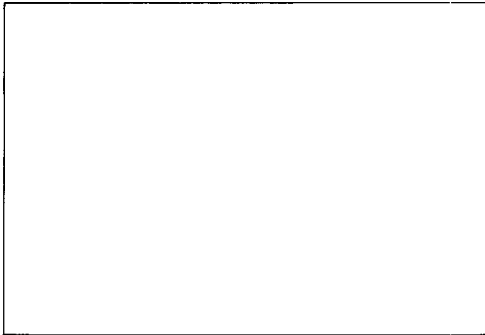
- 01 GRACHTE: Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Win, Din, Vars, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Baa, Tol || Emp, Bat, Mar.
- 02 GRACH(T): War, Voo, Net, Sin, Sil, Doet, Wehl, Kep, Dre, Does, Ang, Lat, Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Lob

▲ grafte 03 △ grefte 04

Taalhistorisch bunt grafte en grefte interessante woorden, umdat ze older bunt dan gracht(e). Ut de ft (gr^{af}t, gr^{ef}t) hef zich namelek de cht (gr^{ach}t) ontwikkeld. In 't oosten van ons taalgebied is de olde taalvorm met ft nog bewaard.

- / Acht 1895 [Telge 2, 34] || Leu, Dnb, Ell.
 03 GRAFTE: Loch, Eib, Bel, Groen, Lich, Win / O Acht 1895 [Telge 2, 44], Win 1971 [Deunk 1, 79].
 04 GREFTE: Gees, Rek.

De grachte um 't Huus te Feurle, noe 't gemeentehuus van Ruurlo.

Lich: Oldere leu praot soms nog van grafte.

Kot 1911: Unze huusken lag dichte bi-j 'n old kasteel, waar nog graften ummen wazzen. Der greujden völle holt-gewas en der streumden ne bree baeke [Meinen 2, 146].

KOLK (1)

As 't water van 'n rivier deur den diek henbrak, dan kwammen der vake achter den diek plaatsen woor 't water nooit meer wegging. Zon plaatse heet 'n kolk.

- 01 KOLK: Gor, Eef, Eib, Doet, Tol, Ang, Did, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Kle.
 02 KOLKE: Baa || Emp.
 03 WAOJ: Wesv, Groes, Zev || Kle.
 04 WIEL: Does.
 05 HANK: / Acht 1895 [Telge 2, 48].
 06 HANNE: / Acht 1895 [Telge 2, 48].
 || gat: Leu.

Gor: Tussen Aefde en Gossel lig 'n Teeg stuk, dat met dieken bescharmde mos wodn. Door bunt in de 18e eeuw al diekdeurbraken ewes, woordeur de Voskolk en de Braomkolk ontstaon bint.
 Eib: Bie Eibarge he'j nog 'n paar Tæge kölke, woor 't water vrogger

altied instreumden as de Bekke aoverleep.

Doet: In Deutekem he'j de Kapskolk; die is deur aoverstreuming van den Olden Iessel ontstaon.

Baa: In de Baokerweerd he'j nog zon koltke liggen.

Lob: Bi-j Paandere köggi-j goed zien hoekke kolke der kwame as 't waoter deur den diek gebræoke was.

Wesv: In Westervoort zien twee waoje: de Domineeswaoj en de Wissinkwaoj.

Zev: In Babberik heggi-j de Klutewaoj, de Zwatte Waoj en de Zwanewaoj; in Old-Zaender de Egelwaoj.

Gor: Der bint ok kolken tussen den Iessel en de diek. Zon kolk heet ANK of GAT. Zo he'j 't Dappersgat en 't Batjesgat.

|| Dnb: De Waojse Kolk is 'n kolk bi-j de Boerderi-j de Waoj.

N Acht 1859: HANK "kolk, inham of vijver in een wei- of oeverland, die tevens verbinding heeft met een beek of rivier, waardoor er soms veel vis in zit" [Telge 4, 41].

Acht 1895: Dat bunt hanken van den Testen vToed [Telge 2, 48].

De Klutewaoj bie Babberich.

KOLK (2)

'n Kolk is 't gat in de weide woor water in steet en woorruut de beeste vrogger drinken kondn.

- 01 KOLK: Gor, Alm, Eef, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Bor, Nee, Eib, Bel, Lich, Aal, Win, Voo, Meg, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Dre, Hen, Ste, Tol, Olb / Vars 1985 [Telge 6, 187] || Wilp, Bat, Hei, Emm.

Kolk bie Laag Keppel, joren viefteg.

- 02 KOLKE: Baa || Emp.
 03 WETTERKOLK: Gor, Haa, Din, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Hen, Key, Bro, Olb, Does, Ang, Gies, Did / Vars 1985 [Telge 6, 404] || Wilp.
 04 WAETERKOLK: Din, Voo, Lat, Wesv, Zev, Sto, Pan / sHe 1982 [Telge 3, 170] || Anh.
 05 ZOEPKOLK: Vor, Eib, Groen, Lich, Aal, Bre, Din, Gen, Sin, Zed / Win 1971 [Deunk 1, 286] || Vre, Rhe.
 06 ZOPEKOLK: Ruu, Gees, Gels, Nee, Rek, Bel, Groen || Haak.
 07 ZOEPENKOLK: Zwi, Bor.
 08 DRINKKOLK: Aal, Gen, Meg, Sto, Zed.
 09 DRINKENSKOLK: Gor, Harf, Eef, Loch.
 10 WATERKOLK: Eib, Gen, Zel.
 11 BEESTEKOLK: Eib.
 12 WEIKOLK: Meg.
 13 WAETERGAT: Groes || Dnb.
 14 WETTERGAT: Doet.
 15 ZOEPGAT: Zut, Bre, Sin, Does || Kle.
 16 DRINKGAT: Bre.
 17 KUUL: Pan, Lob.
 || waterput: Emm.
 || wetterkuul: Leu.

|| koele: Ges, Slo, Rhe.
 || zoepkoele: Bork.
 || wedderlok: Raes.

Gen: 't Was altied 'n verschrikkelek wark um de beeste met dreug weer an 't zoepen te hollen, want dan moes de waterkolk uutgemodderd wodn. Dan sto'j door onder in die kolk te zweiten: in de zon en uut de wind.

Bor: In de dreuge tied mos ie 'n gat in de zoepenkolke graven tudaj an grintachteg zand kwammen. Door zetn ie dan 'n veerkante kiste op, dat dat gat neet weer af kon kalven. Van ondern op kwam dan 't water naobaoven.

Aal: As ter bi-j ons --wat natuurlek neet zo netjes was-- jonge katten of hunde naor de andere wereld eholpen mossen wodn, dan wodn der wal 's ezegd: "Dee he'w naor Kolkmans ebracht".

Gaa 1945: Hent wil zo-de-mee 's deur dat moete, witte gres lopen en nao de wetterkolke gaon of daor al ies op is, net as de veurege winter [Van Velzen 2, 34].

sHe 1982: LAEPEL "drinkplaats in het bos voor reeen" [Telge 3, 90].

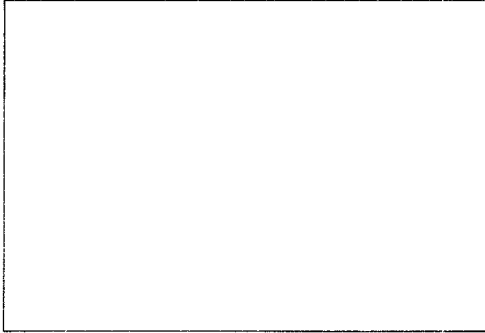
VIEVER

'n Viever is 'n kunstmaoteg egraven kolk, veur de mooieghed an-elegd.

01 VIEVER: Acht, Liem.

02 VIJVER: Lat, Sto || Dnb.

03 WI-JER: / Vars 1882 [Telge 4, 56].
|| grachte: Mar.

Viever; Varsseveld.

Zel: Viever; met 'n lange ie as in 't woord bier.

Lar: Vievers he'j hier van olds bie de kastelen Verwoolde en Ampsen.

Wehl: Ien de Waehlse Hei --of te wel 't Bos van Stillewald-- is 'n viever den is aangeleid deur de Van Nispes.

Lich: Vrogger ha'j allene bi-j deftege huze ne viever; noo hebt leu met 'n eigen hōfken of tuin ok vake ne vieverken an-elegd.

Hen: Wi-j hadden hier de Waorlergrachte; dat was van vroggerhen gien grachte, maor 'n sierviever.

Eef: As kleine kinder mochten wiej nooit bie 'n viever kommen, want dan kwam de bollebak uut 't water en nam ons met. Wee dat was, heb ze ons nooit verteld.

Vars 1882: 'n POETE WATER "een water-plas" [Telge 4, 54].

WELLE

'n Welle is 'n plaatse vooor 't water an enen deur uut de grond kump. Hier

en door he'j ze in den Achterhook en Liemers an de oppervlakte zitten en a'j maor depe genog graaft, dan kom ie der uiteindelek bie terechte.

01 WEL(LE): Acht, Liem.

02 KWELLE: Hen / Acht 1882 [Telge 2, 76].

03 SPRENG(E): Eef, Lar, Aal, Voo, Wesd / Acht 1882 [Telge 2, 124].

04 SPRINGE: Sin.

05 SPRUNG: Sto || Dnb.

06 WATEROOR: Zed.

07 BORN: / Acht 1895 [Telge 2, 17].

Loch: Op den Lochemsen Barg bie de Depe Putte is 'n welle. 't Water kump door zo uut de grond en de beeste hebt ter gin drinkensbak neudeg.

Lar: Wellen he'j hier onder Verwoolde in 't Korporaolsvenne en in Groot-Dochteren in de Flesser.

Rek: De Suze in 'n Holterhook hef ne welle. Ok al is 't nog zo dreuge, 't water kump der zo oet de grond.

Aal: Op de Haort onder Aalten he'j ne welle.

Does: Vrogger zatten der wellen achter op 'de Ooi; maor toen ze den Olden Iessel vergraven hebben, zint ze weggekomen.

Sto: In Stökkum is ter 'n sprung bi-j de Hulzeberg; in Baek bi-j 't Peeske.

Eef: Iej mot hier aoveral wal 'n paar meter de grond in, wi'j bie de welle kommen.

Hen: Van eigens kump 't water hier niet naor baoven; bi-j 't graven van 'n kolk wel.

Lar: 'n Welle kö'j opzeuken met 'n wichelroede -- dee van hazenöttenholt emaaft is, umdat dat zo tao is-- of met 'n hond. As honden namelek op 'n plaatse neet wilt gaon lingn, dan zit ter 'n zwoare aore onder: door is völle water.

BRUGGE

In de benamingen veur 'n brugge zit weinag verschil in: 't is of brugge (in den Acht) of brug (in de Liem). Bie de opgaven met duker en kruper geet 't vake um 'n brugge met 'n gemetseld gewulf.

01 BRUGGE, BRUG: Acht, Liem / Acht 1895 [Telge 2, 19].

02 DUKER: Nee, Bre, Din, Gen, Sil, Wesd, Ste, Ang || Anh.

De brugge met de beide aovens aover de Lebbinkbekke bie de Lebbenbrugge. Op de lönning van de brugge zit de dialectschriever meester G.A. van der Lugt. Naast 'm steet meester H.J. Holmer, dén zich ok met streekgeschiedenis bezeg-ehollen hef. Foto uut umsgeveer 1925.

A'j op dezelfde plaatse noe 'n foto maakt, krie'j 'n heel ander plaatjen. De Lebbinkbekke is gekanaliseerd en der lig 'n nieje brugge aover. Van dee brugge wodn esegd, dat e speciaal an 't landschap an-epast was.

03 DÄÖKER: Bro, Groes, Zev, Did.
04 KRUPER: Sto.
05 VONDER: Gen.

Eef: Zo gauw a'j der met peerd en wagen aover könt riejen, is 't 'n brugge.

Ang: 'n Brug met 'n gemetseld gewulv heit 'n duker. [Ok: Bre, Gen, Sil, Wesd, Ste, Bro, Groes, Zev, Did, Sto].

Bor: Vrogger lag ter in de Lebbenbekke bīe de "Lebbenbrugge" 'n brugge met twee gemetselde gewulven. De beide deurgangen veur 't water neumden ze: aovens. [AOVEN].

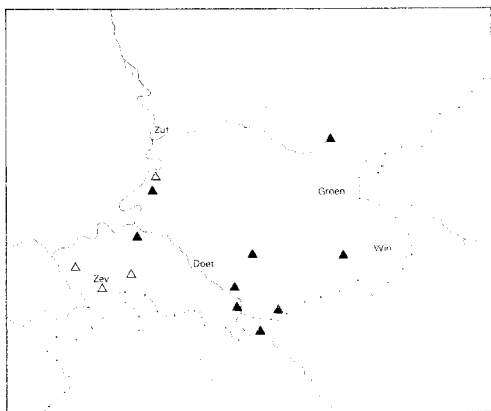
Gen: I-j könt met peerd en kar aover 'n vonder varen; 'n vonder is altied van holt.

Rek: Ne smalle brugge van hōlten slete wooraover zand lig, heet ne SPIKKE.

Acht 1882, 1895: SPIKKE, SPIEK "bruggetje van balken en takkebossen, met plaggen bedekt, zonder leuning" [Telge 2, 123]. (Ok: Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 185]).

Lar 1927: Eerst door onze Koeweide en dan door 't Langeschot -een wildernis vol dennen- komen we over een spikke (bruggetje van slieten, takkebossen en graszoden) in de Hooiweide [Heuvel 1, 293].

Bre: Ne brugge van slete woorover plaggen en zand lig, wodn vrogger VONDER eneumd.

△ däöker "brug" 03

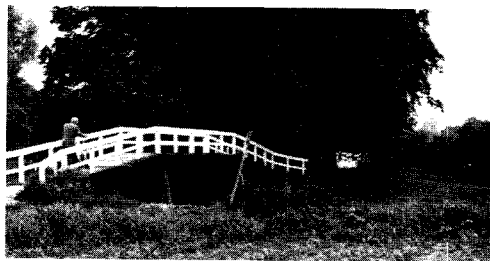
▲ duker "brug" 02

In wat plaatsen hebt de woorden duker en däöker (ok) de betekenis "brug". Dee betekenis is natuurllek afgeleid van de oorspronkeleke betekenis.

VONDER

'n Vonder is 'n holtten bruggetjen, woor ie aover lopen könt of met de fietse aoverhen könt.

01 VONDER: Gor, Harf, Alm, Eef, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Haa, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo,

't Wansveldse Vonder; op de achtergrond de toren van Wansveld.

- Meg, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Bro, Tol, Olb, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev / Vars 1882 [Telge 4, 55], Acht 1895 [Telge 2, 144], Vars 1885 [Telge 6, 392] || Dnb, Wilp, Bat.
- 02 VLONDER: Nee, Aal, Zel, Doet, Dre, Sto, Lob || Leu, Ell, Bat.
- 03 VONDEL: Zev, Did.
- 04 BRUGGESKEN: Win, Wesd || Raes.
- 05 BRUGGETJE: Zev, Lob.
- 06 BRUGSKE(N): Net, Pan.
- 07 SPIKKE: Hen.
- 08 SPEKKE: Gor.
- 09 VOOTBRUGGE: Gels.
- 10 LOOPPLANK: Sto.
 || voonder: Mar, Haak.
 || vonnern: Ges, Rhe.
 || plensken: Bork.
 || planke: Emp.
 || steeg: Kle.

Win: 'n Vonder is 't zelfde as 'n Bruggesken.

Sil: Tussen Oer en Sillevold lig 't Melkvonder: 'n wat rondlopend, bruggetjen aover de Iessel.

Eef: 'n Smal holten bruggesken veur Voetgangers en ok wal fietsers wodt bij ons 'n vonder eneumd. Der zat vake 'n lönning an. Zo he'j aover de Barkel in 't Kerkpad tussen Aefde en Wansveld 't Wansveldse Vonder ligen. Aover 'n sloot lig vake 'n planke en dee neume wiej 'n BADDING. "Door ku'j de sloot aover; door ligt 'n bad-ding".

VLONDER

'n Vlonder is de uutbouw an de waterkante woor de vrouwleu vrogger de wasse uut korn speulen. Ze waren vake van

holt emaaft, of van steen emetseld. (Verg. in 't bezunder de benamingen 07-11).

- 01 VLONDER: Wich, Loch, Win, Voo, Vars, Hen, Does.
- 02 WASVLONDER: Meg.
- 03 VLUNDERKEN: Ruu.
- 04 VONDER: Groen.
- 05 VUNDERKEN: Ruu.
- 06 WASVUNDERKE: Wehl.
- 07 STUUPKE(N): Nee, Olb, Lob.
- 08 STOEPEJEN: Bor.
- 09 SPEULSTOEPE: Bre.
- 10 SPUULSTOEPE: Zel.
- 11 WASSTUUPKEN: Meg.
- 12 SCHAP: Gels, Haa.
- 13 WASSCHAP: Loch.
- 14 WATERSCHAP: Bor.
- 15 SCHEP: Kep.
- 16 TREPKEN: Lich, Bre.
- 17 SPEULTREPKEN: Aal.
- 18 SPEULTRAPPE: Bre.
- 19 STAPPE: Bel.
- 20 SPEULBRUGGE: Bre / Win 1971 [Deunk 1, 32] || Rhe.
- 21 BRUGJE: Groes.
- 22 WÖSKEPLENSKEN: Bel.
- 23 SPULE: Hen.
- 24 KLEF: Zev.
- 25 BÖNNEKEN: / Win 1971 [Deunk 1, 32].
 || bruggesken: Anh.
 || steeg: Kle.

'n Wasschap in de grachte van Lochem. Foto, emaaft veur 1910.

Bre: Ze hadn 't over: 't trepken nao de Baeke.

Bor: Ie hadn völle waterschappen in Borklo; van holt, maor ok in den wal in-emetseld. Bie zon waterschap speulden de vrouwleu de wasse uut en ze wasten der ok de greuntes as andievie um der 't slimste zand uut te halen. Dat kon good, want den Barkel was nog

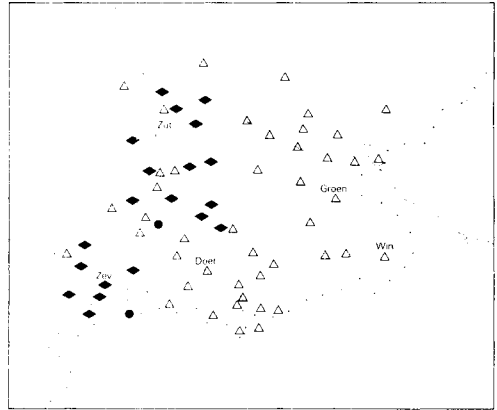
zō schone, da'j 'n dubbeltjen op den baodem konn zeen liggen.
 Bie de Bewaarschole was 'n waterschap van holt; door bie was de Bleke, woor ze de wasse konn bleken.

DUKER

'n Duker is 'n (betonnen) buise woordeur 't water onder 'n weg deur kan streumen.

- 01 DUKER: Eef, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Meg, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Ste, Baa, Bro, Does, Ang, Wesv, Sto, Zed / Acht 1895 [Telge 2, 29], sHe 1982 [Telge 3, 37], Vars 1985 [Telge 6, 95] || Etl, Wilp, Bat, Mar, Haak, Anh.
- 02 DÄÖKER: Gor, Harf, Alm, Eef, Wich, Vor, Zel, Hen, Key, Bro, Tol, Olb, Lat, Groes, Zev, Did, Pan || Leu, Dnb, Emp.
- 03 DUIKER: Dre, Lob.
- 04 KRUPER: Meg, Sto, Lob / sHe 1982 [Telge 3, 88] || Kle.
- 05 KRUUP: Zev.
- 06 ONDERLAOT: Gor.
 || däörlaot: Rhe.
 || doerchlas: Hei.
 || krupper: Elt.
 || reur: Ges.

Gen: In duker heur i-j 'n korte uu as in 't woord minuut.
 Ang: I-j heurt duk zegge: "Der leit 'n duker onder de weg"

△ duker 01 ● duiker 03
 ◆ däöker 02

An de verspreiding op dit kaartjen kö'j zeen dat 't woord duker verdrongen wodt deur 't vanuut 't westen kommende däöker. An te nemmen is dat 't woord däöker 'n aovergangsvorm is tussen duker en 't standaard-Nederlandse woord duiker.

DIEK

'n Diek is de kunstmaotege verhoging lange 'n rivier.

De Kleine Bekke kump bie Steenderen (achtergrond) deur middel van 'n duker in de Grote Bekke.

Den diek bie Herwen.

01 DIEK: Acht, Liem / Acht 1895 [Telge 2, 24].

Ste 1902: Ik liep nao buten op 'n draf den diek weer op [Wijers 1, 53].

Vars 1985: BEKKEBARM "dijk langs een beek". De schäöpe liepen op den bekebarm [Telge 6, 43].

KLEF

De schune kante van 'n diek is de klef. 't Is 'n woord wat weineg veurkump; meestal wodt gewoon ezeg: de schune kant(e).

Klef van den diek bie Tolkamer; rechts Huize Lobede.

01 KLEF (VAN 'N DIEK): Ang, Pan, Lob.

Ok op-egeven: taluud, te'luud.

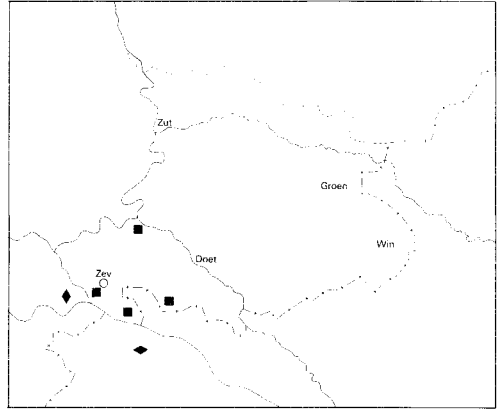
Sto: Ze zegge dat 'n das de beie linker veurpeut kötter het dan de beie rechterpeut, umdat e altied naeve 'n klef oplup of deur 'n graaf of greppel.

Bre: In 't Brook is teggenswoordeg ne diek; wi-j zekt gewoon: de schune kante van den diek.

Bel: Op den Bekkenwal laenn ze vrogger de wöske op te bleken.

|| Dnb: De schune kant van 'n graaf is de Klef. "Ik glee van de graveklef af en toe ha'k natte voete".

|| Kle: As ter ies was en gi-j liep dan hard de klef van 'n waoj af, dan ha'j 'n goeie aanleup um te sliedere.

- klef = schune kante van 'n diek
- ◆ klef = schune kante van 'n graven
- ◊ klef = afrit van 'n diek
- klef = vonder

't Woord klef is allene maor in de Liem bekend; veurnamelek as benaming veur de schune kante van 'n diek, maor ok in 'n paar (verwante) betekenissen.

AFRIT

'n Afrit löp van 'n diek af.

01 AFRIT: Gor, Eef, Wich, Dre, Ste, Baa, Bro, Tol, Olb, Ang, Did, Pan || Leu, Dnb.

02 AFWEG: Lat, Wesv, Groes || Anh.

03 AFGANK: Zev.

04 OPRIT: Eef, Bro, Olb || Dnb.

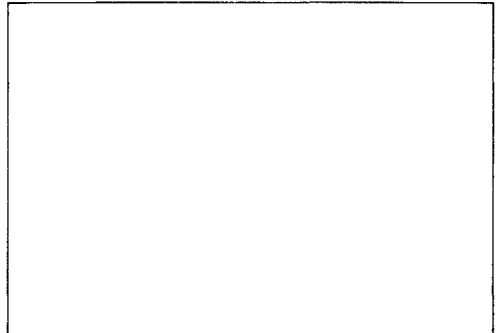
05 KLIM: Zev.

|| tooweg: Hei.

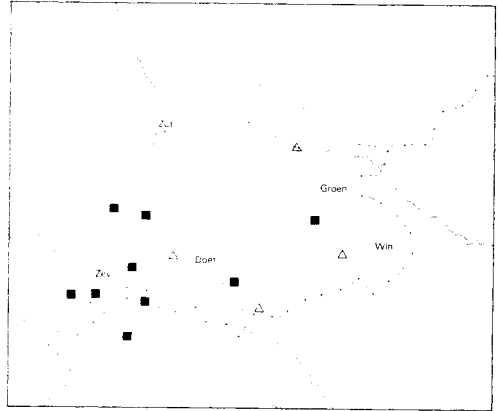
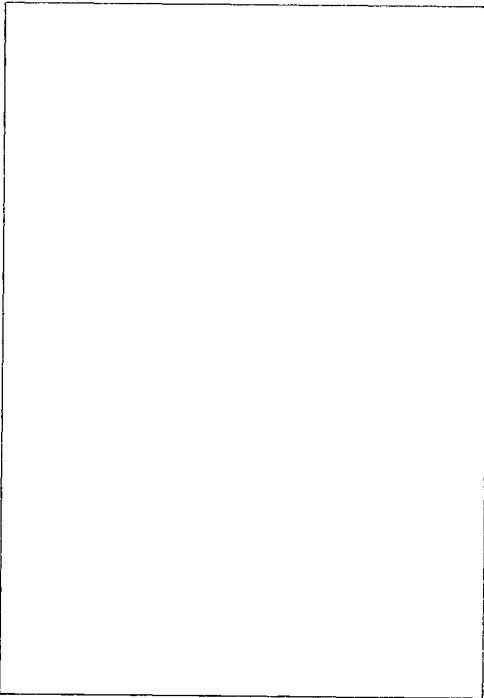
|| opgank: Rhe.

|| uutvaart: Elt.

|| klef: Kle.

'n Afrit bie Herwen.

■ pol = heugte voorop in leger liggend land dat vake aoverstreumt, 'n huus steet

△ pol = heugte in bouw- of weiland

'n Woord dat (nog) veurnamelek in de Liem bekendheid hef, is pol.

Huus Aordt steet op 'n pol.

Eef: Bie 't Twenthekanaal --egraven in 't begin van de darteger joren-- he'j op- en afritten.

POL

'n Pol is de bult voorop in leger liggend land dat vake aoverstreumt wodt, 'n huus steet.

01 POL: Lich, Sil, Does, Did, Pan / Acht 1830 [Telge 4, 8] || Dnb, Ell, Elt, Kle.

02 BULT: Wich, Groes || Leu, Emp. || högt: Kle.

Eef: Ton 't Twenthekanaal der nog neet was --veur 1929-- lag an den Iessel op de grens van Zutphent en Aefde 'n fort met 'n scheetbane. Dat heetten "Fort de Pol". 'n Baeke kwam via "de Eerste Stuver" langs "de Zeuven Heuveltjes" naar "de Pol" en kwam door samen met de Aefse Baeke. Van door af tut den Iessel heetten 't de Polbaeke.

In 't verleden was 't woord pol bekend op "de Boedelhof" in Aefde. In 'n stuk uut 1621 steet dat veurdats Alva hier kwam "op ten poll van den Boedelhof 'n vrije havesathe stond, bestaande uit een hoog, vierkant, stene huus

of spieker, met leyen bekleet, met een toorn en de siedt na 't veldt, met een aarden wal rontom".

An de aoverkante van den Iessel --in Wilp-- lig nog 'n herenhuus dat ok "de Pol" heet.

Lat: De steenaove "De Bahrse Pol" blief bie hoog water droog.

Meg: Onder Ulf ha'j vrogger 'n kasteel "de Pol". Den stond op 'n hugte.

Does: 'n Pol is 'n hoog grond voor 'n huus opgezet is. De eigenaar van 'n boerderi-j die op 'n pol steet, heet dan (Jansen) van de Pol.

Boerderieje onder Angerlo op 'n pol. Links op den achtergrond de toren van Doesburg.

Gees 1921: Dichtbij den Oelenhorst had Tang geleden het slot Wolferink gestaan, dat sinds onheugelijke tijden was verdwenen. Er stond nog een antiek boerenhuis op den pol (de kasteelbult) en grachten lagen rondom [Heuvel 2, 12].

SLIB

Slib geet met 't water van 'n rivier of bekke met en zakt op 'n plaatse woor 't water neet hard meer streumt of woor 't water stille steet, weer op den grond.

- 01 SLIB: Gor, Eef, War, Wich, Lar, Bor, Gees, Eib, Rek, Vars, Sil, Zel, Doet, Wehl, Dre, Hen, Ste, Baa, Does, Ang, Lat, Zev, Did || Dnb, Ell, Emp, Wilp.
02 SLIBBER: Tol.
03 SLOBBER: Ang.
04 SLIK: Gor, Loch, Nee, Voo, Doet, Zev || Ell.
05 SLIEK: Zel, Zev || Kle.
06 MODDE(R): Din, Net, Wesd, Doet, Hen, Does || Leu, Mar.
07 MORRE: Hen.
08 DREK: Nee, Din, Wesd, Hen, Did || Mar.
09 SLEMP: Lob.

Gor: Slik; vrogger wodden ok wel KUNSMES UUT KÄÖLEN ezeg.

Lob: Tusse de kribbes hejje duk slemp.

ROTZOOI

Rotzooi drif met 't hoge water met en blif achter in de uterweerden, as 't water zakt.

- 01 ROTZOOI: Gor, Wich, Vars, Sin, Dre, Baa, Lat, Lob || Dnb, Ell, Emp, Wilp.
02 ROMMEL: Wich, Bel, Rek, Vars, Sin, Zel, Doet || Emp, Wilp.
03 VLOTSEL: Gor, Ang, Wesv.
04 DRIEFSSEL: Eef, Ste || Ell.
05 PRÖTTEL: Eib, Rek.
06 PRUT: Eib, Sin.
07 ANSPUULSEL: Voo, Zev.
|| ondriefsel: Leu.
|| driefgoed: Kle.

Gor: Vlotssel zegt de boeren; rotzooi zegt de börgers.

Lat: Der leit toch 'n hoop rotzooi tege de diek an.

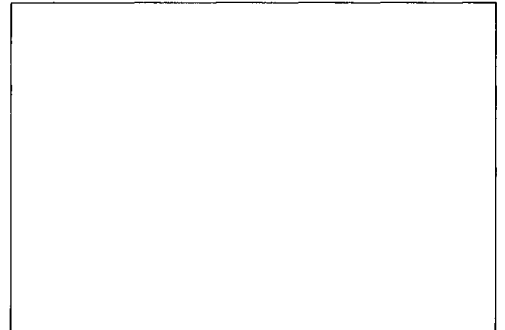
Lob: Wat leit ter weer 'n rotzooi tege den diek aon.

Wich: Rommel besteet völle uut planten, stro, stukken holt en zo, maor tegenswoordeg ok plastic, flessen en ander afval.

Eib: Vrogger streumen de Bekke vake aover en brach dan völle pröttel.

HOOG WATER

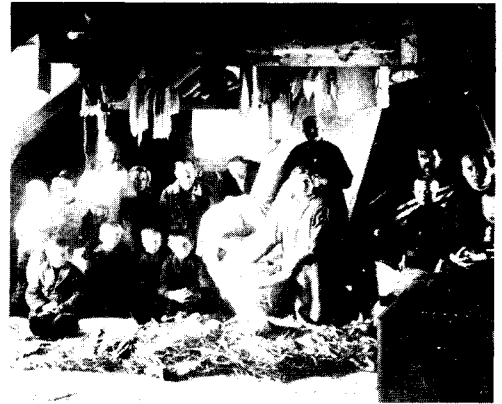
Pan: De eerste twee kere da'k 't hoge waoter van dichterbi-j metmiek, von ik 't prachtig. Want wah is 't moi um met ow vriend te gon roeie met de zon lekker ien de rug en gin wiend of mis! Aoveral köggi-j dur de wartes roeie; der is niks as rust; hier of daar köggi-j nog 'n knieneke of 'n häöske helpe die op 't dreuge wil.

Ien mien trouwe kwam ik achter op de ward te wone; ien 'n huus dat op 'n pol stit. Toen he'k 't hoge waoter wel op 'n aandere manier metgemak. Wi-j wonde der 'n paor monde, toen 't hoog waoter begon te worde. Ers liepe de weilande tusse de twee damme vol en dornao begon 't ok aover de lotste diek vur ons huus te strome. Gi-j mot ter natuurlek vur zörge dah gi-j alles um 't huus haer wah weg kan drieve, hoger legt. De kelder mot laeg en gi-j mot bodschappe vur de volgende drie waeke iengeslage hemme. On 't wild köggi-j 't goed maerke dat 't hoog waoter git worde: kniene, häös, molle, muus en al 't aandere ongesiefer zuukt 'n veilig haerkomme. 't Meeste git verder um te zuke; wat blieven op de pol en die he'j dan de hele tied ien de kos.

Den diekdeurbraak in Panterden op 5 januari 1926: reddan wat ter te reddan is.

Den diekdeurbraak in Panterden op 5 januari 1926: met zien allen laeven op zolder.

Dié keer he'k de aandere kaant van 't hoge waoter metgemak: de dreiging die uutgit van dat als maor hoger komme. Hoe lang git dat deur? Gi-j staot ter machteloos tegenaover; de angs was mien zó ien de bene geslage, da'k nie mer lope kon. Met 'n borreltje op, zie ik uiteindelek 's aovends ien slaop gevalle. Toe'k 's maers wer wakker wier, was 't veul lichter as aandere, waant de zon scheen op al dat waoter. Ik vloog aovereind um te kieke hoe veul waoter dat ter ston. 't Was gelukkig niet ien huus gekomme, mar rond um haer was alles waoter. Zo zate wi-j drie waek afgeslote van de waereld, met wat molle, veldmuuskes en 'n egeltje op onze pol.

Pan: Ien 1926 is den diek in Paandere deurgebraoke en toen is alles onder waoter gelope. Wi-j zien den helen nach op gewes en heurde 's maers um half zes de klokke lujje. En toe ha'j 't gedonder gonde. Mien bruur pakken 't horn --hi-j was ok bi-j de meziekvereniging-- en schetterde net zo hard as tie kon um de minse wakker te kriegen. Der waore der wat die zeie: "Gillie hoeve nie weg; want 't huus steet op 'n pol en zo hoog kump 't waoter niet. Mor dat was nie waor, waant 't waoter ston wel 'n meter hoog in huus. Wi-j hadde alles zo veul meugelek naor baove gebroch, maor de zwaore trapnaejmehien was ien de bedstaej geleid. En dén is toen deur 't bed gezak en zat dus toch ien 't waoter. De kiepe ware ook naor de zolder gebroch, en de koewe en vaerkes moste naor den diek. De twee koewe die we

hadde, hemme op 't Huus Aordt gestaon en de drie vaerkes zien bi-j R. gewes. Mien vaoder was huusslachter en der waore heel veul noodslochtinge. Want as gi-j zo'n vaerke van eiges kepot liet gaon, dan ha'j der niks mer on. Ien ons huus stonje ok nog zakke met kaf en toen we acht dage laoter waer ien huus kwame --we moeste der met de roeiboot haer--, toen was al die kaf deur 't huus gedreve: ien de kaste; alles wat ter ston zat vol met kaf. 'n Waerk dawwe gehad hemme um alles schon te kriegen. We hadde nog van die kleverbladkachels en die ginge toen aon. Toen het ik ien die nach wel is gedoch: "As ter now toch braand kump, dan is 't verbrande of verdrinke. Want a'j naor bute liep, dan ging je met-een umlaeg, umdat 't huus op 'n pol ston.

Groes: Van de deurbraak bi-j Panterde zien de boere niet baeter geworde; de errebeiers wel, want ter kwam werk. Die zeie 't volgende gebed: "Geef ons heden ons dagelijks brood, en ieder jaar een watersnood". Der was één boer, die is ter ok baeter van geworde. Die had 'n hoop zand in zien wei gekrege en dat kon ie verkope. Dat het 'm veul geld opgebracht.

Toen de diek in Panterde deurbrak, was ter 'n visser, dén met de roeiboot onderste baove deur 't gat met-gezaoge wier. Toen e aan de andere kant weer baove kwam, had e de piep nog aan!

|| Mill: Toen ik nao 't hoge water weer in huus kwam, lag alles en alles overhoop: Onze Lieven Heer lag met gebraoke nek in 't gäotegat.

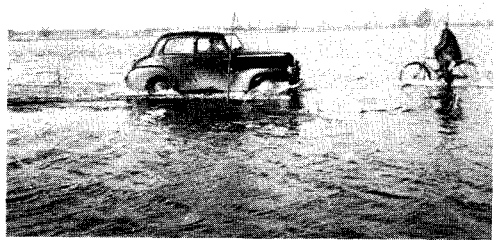
Net: In de winter van 't joor 1922 sting 't water op de Rien heel hoog: alles stong hier blank, alleen 'n paar huus bi-j de kerk stingen nog niet in 't water. Dat eigeste joor hewwe hier ook veur 't eers electries gekrege. Dat kwam van Nimwaege uut aover Duitsland, hier. De päöl leie al kloor um de stroomdräod aan vast te make. Door konne wi-j toen mooi 'n vlot van make. 'n Stuk of tien päöl wiere tege mekaar geleg en an beide inde 'n lat of plank der aover en met naegels aan de päöl geslage, 'n olde deur of 'n old stuk bred der op en 't vlot was kloor.

Dat water wat hier stong nuumde ze underwater; 't kwam deur de waetering van Herwen en Aerdt hier op aan. Den diek was door niet hoog genoeg. 't Water kwam zō hoog te staon, dat de blage met 'n aak opgehaald wiere, um naor school te gaon. Der leie hier toe altied twee ake van de gemeente kloor in 'n akeschop bi-j Piet Benen. Want der was toe die tied geregeld hoog water. Wi-j --as jonges-- zeie stiekem tege mekaar: "Ik wol dat den diek hier tegen ons aover maor deurbrak". Dan konne wi-j ook mooi met den aak naor de school.

Baove aan de kerktoorn hing 'n gevlochte mand --'n grunben. Dat was 'n teike dat ter gevoor was en den diek ieder ogeblick deur kon braeke. De olde minse stonge heel tied met tröpkes bi-j mekaar te praote en zeie tege mekaar: "Veur vuur kö'j nog gaon lope, maor veur water niet". Der ware minse die de beeste baove op 'n bosmiet hadde staon. En toe kwam bi-j M. --door was 't postkantoor-- 't telefoontje dat bi-j Haffen of Meerhoog den Rien deur den diek zol zien gegaon. Alle lampe wazze toe los! M. rende naor de aoverkant van de weg; door wazze zien jonges aan 't biljette. Hi-j was zo veralterierd, dat hi-j de deur van de harbarg losgooide en riep: "Jonges! Dalek naor huus komme! 't Water lup deur de Rien!". Achteraf was 't gelukkeg loos alarm en was den diek door niet deurgebraoke.

|| Anh: Brek in Bislek (Bislich) den diek, dan blaeren ze in Harderwiek.

Ste: In 1947 is ter van Doezeborg naor Zutphen 'n hoge diek emaaht. Doornao he'w hier geen aoverstreumingen meer gehad. Maor doorveur was 't vaak hoog water. De weg van Steenderen naor Dieren-Doezeborg ston soms wel vijf keer in de winter onder water. Dan

Hoog water bie Steenderen. Foto, emaaht in de vieftgeer joren.

stonn ok völle boerderi-jen rondum in 't water. As 'n peerd nog niet met de buuk in 't water kwam, gingen ze der nog met peerd en wagen deur. As 't hoger kwam, gingen ze met de boot naor 't darp, want ieder boer had 'n boot. Met stormachteg weer waren ze dan wel 'n hele dag onderweg um de melk naor de fabriek te brengen en boodschappen te doen. Dat was nog gebeurlek ok, want i-j moes goed weten woor de hekkesgaten zatten, want a'j op 'n hekkespos kwammen, sloeg de boot um. De stand van 't water wodn bie 't postkantoor bekend gemaakt. Völ luu uut 't darp kwammen 's margens kieken. De stand in Käölen wier angehollen. Um 't darp heer lag de Eurndiek --in de volksmond altied Neurndiek enuumd. Die liep dri-j dage naodat ter in Käölen acht en 'n halve meter water was, aover. Dan kwam ok 'n deel van Steenderen zelf onder water en mossen de luu weg uut de huzen. De Punderink --dat was de weg van Steenderen naor Olburgen-- liep al dri-j dage naodat in Käölen de stand van 't water zes en 'n halve meter was, onder. Veur kinderen was 't 'n hele belaevenis, dat hoge water. Eén van de gemeentearbeiders moes met 'n boot de luu naor Rhao en Olbörgen brengen en dan mochten wi-j met.

Tol: As kinder vonne wi-j 't prachteg at ter hoog water kwam. Zes meter in Käölen, dan ging 't dieksken tussen 't land en de weie der onder. De eerpels mossen uut de koele, de knollen uut de grond. At 't water helemaol hoge wodn, mossen de beeste op steigers van planken in de stal staon. Nao de pompe veur 't huus ging i-j ok aover 'n steiger. En ieder ogenblik ha'j natte vute! Mien vader had 'n vlot emaaht

--'n kupen tussen vier planken-- en met behulp van 'n vaarboom ging e nao de buren en ok wel hen hazen vangen op de pöllekes die-t nog baoven 't water uitkekken. De melk ging met den aak vot. Die brach brood met weerumme. Meestal had i-j wel wat op-eslagen an ettenswaar, zoda'j nie zo gauw gebrek hadn an iets. 't Mooiste veur ons kinder was da'w niet nao schole hoeven. Wi-j konnen aover 't water met de buren op zo'n 200 meter afstand praoten en dat was zo makkelek da'j ens niet hard hoeven te praoten. 't Klonk heel mooi aover 't water. Maor nao 'n dag of wat was i-j 't hoge water zät!

't Hoge water in 1926 in de Barlthese in Zutphen.

Wich: In 1926 was 't water bastend hoge. Veur de jonge luu was dat heel adeg; die gingen 's avonds met mekare 't water op --allemaole met vlotten-- en maakten dan völle schik. Mien breur had zich ok is 'n vlot emaa en door-met kon e vanaf onze stoepe zo 't water op. Um 's avonds der met uut te können gaon, wol e der 'n karbidlöchte opmaken. Hee was door zo druk met bezeg, dat e neet merken dat 't vlot van de stoepe af-eschaoven was en al 'n mooi ende op de bekke andreef. Toen e dat in de gaten kreeg, kon e zich nog net an 'n beumken vastehollen en toen maor uut alle macht schreeuwen. Gien mense die 'm heurden, want de mansluu uut de buurte zatten allemaole in 't café te kaarten. Eindelek heurden 'n buurvrouw 'm en zo kwam der dan toch hulpe. Mien breur is later 's avonds nooit meer allene hen vlotten egaon; hie kenn 't in-ens. Bie hoog water he'j trouwens altied lichte maone; 'n boer zej 's: "'t Water wil zien, woor 't henlop".

Olb: Veur de dichting van de Baokse Aoverlaot en de verhoging van de dieken langs de Iessel, liep bi-j 'n stand van acht meter te Käölen de boel hier onder water. Olbörgen en Rhao waren dan compleet eilanden.

Does: In 1926 is de Iessel erg hoog gewest. Wi-j zin toe met 't schip -- ik was beurtschipper-- aover de landerijen heer gevaren naor Dieren toe. Dat schaelde 'n half uur in tied, want as de Iessel niet zo hoog is, mo'j die grote bocht maken naor Dieren toe.

War: In Leesten, Vierakker en Warnsveld is veural 't hoge water van 1926 bekend. De Baokse Aoverlaot kwam in werking drie dagen naodat in Käölen 't water 7.30 m NAP ston. Iedere meter hoger daör in Käölen, gaf hier nao drie dagen 'n verhoging van 30 cm die aover de Baokse Aoverlaot wegstroonden. In 't midden van de vijfteger jäären is de Baokse Aoverlaot dichtegemaakt.

Eef: As Aefde onder water kwam te stäon, kwam dat deur de Baokse Aoverlaot. Den Iessel leep bie'j hoog water bie'j Baok aover den diek hen en dat water stroomden via Leesten, Wansveld en Aefde naor de Aefdesse Baeke en vandoor kwam 't bie'j 't Riesselt weer in den Iesselt. Bie'j 't hoge water in 1920, 1921 en 1926 kwammen grote stukken van Wansveld, Aefde en Zutphent onder water te staon. Van Aefde uut ko'j dan neet meer in Zutphent kommen.

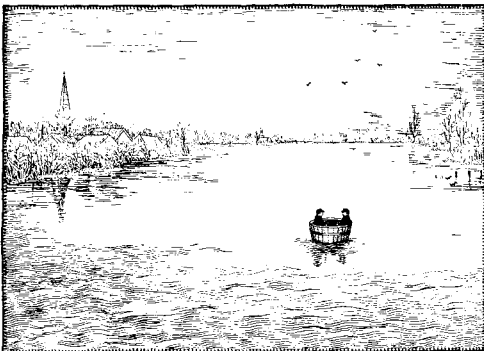

't Hoge water in 1926 an den Deventerweg in Zutphen.

Zut: Bie hoog water stonn grote stukken van Zutphen onder water. De Daeventer Weg naör Aefde, Gorssel en Daeventer ko'j neet meer gebruiken, behalve nog met 'n boot.

Voo: In Voorst ha'j in 't algemeen gin Tas van hoog water, maor ik herinner mien da'w in februari 1947 wel hoog water hadn. Bi-j de Brugghut was de Aa-strang deurgebraoken en doordeur ston in de laegere gedeelten toen ongeveer 'n meter water. Wi-j hadn 'n aak van de gemeente um de melkbussen naor de grote weg te brengen. Vader had 'n vlot gemaakt van 'n waskuop op plenke. Door peddelen e met aover 't water. Wi-j hebt 't water toen niet in huus gehad, maor 't ston bi-j de veurdeur tot an de dörpel. Bi-j den buurman hebt ze 's marges hals aover kop nog eerpels uut de koel gehaald zodat ze niet in 't water kwammen te zitten. 't Water bleef toen staon tegen de weg van Engbergen naor Voorst. Den lei hoger dan 't umringende land. Toen ze van de gemeente den deurgestaoken hemmen, kon 't water der deur en zakken 't bi-j ons weer. Nao 'n dag of acht was 't weer weg.

Kot 1930: Grootmoder vertelden van hoog wäter, dat ze vrogger al zo vake belaeft hadde. Vader wos ter ok van met te praotene. Hee herinnerden zich onder meer nog ne winter, dat de baeke ok al de lege weidens en landerijen overstreumd hadde. Met ne vrend had e doo, der in 'n kuven nog over ezwäberd. Ze hadden ebeumd met ne bonestake en wazzen der met töt kort veur Brevoord ewest [Meinen 5, 25].

...in 'n kuven töt kort veur Brevoord...

Bre: De Slingebaeke overstreunden al-Te winters. Dan ston alles in Brevoort onder water: 't Brook, de Koppelle (an de Aaltense kante), de Ossenweide (an de kante van Miste en Corle), 't Zwa-

nenbrook en 't Buninkgoor (an de Hoortse kante). As 't begon te vrezan ko'j um Brevoort en tut in Corle over de weidens schaatsen. Later ko'j dan vissen vangen op plaatsen woor anders nooit gin vis zat. Dee kwammen met de overstreumingen met.

Aal: De Diekstraote in Aalten leep vake onder water. 's Zondags mos ds. S. dan deur den hof van den pastoor hen um in de kerke op de Markt te können praeken.

Vars: In 1925 en 1939 is de bekke der hier uut-ewest. In 'n halven dag ston alles blank. In 1925 was dat in september; de mensen hielpen mekare um op de hoge stukken nog wat eerpels te graven, maor dat bossen niet bi-j: 't water was te vlot en alle eerpele verrotten in de grond. Asse wi-j bi-j huus stonnen, konne wi-j de luu op de harde weg dutelek verstaon at ze an 't praoten waren. En 't was wel 300 meter weg.

In 1939 was 't water in de bekke zo hoge dat 't weer aover de barm wol. Alles ston al blank en as 't water nog meer ankwam, mos de börgemeister beslissen welke kante as 't uut mos: nao darp of nao den Haeleweg. Tegenaover Hiddinkbos bi-j de Zandvoort stonnen de boeren an de Haelewegse kante allemaole met grepen ewaopend um te zörgen dat den diek --den bekkedarm-- niet an eure kante deur-estokken zo worden. Gelukkeg zakken 't water, zodat ter gin dooien evallen bunt.

Kep: De mensen zeien: "As de bekke achteruutstroomt, steet 't water de volgende dag op de weg". Zo ko'j zien dat ter hoog water kwam.

Rek: Op 9 februari 1946 ging de Berkel --wiele zegt altied gewoon de Bekke-- der oet. Völle boerderijen stonn in 't water; op wat plaatsen ston 't water wal 'n meter hoge. Der speulden twee bruggen oet de Bekke en doorbie is nog ne vrouwe verdronken. Ze kwam van Eibarge en bie j S. was de brugge der oet. Ze is zó in 't water efiest en verdronken.

Eib: 'k Herinner mie dat de bekke aoverstreunden. Wie j mosten baoven wonnen en dat was veur ons kindere 'n fees! Mien moo was ter neet zo bliej met, want baoven hadde wie j gin water. De straote stond flink onder water. Wee vot mos, ging met 'n kano. Dat was 'n mooi gezichte. An de stene van 't hoes an de aoverkante konn wie zeen of 't water zakken. Ton 't water weer vot

was, was 't aoveral ne onmundegen pruttel. De brandweer had 't drok um alle kelders l og te zoegen.

Gees: In den Beel hebt ze v lle last ehad van aoverstreumingen van de Barkel. Bie Hogeland streumden dan 't water de delle op en ging der an de baovendeur weer an oet.

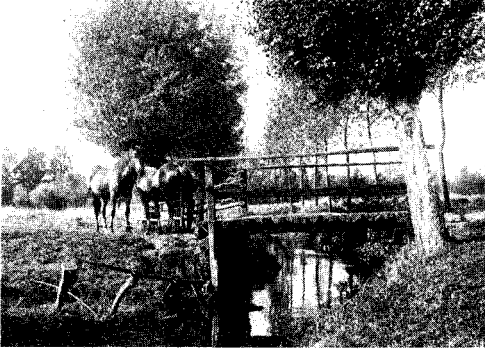
Loch: Op zundagmorgen 9 februari 1946 was 't water in de Barkel z  hoge dat 't aover den diek kwam en tussen de Beerhorst en 't Hoentjen brak den diek ok nog deur. In Lochem kwam 't water tut op den Graaf Ottoweg en den Niejen Weg. 't Ging allemaole zo gauw dat de karkgangers van de Gereformeerde Karke op den Graaf Ottoweg de karke nog gewoon hadn k nnen bereiken, maor too de karke utging, mossen de vrouweu bie de mansleu op de rugge zitten, anders kregen ze de bene nat.

Gels: Bie 'n diekduurbraak van de Bolksbekke is 't is vuur-ekommen dat 't water al in 't hele hoes ston. De leu zatten op steule rond 'n wetterkuven --zon tonne woor anders de kalvere slobber oet vratten-- um de veute dreuge te hollen.

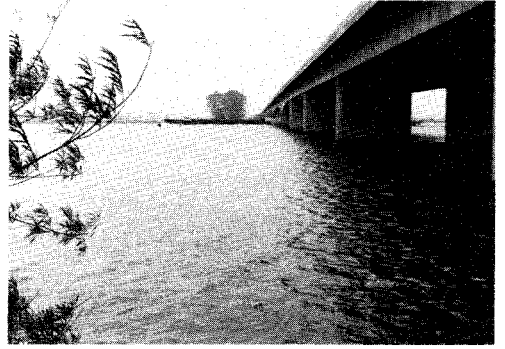
sHe 1982: Snee op sliet, brig heup achter den diek "als het sneeuwt, terwijl de grond nog doornat is, is er hoog water te verwachten" [Telge 3, 137].

Gor: 't Water wat zich bie hoge stand van den Iessel onder den diek deurdrukt, heet DEURTREK of KWELWATER.

Acht 1895: KWELDERLAND "land dat onder toopt als de grondslag van een dijk water doorlaat" [Telge 2, 76].

Vrogger: 'n landelek bruggetjen aover den Aefsen Bekke. Foto, emaaft deur B. Hoetink in de joren twinteg.

Tegenswoordeg: de brugge aover den Iessel in den A1 bie Gossel, op de grenze van Gelderland en Aoveriessel.

Vrogger: 'n zandweg bie Borculo. Foto, emaaft in de twinteger joren.

Tegenswoordeg: de A15 bie den afslag Wehl - Kilder in de richting Doetinchem. Foto uut 1975.

HOOFDSTUK 3

HEMELLIJCHAMEN, WOLKEN EN LOCHTEN

WEERLD

- 01 WEERLD: Gor, Alm, Eef, Zut, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Nee, Rek, Lich, Voo, Meg, Net, Ulf, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Dre, Hen, Baa, Tol, Wesv, Zev, Sto, Zed / Vars 1985 [Telge 6, 401] || Ell, Emp, Wilp, Bat, Mar, Haak.
- 02 WAERLD: Harf, Eef, Lar, Gees, Gels, Eib, Bel, Groen, Bre, Sin, Wesd, Kep, Key, Olb, Ang, Lat, Groes, Did, Pan || Leu, Dnb, Bat, Kle.
- 03 WERELD: Ste, Does, Lob.
- 04 WELD: Aal, Din, Gen, Meg, Vars, Sin, Lob || Ges, Bork, Hei, Raes, Anh, Elt.
- 05 WAALD: Nee, Eib, Groen, Harv / Eib 1980 [Telge 1, 95].
- 06 WALD: Bre, Win.

Gor: Ze zekt: weerld --haoste zonder r--; of: wee-ald.
 Nee: Waald is 'n old woord; rechtevoort zeg ie: wee-ald.
 Bel: Ze maakt van de r in waerld 'n a; Ze zekt meer: wee-ald.

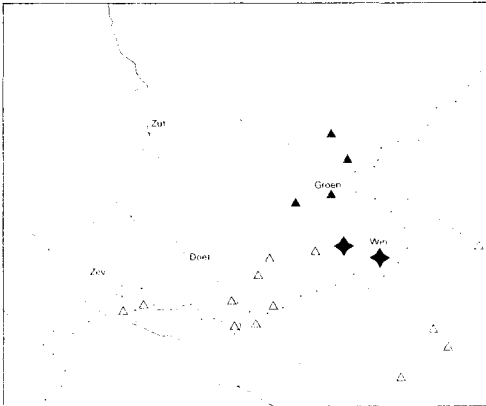
Liem 1839:
 De weTd is wat 'n wonder boek,
 Zi-j maakt den laezer wonder kloek.
 Maor wie eur zonder oordeel laest,
 Die blijft geliek hie is gewaest [GV-alm 153].

umg Zut 1859: Hie was in de waereld, en de waereTd is deur 'M emaaft en de waereld hef 'M niet ekend [Van Heeckeren 1, 1, 10].

Win 1974: Ik wol met vakantie; ik ging der vāndeur umme waer 'n betken mi-j zelf te worden. Dan kon ik der toch waer 'n jaor teggen an. Teggen dee jachterege wald [Riek Krosenbrink in: Moespot 83, 18].

Din 1969:
 Now Tuustert deerne:
 't Raozen van de weld wōdt minder.
 Bloos 't wiede brommen van auto's
 Henk nog in de loch [Keuper in: Schriewied 77].

Eib 1974:
 De tied dee helt en brech,
 Dee nōmp en gif,
 Hoo of de waald ok dale lig [G.Odink 1, 73].

△ weld 04 ◆ wald 06
 ▲ waald 05

In 't oosten van ons taalgebied komt veur "wereld" drie bezondere woorden veur: weld, waald en... WALD!

EERDE

't Woord eerde wōdt maor heel weinea gebrūukt; doervandan dat vōlle plaatsen 't standaard-Nederlandse woord gebrūukt.

- 01 EERDE: Gor, Eef, Wich, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Din, Voo, Meg, Vars,

Sin, Wesd, Zel, Doet, Hen, Ste, Sto
|| Ell, Mar, Ges, Bork, Hei, Raes,
Anh, Elt, Kle.

02 AA(R)DE: Gor, Alm, Zut, War, Wich,
Vor, Lar, Gees, Gen, Wehl, Ste,
Baa, Tol, Olb, Does, Ang, Groes,
Zev, Did, Zed || Emp.

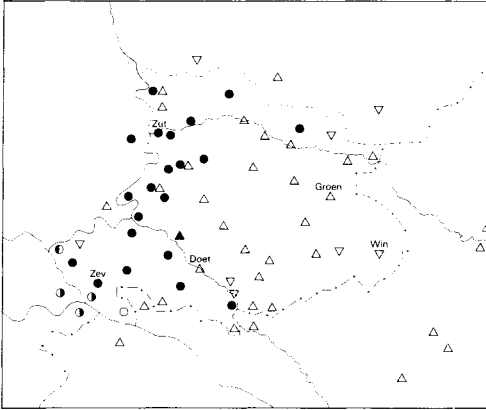
03 AERDE: Nee, Bre, Win, Ulf, Sil, Lat
|| Bat, Haak.

04 AORDE: Lob.

05 EERD: Kep / sHe 1982 [Telge 3, 39].

06 AARD: Wesv.

07 AERD: Pan || Leu, Dnb.

● aa(r)de 02 △ eerde 01

○ aorde 04 ▲ eerd 05

● aard 06 ▽ aerde 03

● aerd 07

*De verspreiding van 't woord aarde löt
mooi zien hoo 'n woord uut 't stan-
daard-Nederlands in ons gebied dringt:
vanuut 't westen, langs de rivieren.*

Lich: 't Is met eerde en steerne net
as met weerld: in plaatse van de r zeg
i-j 'n a as in 't woord kast: ee-adde,
wee-ald, stee-anne.

Tol: In aarde heur i-j de r niet: i-j
zék feitelek: ade.

Did: As gi-j heel graag wat hemme wil,
zégge ze: "Gi-j zol hemel en aarde
aan mekaar baeje".

HORIZON

*'n Bekend begrip is horizon in Achter-
hoek en Liemers neet: wat metwarkers
geeft op dat ter gin benaming is en*

*anderen geeft omschrijvingen op as
"onder an de loch" en "ende van de
loch".*

*'n Antal benamingen ("in de wiede",
"ende van de weld", "zo wiede a'j kieke
könt"), dee veur 'n paar plaatsen
op-gegeven bunt, bunt neet op-enommen.*

01 HORIZON: Acht, Liem.

02 HORIZONT: Ulf, Vars, Zel || Kle.

03 HORIZONNE: Vor, Aal, Key.

04 HORIZUNNE: Loch.

05 ONDER AN DE LOCH: Harf, Eef, Lar,
Gels, Win, Voo, Hen || Mar.

06 ONDER AON DE LOCH: Pan.

07 ENDE VAN DE LOCH: Gor, Ste.

08 KIMME: Gor, Eef, Zut, War, Loch,
Lar, Gees, Rek, Bre || Mar.

09 KIM: War, Doet, Baa, Zev.

10 EINDER: Nee, Ulf, Doet, Dre, Wesv.

11 EINDE: Groen.

12 EENDER: Eib.

13 ENDER: Aal, Wesd.

|| onder an de loch: Ell.

Alm: Umda'j hier niet goed van ow af
kieken könt, hebbe wiele gin speciaal
woord veur horizon.

Gor: De kimme zee'j hier haoste nit
mēt al die buskes en bomen; doorumme
wodt e nit vake eneumd.

Kep: Wi-j wet wel wat de horizon is,
maor dat woord wudt zelden gebruikt.
Wi-j könt hier ok niet töt an de ho-
rizon kieken.

Bre: An 't ende van den dag geet de
zonne naor de kimme toe.

Zut: As de zonne scheen, kon mien
vader zeen hoe late 't was. Hee hiel
dan de hand veur zich hen, zodat de
onderkante van de hand op de heugte
van de kimme zat. Zat ter precies 'n
hand tussen kimme en zonne, dan was 't
'n uur veur zonsondergang. Bie twee
handen was 't twee uur en bie één hand
en 'n vinger: 'n uur en 'n kwartier.

HEMEL

*Hemel is 't woord wat in den Achter-
hoek en Liemers maor weineg gebruikt
wodt; in de woordgroep hemel en aarde/
eerde kump 't nog wel veur.*

01 HEMEL: Acht, Liem.

02 HIMMEL: Bre, Pan || Leu, Kle.

03 HEMMEL: Win / Win 1982 [Deunk 2,
103] || Haak, Ges, Bork, Hei, Raes.

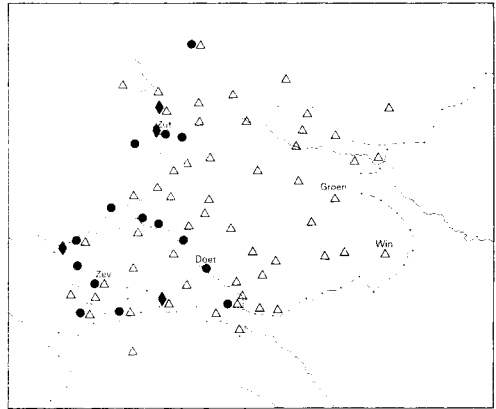
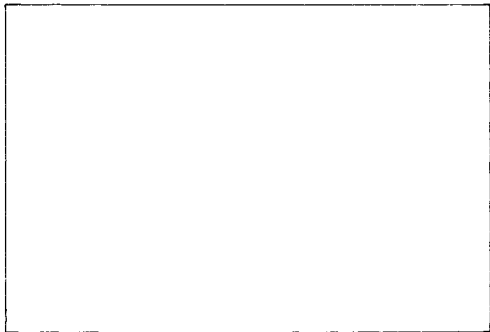
04 HAEMEL: / Win 1982 [Deunk 2, 101].

Liem 1843: 'n Filosoof is geen toren van Babel en nochtans liekt ie der geweldig op. En wel veurnaemelik in 't ogenblik doe ze mekaor daor niet meer verstinden. Krek zó is 'n filosoof! Hi-j is misselek hoog in zien eigen oog en meint zo wat met zien klaor brein den himmel en de aerde af te kunnen maeten [Baordman in: GV-alm 125].

Kot 1925: An alle tekskes en helmkes en spinnedraökkes heengen ok staernkes; van ies. En in de huze van de menschen schenen ze; in de hertkes in de venssters, en in onbedekte raemkes en ruutkes. Ovveral en ovveral lechtekes en lempkes in den kolden winternacht an den hemel en op de aerde, boven en onder en rondumme, al meer en meer [Meinen 3, 131].

LOCH

De ruimte um de eerde hen is de loch. 't Is 'n woord wat völle meer Achterhooks en Liemers is as 't woord hemel, dat maor in 'n paar plaatsen gebruukt wodt. 't Woord hemel wodt alene völle gebruukt in de uitdrukking "hemel en aarde".

△ loch(t) ◆ hemel
● luch(t)

't Standaard-Nederlandse luch(t) kump völle veur langs de grote rivieren. 't Verdringt door 't oorspronkeleke woord loch(t). 't Nieje woord luch(t) dringt vanuut 't westen, lange de rivieren, op.

- War: Der staot sterren an de luch; hemel en aarde.
- Win: Der staot steerne an de loch; hemmel en eerde.
- Ste: Der staot steerne an de loch; hemel en aarde; of: hemel en eerde.
- Wesv: Der staon sterre aan de hemel; hemel en aad.
- Gees: As ter völle wind is, he'j 't aöver 'n bolderege loch.
- umg Zut 1816: Daor het kogels genogt deur de locht evlaogen [Staring 1, r8].

KLORE LOCH

As de loch kloor is, kö'j gin wölkaken seen.

- 01 LOCH(T): Gor, Harf, Alm, Eef, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Meg, Net, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Wehl, Hum, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Ang, Lat, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob / Win 1971 [Deunk 1, 135] || Leu, Dnb, Wilp, Bat, Mar, Haak, Kle.
- 02 LUCH(T): Zut, War, Gen, Doet, Kep, Dre, Does, Lat, Groes, Zev, Lob || Leu, Ell, Emp, Bat.
- 03 HEMEL: Eef, Zut, Wesv, Sto.

- 01 KLAORE, KLORE LOCH(T)/LUCH(T): Eef, Harf, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Eib, Rek, Bel, Lich, Aal, Win, Din, Meg, Vars, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Hum, Hen, Key, Baa, Olb, Lat, Wesv, Groes, Did, Zed, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Wilp, Bat, Mar, Kle.
- 02 HELDERE LOCH(T)/LUCH(T): Alm, Eef, Zut, Ruu, Zwi, Gels, Nee, Eib, Lich, Aal, Gen, Voo, Meg, Vars,

Sin, Zel, Doet, Dre, Hen, Does,
Zev, Sto || Leu, Emp.

- 03 KLOORHELDERE LOCH(T): Groen, Lich.
04 ONBEWOLKTE LOCH(T)/LUCH(T): Gor,
War, Sil, Hen, Ste, Does, Ang.
05 STRAKKE LOCH(T): Gor, Nee, Bel, Sil
|| Leu.
06 STRAFFE LOCH(T)/LUCH(T): Kep, Hum,
Sto.
07 SCHONE LOCH(T)/LUCH(T): Zut, Bre,
Win.
08 SCHIER LOCHT: /Acht-Tw 1948 [Wanink
1, 174].

Acht-Tw 1948: De locht is zo schier, 't
zal wai nachvos geven [Wanink 1, 174].

OPKLOREN

*Opkloren van 't weer is, dat 't better
weer zal wodn.*

- 01 OPKLORE(N), OPKLAORE(N): Acht,
Liem.
02 OPKLÄÖREN: Zut, War.
03 HELDER WORDEN: Win, Gen, Voo, Key ||
Wilp.
04 OPHELDEREN: Tol.
05 OPTREKKEN: Groen.
06 OPRELLEKEN: Win.
07 OPSCHONEN: Does.
08 ZICH OPZETTEN: Doet, Ste / Acht-Tw
1948 [Wanink 1, 138].
09 OPWEREN: /Acht-Tw 1948 [Wanink 1,
157].
10 ANZACHTEN: / Acht 1882 [Telge 2,
5].

Ste: Met ni-je maone zet zich 't weer
op.

Bre: Volgens 't weerbericht zal de
Toch opkloorn, maor ze zult zich in De
Bilt wel weer is ne kere vergissen.

Pan: De loch zal opklaore: wi-j kriege
baeter waer.

Win: De loch zal oprelleken is 't
zelfde as: de loch zal opklaorn.

Lich: As ter op de radio ezegd wodt,
dat 't better weer zal wodn, zegt ze:
"De radio hölt van better weer".

Sto: De radio huldt van baeter weer.

Acht-Tw 1948: OPSCHIEREN "(van de
Lucht) opklaren" [Wanink 1, 157].

ZWEMMEREK

*As 't zwemmereg an de loch is, dan
kump ter bewolking opzetten; dan kan
't gaon raegenen en onwieren en is 't
drukkend weer.*

- 01 ZWEMMEREK: Gor, Harf, Alm, Eef,
War, Vor, Loch, Lar, Gees, Nee,
Zel, Wehl, Hen, Ste, Tol, Olb,
Does, Ang || Wilp, Bat.
02 ZWELMEREK: Eib, Bel, Lich, Aal,
Win, Din, Vars, Sil, Wesd, Zel /
Win 1971 [Deunk 1, 288] || Mar.
03 ZWELLEREG: Lar, Bor, Haa / Win 1971
[Deunk 1, 289].
04 HANGEREK: Ang.

- △ zwemmereg 01 ▼ zwellerereg 03
▲ zwelmereg 02 ◆ hangereg 04

*As ter bewolking an de luch kump, wodt
ter in den W Acht epraot van zwemmereg
en in den O Acht van zwelmereg. Dree
plaatsen in den N Acht hebt 't dan
aover zwellerereg.*

Alm: As 't zwemmereg an de loch is,
dan is 't zó dampeg, da'j de sunne
niet meer goed zien kont.

Loch: In de zomer duudt zwemmereg
weer op onweer; as 't in de winter in
't noorden zwemmereg is, dan duudt dat
op snee.

Vor: Der kump zwemmerieje an de loch;
der zol wel 's ander weer können kom-
men. Meespat van uut 't westen drieft
ter dan onder langs de loch van die
kleine, streperege wölkkes. [ZWEMME-
RIEJE].

Wehl: As de loch zwemmereg is, dan he'tj ZWEMMERI-J.

Vars: 't Weer is zwelmereg as 't brujereg warm is en van alle kanten onder an de loch de donderkötpe op begint te blujen. 't Zwelmt 't meeste tegen den aovend nao 'n heiten dag; 's nachts kump ter dan geheid onweer.

Acht-Tw 1948: ZWELLEN "(gezegd van regenwolken) komen opzetten" [Wanink 1, 228]. (Ok: Win 1971 [Deunk 1, 289]).

Win 1971: ZWELMEN "(gezegd van regenwolken) komen opzetten" [Deunk 1, 289].

Bel: De loch is zwelmereg. 't Hef den heilen nommedag al ezwelmd; wi-j kriegt vast 'n schoer: de veugele zekt niks meer en de hoonder gaot naar binnen hen.

Win 1971: ZWELM "snel aangroeiende dunne wolkenlaag, bij drukkend weer soms wijzend op een naderend onweer" [Deunk 1, 289].

DIKKE LOCH

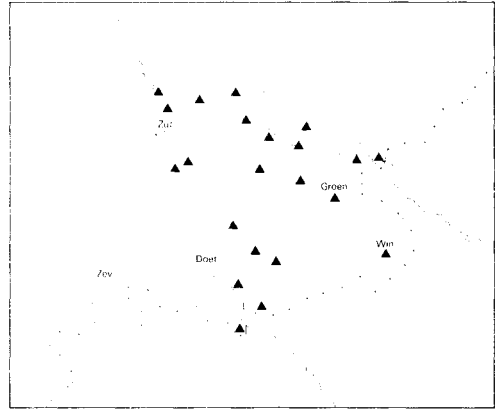
As ter dikke loch is --as de loch zwoor bewolkt is-- dan is ter völle bewolking.

- 01 DIKKE LOCH(T)/LUCH(T): Gor, Harf, Eef, Wich, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Eib, Rek, Bel, Groen, Win, Voo, Meg, Vars, Sil, Wesd, Zel, Baa / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 86], Eib 1980 [Telge 1, 16] || Emp, Bat, Kle.
- 02 ZWORE, ZWAORE LOCH(T)/LUCH(T): Harf, Gels, Eib, Rek, Lich, Win, Voo, Meg || Mar.
- 03 DICHT(E) LOCH(T)/LUCH(T): Zut, Eib, Aal, Bre, Wesd, Zev, Sto, Pan || Bat.
- 04 DONKERE LOCH(T)/LUCH(T): Vor, Doet, Wehl, Hen, Tol, Did.
- 05 GRIEZE LOCH(T): Bor, Bre.
- 06 VETTE LOCH(T)/LUCH(T): Rek, Bel, Ulf || Ell.
- 07 DUUSTERE LOCH(T)/LUCH(T): Alm || Dnb, Wilp.
- 08 ZWOOR, ZWAOR BEWOLK(T): Gor, Nee, Aal, Gen, Ulf, Sin, Zel, Doet, Kep, Hen, Key, Ste, Does, Ang, Lat, Zev, Zed, Lob || Leu.
- 09 ZWÄÖR BEWOLKT: Zut, War.

10 (ZWOOR) BETROKKEN: Zut, Wich, Eib, Din, Vars, Zel, Dre, Hen, Olb, Does.

11 POESTEREG: Gor.

12 'BAGEREG: Win.

▲ dikke loch

As ter völle bewolking an de loch is, dan is doorveur in den Acht de benaming dikke loch(t) bekend.

Harf: "Der zit 'n dikke loch", of "der zit 'n zwoor loch", zeg ie, as ter völle wolken bunt.

Gees: "De loch zit dikke", is 't zelde as "de loch is dikke".

Eib 1973: De loch is zo dikke as drietē [H.Ödink 3, 149].

Win: As ter zwaore locht is, zeg i-j: "t Zit ter dikke".

Pan: As de loch helemol dich zit, zit die POTTENDICH. Dan zeggi-j: "Wat 'n BOKKELOCH".

Lich: In Vraagender zegt ze --as 't zwoor loch is--: "Der zit polderke-als an de loch".

Gor: Arg poestereg is 't zelde as zwoor bewolkt.

Loch: As ter dikke loch is, dan kump ter 'n schip met zoere appels an: dan geet 't raegen.

Lar: As 't onder an de loch dikke wödt, kump ter raegen.

Bel: 't Is zo vet an de loch; wi-j können wal 's völle raegen kriegen. At ter maor gin skoer kump!

Zut: As de lucht zwäör bewolkt is, zit e dichte. Dan kan der 'n donderschoere ankommen.

Ste: As de loch zwoor bewolkt is, is e zo gries as 'n zak.

Ruu: As ter van dee donkere raegen-
jen an de loch zit, dan zeg ie: "'t Is
bonkereg an de loch". [BONKEREg; ok:
Bor].

Win: "'t Is bagereg an de loch", zeg
T-j as de (raegen)wolken zo hard deur
de loch jaagt.

BETREKKEN

As de loch betrök, wodt 't bewolkt.

- 01 BETREKKEN: Acht, Liem.
02 DIKKE WORDEN: Acht.
03 DICHTREKKEN: Gor, Aal, Win, Hen.
04 ZWEMMEREg WORDEN: Gor.
05 ZICH DICHTRE ZETTEN: Ulf.
06 ZICH TOOZETTEN: / Win 1971 [Deunk
1, 244].

Harf: 't Is 'n betje betrokken; de
Zünne kan der nog nit deurkommen.

Bre: As 't betrokkene loch is, ne'j
dikke loch.

Ste: As de loch betrokken is, is hie
Tappereg of zakkereg, zo zwoor as 'n
zak of zo gries as 'n zak. Ze zegt
dan: "De loch is weer ziek; 't wodt
zeikweer vandage".

Gor: De loch wodt zwemmereg: der kump
raegen.

Win 1971: BLAKEREg "(van de lucht)
wazig en dan soms met regen dreigend"
Wi-j kriegt raenge, leuf ik; 't is zo
blakereg in de loch [Deunk 1, 26].

Win 1971: DOBBEG "(van de lucht) wa-
zig" [Deunk 1, 42].

Acht 1830: GRIENEg "(van de lucht)
regenachtig en betrokken" [Telge 4,
5].

Kot 1925: Oh, wat 'n staernen! Tiene,
honderd, doezend! De loch wier der met
bezaejd; enkele groten, völle kleinen
en ontelbaore hele, hele kleintjes.
Allene in 't noorden bleef 't dobbeg
van de wolke, dee langzaam hoger trok
[Meinen 3, 130].

WOLK

- 01 WOLK(E): Acht, Liem.

HAMERSLAG

*Hamerslag bunt dee kleine, half bolle
wölkkes dee hoge an de loch ammaol
naost mekare zit. As ter hamerslag an
de loch zit, gif dat an, dat ter raegen
kump. Allene is --a'j de uitdruk-
kingen hieronder laest-- neet himmaol
dudelek wanneer dee raegen kump.*

- 01 HAMERSLAG: Gor, Harf, Alm, Eef,
Vor, Ruu, Zwi, Bor, Gees, Gels,
Rek, Groen, Aal, Bre, Win, Din,
Voo, Net, Sin, Wesd, Hen, Ste, Baa,
Does, Lat, Wesv, Sto / Acht-Tw 1948
[Wanink 1, 107], Win 1971 [Deunk 1,
83] || Bat, Mar.
02 HAMELSLAG: Ang.
03 HAMERSTEEN: Dre.
04 SCHAOP(E)N)WÖLKSKES: Zut, Wich, Ruu,
Loch, Zwi, Nee, Eib, Rek, Groen,
Aal, Bre, Din, Meg, Vars, Sin, Sil,
Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen,
Baa, Olb, Lat, Zev, Zed || Eil.
05 SCHÄÖPEWÖLKSKES: Eib, Bel.
06 SCHÄÖPKESWÖLKSKES: Zut, Key, Did ||
Ges.
07 SKAOPENWÖLKSKES: Bel.
08 SCHAÖPEKÖPKES: Zev.
09 SCHÄÖPKES: War, Vor, Bor, Nee, Gen,
Ulf, Vars, Tol, Wesv, Groes, Did ||
Emp.
10 SCHÖPKES: Pan, Lob || Leu, Dnb, Kle.
11 VACHTWÖLKSKES: Gor.
12 HUNDEKÖPPE: Bel.
13 RAEGENWÖLSKES: Ste, Ang.
14 MOOI-WEER-WULKSKES: Sto.
|| sjäöpkes: Hei, Anh.
|| dreugwölkskies: Wilp.

Bel: Schäöpewölkkes in de morgen bunt
hündeköppe.

Vor: As der schäöpkes an de loch zit,
zeg ie: "Der zit wolmark an de loch".

Kep: As de zon ondergeet en der bunt
wat van die kleine wölkkes bi-j, dan
neme wi-j die wölkkes: waterke-al-
tjes. [WATERKE-ALTJE].

Hen: Zon klein wölkken --hillemaol
allene bi-j 't ondergaon van de zonne
an de loch-- heit: WEERMENNEKEN of
RAEGEN-MENNEKEN.

● Woorop duudt hamerslag?

Ste: Hamerslag gif raegen binnen de
derde dag. [Ok: Vor, Net, Lat || Bat].

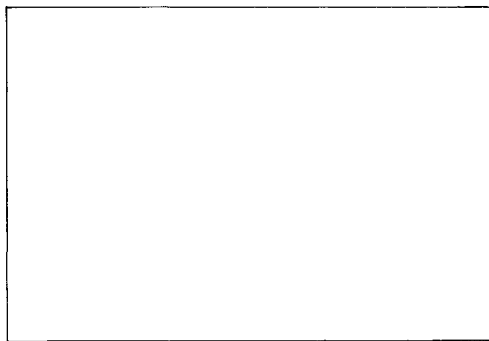
Eef: Hamerslag, 't raegent veur den
darde dag.

Gor: Hamerslag, dan raegent 't den
darden dag.

Gels: Zwarten hamerslag, raegen met den darden dag.
Hen: Hamerslag gif raegen met den darden dag.
Ang: Hamerslag gif raegen met den darden dag.
Gees: Hamerslag gif raegen an den darden dag.
Wesd: Hamerslag gif an, dat ter binnen drie dage raegen kump.
Rek: Boezewind en hamerslag gif raegen binnen den darden dag.
Din: Hamerslag gef morgen raegen of 'n anderen dag.
 || Mar: Zwatte hamerslag, nao den darden dag kump ter raegen.
Wesd: Zit de loch vol hamerslag, dan raegent 't den eersten, den tweeden of den darden dag. [Ok: Wesv].
Voo: Hamerslag gif raegen, den eersten, tweeden of den darden dag.
Baa: De lucht bedekt met hamerslag, gif raegen op de eerste of de derde dag.
Loch: As ter schaopenwolken an de loch bunt, dan kriege wiele raegen binnen drie uur of binnen drie dage.
Aal: Hamerslag wit, raegen dat 't drit; hamerslag zwart, dreugt oh zo hard.
Win: Hamerslag wit, raegen at 't drit.
Pan: Schöpkes brengre dröpkes.
Lob: Schöpkes geve dröpkes.
Gor: Schöpkes geeft drupkes.
Did: Schöpkes aan de loch gif raegen.
Sin: Witte hamerslag gef vast weer; zwatte hamerslag gef raegen.

STAPELWOLK

'n Stapelwolk is 'n grote wolke, den allene an de loch zit en dus neet met andere wolken in verbinding steet.

Stapelwolken en hoog water bie Steenderen.

- 01 STAPELWOLK: Zut, Lar, Bre, Wehl, Ang.
- 02 (GROTE) LAP(PE): Gen, Sil, Doet, Ste.
- 03 LOSSE LAPPE: Eib, Bel.
- 04 WOLKENLAP(PE): Lich, Meg.
- 05 TOORNWOLK: Eef, Tol.
- 06 WOLKENFLAD: Doet.
- 07 LAPONDER: Win.
- 08 KOP: Hen, Pan.
- 09 VLEK: Lob.

Lob: As ter van die grote wolke aon de Tuch zien, dan zitte der vlekke aon de luch.

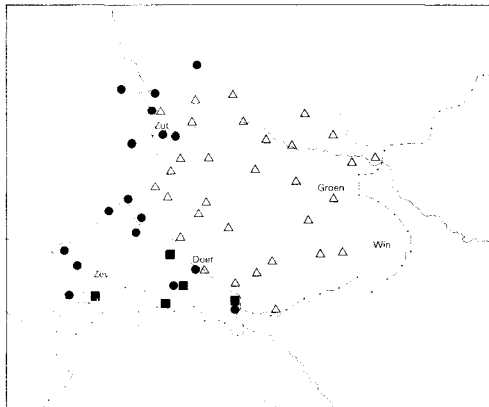
Lich: As de wolken in grote stukken uut mekare-ejaagd wodt, dan zeg i-j: "De loch jeg los met lappen".

Bel: Zes maal achter mekare zeggen: "De loch jeg los met lappen", dat is ne hele kuns!

DONDERKÖPPE

Donderköppe bunt de zwoere wolken, dee onweer brengt.

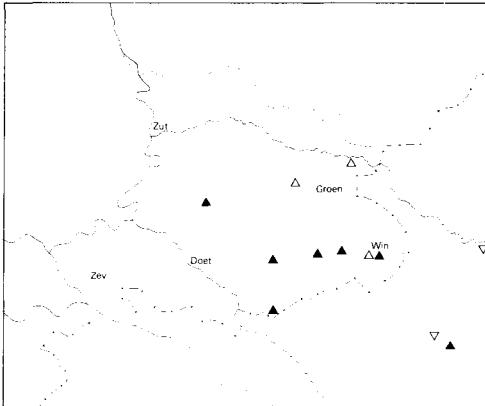
- 01 DONDERKÖPPE: Harf, Alm, Eef, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Din, Vars, Sil, Zel, Doet, Kep,

- △ köppe 01, 04-05 ● köppen 03
- köp 02

In den Acht is 't meervoud van kop: köppe; in ('t oosten van) de Liem: köp. Ok hier kump de standaard-Nederlandse vorm koppen vanuit 't westen, langs de rivieren Acht en Liem in.

- Hen, Key, Ste, Tol / Vars 1985 [Telge 6, 87].
- 02 DONDERKÖP: Ulf, Wehl, Sto, Zed, Pan / sHe 1982 [Telge 3, 32].
- 03 DONDERKÖPPE(N): Gor, Eef, Zut, War, Gen, Doet, Olb, Does, Ang, Wesv, Groes, Zed || Dnb, Ell, Emp, Wilp, Bat.
- 04 ONWEERSKÖPPE: Wich, Vor, Nee, Sin, Baa.
- 05 ZWORE KÖPPE: Gels.
- 06 ZWÄÖRE KOPPEN: Zut.
- 07 DIKKE KOPPEN: Zut.
- 08 DONDERTEURNE: Aal, Bre, Win, Din, Vars, Hen || Hei.
- 09 ONWEERSTEURNE: Eib, Bel, Win,
- 10 DONDERWOLKEN: Nee, Eib, Zev || Anh.
- 11 DONDERSCHOER: Did.
- 12 SCHOERSWOLKEN: Meg.
- 13 JÖDDENKÖPPE: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 117].
|| grommelteurne: Ges, Bork.

- ▲ *donderteurne 08*
- △ *onweersteurne 09*
- ▽ *grommelteurne*

Benamingen met -teurne komt allene in 't oosten van den Acht veur.

Ste: Der zit onweer an de loch, want hie is zo gelp. As dat zo is, dan zie'j donderköppe: lechte wolken die as 't ware deur de donkere wolken veuruut-eschaoven wodt. As die zwore onweersloch langzaam tegen de wind oump, is 't meestal 'n zwoor onweer; maor is 't wild en draaiereg in de

loch, dan is 't meestal 'n windschoer. Zut: As ter zwäöre köppen an de lucht zätten, dan zat ter schoer an de lucht.

Gels: As ter ammao zwore köppe an de Toch zit, zeg i-j: "Wat is 't wier bolderachteg in de loch".

Meg: Wi-j kriegen 'n schoer, want door kōnnen zwarte schoerswolken opzetten.

Zel: At de wolken donderköppe hebt en at de loch zwemmereg wodt, dreigt ter onweer.

Vars: As 't zwelmt en de donderteurne bluujt, kump ter onweer.

Win: "De donderteurne bleujt", zekt ze as ter onwaerswolken op komt zetten.

Acht 1882: De luchte bleujt, de donderbteumkes bleujt "er is onweer op handen" [Telge 2, 14].

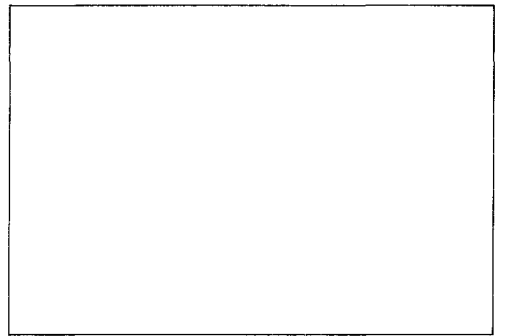
Din: Donderteurne gef onweer.

Bel: "Der zit ne skoersloch", zeien ze, as der donderköppe an de loch zatn.

Did: Zitte der donderschoere aan de Toch, dan kump ter onweer.

WINDSTREPEN

Windstrepes bunt van dee lange slier-ten van wolken.

Windstrepes an de loch baoven Zelhem.

- 01 WINDSTREPE(N): Gor, Loch, Bor, Rek, Bel, Aal, Bre, Gen, Ulf, Sin, Doet, Wehl, Hen, Key, Ste, Tol, Does, Ang, Lat, Zev || Ell.
- 02 WIENDSTREPE: Pan, Lob || Kle.
- 03 STREPE: Lat, Zev, Pan || Bat.
- 04 WINDSTRIEPEN: Nee, Eib, Rek, Win || Mar, Bork.
- 05 STRIEPEN: Lar, Win.
- 06 WINDVEREN: Gor, Alm, Eef, Sin, Wesd, Zel, Wehl, Dre, Hen || Anh.

- 07 WINDVAEGE: Did.
 08 SLIERTE(N): Gen, Groes.
 09 STREEPWOLKEN: Doet.

Nee: As ter windstriepen an de loch zit, zeg i-j: "Der zit MOSSELERIEJE an de loch".

Lar: Der zit striepen langs de loch.

Zev: Der hange strepe bi-j de kim.

Lich: 't Is STREPEREG an de loch.

BANKE (2)

'n Banke is de donkere bewolking dee onderan de loch --baoven de horizon-- zit. Sneeuwbanken (05) he'j allene maor met de winterdag.

- 01 BANK(E): Eef, Ruu, Bor, Rek, Groen, Sil, Kep, Dre, Hen, Ste || Dnb, Ell, Ges.
 02 BONKE: Vars.
 03 BONK: Voo || Ell.
 04 WOLKENBANKE: Sin.
 05 SNEEUWBANKE: War, Rek.

Ruu: As 't onder an de loch himmaal bewolkt is, zit ter 'n banke onder an de loch.

Voo: As ter meer as één bank an de loch zit, zeg i-j: "Der zit bunk onder de zon".

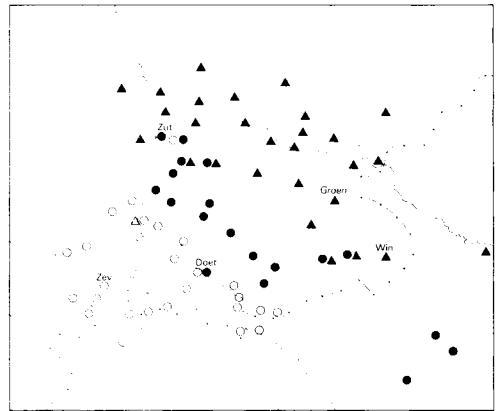
War: Met de winterdag zit ter vake 'n sneeuwbanke an de luch [0k: Rek].

Kot 1925: Met 't vallen van den avond was de weld hoo langer hoo mooier ewordene. Bloodrood was de zonne onder-egaone en noo scheen der nog ne veuregen glood an den westerhemel. Lege in 't noorden dreef ne lange, blauweg vale wolkenbanke; an de westeleke kante hadde ze ne gaelen rand [Meinen 3, 130].

ZUNNE

- 01 ZUNNE: Gor, Harf, Alm, Eef, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre (soms), Win / Acht 1882 [Telge 2, 157], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 219], Win 1971 [Deunk 1, 288], Eib 1980 [Telge 1, 102] || Emp, Wilp, Bat, Mar, Haak, Ges.

- 02 ZUN: Does.
 03 ZON: War, Gen, Meg, Voo, Ulf, Sil, Doet, Wehl, Kep, Dre, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Anh, Elt, Kle.
 04 ZONNE: Zut, War, Wich, Vor, Aal, Bre, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Doet, Hen, Key, Ste, Baa, Tol / No Acht 1883 [Telge 4, 80], Vars 1985 [Telge 6, 423] || Bork, Hei, Raes.
 05 AEVERT: Gels, Bel || Wilp.
 06 KOPPEREN AEVERT: Kep.
 07 KAOPEREN HERMAN: Sto.
 08 KOPPEREN PLOERT: Kep.
 09 KAOPERE PLOERT: Zev.
 || vuurbal: Dnb.

- ▲ zonne 01 ○ zon 03
 △ zun 02 ● zonne 04

Op grond van de klinker bunt ter twee gebieden: zon(ne) en sun(ne). De No Acht hef zonne; dat gebied wodt van zon (Liem) gescheiden deur den streck ten noorden van den Olden Iesselt, dā zonne hef. Zun is maor één keer opgegeven.

- Din: In zonne zeg i-j de ó van bóm.
GeTs: Met warm weer zeit ze: "Wat brendt Aevat der wier op; no kan e 't heujen wal allene.
 || Wilp: Met warm weer was 't: "Avert hef 'm goed op-edraejd".
Kep: As 't erg heit was, praotten ze van den koperen ploert.
Zev: In de bouwvak nume ze de zon wel: dē kaopere ploert.

Rek: Zonne in 't westen, de luien op den besten!

Acht-Tw 1948: 't Geet duur 't hoes en sprekt neet; 't geet aover de taofele en et neet; 't geet duur 't veur en braandt zik neet; rao, rao wat is dat? Den zunneshien duur de ramen [Wanink 1, 219].

Gor 1901: 't Zunneken dat al 'n dag of wat ptepverstop had espöld, was der weer deur-ekommen [Keetelaar 1, 3].

Vars 1985: Kump den dauw al vrog op 't land, margen gif 't weer ZONNEBRAND [Telge 6, 423].

sHe 1984: Op de helling veur 'm zag Pêter werkelek 'n peerd. 't Was groot en melkwit en in de pralle zon lek 't as of e lich uutstraalde [Witte peerd 5]. [PRAL].

Gaa 1945: Daorumhen strengelt 'n mooien kroezen wienstok, waarin al 't lich en warmte van de zonne kralt en glinstert [Van Velzen 2, 5]. [KRALLEN].

Eib 1974: De zonne klatert aover 't water [G.Odink 1, 24]. [KLATEREN].

Win 1971: BLEKKEREN, BLENKEREN "(van de zon) glinsteren". De zonne dee op 't water blenkert [Deunk 1, 27].

Lar 1927: Dat hemelteiken zee'k neet geerne. Dat veurspelt neet völle goods. Ie zeet 't vake as dat kriegsvolk zo trekt. In 1870 --met den Frans- Duutsen oorlog-- was 't ok op 'n avend zo rood in 't venster en later zag ie 't in 't noorden net as now. "Da's blood", zeien de luu. "Door vecht die dooie soldaoten in de loch" (25 okt. 1870). Gaitje-meujes grotvader had 'n breur, den mos met Napoleon wied vot; nao Rusland. En toe schen dat noorderlech ok zo rood en de olde mensen praotten ok van blood en den armen jongen maken zik zó bange: hee is vot-egaon en nooit weer-ekommen [Heuvel 1, 407].

● *As de zonne 's aovends ondergeet deur in de wolken te verdriven, woorop duuidt dat dan?*

Eib: As de zonne in 't nös krup --tussen wolken ondergeet-- kump ter den anderen dag raenge.

Vor: De zonne kröp in 't nös, der kon wel 's raegen kommen.

Rek: As de zonne in 't nus ondergeet, Krie'j slech weer. [Ok: Gels].

Bel: At de zonne bi-j 't ondergaon in 'n nus krup, krie'j den andaan dag gin mooi weer.

Aal: At de zonne in 'n nust ondergeet, kump der raegen. [Ok: Voo].

Kep: At de zon 's aovens in 't nes krup, kump ter raegen.

Hen: De zonne zakt in 'n nes; wi-j kriegt margen raegen.

Tol: De zonne krup in 'n nesken; hie haalt weer 'n bujje op.

Bel: As de zonne stekt, maakt hee de bujen riepe.

Aal: Der kump raegen, as de zonne rood ondergeet.

Groen: Krans um de zonne gif raegn in de tonne.

Aal: As ter ne kringe um de zonne zit, krie'j raegen.

Gels: As ter 'n raegenbaogen is, dan raegent 't monn wier.

Zed: At 't raegent en de zon schient, is de duvel jeurig.

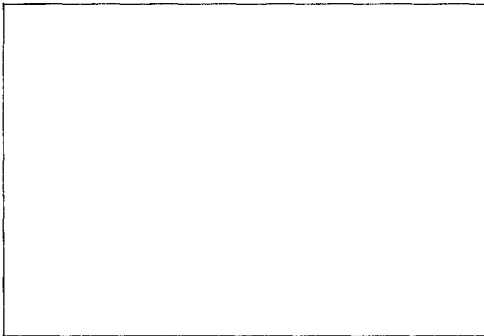
Sto: At de zon schient en 't raegent, dan zeggen ze: "De duvels hemme kermis in de hel".

Wesd: Krup de dauw al vrog op 't land, margen gif 't weer ZONNEBRAND.

Bel: Vrogger zeien ze: "Gin zaoterdag zo nat, of de zonne deut nog wat": schooiers (zo neumden ze vrogger arme leu) mosn 't hemp --dat 's zaoterdagens ewassen wodn-- dreuge kriegten, anders konn ze 't zundaags neet antrekn. Hoo slim 't ok raegenden, doorveur kwam de zonne dan toch nog altied effen. Ok zeien ze wah: "Gin jödden-sabbath zo nat, of de zonne skient altied nog wat".

Zut: Toen 'k nog zon kleine jonge was, wööndn wie op de Wal; defteg heettn dat de Graaf Ottosingel. Nao 't oostn was ter toen nog geen woonwiek; dus geen "Schilderskwartier". Ie keek döör dus toen nog verre weg. Late in de harfs en vrog in 't veurjäär ging achter de gebouwen van de Gemeente-reineging --dee op 'n verre afstand laggen-- de zonne op. Net op de tied da'j 's maergens oew boterhamm zatn te aeten. Mien breur Karel verteldn mien dat Barendsen --de lanternopstaeker-- in de zonne zat um veur 't lich te zorgen. En dat e tegeliek keek of wie --kleine blagen-- soms kattedwaod uthaaldn. Iedere margen werd Barendsen dus met de zonne de luch in gestuurd.

's Aovends kwammen alle tonnen en vuulniskerren weer uut de stad terug n or de Reineging. Iedere aovend --verteldn mien breur-- werd ene van dee kerren angewezen um de zonne uut de H oven op te halen en n or achter de Reineging te brengen. Want in de H oven --an de andere kante van de Iessel-- kwam de zonne altied neer. Dat ophalen zag ie natuurlek nooit, want dat gebeurden as ie al in bedde laggen. En zo most ie dus nogal is heuren dat Barendsen weer verteld had, wa'j de veurege dag uutgespookt hadn.

...an de andere kante van den Iessel kwam de zonne altied neer...

MAONE

- 01 MAONE: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Baa, Tol / N Acht 1882 [Telge 2, 83], No Acht 1883 [Telge 4, 71], Win 1971 [Deunk 1, 146] || Emp, Wilp, Bat, Mar, Haak, Ges, Bork.
- 02 MAON: Gen, Voo, Meg, Ulf, Sil, Doet, Wehl, Kep, Dre, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu, Dnb, Etl. || maond: Hei, Raes, Anh, Elt, Kle.

Voo: As de maone water schept, kan der raegen kommen.

Aal: A'j 's aovends in de harfsloch ne krans um de maone zeet, dan krie'j den anderen dag snee of raenge.

Lich: Ne krans um de maone gif raegen [OK: Zev].

Lob: Rad um de maon kan dreug vergaon; p s op, der kump raege:

Sto: 'n Rad um de maon gif raege.

Tol: At ter 'n kringe um de maone zit, kump ter raegen.

Eib: 'n Nus, kring of krans um de maon zal nog wel gaon; maor 'n krans um de zon, schreien vrouwen en kinderen om: dan kump ter slech weer.

Ste: Wi-j kriegt roer weer, want der zit 'n krans um de maone.

Lar 1924: BOEKWEITENMAONE "tegen de tijd dat de boekweit rijp is, komt de maan met korte tijverschillen op" [Langeler 1, 139].

Lar 1927: Een paar dagen later volgt het binden, om dezelfde reden ook in de avondtijd. Om deze tijd "ontzit" de maan maar weinig, d.w.z. gaat elken volgenden avond niet veel later op, zodat men wel een week na volle maan nog de mooiste maneschijn heeft [Heuvel 1, 340] [ONTZITTEN].

● *Veur 'n krans um de maone bunt de volgende benamingen bekend:*

01 KRANS: Eib, Lich, Aal, Zel, Zev.

02 RAD: Sto, Zev.

03 KRINGE: Eib, Tol || Wilp.

04 KRONE: Vor.

05 NUS: Eib.

MAONSIKKEL

- 01 (MAON)SIKKEL: Eef, Zut, War, Wich, Bor, Gels, Nee, Eib, Lich, Aal, Bre, Din, Voo, Meg, Doet, Wehl, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did.
- 02 PETTEKLEP(PE): Vra, Wehl, Kep, Dre, Ste, Olb, Lat, Zev, Zed, Pan || Etl.
- 03 PETTESNIPPE: Ruu.
- 04 PETTESCHERM: Gen.
- 05 OORD: Gees.
- 06 LEKKE M ONTJE: Bor.
- 07 HOLLE (MAONE): Gor. || maoneklep: Dnb.

Gor: As ter 'n holle maone is, zeg ie: "Ktek; door steet de holle". --

Bor: Wie hebt dalek nog gin ander weer: wie hebt lekke m ontje.

Wesv: As de sikkel op de rug leit, kump ter raege.

Lich: As de sikkel rechtop ston, dan zet en ze: "Maone op 't ende, dreuge zonder ende"; as e lag, dan was 't: "Maone op de ruggen, water aover de brugge". In 't eerste geval kwam der

dus gin raegen, in 't tweede geval kwam der völle raegen.

Bel: As de sikkel van de maone neet recht overerende ston, zeien ze met de winterdag: "As de maone lig op de rugge, dan maakt e of brekt e de brugge". Doormet wilt ze zeggen dat 't dan begunt te vrezen of te dooien.

Voo: At de maon rechtop ston, dan scheppen hi-j water; 't beteikent dat ter dan raegen kon kommen. As e lag, dan kreeg i-j in de winterdag lichte vors. Den olden Meurs van de Pelle zei dan: "De maon lig in de gemakstoel!".
Gen: Staonde maon gif dreug weer, hangende maon gif nat weer.

Win 1971: De maone op 't noord, voorman daor de voord; de maone op de rugge, voorman ovver de brugge [Deunk 1, 146].

NIEJE MAONE

01 NIEJE/NI-JE MAON(E): Acht, Liem.

02 NIEUWE MAONE: Zut, War.

03 DUUSTERE MAONE: Harf, Eef, Wich, Loch, Gees, Gels, Rek || Wilp, Mar.

04 DONKERE MAONE: Hen, Bel.

05 DONKERE MAON: Kep.

06 ANKOMMEND LECH: Zel.

07 KLIPSE: Ste.

08 MAONSVERDUUSTERING: Ste.
|| ni-j lich: Kle.

Wesv: As de maon der niet is, laot hi-j vacant gaon.

Ste: Wi-j kriegt nog 'n hoop slech weer, want de andere wekke he'w klipse: maonsverduustering.

Eib 1973: MAONDAGSMAONE is nog slimmer dan ne klipse "nieuwe maon op maandag brengt een hele maand regen; het weer wordt dan nog slechter dan na een zons- of maonsverduistering" [H.Odink 3, 156].

Eib 1973: 'n Enegst kind en ne maon-dagsmaone, daor is niks an gelaegen "een enig kind wordt verwend en deugt evenmin als nieuwe maon op maandag" [H.Odink 3, 124].

OPKOMMENDE MAONE

01 OPKOMMENDE MAON(E): Gor, Zut, War, Vor, Ruu, Loch, Bor, Gees, Nee, Bel, Lich, Aal, Bre, Din, Gen, Meg,

Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Doet, Wehl, Kep, Hen, Ste, Ang, Lat, Wesv, Did, Zed, Lob || Eil, Emp, Bat, Mar.

02 ANKOMMENDE MAON(E): Harf, Loch, Gels, Rek, Aal, Dre, Tol, Oib || Wilp.

03 KOMMENDE MAONE: Zut, Eib, Rek, Lich, Wesd, Zel, Hen.

04 WASSEDE MAON(E): Gor, Alm, Eef, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Nee, Eib, Lich, Aal, Bre, Win, Gen, Voo, Vars, Wesd, Kep, Hen, Baa, Tol, Groes, Zev, Sto, Pan, Lob.

05 OPGAONDE MAONE: Key || Ges, Bork.

06 GRUJENDE MAON: Does.

07 NI-JE MAONE: Zel.

08 NIEJE MAONE: Zwi.

09 DRUKMAONE: Loch.

10 OPKOMMEND LICH(T): Doet, Pan.

11 OPKOMMEND LECH: Vars.

12 ANKOMMEND LECH: Zel.

13 GRÄÖJEND LICH: Groes.

14 WASSEND LICH: Gen, Sil.

15 WASSEND LECH: Voo, Vars.

16 OPGAOND LECH: Bel, Din.

|| opgond lich: Dnb.

|| opgaonde maond: Hei, Raes, Anh, Eit.

|| toenemende maond: Kle.

Ruu: Ze zeien ok: "De maone is in 't EERSTE KE'TEER". [Ok: Loch || Mar].

Does: As ter grujende maon is, zegge weej ook wel: "De maon kump te veurschien".

Loch: Drukmaone gif raegen.

Doet: As 't opkommende maon is en 't onweert, dan kump 't onweer tegen de maon op. Dan kump ter zwoor weer.

Lar 1927: Slachten bi-j ankommende maone is 't beste; dan zit ter meer mark in de bötte [Heuvel 1, 47].

VOLLE MAONE

01 VOLLE MAON(E): Acht, Liem.

02 LECHTE MAONE: Ruu, Loch, Win.

03 LICHTTE MAONE: Wich, Tol.

Aal: Vesites wodn vrogger völle bi-j volle maone eholne: der was 's aovens meer lech --dus ko'j in 't duuster baeter zeen-- en 't weer was vake ok baeter.

Tol: 't Is lichte maone at de maone schint en der zit gien wolken veur. I-j könt dan buten goed zien. Doorumme

wodn burenvesites vake eholn at 't lichte maone was. Bi-j onverlichte, modderege waege was dat net zo makkelek.

Zed: Vrogger zeie ze bi-j ons altied: "Kiek in de volle maon, door zit 'n menneke met 'n bos holt op de rug". Wich Bie hoog water he'j altied lichte maone.

Dre 1982: Bi-j ons kwammen de buurleuj altied at 't volle maon was, umdat wi-j zo'n end van de hadde weg afwonen en at 't slim duuster was, konnen ze gin hand veur de ogen zien [Lucassen 1, 10].

AFNEMMENDE MAONE

- 01 AFNEMMENDE MAON(E): Gor, Alm, Eef, Zut, War, Eef, Ruu, Loch, Bor, Lich, Aal, Bre, Din, Ulf, Vars, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Hen, Key, Tol, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Zed, Pan || E11, Ges.
- 02 OFNEMMENDE MAONE: Gees, Nee, Eib, Bel || Bat, Mar.
- 03 AFNAEMENDE MAON: Voo, Meg.
- 04 AFNEMMENDE MAON: Lob || Leu.
- 05 AFGAONDE MAON(E): Eef, Zut, Wich, Loch, Lar, Bor, Groen, Aal, Bre, Win, Din, Sin, Sil, Wesd, Dre, Hen, Ste, Baa, Olb, Wesv, Sto || Wilp, Bork.
- 06 OFGAONDE MAONE: Gels, Nee, Eib, Rek / Eib 1980 [Telge 1, 58], Vars 1985 [Telge 6, 7].
- 07 DUUSTERE MAONE: Zel.
- 08 AFNEMMEND LICH: Doet.
- 09 AFNEMMEND LICH: Pan.
- 10 AFGAOND LICH(T): Gen, Sil, Kep.
- 11 AFGAOND LECH(T): Voo, Vars, Zel.
- 12 OFGAOND LECH: Bel.
|| afgond lich: Dnb, Kle.
|| afnemende maand: Kle.
|| afnemende maand: Hei, Raes.
|| afnaemende maand: Anh.

Ruu: Afnemende maone of: de maone is in 't LESTE KE'TEER. [Ok: || Mar]. Vars 1985: Met afgaonde maone mo'j 'n henne op de eiere zetten [Telge 6, 221].

Din 1953: Zaejen met afgaond lecht is noot stecht [Aant Nedsaks Inst].

Din 1953: Holthakken en wedden sniejen mot bie'j afgaond lecht, anders kump de worm der in [Aant Nedsaks Inst].

STERRE

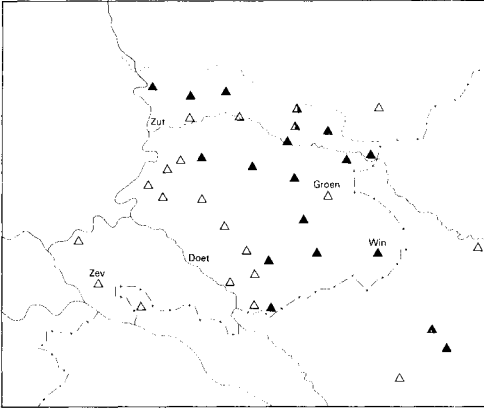
Umdat 't enkelvoud en 't meervoud van 't begrip ster nogal deurmekare loopt, wo't zowel 't enkel- as meervoud egeven. Out de verspreiding van de woorden steerne, steern, staerne, staern kö'j opmaken dat dee woorden older bunt as ster en zien varianten. Vergelijk ok de opmerking uut Sto.

Bezunder is, dat steerne in 'n groot antal plaatsen in den Acht, zowel in 't enkel- as in 't meervoud gebruikt könt wo'dn. "De steerne steet an de loch", is dus wat anders as: "De steerne staot an de loch"; in 't eerste geval steet ter één sterre; in 't tweede geval staot ter meer sterren an de loch.

- 01 STERRE: Gor, Eef, Zut, Wich, Loch, Nee, Eib, Groen, Aal, Bre, Win, Din, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Baa / No Acht 1883 [Telge 4, 76], Vars 1985 [Telge 6, 335] || Bat.
- 02 STER: Alm, War, Gen, Voo, Meg, Ulf, Sil, Doet, Wehl, Kep, Dre, Does, Wesv, Groes, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu, Emp.
- 03 STEERNE: Gor, Harf, Vor, Ruu, Lar, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Aal, Win, Din, Vars / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 188], Win 1971 [Deunk 1, 226], Eib 1980 [Telge 1, 80] || Bork, Hei.
- 04 STEERN: Eib, Lich, Ulf, Sto /N Acht 1856 [Telge 4, 46], sHe 1982 [Telge 3, 142] || Bat, Mar, Ges, Raes, Anh, E1t.
- 05 STAERN: Olb, Zev || Kle.
- 06 STAR: Olb, Ang, Lat, Zev || E11.
- 07 STARRE: Tol.
- 08 STERE: Hen.
- 09 STAER: / Geld Eil 2e h 19e e [Telge 4, 120].
|| stern: Dnb.

Sto: Steern (meerv.: steerns) is 'n older woord as ster (meerv.: sterre).

Kot veur 1934: En zee der kwam ne andere we'd. De olde grootmoder en 't kind gengen nao 't Heilige Land. Ze bunt in Bethlehem. Ze gaot nao den stal en zeet 't Kindeken in ne kribbe. Schööpkes loopt ter umme hen. Maria zit ter bi-j en Jozef steet ter achter. Hoge in den hemel schint de prachtege staerne. Zee, daar komt de wiezen uut 't oosten an met eure kostbaarheden. En heur: de engelen zingt.

▲ steerne; enkv. èn meerv.: één

steerne, twee steerne

△ steerne; meerv.: twee steerne

▲ steerne; enkv.: één steerne

Dit kaartjen wodt an-evuld deur 't volgende kaartjen. Steerne kump bienao in den helen Acht veur. Bezunderheid doorbie is, dat in völle plaatsn steerne èn enkelvoud èn meervoud kan waezen.

Daor he'j de herders ook [Meinen 2b, 140].

Acht-Tw 1948: Hoger as 'n hoes, klæner as ne moes, en 't kan toch de niendure neet in. Rao, rao wat is dat? Antw.: ne steerne [Wanink 1, 188].

● Hieronder staot de meervouden:

01 STEERNE: Gor, Harf, Alm, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Win, Din, Voo, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Hen, Ste, Baa, Tol, Lat, Zev / Ruu 1930 [Zwart 3, 238], || Haak, Ges, Bork, Hei, Raes, Elt.

02 STEERN: Gees, Gels, Hum, Hen, Does || Bat, Mar.

03 STEERNS: Ulf || Wilp, Bat.

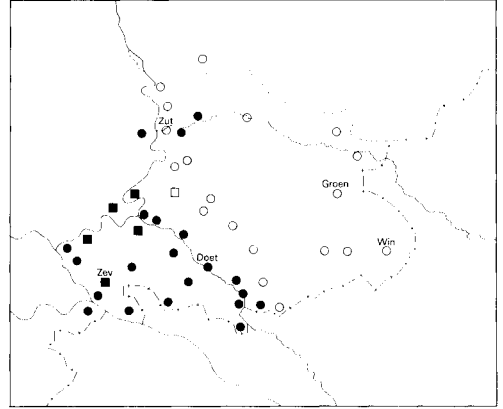
04 STEERNEN: Bor.

05 STAERNE: Nee, Bre, Ste || Kle.

06 STAERN: Zev.

07 STAERNS: Olb.

08 STERREN: Gor, Eef, Zut, War, Wich, Gen, Net, Ulf, Doet, Wehl, Kep, Dre, Does, Ang || Emp.

○ sterre (enkv.)

● ster (enkv.)

□ starre (enkv.)

■ star (enkv.)

Op 't veurege kaartjen is te zeen dat in den Acht de benaming steerne veurkump. De Liemers hef ster in 't enkelvoud en sterre in 't meervoud. Tussen de beide benamingen steerne en ster is langs den Olden Iesselt 'n streek woorin 't enkelvoud sterre is en 't meervoud steerne. Dat gebied is dus dudelek 'n aovergangsgebied dat met beide andere gebieden verwant is.

09 STERRE: Key, Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu.

10 STARREN: Ste, Tol.

11 STARRE: Lat.

|| sterre: Dnb.

Gees: De r in steern wodt eigelek als a oet-esproken: Der staot stee-an an de loch.

Bel: I-j praot neet van steerne, maor van stee-anne.

Tol: Starren klink haos as: stadn; 't is 'n ni-ger woord as steerne.

Eef: Bie 't Joppe is 'n "Sterrenbos", maor de weie dee door bie j ligt, werd deur mien grootva zestig joor gelejen de "Steernweie" eneumd.

Liem 1843: Zukke wieze minszen zien der aevenwel zo weinig as kometen, terwijl de andere soort van filosofen er zo dik zien as verschietende starren aon

den hieemel. Ze verschieten dan ook al-tied; dat zu'j now 's heuren hoe meister Maorten der 's één uut de lucht deej vallen [Baordman in: GV-alm 125]. Kot veur 1934: Knelis genk nao huus. Op de grinte was 't rösteg; stille. De staernen stonnen an de loch [Meinen 2b, 149].

● *Namen veur steerne en sterrebeelden bunt ter weineg bekend. De metwarkers neunt deurgaons gewoon de Nederlandse namen: Aovendster, Morgenster, Grote Beer, Kleine Beer, Melkweg, Poolster, Orion.*

Andere namen as in 't standaard-Nederlands wodt hier op-egeven.

Ste: Starrekiekers bu'w niet.
Lich: Namen van steerne kenne wi-j neet; dat gink de meeste leu vrogger te hoge.

STEERNEKLOOR

As de loch steerneklloor is, kö'j alle steerne prachteg mooi zeen.

- 01 STEERNEKLAOR, STEERNEKLOOR, STAERNEKLAOR: Gor, Harf, Alm, Loch, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Gen, Voo, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Hum, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Lat, Zev, Sto / Win 1971 [Deunk 1, 228], Vars 1985 [Telge 6, 333] || Kle.
02 STEERNEKLAOR, STEERNEKLOOR: Eef, Wich, Lar, Bor, Gees, Gels, Eib || Bat, Mar.
03 STEERNEKLAOR, STEERNEKLOOR: Vor, Din, Gen || Ges, Bork, Hei, Raes, Anh, Elt.
04 STERRENKLAOR, STERRENKLOOR: Wich, Meg, Net, Ulf, Doet, Wehl, Kep, Dre.
05 STERREKLAOR: Gor, Wesv, Groes, Did, Zed, Pan, Lob / sHe 1982 [Telge 3, 142] || Leu.
06 STERREKLAOR: War.
07 STEERNEHELDER: Zel.
08 STERRENHELDER: Does.
|| steernhelder: Haak.
|| starrekloor: Ell.
|| sterneklloor: Dnb.

Zut: A'j de sterren an de lucht zeet, zeg ie: "Der is sterrenhemel".

Tol: Ken i-j dat gesprek met die dove keerl? "'t Is steerneklloor!" "Wät, keerls daar?" "Ach man..." "Ach man??"

Bor: "De luch is zo kloor as 'n kluntjen", zeg ie as 't steerneklloor is.

Kot 1925: De weld was wit besni-jd; de hieemel helder en staerneklloor. Kold; rech kold. Good dat 't nog stille van wind was [Meinen 3, 139].

Gaa 1968: 't Was now sterrenklloor en de wind ston oost. 't Wier kolder en 't vroom [Van Velzen 3, 40].

AOVENDSTER

Met Aovendsterre wodt de planeet Venus bedoeld.

- 01 AOVENDSTER: Ulf, Sil, Wesd, Kep, Pan.
02 AOVENDSTERRE: Eef, Win, Din, Sin, Vars.
03 AOVENDSTERNE: Aal, Win, Zel.
04 MORGENSTERRE: Win, Din.
05 MORGENSTERNE: Bel, Aal.
06 MARGENSTER: Doet, Kep.
07 MERGENSTER: Pan.

GROTE BEER

- 01 WAGEN: Aal, Win, Din, Ulf, Vars, Wesd, Tol, Groes.
02 KROEWAGEN: Gels.
03 LANGE WAGEN: Vars.
04 STEL-PENNEKE(N): Nee, Aal, Ulf.
05 STELLE-PENNEKEN: Aal.
06 STAEL-PENNEKEN: Zut.
07 PLOOG: Rek.

Vars: De Wagen en de Ploeg bunt de Grote Beer en de Kleine Beer. [Ok: Wesd].

KLEINE BEER

- 01 PLOEG: Ulf, Vars, Wesd, Lat.
02 PLOEGSTAT: Vars.

Acht-Tw 1948: PLOEGSTAT "sterrebeeld, gedeelte van Orion" [Wanink 1, 162].

POOLSTERRE

- 01 POOLSTERRE: Eef, Loch, Eib, Bre, Din, Vars, Sin, Hen.

02 POOLSTEERNE: Nee, Eib, Rek, Bel.
03 POOLSTAR: 01b, Zev.
04 NOORDSTERRE: Loch.

ZEUVENGESTEERnte

Met Zeuvengesteernte wódt an-eduud de Plejaden.

01 ZEUVENGESTEERnte: Vars.
02 ZÖVVENGESTEERnte: Win.
03 ZEUVENGESTARnte: Tol.
04 ZEUVENSTER: Eib.
05 ZEUVENSTERRE: Vor.
06 ZEUVENSTARRE: Ste.
07 ZEUVENSTERREN: Wesd.

Lar 1927: Tussen hier en Romen, daor stonden zeuven hoge bomen. 't Zunt geen iepen, 't zunt geen essen. Ie kónt 't neet raonn, al bu'j met oew zessen. Antw.: 't Zeuvengesteernte [Heuvel 1, 493].

STATSTEERNE

Bel: Bi-j ons was ne man, dén wis nog van de Komeet van Halley, umsgeveer 1913. Ne STATSTEERNE neumen e dat. Den stat was wal zo lank as ne wesboom. Ne wesboom is den balk, dén vrogger over heuj of rogge dat op 'n wagen lag, vaste-emaakt wodn, zodat ter niks of kon vallen.

Acht-Tw 1948: Ze zegt algemeen dat ne statsteerne 't vuurspooksel van oorlog is [Wanink 1, 208].

N Acht 1856: 'n STEERN MET 'N START "komeet" [Telge 4, 46].

Lar 1927: Zee; daor is de Melkweg. Dén Top net as de veugele reist en daor richt ze zik nao [Heuvel 1, 388].

LICHT

01 LICHT: Eef, Zut, War, Wich, Zwi, Bor, Gees, Gen, Meg, Net, Llf, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Tol, 01b, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Dnb, Ell, Emp, Elt, Kle.
02 LECH(T): Gor, Harf, Alm, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Hen, Ste, Baa || Leu, Bat, Mar, Haak.

03 HELDER: Zev.
|| lechte: Ges, Bork, Hei.

Van de verspreiding van de woorden lech(t) en lich(t) kiek ok bie: De mens en zien huue blz.1139.

Zev: 't Is tegeswoordig al um zes uur helder, of: lich.

Zwi: 't Is 's aovens langer lech.

Gels: 't Is al wier vrog dag: um zeuven uur is 't al wier lech.

Bre: Wi-j gaot de goeie tied in: 't wódt al weer langer lech.

Gees: 't Is rechtevoort al um zeuven uur lich.

Kep: De dagen begint zich weer te Tengen: 't is 's margens um zeuven uur al lich.

LECH WORDEN

As 't lech wódt, begint de dag.

01 LECH, LICHT WORDEN: Acht, Liem / Win 1971 [Deunk 1, 130], Eib 1980 [Telge 1, 46].

02 TEGGEN 'N LECHTEN: /Win 1971 [Deunk 1, 130].
|| lummieren: Haak.

Bor 1937: Zo a'k al ezeg hebbe, was 'k den morgen ook vrogtiedeg op de bene en doo-t zo'n betjen begon te schemern, ging'k de achterdeure uut um 'n peusken rond te lopen, veurda'k um half achte an 't wark mozze [Holmer in: Archief 2, 135].

Ach-Tw 1948: Biej de krikke van den dag "bij het kriecken van de dag" [Wanink 1, 131]. [KRIKKE].

Acht-Tw 1948: Biej den lechten "bij daglicht" [Wanink 1, 135].

Vars 1985: Bi-j den lechten, met den lechten "overdag" [Telge 6, 208].

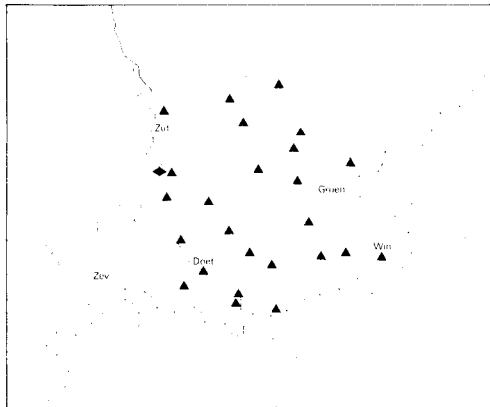
sHe 1982: HELLICH DAG "dat deel van de dag dat er voldoende licht is om werkzaamheden te verrichten" [Telge 3, 62].

OELENVLOCH

As 't 's aovens duuster wódt, kump de oelenvloch. Dan moch vrogger de lampe noj neet an-estokken wodn.

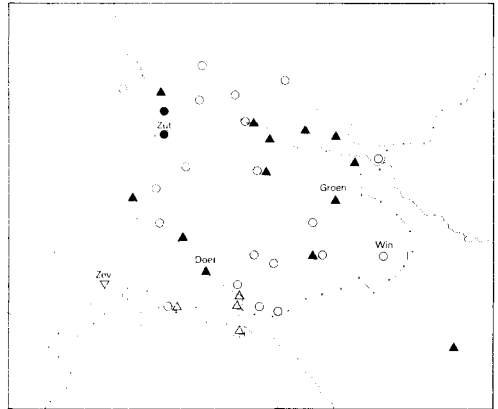
Veur dezelfde tied 's mons is gin be-
paolde name. Dan wodt ter ezege: "Met
't lech /lich wodn", "'t begint te
schemmersken" e.d. Ok de benamingen
10-14, 19 en 21 wodt dan gebruukt. De
benamingen met 15-18, 20 en 22 könt
gebruukt wodn, maor dan met "morgen"
(monn, maann, maergen, margen) in
plaatse van "aovend".

- 01 (IN DE/DEN) OELENVLOCH(T): Eef,
Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Eib,
Bel, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen,
Ulf, Vars, Wesd, Zel, Doet, Kep,
Hen, Baa, Tol / Lar 1924 [Langeler
1, 139], Ruu 1930 [Zwart 3, 237],
Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 152], Aal
1964 [Rots 1, 31], Win 1971 [Deunk
1, 158], Vars 1985 [Telge 6, 243] ||
Mar.
- 02 (IN DE/DEN) OELEVLOCH: Aal, Ulf,
Zed / sHe 1982 [Telge 3, 106].
- 03 (IN DE/DEN/'T) TWEEDONKER: Harf,
Wich, Ruu, Lar, Rek, Lich, Win,
Sil, Wesd, Ste, Sto / Acht 1882
[Telge 2, 136], No Acht 1883 [Telge
4, 77], Ruu 1930 [Zwart 3, 239],
Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 198], Win
1971 [Deunk 1, 250], sHe 1982 [Tel-
ge 3, 152] || Wilp, Bat, Mar.
- 04 (MET) TWEEDONKER: Zut, Eef.

- ▲ in de(n) oele(n)vloch(t) 01-02
◆ in 't oelendonker, in 't
oelenduuster 10-11

In de(n) oelenvloch(t) is 'n benaming
dee veur de hele Acht op-gegeven is.
Wonderlek is dat e in de woordenbeuke
uit de veurege eeuw neet veurkump.

- in de(n) tweedonker(n), in 't
tweedonker 03, 05
● met tweedonker 04
▲ in de(n) tweeduuster, in 't
tweeduuster 06-07
△ tusse(n) tweelichte(n) 08
▽ bi-j tweelich 09

Utdrukkingen met tweedonker, twee-
duuster en tweelichte(n) komt ok in
den Acht völle veur, net zo as in 19e
eeuwse woordenbeuke uut onze streek.
Opvallend is dat in de No Acht twee-
duuster ezege wodt en verder twee-
donker. 't "Twee" hef --wodt an-enom-
men-- niks te maken met 't telwoord
twee, maor wei met twiefelen. 't kump
ok veur in 't Engelse woord twilight.

- 05 (IN DEN) TWEEDONKERN: Zut, Loch,
Aal, Din, Voo, Vars, Dre / No Acht
1835 [Telge 4, 22], Vars 1985 [Tel-
ge 6, 357].
- 06 (IN DE/DEN/'T) TWEEDUUSTER: Gor,
Ruu, Zwi, Gees, Nee, Eib, Groen,
Doet, Kep, 01b / Acht 1882 [Telge
2, 136].
- 07 (IN DEN) TWEEDUUSTERN: Loch, Nee,
Aal || Hei.
- 08 (TUSSEN/TUSSE) TWEELICHTE(N): Gen,
Meg, Ulf, Sto / No Acht 1835 [Telge
4, 22], sHe 1982 [Telge 3, 152].
- 09 BI-J TWEELICH: Zev.
- 10 IN 'T OELENDONKER: Baa.
- 11 IN 'T OELENDUUSTER: Baa.
- 12 IN 'T HALFDONKER: Tol || E11
- 13 IN 'T HALFDUUSTER: Tol || E11.

- 14 SCHIMMERDUUSTER: Pan.
 15 AOVENDSCHEMME: Eib, Hen, Tol.
 16 AOVENDSCHEMERING: Gor, Doet || Emp.
 17 AOVENDSCHEMER: Gor.
 18 AOVENDSCHEMME: Eib.
 19 SCHEMMELECH: Wesd.
 20 SCHAEMERAOVEND: Bre.
 21 SCHEMERING: Lat, Wesv.
 22 AOVENDLECHT: Din.
 23 TUSSE LICH EN DONKER: Groes, / sHe
 1982 [Telge 3, 92] || Elt.
 24 SCHEMME: / Acht 1895 [Telge 2,
 112].
 25 DEMMERSKEN: / Win 1971 [Deunk 1,
 40].
 || schiemerdonker: Dnb.
 || schemer: Leu.
 || dumming: Kle.

Baa: In 't oelendonker nuunden ze
 vroeger ok wel: in den oelenvloch.
 Zut: Tweedonkeren; grommoe zei dat.

Bor: "Laot 't lech nog maor aemm uut;
 wīe kōnt nog wel in 'n oelenvloch zit-
 ten". Dan was 't tied veur eerdappels
 schellen.

Zel: Zo in den oelenvloch, dan ku'j
 nog net iets zien veur 't helemaal
 duuster is.

Does: As 't duuster wōdt, geet 't gro-
 te lech langzaam uut.

Gels: As de zonne onderging, zeien ze:
 "'t Grote lech geet wier oet".

Hen: As de oelenvloch kump, geet de
 grote lampe uut.

Liem 1836: 's Aovonds had meester
 Maorten alles in order. Baas Joosten
 was tusse schemeraovent en licht en
 duuster besteld. 't Was dan zo wat in
 de ulenvlucht dat de meester stil in
 zien studierkaemerken zat [Baorcman
 in: GV-alm 94].

Win 1974:

't Is nog kold en ruustereg,
 Toch zit ter wal wat in de loch.

'k Vind 't boeten nog zo fluustereg,
 Veural in de oelenvloch [Truida wan-
 sink in: Moespot 81, 16].

Zel 1870: Net effen veurda'k hier hen
 gong --zo met den tweedonkeren-- doe
 kwam daor zo'n pōttekeske-al an ons
 huus, die vrieg mi-j of e vannacht
 maor in onze schōppe zol lozieren
 --dat e wel meer dut. Maor now za'k
 met den snaak nog verlaegen raken,
 want hee zal der wel bi-j op motten?
 [Klokman 6, 458].

Lar 1927: In den tweedonkern he'k wal
 is 'n holtsnippe ezeen in 't Sekhoor
 [Heuvel 1, 387].

Kot 1925: Kiek; der leep 'n vrouwsper-
 soon an de andere zied van de schoppe.
 In de schemmersken kon Hendrik eure
 lechte bloeze nog dudelek zeen [Meinen
 3, 122].

Kot 1925: 's Aovends an den donkern
 zat Drika vake bi-j den graven achter
 de schoppe de melkbussen te schuurne.
 Hendrik hadde eur daor al gedureg an-
 etroffene. Hee was ok al wal is 'n
 peusken blieven staon praoten [Meinen
 3, 121].

SCHEMMEREN

Schemmeren is donker worden.

01 SCHEMMEREN: Vor, Gels, Nee, Hen,
 Key, Tol || Emp, Mar.

02 SCHEMMERSKEN: Rek, Bel, Lich, Win /
 Win 1971 [Deunk 1, 203].

03 SCHEMMERSEN: Din, Zel.

04 DEMMERSKEN: / Win 1971 [Deunk 1,
 40].

05 DONKERN: Win.

06 DUUSTERN: Tol.
 || schiemere: Dnb.
 || dummere: Kle.

Hen: "'t Schemmert al", is 't zelfde
 as: "'t Begint al donker te wodn".

Lich: "'t Begunt al te schemmasken",
 is 't zelfde as: "'t Begunt al duuster
 te wodn".

Gels: As 't duuster wōdt, zeg i-j: "'t
 Begunt ah wier te schemman".

Win: As 't 's aovends duuster wōdt,
 zeg i-j: "'t Begint al te schemmers-
 ken", of: "'t Donkert al luk".

Tol: 't Begint al te duustern.

sHe 1982: De duvel kump in 't veld "de
 schemering valt" [Telge 3, 37].

DUUSTER

*Duuster en donker wōdt in den Achter-
 hook en Liemers beiden gebuukt. Toch
 is 't heel dudelek uut de antwoorden
 van de metwarkers dat duuster meer
 gebuukt wōdt en dus "echter" dialect
 is as donker. 'n Enkele kere besteet
 ter 'n dudelek onderscheid in beteke-
 nis tussen beide woorden.*

01 DUUSTER: Acht, Liem.

02 DONKER: Acht, Liem.

Ste: In plaatse van 't woord donker
 wōdt ok wel duuster ezeg.

Baa: Donker en duuster wodt deur me-
kaar gebruikt.

Zut: Duuster is minder as donker;
duuster is half donker. As ter 'n
schoer kump, zeg ie: "'t Wodt duuster,
der kump vaste raegen".

Groes: As de zon onder is, is 't duus-
ter.

Gor: 't Is um zes uur 's margens nog
duuster.

Pan: 't Wudt aovend; 't begint duuster
te worde.

Doet: In de kamer brent gin lech; 't
is ter donker; of: 't is ter duuster.

Lar: In de koken brendt gin lech; 't
is ter duuster.

Bor: Met de winterdag wodt 't soms um
half vere duuster.

Vars: Met de winterdag is 't margens
lange duuster.

Aal: As 't duuster begon te wodn en
i-j zatz in de kamer en hadden de lam-
pe nog neet an, dan zat i-j (gezellig)
in den donkern. Dan kon der ene binnen
kommen en zeggen: "Foj; wat zit i-jleu
door toch in den duustern".

Dre 1982: Bi-j ons kwammen de buurleuj
altied at 't volle maon was, umdat
wi-j zo'n end van de hadde weg afwonon
en at 't slim duuster was, konnen ze
gin hand veur de ogen zien: dan
schampten ze onder 't lopen soms van
de scheivoor af [Lucassen 1, 10].

umg Zut 1859: En 't licht schient in
de duusternisse en de duusternisse hef
't niet begreppen [Van Heeckeren 1, 1,
5]. [DUUSTERNISSE].

POTDUUSTER

*A'j himmaol niks könt seen, is 't pot-
duuster. Woordgroepen met 'n verstar-
kend bijwoord (hatstikke duuster, don-
ker) bunt hier neet op-enommen.*

01 POTDUUSTER: Eef, Wich, Vor, Ruu,
Loch, Bor, Gels, Nee, Rek, Bel,
Lich, Aal, Bre, Vars, Vars, Baa /
sHe 1982 [Telge 3, 119], Vars 1985
[Telge 6, 274] || E11.

02 PIKKEDUUSTER: Gor, Harf, Nee,
Groen, Win, Ulf, Sin, Sil, Doet,
Key, Tol / Win 1971 [Deunk 1, 174]
|| Bat.

03 PIKDUUSTER: Vor, Bor, Gees, Eib,
Din, Gen, Vars, Zev.

04 ZAKKE(N)DUUSTER: Net, Ulf, Doet,

Groes, Sto, Zed, Pan / sHe 1982
[Telge 3, 176] || Leu, Dnb, Kle.

05 ZAKKERDUUSTER: Pan.

06 STIKDUUSTER: Din, Vars, Zel, Hen,
Sto / Ruu 1930 [Zwart 3, 239].

07 STIKKEDUUSTER: Zed, Pan.

08 STIKKENDUUSTER: Hen.

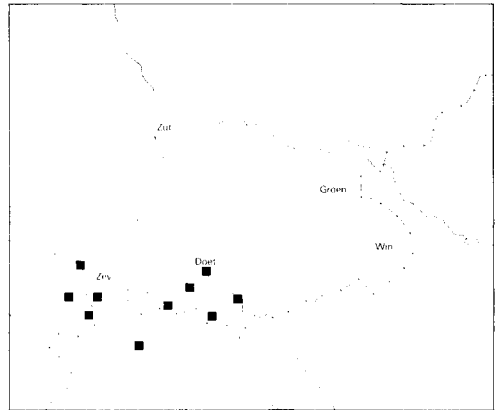
09 PIKKEDONKER: Gor, Eef, Zut, War,
Ruu, Loch, Zwi, Bor, Nee, Eib, Sin,
Wesd, Hen, Ste, Did || Emp.

10 PIKDONKER: Zut, Vor, Gen, Vars,
Zel, Doet, Does, Ang, Lat, Groes ||
Dnb, E11.

11 STIKDONKER: Alm, Voo, Doet, Zev ||
Bat.

12 STIKKEDONKER: Eib.

13 POTDONKER: Gees, Bre.

■ zakke(n)duuster

*Zakkenduuster is 'n woord dat in 'n
deel van de Liem bekend is.*

Gels: De maone krup ter nog mooi ach-
ter; ie könt boeten nog gin hand vuur
de ogen seen; 't is potduuster boeten.
Ruu: As 't argens hatstikke duuster
is, is 't ter potduuster of pikke-
donker.

Harf: 't Is duustre maone en 't is bu-
ten pikkeduuster.

Gees: Der is duustere maone; 't is
pikduuster buten.

Din: De maone schint niet; 't is pik-
duuster of stikduuster.

Hen: In de kamer brendt gien lech; 't
is ter stikkenduuster (of: stikduus-
ter).

Net: Der is geen maoneschien; 't is
zakkenduuster buten.

Zed: 't Was vanmarge um vief uur nog
zakkenduuster (of: stikkeduuster); gi-j

kon nog gin hand veur oge zien.

Zev: 't Is bute stikdonker (of: pik-
duuster).

Ang: In de kamer brindt gin lich; 't
is ter pikdonker.

Eib: 't Is stikdonker boeten.

Alm: De maone schient niet; 't is
stikdonker buten.

Kep: 't Is donkere maon; 't is zo
duuster as 'n zak.

Wesv: Wah is 't hier duuster; ge kunt
gin donder zien.

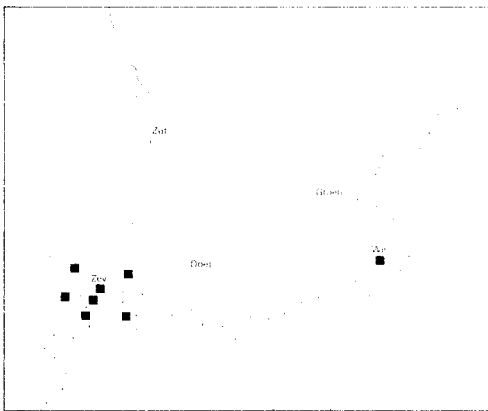
HOOFDSTUK 4

'T WEER

WEER

't Weer spölt in de Acht en Liem 'n heel belangrieke rolle. Want ok vrogger al waren de boeren heel afhankelik van 't weer. He hadn der dus belang bie te wete, wat veur 'n weer of 't wodn zol. Doorveur kekken ze naor verschillende dingen: naor de loch, de sunne, de maone, naor de dieren en naor de richting van de wind. Maor ok 't eigen lief vertelt soms wat veur 'n weer of 't wodt. De barometer en de almanak heelpen in vrogger tied ok. En ton de radio kwam, luusterden ze al tied naor de weersberichten.

- 01 WEER: Acht, Liem.
02 WAER: Win, Groes, Zev, Did, Pan,
Lob || Leu, Dnb.

■ waer 02

De benaming waer veur weer kump in de tw Liem veur en is ok op-egaven veur Win.

Hen: Ik komme uut 'n boerenfamilie. Boeren bunt bi-j eur wark afhankelik van 't weer. 't Is mien op-evallen dat de olde boeren völle naor de loch kek-

ken. Niet allene naor 't westen, maor ze kekken de hele horizon af: hoe de zonne schin, de maone schin. 'n Krans um de maone gaf zeker raegen. As de loch helemaol helder was, was 't vast weer. Ok letten ze op de dieren: as de haans 's aovens nog kraaien, kwam der raegen; as de vliegen lasteg waren, kwam der onweer; vlaogen de zwaluwen hoge, dan hiel i-j dreug weer. De windrichting wier ok in de gaten ehölden. Bie mien vader en grotvader spöllen 't weerglas 'n grote rolle, gecombineerd met 't baovenstaonde. Toen de radio kwam, wier der gien weerberich aover-eslagen.

War: Wie hadden vrogger thuis 'n krudenierswinkel en daordeur kwamme wie völle op de boer. Ens was ik 's mergens --'t was praghteg weer-- bie 'n klant die tegen mien zei: "He'j wel 'n raegnjas bie oe?". Ik zegge: "Nee". "Noe", zeg den man, "dan krieg ie van mergen de brook nog wel nat". Laot e noe geliek kriegen! Ik heb drie bujen op mien kop gehad. Hee zei later: "Dat kö'j zeen an de kleur in de bossen".

Eib: Mien grovva kon der ok wat van. Op zonnen breujejigen dag 's zommers gink hee --veurdadde wiej nao bedde mosn-- effen 't weer in 't gat kiekn: de pette nao achtern eschaovene, de hande in de zied, kek e rondum zich hen. "Gaot maor naor bedde; der kump niks van, venaovend". 'k Wedde neet woor hee naor kek, maor zo maaktn hee oet, dat ter gin onweer kwam.

Lob: As mien vader zei: "Gi-j kun nog niet gon, want der kump nog 'n buj", dan koggi-j der van op aon, dat ter nog 'n buj kwam.

Sto: In de zommer van 1925 het de olde P. in Angerlo 't hoge water van januari 1926 al veurspeld. De muus harre zich umhoog-gewark en de neste baoven in de roggarve gemaak, zei e.

Meg: Mölder v.B. had kiek op 't weer. Iedere dag veurdat hie begon te malen, liep e rond um de möl en bekek e de

Loch. Dan wis hie ow al gauw te vertellen wat veur weer der op komst was. Dén kek altied naor de wolken, de windrichting en wat veur windsoort dat ter weide.

Aal: Ne mölder zeg: "A'j neet wet wat veur weer a'j kriegt, dan mo'j maor naor de loch kieken; door steet alles op 'n prentjen".

Bor: In Borklo kon W. zeen, wat veur weer 't wodn zol. As e raegen veur-speld had en ie zeien dan later dat ter gin raegen evallen was, dan zei e: "'t Is neet hier evallen, maor 'n paar kilometer wieterop".

Zel: Ik kan precies wetten wat veur weer der kump: at ter onweer kump, he'k heufpiene; met raegen en mist he'k alderbastende piene in de butte.

● *Wanneer kump ter ander weer?*

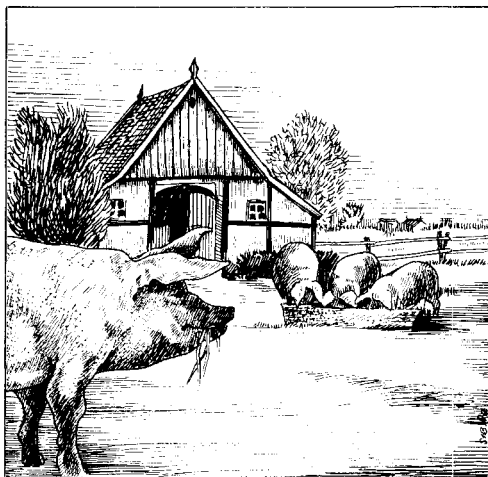
Loch: As de zonne ondergeet en der zit 'n Diezonne bie, dan kriege wiele ander weer.

Lob: As de zon ien 't nes zit --en 't dus niet helder is--, dan krieg gi-j veraandering van waer: dat dug niet.

Bor: As de maone vol is, krie'j umslag van 't weer.

Gees: "Der kump ander weer, want ie kōnt Schaars roeken", zeien ze vrogger a'j de sukereifebriek in Borklo konn roeken.

Lat: As mi-j de botten zeer doen, kump ter ander weer.

Der kump ander weer: de varkene loopt met streukes in 'n bek.

As de spechte begint te tikken, is ter ander weer op koms.

Bor: As de koo moelt --met de neuze tegen de stalreppel an schoert--, dan kump ter ander weer.

Voo: At de beeste in de wei arg te pas bunt --ze hemmen dan meestal last van vliegen of horzels--, kö'j ander weer verwachten. De beeste bizen dan met de stat in de loch deur de wei.

Eib 1973: Der kump ander weer: de varkene loopt met streukes in 'n bek [H. Odink 3, 233].

Sin: As de hond stinkt, krie'j ander weer.

Ulf: At 'n haan 's aovens kraejt, gif 't binnen dri-j dagen ander weer of 't is de eigensten haan niet meer.

Wesd: As de haans zo midden op de meddag an 't krien bunt, kump ter ander weer. [Ok: Voo].

Bor: As de kippen zo reert, krie'w ander weer.

Gor: As de spechte begint te tikken, is ter ander weer op koms.

Eef: As de spechte lacht, krie'j ander weer.

Zel: At de krien krijst, kump ter ander weer.

Sin: At de empen begint te bozzen --aoveral heupkes zand naor baoven warkt-- kump ter omslag van 't weer.
Wesd: At 't kopper zo blond wödt --zon b'lauwe schien krig--, dan krie'j verandering van weer.

Ulf: Sinterklaos mik de brug of brik de brug. In 't eerste geval blif 't nao 5 december 't zelfde weer; in 't tweede geval krie'j nao 5 december ander weer. [Ok: Eib, Aal, Vars].

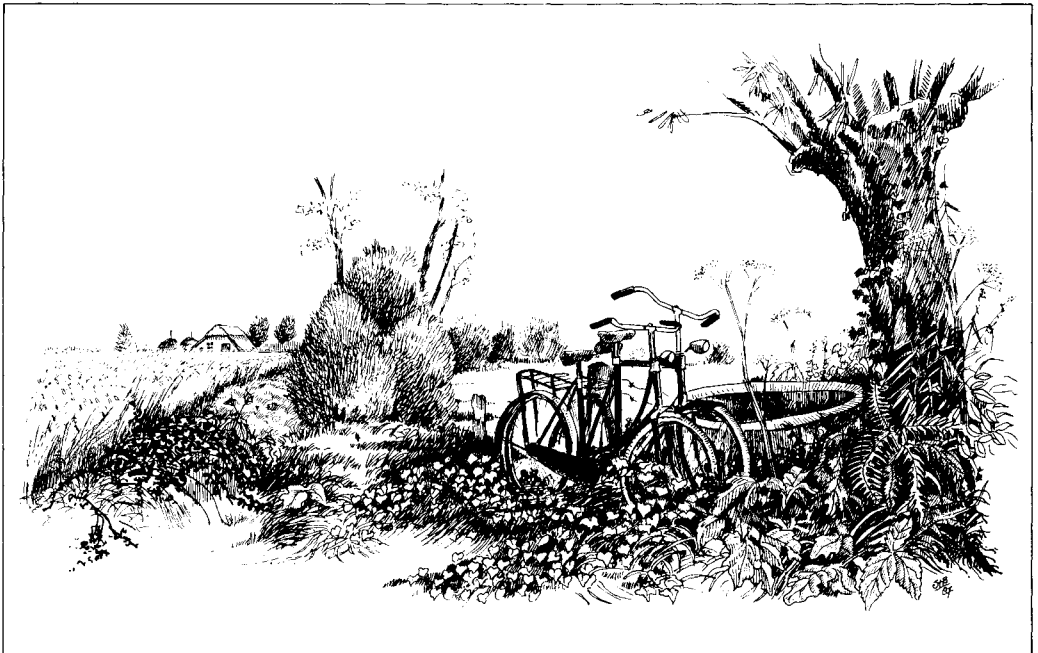
Hen: Sinte-Peter leg 'n brugge of hie brekt 'm: as ter al winter ewes is, dan he'j kans dat 't winter blif (dan leg Sinte-Peter de brugge); as 't nog gien winter ewes is, dan kan die 22 februari nog beginnen (dan brekt Sinte-Peter de brugge). [Ok: Eef, Zwi].

PRACHTEG WEER

- 01 PRACHTEG WEER/WAER: War, Nee, Aal, Gen, Voo, Vars, Sin, Doet, Kep, Dre, Does, Ang, Wesv, Zev, Lob || Leu, Dnb.
 02 HATSTIKKE MOOI WEER/WAER: Gor, Vor, Rek, Groen, Zel, Doet, Does, Pan || Wilp, Bat.

- 03 ONMUNDEG MOOI WEER: Gees, Gels, Nee, Aal, Din, Ulf, Sil || Kle.
 04 ALDERBASTEND MOOI WEER: Ruu, Lar, Zwi, Bor, Vars.
 05 ALLEBASTEND MOOI WEER: Aal || E11.
 06 BASTEND MOOI WEER: Eef, Key, Ste.
 07 SCHITTEREND WEER: Zut, War, Eib, Hen.
 08 HAEVIG WEER: Did, Sto, Zed.
 09 GRUWELEK MOOI WEER: Wich, Loch, Zel.
 10 HEEL MOOI WEER: Gor, Alm, Eib.
 11 ONWIES MOOI WEER: Eib, Lich, Win.
 12 GEWELDEG MOOI WEER: Meg, Lat || Dnb.
 13 MERAKEL(S) MOOI WEER: Harf, Tol.
 14 VERREK MOOI WEER: Olb.
 15 ZELDZAAM MOOI WEER: Ste.
 16 BEZUNDER GOED WEER: Wesd.
 17 BUTENGEWOON MOOI WEER: Bor || Dnb, E11, Emp.
 18 MEER AS MOOI WEER: Bel.
 19 HATSTIKKE FIJN WEER: Aal.
 20 PRACH WEER: Bel.
 21 HÄÖJWEER: / sHe 1982 [Telge 3, 59].

Ruu: As 't alderbastend mooi weer is, zegt ze wal is: "'t Is zuk mooi weer vandage; 't lik wal of 't uut den Haag kump". En as 't mooi weer is en 't geet zo maor opens raegenen, dan is 't: "'t Is hemels weer met Haagse bujen".

Heggerweer

Bor: 'k Hebbe ze in Eibarge wel is heuren zeggen as 't alderbastend mooi weer was: "'t Is weer as sajet". Hier in Borklo zeien ze wel: "'t Is zuk mooi weer; 't lik wel of 't uut den Haag kump" of: "'t Is zuk mooi weer; ie könt 't zelf neet better maken".

Ste: Met zeldzaam mooi weer wodn ezeg: "'t Is weer as of 't uut den Haag kump".

Dre: As 't prachteg weer is, zegge ze: "'t Is al wat de hemel geven kan".

Sto: As gi-j wat bute doen moes en 't was mooi weer, dan wier der gezeid: "'t Is ter vandaag mooi aan".

Mar: As 't heel mooi weer was, zeien ze: "'t Is 'n zomerlaandsen dag".

Haa: 'n Iemker zae nog wal 's as 't mooi weer was: "'t Is rechteg HONNEGWEER".

Win 1971: HEGGENWEER "mild voorjaarsweer (voor verliefden geschikt om in de hegge, gröshegge, op het gras te gaan liggen)". Wat 'n slok weer; at 't neet zo morts vroe in de tied was, zo'j 't heggenweer neumen können [Deunk 1, 88].

● *Wanneer wodt 't mooi weer?*

Eef: Margenrood breg water in de sloot, aovendrood breg mooi weer an boord. [Ok Gor, Wich, Bor, Gels, Eib, Bel, Sin, Wehl, Hen, Ste, Tol, Did].

Alm: Aovendrood haalt 't water uut de sloot; margenrood breg 't water in de sloot.

Eib: Morgenrood brengt water in de sloot; aovendrood maakt 't weer veur morgen good. Want as 't morgenrood zo blakert, gif 't raegen.

Ste: Schaopenwölkskes wis op mooi weer de volgende dag.

Doet: A'j nao vief uur 's middags 'n stuk blauwe hemel zien könt, woor ie 'n mansonderboks uut maken kunt, dan krie'j margen mooi weer.

Loch: Baovenwinds --d.w.z. as de wind um 't noorden draejt-- kump ter mooi weer.

Gels: As de wind oplöp --van 't zuudwesten via west en noord naor 't zuudoosten geet-- dan krie'j vake good weer. [Ok: Aal].

Zed: At 's aovens de nevel langs de grave lig, dan is 't de andere dag mooi weer.

Aal: As de rook recht naor boven geet, krie'j mooi weer. [Ok: Gor, Ste].

Ste: Met ni-je maone zet zich 't weer op.

Aal: As de vleermuze 's aovens vleeft, krie'j mooi weer.

Zel: At de hoender 's aovens niet naor binnen wilt, krie'w mooi weer.

Lar: At de koekoek rup, krie'j mooi weer.

Ulf: As de leeuwerik hoog vlug, kump ter mooi weer.

Lich: As de zwaluwen hoge vleeft krie'j mooi weer; as ze lege vleeft, krie'j slech weer. [Ok: Gor, Eef, Zut, Wich, Loch, Nee, Aal, Meg, Sin, Sil, Wesd, Olb, Ang, Pan].

Aal: As de holtdoeve vake röp, krie'j mooi weer.

Zwi: As de kieften komt, wodt 't weer better.

Loch: At 's aovens de kikvorsen kwaakt, dan krie'j mooi weer. [Ok: Gor, Nee, Aal, Vars, Zed, Pan || Bat].

At 's aovens de kikvorsen kwaakt, dan krie'j mooi weer.

Sto: As de mugge hoog in de loch danse kump ter mooi weer. [Ok: Eef, Zut, Aal, Win, Gen, Ulf, Sin, Pan].

Bor: As dee broene slakken zonder hūskes 'n streuken op de stat hebt, krie'j mooi weer. Hebt ze 'n bōlleken zand op de stat, dan wodt 't slech weer. [Ok: Nee].

Bre: As ter spinnedrää over den weg bunt, krie'j good weer.

*As dee broene slakken zonder huuskes
'n streuken op de stat hebt, krie'j
mooi weer.*

Sto: As 'n stene of cemente vloer nat
op'trik, kump ter mooi weer.

Zel: 'n Mooien maandag, 'n smerege
wekke.

SLECHT WEER

*Der is verschil in betekenis tussen de
benamingen, dee hier op-gegeven bunt.
Slim slech weer bevobbeld is slimmer
as sloereg weer; onmanierlek slech en
gruwelek slech is slimmer as "gewoon"
slech. En ie könt better vies weer
hebben as mooi vies weer.*

01 SLECH(T) WEER/WAER: Acht, Liem.

02 ROTWEER, ROTWAER: Gor, Eef, Zut,
War, Wich, Ruu, Loch, Bor, Gees,
Rek, Bel, Bre, Gen, Voo, Doet, Dre,
Ste, Zev, Sto, Zed, Pan || Dnb, Ell,
Emp, Bat, Kle.

03 HONDE(N)WEER: Gor, Eef, Ruu, Loch,
Gees, Eib, Groen, Aal, Win, Din,
Meg, Vars, Sin, Wesd, Zel, Wehl,
Kep, Ste, Olb, Does || Ell, Emp,
Kle.

04 POKKE(N)WEER: Zut, Aal, Meg.

05 PETWEER: Aal.

06 KNOOIWEER: Meg.

07 KLEREWEER: Zut.

08 HOEREWAER: Pan || Leu.

09 KLOOTWEER: Meg || Dnb, Kle.

10 KLOTWAER: Did, Sto || Dnb.

11 BEESTWEER: Eef, Win.

12 ZEIKEREG WEER: Gor.

13 SLOEREG WEER: Eib.

14 SLEDDEREG WEER: Eib.

15 KLADDEREG WEER: Baa.

16 ROER WEER: Zel, Doet, Ste.

17 ROEW WEER: Eef.

18 BEDREUFD WEER: Lich.

19 SMEREG WEER: Sil, Groen.

20 NAAR WEER: Zed.

21 ONGELUKKEG NAAR WEER: Lar.

22 BEESTACHTEG WEER: Bre, Olb.

23 VIES WEER: Does.

24 MOOI VIES WEER: Lob.

25 ONWIES HONDEWEER: Din.

26 ONWIES SLECH WEER: Bel.

27 BEESTACHTEG SLECH WEER: Voo.

28 BAR SLECH WEER/WAER: Vor, Bor, Sin,
Wesd, Doet, Tol, Does, Lat, Wesv,
Zev, Sto, Lob || Dnb, Ell, Emp, Kle.

29 ALDERBASTEND SLECH WEER: Doet, Ang.

30 ALLENBASTEND SLECH WEER: Aal || Ell.

31 BASTEND SLECH WEER: Key.

32 ALLEMACHTEG SLECH WEER: War, Ruu.

33 AKELEG SLECH WEER: Harf.

34 GRUWELEK SLECH WEER: Wich, Loch,
Eib, Lich.

35 NAAR SLECH WEER: Alm, Nee.

36 ONGELUKKEG SLECH WEER: Nee.

37 ONMUNDEG SLECH WEER: Bor, Gels,
Nee, Sil.

38 MISERABEL SLECH WEER: Meg.

39 ONMANIERLEK SLECH WEER: Vars.

40 HAEVEG SLECH WEER: Did.

41 GODSGRUWELIG SLECH WEER: Sto.

42 VERSCHRIKKELEK SLECH WEER: Zel.

43 SLIM SLECH WEER: Zel.

44 ROT SLECH WEER: Gen.

|| hoondweer: Mar.

|| zeikwaer: Leu.

Vars: As 't zo onmanierlek slech weer
is, zeg i-j: "'t Is weer, i-j zollen
der nog gin hond op uutsturen".

Gees: As 't zuk hondweer is, zeg i-j:
"'t Is nog gin weer um den hond nao
boeten te jagen".

Wehl: As 't zuk hondweer is, zeggen
wi-j: "'t Deugt ter vandaag niet".

Gels: As 't zuk onmundeg slech weer is
en der trouwt ter toovalleg ene, dan
zeit ze: "Den hef de katte ok neet bes
evoord".

Lich: As 't zuk bedreufd weer is, zeg
i-j: "'t Is joh bedreuf met 't weer".

Gen: "'t Is bar en boos", zeg i-j as
"E'rot slech weer is.

Tol: "'t Is niet bes vandage", of "Wat
'n weer vandage", zeg i-j at 't slech
weer is.

Wesv: "Met 't weer zien we vandaag nie
gezaegend", zeggi-j as 't slech weer
is.

Sto: "Wat 'n weer hewwe vandaag", en
dan mo'j maor wetten of ze goed of
slech meine.

Zed: "Alderjebes, wat 'n naar weer!".

Pan: As 't van dat hoerewaer is, zegge
ze: "'t Liek wel of de waerld vergit".

As de meeuwen völle in de weiden bunt, dan is 't vake mis met 't weer. Dee mot an de bekke blieven.

Bor: As 't van dat rotweer was, zeien ze: "'t Is net of de markies riejert". Of dat riejeren "regeren" betekent is neet bekend meer.

Wesd 1985: "'t Is Gods weer en Gods wille; Gäot ter deur en hold ow stille", een gezegde dat wordt gebruikt, wanneer men tegen zijn zin met slecht weer op pad moet [Telge 5, 108].

● *Wanneer wodt 't slech weer?*

Gels: As de zonne in 't nös ondergeet, krië'j slech weer [Ok: Rek, Bel].

Voo: Soms kö'j 'n bi-jzon zien: dat is 'n lechte vlek an de loch, 'n endjen van de zon af. Dat beteikent: slech weer op komst.

Eib: 'n Nus, kring of krans um de maon zāt nog wel gaon; maor 'n krans um de zon, schreien vrouwen en kinderen om: dan kump ter slech weer.

Ste: Wi-j kriegt roer weer, want der zit 'n krans um de maone.

Aal: At de wind teggen de zonne ingeet, krie'j slech weer.

Gels: As de wind oflöp --van 't zuud-oosten via noord en west naor 't zuud-westen geet-- dan krie'j vake slech weer.

Zed: At de donderkoppe mekaar naozitte, dan krie'j slech weer.

Aal: Bi-j noorderlech kump ter vake slech weer.

|| Bat: As de vrouwluu begint te koppelen krie'w slech weer.

Zut: As de kinder zo druk zeen, kump ter slech weer. [Ok: Eib].

Zwi: As 'n koo met dn snoete veur dn pōs zit te proelen, kump ter slech weer.

Eef: Wiele hadn vrogger pauwen. As dee 's avonds of 's nachs begonnen te reren, dan zeien de olde leu: "De pauwen gaot zo an; der kump roew weer". [Ok: Wich, Vor, Gels, Win, Sil, Zei].

Gels: As de meeuwen völle in de weiden bunt, dan is 't vake mis met 't weer. Dee mot an de bekke blieven.

Wesy: As de zeemeeuwe op 't weiland kreise, krieggi-j slech weer. [Ok: Zev].

Loch: As de doeven koert, kump ter slech weer. [Ok: Wich, Ruu, Sil, Zel, Doet, Zev, Pan || Haak].

Zwi: As de doeven völle angaot, krie'j slech weer. [Ok: Lob].

Lich: As de zwaluwen lege vleeft, krie'j slech weer; as ze hoge vleeft, krie'j mooi weer. [Ok: Zut, Wich].

Zel: At de kraejen zo achter mekare an 't vangen bunt en zo kreist, dan kump ter roer weer. [Ok: || Bat].

Wich: As de vliegen stekt, krie'j slech weer.

Did: As de hund stinke, kump ter slech waer.

Loch: Wie kriegt slech weer, want de Tikdoorn stekt en de butte doot mie zeer.

DREUG WEER

01 DREUG WEER/WAER: Acht, Liem.

Eef: As 't lange dreug weer is, zegt zē wal: "'t Is zo dreuge; iej könt de pieren heuren hoosten".

Groen: Dreugen meert, natten april is de boer nao de wil.

Wanneer wodt/blijf 't dreuge?

Gels: Met witten hamerslag krie'j vake dreugte.

Aal: Hamerslag wit, raegen dat 't drit; hamerslag zwart dreugt oh zo hard.

Harf: Noorderstof breg dreugte in den hof; zuderstof, dan raengt 't grof.

Bel: Noorderstof verdreugt arf en hof.

Gor: As de rook rech nao baoven geet, krie'j dreug weer.

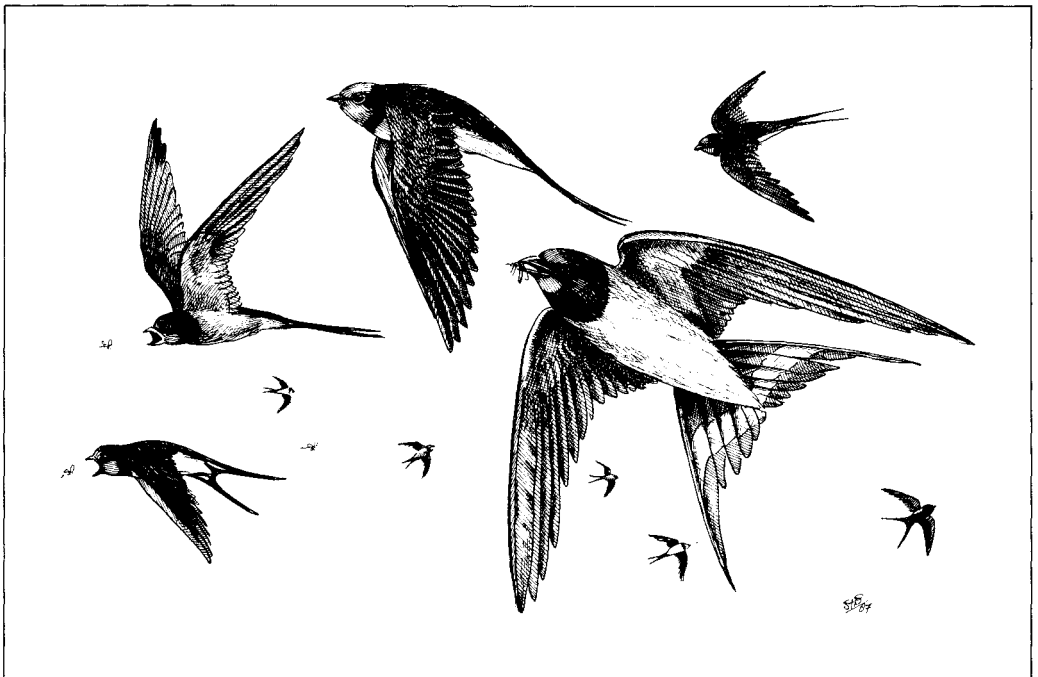
Loch: As 't motraegent, kump ter dreugte.

Wesd 1985: At zich nao de raegen de ganzen wast, dan kump ter dreuge weer [Telge 5, 83].

Gor: As de zwaluwen hoge vliegt, krie'j dreug weer.

Hen: A'j vrogger in huus 'n spinnekop zaggen lopen, dan kwam der dreugte.

Bel: As de roeten beslaot, wodt 't dreuge.

Vlaogen de zwaluwen hoge, dan hiel i-j dreug weer.

As de wilgenpluuskes vleeft, blif 't dreuge.

Eib: As de wilgenpluuskes vleeft, blif 't dreuge.

Dui: As 't zand opwaejt, blief 't drie dage dreug.

Bel: A'j vandage den rozenkrans op 'n dreugen draod hangt, krie'j morgen dreug weer.

Zed: Mien grootmoeder dei vrogger de rozenkrans baeje in de zommerdag. Een tientje baejde ze dat Gradus met de vrach haøj dreug thuis zol komme. En 't volgende tientje dat we neudig raege moste hemme, want 't was zo dreug. Zo baeje, deie heel vøl olde minse.

Wesd: Geet de wind veur de zonne op zied, dan dreugt 't nog 'n helen tied. [DREUGEN].

Aal: As 't op Sunt-Margriet dreuge is, raegent 't zes waeke neet.

Gor: Is 't dreuge op Pisgriet, dan raegent 't vier waeken niet.

Acht 1882: De locht steet blek "de Tucht staat naar droog weer" [Telge 2, 14]. [BLEK].

RAEGENACHTEG WEER

As 't raegenachteg weer is, raegent 't zo noe en dan.

01 RAEGENACHTEG, RAEGENACHTIG WEER/WAER: Gor, Harf, Alm, Zut, War, Wich, Ruu, Lar, Bor, Gees, Nee, Eib, Bel, Groen, Aal, Bre, Din, Gen, Voo, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Dre, Hen,

Key, Ste, Baa, Ang, Lat, Zev, Did, Zed, Pan || Leu, Dnb, Ell, Emp, Bat, Kle.

02 NAT WEER/WAER: Meg, Vars, Wesd, Kep, Tol, Olb, Wesv, Sto || Ell.

03 KLADDEREG WEER: Eef, Ruu, Eib, Rek, Lich || Leu, Wilp.

04 MIEZERE WEER/WAER: Gor, Lich, Does, Zev.

05 KWAGGELEG WEER: Ulf.

06 MOSSELEG WEER: Win.

07 SLOEREG WEER: Din.

08 BUJERE WEER: Bor.

09 ZABEL WEER: Vor.

10 BOEZEWEER: Wesd.

Lich: As 't zo noe en dan raegent, dan he'j kladderreg of miezereg weer.

Tol: Zo lange at 't zo nat blif, ku'j niet an 't heujen kommen.

Aal: As 't raegenachteg weer is, dan zit de raegen los. [Ok: Bre].

Sto: As 't nat weer is, zeg ie: "'t Is der nat an". [NAT].

Olb: As 't zuk nat weer is, zeg i-j: "'t Is an 't natten". [NATTEN].

Win 1971: BIEZEG, BIEZERE WEER "buiig". "'t Is biezereg in de loch" [Deunk 1, 24].

KOLD WEER

01 KOLD WEER/WAER: Acht, Liem.

02 KOOLD WEER: Gels || Mar.

03 KOUD WEER: Wesv.

Eef: 't Is hard kold.

Ruu: 't Is ongelukkeg kold.

Lar: 't Is akeleg kold.

Nee: 't Is merakels kold.

Groen: 't Is gruwelek kold.

Lich: 't Is onwies kold.

Aal: 't Is afgemieterd kold; 't is knap kold.

Win: 't Is biester kold; 't is noks kold.

Ulf: 't Is onmundig kold.

Sin: 't Is slim kold.

Sil: 't Is hups kold; 't is bliksems kold.

Zel: 't Is ontzettend kold.

Doet: 't Is sniejend kold.

Wehl: 't Is hartstikke kold.

Kep: 't Is naar kold; 't is vreed kold.

Dre: 't Is alderbastend kold.

Olb: 't Is bastend kold weer.

Did: 't Is haevig kold.

Sto: 't Is godsgruwelek kold.
 Zed: 't Is vies kold.
 Pan: 't Is bar kold.
 Ste: Ik heuren is 'n kind zeggen: "'t Is glujend kold".
 Tol: 't Is iezeg kold; hold ow maor bi-j de käältjes (=blief maor bi-j de kachel!).
 Nee: 't Is vandage IESKOLD. [Ok: Pan, Does, Wesd, Nee, War].
 Zev: As 't kold waer is, zeggi-j: "'t Is KELTEREG weer".
 Win 1971: HANDEKOLD, VINGERKOLD "zô koud, dat de handen ervan tintelen" [Deunk 1, 85].
 Ulf: Met de winterdag kö'j 't hemmen dat de loch blond van KELDEGHEID is.
 || Bat: As ter harde vos is en de neusgaten slaot oe dichte, dan zegge wie: "'t Is ter FIENTJES".
 Sto: As 't lang kold is, zeg ie: "'t Wit van 't jaar wel WINTERE".

● *Wanneer wodt 't kold?*

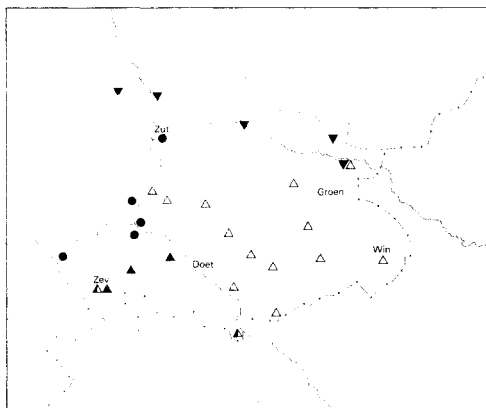
Ulf: At de dagen lengen, gaot de nachten strengen. [Ok: Zel, Wehl].
 Vor: Boezewind en jachsnee brengt de kôlde winter mee.
 Ang: As op 21 meert de wind van 't hoge kump, dan ku'j der van op an, dat 't hele veurjaar kold is met dezelve wind.
 Bel: A'j groezeleg in de hoed bunt, he'j koldegheid onder de leden.
 Aal: Kasmisse in 't hövveken, met Paoosen op 't stövveken [Ok: Eib, Vars, Ulf, Wehl].

Kiek ok bie: onweer.

KOLDEGHEID

As ter koldegheid is, is 't kold.

- 01 KOLDEGHEID: Gor, Harf, Alm, Eef, Loch, Lar, Bor, Gees, Eib, Bel, Aal, Win, Din, Vars, Zel, Hen || Bat.
- 02 KOLEGHEID: Nee.
- 03 KELDE: Eib, Bel, Lich, Aal, Win, Din, Vars, Sil, Wesd, Zel, Hen, Ste, Tol.
- 04 KELD: Meg, Zev.
- 05 KEL: Wehl, Zev, Did.
- 06 KELTE: Gor, Loch, Nee, Eib || Wilp.
- 07 KOLDE: Gor, Harf, Eef, Haa.

- △ kelde 03
- ▼ kelte 06
- ▲ keld 04
- kou 09
- ▲ kel 05

Veural kelde is 'n benaming dee in den Acht bekend is. Kelte kump verspreid veur in de N Acht en kel(d) in de Liem. Kou --'t standaard-Nederlandse woord-- is in 't uterste westen (al) in gebruik.

08 KÖLTE: Nee.
 09 KOU: Zut, Olb, Does, Ang, Wesv.

Win: De koldegheid is endeleke over.
 Ste: De grootste kelde zô'w wel ehad hebben.
 Meg: De keld het now eindelek opgehóten.
 Zev: De kel is eindlek opgehólde.

Kot 1934: Op ne kere hadden ze bi-j Dennebrink --ne naober van Manus-- zilverne brullefte. 't Was midden in den winter; ne mooien, heldern dag, maor kold, kold, kold: 't knep 'm lelek. No ja; de koldegheid dee der weineg an af; daor ko'j wal plezeer umme maken. Nog adeger as at ter ne sneepals elaejene hadde, of dat 't mottereg en sloereg ewest was [Meinen 2b, 65].

Bel: A'j deur de koldegheid pien in de hânde of de veute hebt, dan he'j kelde in de hande of de veute. [Ok: Gor, Win, Din, Vars].

WATERKOLD

As 't waterkold is, is 't nat en kold weer.

- 01 WATERKOLD: Zut, Nee, Eib, Aal, Meg, Doet, Hen, Ste, Tol, Olb, Lat, Sto / sHe 1982 [Telge 3, 171], Vars 1985 [Telge 6, 400] || E11.
02 RAEGENKOLD: Ruu, Zwi, Eib, Aal.
03 RAENGEKOLD: Win.
04 ZOUWWEER: / sHe 1982 [Telge 3, 179], Vars 1985 [Telge 6, 423].
|| waoterkoud: Dnb.

Ste: Bij harfsdag is 't met laege wind vake waterkold.

FRIS WEER

Bie fris weer geet 't um weer dat relatief kolder is as da'j denkt.

- 01 FRIS WEER/WAER: Acht, Liem.
02 KEULEG WEER: Lich, Aal, Win.
03 KULEG WEER: Aal.
04 VRUSTEREG WEER: Loch.

Gor:: As 't iets kolder is as ie verwacht veur de tied van 't joor, dan is 't fris weer.

Olb: 't Weer is an de frisse kant, a'j der buten graag 'n jesken bi-j an-trekt.

Din: At 't ons te kold af is, dan zegge wi-j: "'t Is fris weer".

Wesv: As 't in de zomer koel is, dan zeg je: "'t Is fris".

Wesd: Zo in 't naojoor, as 't iets evroorn hef, dan zeg i-j: "'t Is frisjes vanmargen".

Hen: Met fris weer is 't helder en hef 't 's margens evroorn. Vake wodt ezeg: "Fris weer is gezond weer".

Sto: As 't flink kold is, is 't fris; As 't niet vrus, dan is 't frisjes.

Zel: At ter 'n fijne temperatuur is, dan is 't fris weer.

Pan: Nao 'n donderschoer is 't lekker fris waer.

Lich: Nao zweug weer of nao 'n schoer kump ter keuleg weer.

Aal: Biej hoge wind he'j keuleg weer.

Loch: As 't nao 'n warme periode afekoeld is en der weit 'n fris windjen, dan is 't vrusterereg weer.

Zwi: As 't TREKKEREG is, dan is 't fris weer. [Ok: Lar, Rek, Aal].

Vars: 't Is fris as 't SCHOEVEREG WEER OF TREKKEREG WEER is.

Bel: As 't fris weer was, dan zeien de grote boeren: "'t Is RECHTVEERDEG WEER". Dan mosten de daghuurders en knechte deur warken um warm te blieven of ze leden koldegheid. [Ok: Zel].

WARM, HEIT WEER

- 01 WARM WEER/WAER: Acht, Liem.
02 WERM WEER: Zut, Does, Did.
03 WAERM WAER: Pan, Lob.

01 HEITE: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Aal, Bre, Vars, Sin, Wesd, Zel, Ste, Baa, Tol || Wilp, Bat.

02 HEIT: Din, Gen, Voo, Meg, Ulf, Sil, Doet, Wehl, Kep, Dre, Olb, Does, Lat, Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob.

03 HEET: Zut, War, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Win.
|| hete: Mar.

Olb: 't Is verrek heit weer vandaag.

Harf: 't Is gruwelek heite/warm.

Alm: 't Is akeleg heite/warm.

Bor: 't Is onmundeg warm, allebastend heet.

Doet: 't Is alderbastend heit.

Bre: 't Is bastend heite.

Eib: 't Is onwies heet.

Nee: 't Is gloeps heet.

Did: 't Is haevig heit.

Mar: 't Is naar hete.

Wilp: 't Is knap warm.

Lar: 't Is ter heite/warm.

Sto: As 't godsgruwelek heit is, zegge ze wel: "'t Is daoj weer vandaag".

Does: 't Is BLOEDHEIT. [Ok: Pan].

Win: Hete? 't Is pas hete as de leunings beskreens op naobers nondaore zit.

sHe 1982: 't Is pas heit as de boere de reuzel uut de kont drif [Telge 3, 62].

Aal 1964: Vandage geet de botter weer deur de korf "'t zal vandaag warm worden" [Rots 1, 58].

Voo: As 't heit is, zeg i-j: "Der is HETS, wat!". En as i-j der last van hebt, dan zeg i-j: "Foj; ik heb toch 'n PASSE!."

Wehl: 't Is zo heit, dat de beesten zich onder de beum verschulen; ze zuken 't LIW op.

Ulf: At Onzen Lieven Heer in 't graf bevrus, motten de beesten gebraojen gres vraeten: as 't op Goeie Vri-jdag vrus, krie'j 'n heite, dreuge zommer.

Kot 1934: 't Mooie waer was op den tienden mei ekkommene; dat genk vake zo: de warmte kwam tien dage veur of tien dage nao de mei [Meinen 6, 278].

HETTE

As 't heel warm weer is, dan is ter hette.

As 't heel arg warm is, he'j daverhette.

- 01 HETTE: Gels, Eib, Rek, Groen, Lich, Aal, Win, Vars, Wesd, Hen, Tol.
02 HETS: Groes / sHe 1982 [Telge 3, 64].

- 01 DAVERHETTE: Vars, Zel, Tol.
02 DAEVERHETTE / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 85].
03 BOLLENHETTE: Lich, Aal.
04 HETTEBRAND: / Win 1971 [Deunk 1, 92].

Gels: As 't ontzettend warm weer is, dan zeit ze: "Wat 'n hette".

Eib: 't Was warm; de hette blassen naor onderen [BLASSEN].

Vars: 't Is hette vandage. As 't daverhette is, k'j de loch zien trillen.

Lich: Wat ne bollenhette vandage!

Tot: Wat kelde keert, keert ok hette.

sHe 1982: "'t Is mooi weer vandaag; bloots kots met den hets, went toen was 't toch wel slim [Telge 3, Voorwoord].

Dre 1982: Volgens de mensen die völ verstand van 't weer hemmen, wazzen de zommers en de winters vrogger net krek as tegeswoordeg. Ik twiefel door wel 's an, want a'j naogaot da'j vrogger in de roggebouw soms dag in dag uut zonnebrand en daverhette hadden, is 't now --meen ik-- toch wel anders [Lucassen 1, 29].

Gaa 1945: De zondagmiddag is heite. Aover de huke rogge en eerpels trilt de daverhette [Van Velzen 2, 102].

Win 1971: Kiek; de haarkatten spölt "(gezegd bij zeer warm weer) wanneer bij grote hitte de lucht boven de aarde trilt [Deunk 1,83].

Win 1971: 'ZENDEREN "(gezegd van de warme lucht boven de aarde) trillen" [Deunk 1, 83].

ZACHT WEER

- 01 ZACH(T) WEER: Acht, Liem.
02 SLOK WEER: Ruu, Win, Rek.
03 HENDEG WEER: Bor.
04 ZOEL WEER: Otb.

Rek: Vuural as 't met de winterdag zuk zach weer is, he'j 't aover slok weer.

N Acht 1859: HANDZAAM WEER "zacht, stil weer" [Telge 4, 41].

Lich: As ter 'n zachte wind waejt, is 't ZUCHTEREG WEER.

VAST WEER

- 01 VAS(T) WEER/WAER: Acht, Liem.
02 STEUREG WEER: Harf, Lar, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Bel.
03 STAÖDEG WEER: Win.
04 HAENEG WEER: Gels.
05 STAOND WEER: Rek.
06 'EGAAL WEER: Wesd.
|| gestaödeg weer: Ell.

Gees: As 't zo steureg weer is, dan zekt ze: "'t Blif maor 't zelde weer".
Sto: Met vast weer zeg ie: "Wi-j holde 't eigeste weer".

Win: Hoo draejender wind, hoo stäödeger waer.

Zel: In de zommer zeg ze wel 's: "Lopende wind, vast weer".

Win 1974: At ter 'n mutken over de weide hunk, krieg i-j bestendeg weer. [Aessink in: Moespot 83, 11].

Voo: 's Aovens bunk onder de zon gif gin vast weer.

KWAGGELEG WEER

As 't weer kwaggeleg is, dan verandert 't de hele tied. Met de zommerdag he'j dan volle raegenbujen dee af-ewisseld wodt deur sunneschien; met de winterdag vrus en deujt 't afwisselend of

*zit 't zo tussen vorst en deuf in, zo-
da'j van dat raegenachtege weer hebt.*

- 01 KWAGGELEG WEER: Harf, Voo, Key.
02 KWAGGEL WEER: Gen.
03 LOS WEER: Doet.
04 LÖS WEER: Hen, Tol.
05 KWAKKELWEER: Vor, Bor, Lich, Wehl.
06 KWAKKELWAER: Lob.

Loch: Van 't winter he'w zuk kwakkel-
weer.

Bor: A'j kwakkelweer hebt, he'j onvast
weer. Dan is 't weer van slag.

KWAKKELEN

*As 't weer alle kanten uitkan, dan
kwakkelt 't.*

- 01 KWAKKELEN: Eef, Gels, Eib, Hen ||
Mar.

Eef: 't Vrus neet en 't dooit neet; 't
kwakkelt ajt maor vedan.

Hen: De winter kwakkelt dit joor.

GRIENDEREK WEER

*As 't grienderek weer is, is 't somber
weer.*

- 01 GRIENDEREK WEER: / Acht 1882 [Telge
2, 45], No Acht 1883 [Telge 4, 66].

SLOK WEER

*Slok weer he'j speciaal met de winter-
dag. Dan is 't warmer as normaal.*

- 01 SLOK WEER: Ruu, Bor, Eib, Rek, Bel,
Lich, Aal, Win, Vars, Sil, Zel,
Ste.
02 LÖS WEER: Gor, Loch, Olb, Does /
Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 139] || E11,
Emp, Wilp, Bat.
03 LOS WEER/WAER: Voo, Wesd, Wehl,
Wesv / Vars 1985 [Telge 6, 401] ||
Dnb, Kle.
04 SLOF WEER: Gor, Bor, Zel.
|| voes weer: Leu.

Gor: As 't 's winters veur de tied van
't joor warm is, dan is 't slof weer
of lös weer.

Aal: As 't in de winterdag neet vrus

en onnatuurlek warm is veur de tied
van 't joor, dan is 't slok weer.

Bor: A'j met de winterdag slof weer
hebt, dan zeg ie: "Wie hebt 'n sloffe
winter".

SLOF WEER

*As 't slof weer is, dan bunt van al-
lerlei dingen nat, dee anders dreuge
anveult.*

- 01 SLOF WEER: / Acht 1882 [Telge 2,
119], Win 1971 [Deunk 1, 214].

MOTTEREG WEER

*As 't mottereg weer is, dan hönk ter
'n hele fiene damp van water baoven de
grond en in de loch.*

- 01 MISTEG WEER/WAER: Gor, Harf, Alm,
Eef, Zut, Loch, Lar, Gees, Gels,
Nee, Eib, Aal, Gen, Meg, Ulf, Sin,
Wesd, Zel, Doet, Dre, Ste, Does,
Lat, Wesv, Groes, Zed, Pan || Emp,
Wilp, Bat, Mar.

- 02 MISTEREG WEER: Bor.

- 03 MOTTEREG, MOTTERIG WEER/WAER: Wich,
Vor, Ruu, Zwi, Bor, Eib, Bel,
Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din,
Gen, Voo, Vars, Sin, Sil, Wesd,
Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen,
Ste, Baa, Tol, Olb, Ang, Did, Sto /
Eib 1980 [Telge 1, 53], sHe 1982
[Telge 3, 102] || Dnb, E11.

- 04 MOTTEG, MOTTIG WEER/WAER: Meg, Ulf,
Doet, Does, Groes, Zev, Zed, Pan,
Lob / sHe 1982 [Telge 3, 102] ||
Kle.

- 05 DAMPEREG WEER: Gels, Nee, Eib, Rek.

- 06 DEMPREG WEER: Bel || Haak.

- 07 DOMPEG, DOMPIG WEER/WAER: Meg, Ulf,
Pan.

- 08 DAMPEG WEER: Lar.

- 09 DEMPREG WEER: Gor.

- 10 'NEVELEG WEER: Alm, War.

- 11 SLOF WEER: / Acht-Tw 1948 [Wanink
1, 181].

|| motwaer: Leu.

Win: Mottereg; met de ó van bom.

Gels: Wat is 't ter dampreg.

Eef: As 't misteg is, dan zeg ie: "'t
IS 'n kleine weerld vandage". [Ok:
Gees, Gels, Meg].

Lob: As 't mottig is, dan is ter 'n
Körte weld of 'n kleine weld.

Wehl: Ik heb 't zo vol op de börs bi-j motteg weer.

Ulf: De mis het nog wat in de kis: as 't mist, dan kan 't makkelek gaon vriezen.

Vars: As 't mottereg is, dan velt ter zon LUZERAEGEN.

Win: A'j in 'n auto riedt en i-j mot zo noo en dan de roetenwissers broeken umdat de roeten nat wodt, dan zeg i-j: "Der hönk zonne SLATERMOT".

Win 1971: SIEPWAER "weer met veel regen en vooral motregen" [Deunk 1, 209].

MIEZEREG WEER

Met miezereg weer he'j zo van dee fie-ne raegen; 't raegent rech neet, maor a'j der deur mot, wo'j toch adeg nat.

01 MIEZEREG WEER: Eef, Zut, Vor, Zwi, Bor, Nee, Eib, Rek, Groen, Voo, Meg, Zel, Wehl, Dre, Ang || Emp, Bat, Mar, Kle.

02 MOEZEREG WEER: Harf || Bat.

03 SMIEZEREG WEER: Wesd.

04 MOTTEREG WEER: Lar, Doet, Hen, Does.

05 SLOEREG WEER: Din, Sil, Ste.

06 ZODDEREG WEER: Loch.

07 MOSSELEG WEER: Win.

08 SMODDELEG WEER: Gels.

09 KLADDEREG WEER: Hen.

10 ZIEMELIG WEER: Zev.

11 OELDERIG WEER: Zed.

12 DRAMMEREG WEER: Eib.

13 ZOER WEER: Bor.

14 VOEL WEER: Aal.

|| poestereg weer: Wilp, Bat.

Din: De zonne krup in 't nust; dat gef sloerereg weer.

SLOOM WEER

Met sloom weer veul is oe meu en kö'j meujlek an den arbeid kommen. 't Is neet toovalleg dat wat benamingen ok veurkomt bie drukkend weer.

01 SLOOM WEER: Eef, Zut, Vor, Zwi, Eib, Aal, Gen, Ulf, Sil, Wesd, Zel, Kep, Baa, Sto, Pan || Ell, Emp.

02 LOOM WEER: Harf, Lar, Groen, Aal, Bre, Sin, Doet, Hen, Key, Tol, Ang, Did, Sto, Zed, Lob || Leu, Dnb, Ell, Kle.

03 LOEM WEER: Wich, Loch, Gels, Nee, Bel, Zie, Harv, Gen, Voo, Meg, Wesd, Hen, Ste, Olb || Ell, Mar.

04 LOMEREG WEER: Ruu.

05 LUI WEER: Zut, Gees, Eib, Rek, Aal, Din, Olb || Ell, Bat.

06 MEU WEER: Gor, Bor, Eib, Lich, Aal.

07 MUUJ WEER: Wehl, Kep || Ell.

08 DRAO WEER: Loch, Aal, Wesd.

09 ZWEUG WEER: Lich, Win.

10 ZWOEL WEER: Vars, Wesv || Emp.

11 VOEL WEER: Ulf, Dre.

12 LANDEREG WEER: Tol.

13 DOF WEER: Alm.

14 LAM WEER: Does.

15 MOEKEREG WEER: Bel.

16 SLOEREG WEER: Aal.

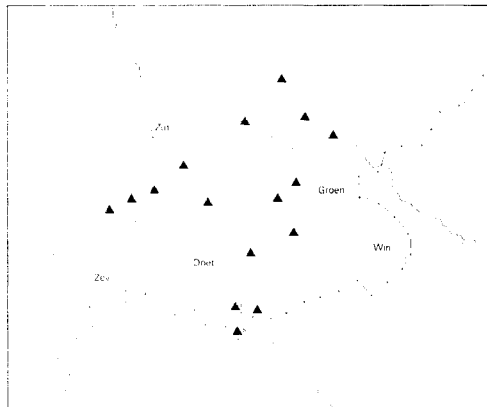
17 RECHVEERDEG WEER: Doet.

18 VADSIG WAER: Groes.

|| loedereg weer: Wilp.

|| gammel waer: Leu.

|| voes waer: Leu.

▲ loem weer 03

loem weer is 'n benaming dee verspreid in den acht veurkump.

Zed: Zo in 't veurjoor, dan bu'j druk in de kop en alles dut ow zeer en 't is net of gi-j lood in de bene heb, dan is 't loom weer.

DRUKKEND WEER

Drukkend weer he'j, as 't warm weer is en de loch vochteg. 't Is neet toovalleg dat wat benamingen ok veurkomt bie

sloom weer, omdat 't ene met 't andere verband hōlt.

- 01 DRUKKEND WEER/WAER: Gor, Alm, Eef, Zut, Wich, Vor, Loch, Lar, Zwi, Gees, Gels, Aal, Meg, Sin, Sil, Wesd, Zel, Dre, Hen, Key, Ste, Tol, Does, Ang, Lat, Groes, Zev, Wesv, Sto || Leu, Dnb, Kle.
- 02 DROKKEND WEER: Eib.
- 03 BENAUWD WEER/WAER: Gor, War, Vor, Lar, Gels, Eib, Bel, Aal, Meg, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Does, Ang, Lat, Did || Leu, Dnb, Ell, Emp, Wilp, Bat, Kle.
- 04 ZOEL WEER: Loch, Nee, Groen, Aal, Gen, Voo, Ulf, Vars, Zel, Doet, Hen, Baa, Tol / Vars 1985 [Telge 6, 421] || Ell, Emp.
- 05 ZUUL WEER: Sin.
- 06 ZWOEL WEER: Eib, Does.
- 07 ZWUUL WEER: Doet, Sto.
- 08 BREUJEREG WEER: Gor, Harf, Loch, Bor, Nee, Rek, Aal, Bre || Mar.
- 09 BRUJEREG WEER/WAER: Aal, Din, Vars, Sil, Kep, Wesv || Ell, Emp.
- 10 BROEIJEREG WAER: Zev, Pan || Leu, Dnb, Kle.
- 11 BRÄÖJEND WEER: Meg.
- 12 DEMPEG WEER: Gees, Harv, Zie, Wesd.
- 13 EMPEREG WEER: Eib.
- 14 ZWEUG WEER: Bel, Zie, Win / Win 1971 [Deunk 1, 289].
- 15 LOOM WAER: Zev, Pan, Lob.
- 16 MEU WEER: Gor.
- 17 MUUJ WEER: Wehl.
- 18 OETEREG WEER: Ruu.
- 19 POETEREG WEER: Bor.
- 20 MOEKEREG WEER: Bel.
- 21 ZWÖLMEREG WEER: Harv.
- 22 AAMBOSTEG WEER: Gor.
- 23 GELP WEER: Ste / Geld Eil 2e h 19e e [Telge 4, 117].
- 24 ZWEITEREG WEER: Olb.
- 25 SLOEREG WEER: Lich.
- 26 KLAM WEER: Zut.
- 27 MOEZEREG WEER: Nee.
- 28 KLAMMEREG WEER: Wehl.
- 29 SMOTTEREG WEER: Win.
- 30 WAK WEER: / Acht 1895 [Telge 2, 147].
- 31 SLAAM WEER: / Win 1971 [Deunk 1, 210].
- 32 SLAMEREG WEER: / Win 1971 [Deunk 1, 210].
- 33 SLAMMEREG WEER: / Win 1971 [Deunk 1, 210].
- 34 HITSEG WEER: / Win 1971 [Deunk 1, 93].

- 35 HETTEG WEER: / Win 1971 [Deunk 1, 93].
- 36 'DELSTEREG WEER: / Vars 1985 [Telge 6, 81].
- 37 PASSE: / Vars 1985 [Telge 6, 260].

Hen: As 't drukkend weer is, wordt ter vake ezegd: "'t Is drukkend warm". [Ok: Zwi, Zel].

Wich: 't Is drukkend heite.

Eef: Foj, wat is 't toch drukkend vandaag.

Sto: 't Woord "weer" nuumt gi-j mees-tied niet: "'t Is drukkend vandaag".

Vars: Met brujereg weer zeg i-j wel: "'t Is PASSE".

Lich: As 't sloereg weer is, dan zeg i-j: "'t Is BEDOMPEN vandaag".

KLADDEREG WEER

Kladderereg weer hef verschillende eigenschappen: redelik kold en soms windereg. In wat benamingen steet 't raegenachtege aspect veurop (kladderereg, klierereg), in anderen de koldegheid (huverereg, vrusterereg). In nog weer anderen spōlt ok 't waejen van de wind 'n dudeleke rolle (guur).

- 01 KLADDEREG WEER: Wich, Bor, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Doet || Wilp.
- 02 KLIEDEREG WEER: Gor, Eib.
- 03 HUVEREG WEER: Gor, Harf, Bor, Lich, Tol, Does, Zed || Ell, Bat.
- 04 HEUVEREG WEER: Lar.
- 05 GUUR WEER: Groen, Aal, Wesd, Zel Doet.
- 06 MIEZEREG WEER: Eef, Wich, Vor, Rek.
- 07 RUUSTEREG WEER: Gels, Zie, Win, Voo / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 172], Win 1971 [Deunk 1, 198], Eib 1980 [Telge 1, 70], Vars 1985 [Telge 6, 294] || Ell.
- 08 REUSTEREG WEER: Bor.
- 09 VRUSTEREG WEER: Nee, Aal, Din.
- 10 VRÖSTEREG WEER: Bor, Eib.
- 11 VRUUSTEREG WEER: Loch.
- 12 VRIESTEREG WEER: Loch.
- 13 VIESTEREG WEER: Eef, Lar.
- 14 KLAM WEER: Bel, Bre, Baa.
- 15 KLOMMEREG WEER: Loch.

- 16 GROEZELEG WEER: Vars, Wesd.
 17 GRIEZELEG WEER: Meg.
 18 SCHOUVEREG WEER: Vars, Doet.
 19 SCHUVEREG WEER/WAER: Groes, Pan, Lob || Leu, Dnb, E11, Kle.
 20 GIEZEL WEER/WAER: Sil, Wesv, Sto, Pan / sHe 1982 [Telge 3, 52].
 21 SCHAL WEER: Hen, Sto.
 22 SCHRAO WEER: Bel, Hen, Baa.
 23 SLEMPEREG WEER: Vars.
 24 SMIESTEREG WEER: Zel / Eib 1980 [Telge 1, 76].
 25 GRIENDEREG WEER: Hen.
 26 ZIEMELEG WAER: Zev.
 27 GRIMMEG WAER: Wesv.
 28 KILLEG WEER: Hen.
 29 SAPPEG WEER: Olb.
 30 RILDEREG WEER: Wesd.
 31 ONHEUR WEER: Bor / Win 1971 [Deunk 1, 163].
 32 RAUWSTEREG WEER: / Win 1971 [Deunk 1, 187].
 33 STREUPERSWEER: / sHe 1982 [Telge 3, 144], Vars 1985 [Telge 6, 340].
 || roestereg weer: Bat.
 || ozelig waer: Kle.

Eib: As 't nat en kold is in de winterdag, dan praot i-j van vröstereg weer.

|| Bat: As 't in de zomer nat en kold is, praote wie van roestereg weer.

Vars 1985: 't Is schoevereg weer vandaag; deur die stille, vochtege kolddegheid gao'j ow schoevereg vulen. [Telge 6, 303].

Hen: Kold en nat dat gif nog wat; schrao en schal gif nimmendal.

Groen: April kold en nat, brengt koorn in 't vat.

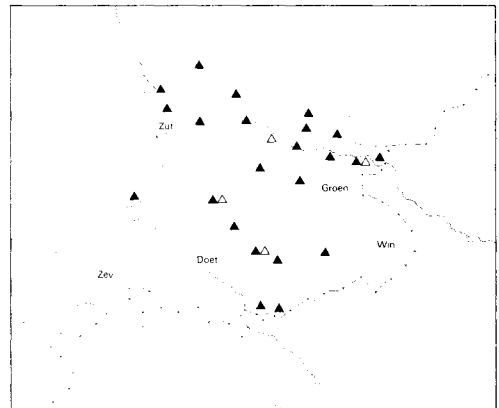
Vars 1985: As 't op novemбераovende böest en raegent en iederene bi-j de kachel krup of de C.V. wat hoger zat, dan is 't streupersweer: dan bunt de streupers actief met de lichbak en de geweren. Mor dan ok bunt de jacht-opzichters --vake met assistentie van politiemensen-- hele nachte in 't veld um te zorgen dat onze fauna, ons wild in stand ehollen wördt [Telge 6, 340].

WINDEREG WEER

Met windereg weer waejt 't nogal tamelik. Der wodt in disse paragraaf gin onderscheid emaaft hoo slim dat waejen is. De kracht van de wind kan namelek

neet allene tussen de woorden onderling verschillen, maor 'n zelde woord kan in twee plaatsen nog weer gebruikt wodn veur verschillende windkracht. Dat 't met windereg weer ok nog al is raegent, sneeijt, hagelt of dondert, verkloort dat dee dingen vake 'n (minder belangrieke) rolle könt spöllen bie de hieronder staonde benamingen.

- 01 WINDEREG WEER/WAER: Acht, Liem.
 02 WIENDEREG WAER: Pan, Lob || Leu, Dnb.
 03 BOEZEREG WEER: Harf, Wich, Ruu, Gees, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Voo, Vars, Sin, Wesd, Zel, Dre, Hen, Zed / Win 1971 [Deunk 1, 30].
 04 BOEZEG WEER: Meg / Win 1971 [Deunk 1, 30].
 05 BOEZEWEER: Ruu, Eib, Wesd.
 06 BOESACHTEG WEER: Rek.
 07 BROESACHTEG WEER: Groen.
 08 BREUSTERIG WEER: Wesv.
 09 BOESTEREG WEER: Doet.
 10 BLUISTEREG WEER: Gor, Alm, Eef, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Eib, Rek, Bel, Aal, Din, Voo, Wesd, Zel, Hen, Olb / Vars 1882 [Telge 4, 50], Acht 1882 [Telge 2, 15], No Acht 1883 [Telge 4, 63], Win 1971 [Deunk 1, 28], Vars 1985 [Telge 6, 61] || Bat.
 11 BLUUSTEREG WEER: Zwi, Eib, Wesd, Hen / Eib 1980 [Telge 1, 10].

▲ bluiSTEREG weer 10

△ blUuSTEREG weer 11

Bluistereg weer is allene in den Acht bekend.

- 12 BLASTEREG WEER: / Acht 1902 [Telge 2, 14].
- 13 PLUUSTEREG WEER: / Acht 1882 [Telge 2, 100].
- 14 'HUISTEREG WEER: / Acht 1895 [Telge 2, 56].
- 15 ROW WEER: Vor, Eib, Bel, Lich, Aal, Win, Din, Meg, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Hen, Key, Ste, Tol, Olb, Does, Ang, Wesv, Did, Zed || Haak.
- 16 ROEW WEER: Gor, Harf, Alm, Eef, Vor, Loch, Lar, Bor, Gees, Haa, Nee, Eib, Wesd, Zel || Ell, Emp, Wilp, Bat, Mar.
- 17 ROUW WAER: Pan || Leu, Dnb, Kle.
- 18 RUW WEER: Zut, War.
- 19 ROER WEER: Aal, Din, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Hen, Ste, Tol, Olb, Ang / Vars 1985 [Telge 6, 289].
- 20 ROEREG WEER: Baa.
- 21 BALSTEUREG WEER: Bel.
- 22 BALDEREG WEER: Lich, Aal, Win, Din, Zel / Win 1971 [Deunk 1, 14].
- 23 BOLDEREG WEER: Gor, Alm, Eef, Vor, Lar, Bor, Nee, Eib, Bel, Lich, Aal, Win, Meg, Sil, Wesd, Zel, Hen, Ste, Tol, Olb / Eib 1980 [Telge 1, 11], Vars 1985 [Telge 6, 64] || Wilp, Bat.
- 24 JACHTEREG WEER: Eib, Rek.
- 25 JAKKEREG WEER: Groen.
- 26 JAPPEREG WEER: Lich.
- 27 FLAKKEREG WEER: Lich, Aal.
- 28 'BAGEREG WEER: Win.
- 29 WUUS(T) WEER: Ulf, Sil, Did, Zed.
- 30 WILD WEER: Ste, Zed.
- 31 WAEJEREG WEER: Alm, Eef.
- 32 RUUSTEREG WEER: Voo.
- 33 ONHEUR WEER: Harf, Vor, Loch, Bor, Gees, Gels, Haa, Nee, Zel, Tol / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 154] || Mar.
- 34 ONHEUREG WEER: Lar, Zel.
 || verwierd weer: Wilp.
 || boesbasterig waer: Kle.
 || bloesterig waer: Kle.

Gor: As 't windereg weer is, dan zeg ie: "'t Is bluiSTEREG vandage".

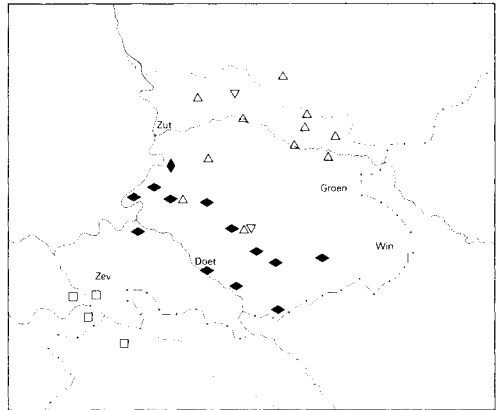
Nee: As 't windereg weer is, dan zeg i-j: "'t Is ter bluiSTEREG vandage".

Tol: At ter 'n helen hoop wind ston, dan zeien ze: "'t Is vreed bluiSTEREG".

Olb: 't Is hups windereg; dan is ter nogal tamelek wat wind.

Bor: "'t Is wild in de loch", zeg ie as 't zuk windereg weer is.

Gees: As de kinder vervelend bunt, krie'j onheur weer.

- roww weer 17
- ◆ roer weer 19
- ◆ roerereg weer 20
- △ onheur weer 33
- ▽ onheureg weer 34

Veur windereg weer bunt in de Acht twee benamingen bekend, dee van streek tut streek verschilt. In de N Acht wodt epraot van onheur(eg) weer; in de streek langs den Olden Iesselt van roer weer. Langs de Rien is bekend roww weer.

Ulf: "Wat 'n GEFLOESTER", zeg i-j as 't windereg weer is.

Wesv: As de bome en struke mit geweld deur mekaor geschud wödde, dan zegge wi-j: "'t Is row in de willege".

|| Bat: 't Wodt zo verwierd in de loch; door kon wel is 'n beste fosse wind in zitten.

Ach-Tw 1948: ONTRALIE "(van het weer) wild, onstuijmig" [Wanink 1, 155].

Lar 1927: "In de leste dagen zunt ter volle kinder ekommen", zegt Mari-je, "Dat zal wal kommen van dat bluiSTEREGE weer van vleenn wekke: dan komt de kinder lös" [Heuvel 1, 107].

Lar 1927: "Der kump vaste nog onheur weer, want de kinder en de hoonder gaot zo te keer en 't veur bleujt zo an de pot", hadden de oude mensen voorspeld [Heuvel 1, 361].

Lar 1927: Soms heur ie 'n vos blekken net as 'n hond; dan is ter onheur weer op hande. Ok 's winters bie snee en scharpe kelte könt ze zo hulen [Heuvel 1, 387].

Kot 1934: 't Laefden van kindere bi-j de Vaenētute. In de vaerte ko'j ze al heuren; veural as ter balstureg waer in de locht zat [Meinen 2b, 35].

SCHRANDER WEER

As 't weer schrander is, dan is 't schraol: kold weer met dreuge wind.

01 SCHRANDER WEER: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 176].

GELP WEER

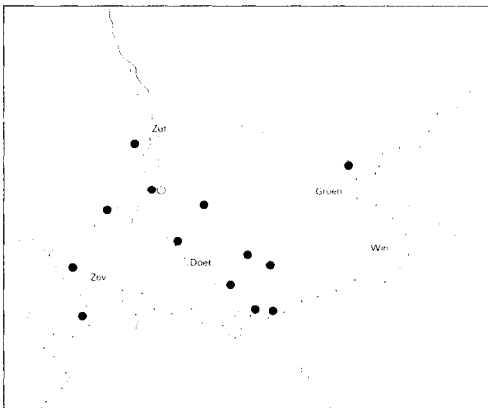
As 't gelp weer is, dan wil alles good greujen.

01 GELP WEER: Eib, Din, Voo, Vars, Sil, Wesd, Kep, Hen, Ste, Groes || Leu, Eil, Emp.

02 WASSEND WEER: Rek, Ang || Kle.

03 GEIL WEER: Lich.

04 VET WEER: / Acht 1882 [Telge 2, 141].

● gelp weer 01

○ gelp weer = drukkend weer 23

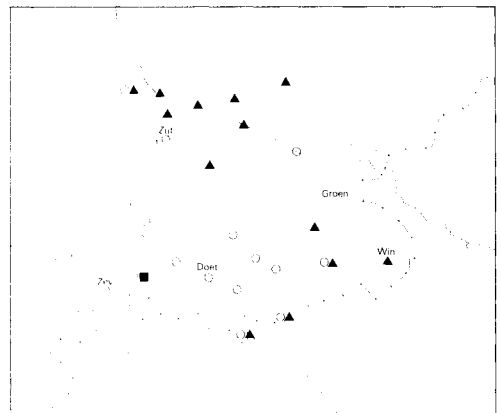
Gelp weer is 'n benaming dee veurmannelik langs den Olden IJssel op-geeven is.

Din: Zo now en dan 'n zacht bujken en 'n temperatuur van zon 20 graden, dan he'j gelp weer.

Vars: As 't in 't veurjaar gelp weer is, dan barst 't grei de grond uut, dan kö'j 't gres heuren grujen en dan raegent de blade an de beume.

KIEKEN

As 't weer steet te kiekken, dan kö'j maor meujlek zeggen wat 't wodn zal. Disse uitdrukking wodt gebruikte as 't so tussen raegen en dreuge in is, as 't tussen deujen en vrezen in is of as 't windstille is en ie verwacht (had-de) wind.

○ luustere(n) 22 ■ pratte 04

▲ kieken 01

Min of meer streekgebonden bunt twee benamingen weerne an-geeven wodt da'j dan allen om 't weer verwacht könt: loeren --veurkomend in de Mo Acht-- en luustere(n) --veurkomend in de Diem en de streek langs den Olden IJssel. In Old IJ 'n besondere benaming in gebruik: 't waer steet te pratte.

01 KIEKE(N): Harf, Alm, Eef, Zut, War, Loch, Lar, Bor, Gees, Haa, Nee, Eib, Bel, Aal, Win, Din, Meg, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Hen, Ste, Olb, Zev || Bat.

02 LUUSTERE(N): Zut, Bor, Aal, Din, Meg, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Olb, Does, Ang, Wesv, Zev, Did / No Acht 1835 [Telge 4, 19], Geld Eil 2e h 19e e [Telge 4, 119] || Wilp, Kle.

03 LOEREN: Gor, Harf, Eef, Vor, Loch, Lar, Lich, Aal, Win, Din, Meg / Acht 1882 [Telge 2, 81], Win 1971 [Deunk 1, 136] || Wilp, Mar.
04 PRATTE: Did.

Harf: Vrogger met 't heujen zeien ze: "t Weer steet te kieken", as 't bewolkt weer was en ze neet wisten of de zunne der deur zol kommen of neet.

Eib: As 't weer steet te kieken, dan kân 't nog alle kanten op: 't kan vrezzen, 't kan deujen. Dan is 't LOEREG WEER.

Bel: 't Weer steet te kieken: 't wet neet van an of van.

Aal: 't Weer steet zo te kieken, is 't zelfde as: 't weer steet te luusteren. Does: As ter 'n donderbeuj op kcmst is, wil 't wel 's bladstil zin. De netuur wacht dan af en dan zeg eej: "t Weer steet te luusteren".

Wehl: As ter gin wind is, dan steet 't weer te luusteren.

Bor 1882: Daor doe'j good an, Gatjan, da'j den olden man uut oew zelvrs 's komt opzeuken. Völle jongeluu hebben neet geerne met olde mensen te doon, veural as ze wat hardheureg bunt. 'k Bun buten gaon zitten, umdat de zunne good duut an miene olde butte. 't Weer steet noew zo wat te loeren. Gisteren was 't nog bluistereg en triestereg [Kobus 1, 459].

Win: A'j neet weet wat veur 'n waer of 't is, dan vraag i-j: "Hoo verhölt zich 't waer?"

Acht-Tw 1948: 't Weer verzet zik "het weer slaät om" [Wanink 1, 204]. [ZIK VERZETTEN].

Eib 1980: 'k Geleuve dat ter VERGANK in 't weer zit [Telge 1, 89].

RAEGENEN

01 RAEGENE(N): Acht, Liem.

02 RAEGEN: Eib, Bel, Aal, Win / Win 1971 [Deunk 1, 188].

Lat:: De luch betrek; 't geet raegene. Sto: "'t Betrik; wi-j kriege wat". Ef-kes later: "Door geet 't al heer. 't Vilt ter met emmers uut".

Lob: 't Wödt zo duuster; 't geet dao-Tek vas raegene.

Gees: As 't eengaal deorraengnt, zegt Ze wal 's veur de lol: "'t Is tussen de bujen deur, dreug weer".

Vars: As 't zo den helen dag deorraegent, zeg i-j um de moed der in te hollen: "'t Raegent vandage maor ene kiere".

sHe 1982: De paddestuul zolle ow in de nek gruje "(gezegd als het lange tijd regent)" [Telge 3, 111].

Zut: Ik heb 't wel meegemaak da'j hier in Zutphen an den Iessel zatn te vis-sen en dat ze dan in de Häöve weg-liepen, umdat 't daör raegende.

Lar: A'w buten an 't warrek waarn en 't begon te raegenen, dan zae mien va: "Blief maor rusteg hier; ie hebt gin gaetjen in 't vel".

Bor: 'n Smoesjen: a'j wetten wilt of 't raengnt, dan mo'j 'n nöttenhöltjen in 'n perenboom hangen. As dat nat wodt, dan we'j dat 't raengnt!

Win 1971: Eerste dee harte störme en noo waer dat geraenkte [Deunk 1, 73]. [GERAENKTE].

Eib 1980: Der is vandage völle natteg-heid evallen [Telge 1, 55]. [NATTEG-HEID].

• Wanneer geet 't raegenen?

Eef: Margenrood breg water in de sloot, aovendrood breg mooi weer an boord. [Ok: Gor, Bor, Gels, Nee, Eib, Bel, Bre, Vars, Sin, Wehl, Hen, Tol, Wesp].

Gen: Margenrood breg water in de sloot.

Win: Morgenrood-geflater, göf dagens geklater.

Alm: Aovendrood haalt 't water uut de sloot, margenrood breg 't water in de sloot.

Din: Windstrepn gef raegen.

Voo: Windveren an de loch, dujt op raegen.

Lat: As 't zwemmerig in de luch is, kump ter raegen.

Pan: As 't hagelt deur de holle tek, he'j an waoter en wiend gin gebrek.

Lich: As 't soest in 't holt, krie'j raegenachteg weer.

Aa: Lechte vlagen brengt raegen in de graven.

Win 1974: Lechte vlagen brenk 't water in 'n graven (oet lechte wolken wil 't soms völle meer raegenen as oet donkern) [Aessink in: Moespot 83,11].

Gels: "Zuudwes, raegennes": met zuud-westen wind raegent 't völle.

Harf: As 't raengnt uut 't oosten, raengnt 't drie dage zonder troosten.

Lar: As 't margenrood aovertrök, as ter donderköppe an de loch zit of as ter dikke loch is, krie'j raegen.

Vars: 't Wodt dikke an de loch; wi-j kriëgt raegen.

Groen: De loch wodt dikke; 't geet raegenen.

Zel: At de loch dikke wodt of at 't duuster wodt, dan zit ter raegen in de loch.

Win 1974: At ter ne raengeboggem steet, raenk 't morgen weer [Aessink in: Moespot 83,10].

Groen: Noorderstof: kump raegn in den hof.

Harf: Noorderstof breg dreugte in den hof; zuderstof, dan raengnt 't grof.

Eib 1973: Raegen oet 't noorden: drie uur of drie dage [H.Odink 3, 197].

Win 1974: At 't raenk bi-j oostenwind, raenk 't drie uur of drie dage [Aessink in: Moespot 83,11].

Vars 1985: Lop de wind de zonne nao; waest met 't heuj streujen dan maor drao [Telge 6, 407].

Sin: At de wind geet liggen, dan kump der raenge [Ok: Bor, Nee, Zed].

Gor: Raegent 't rech umme-neer, dan raegent 't margen weer.

Nee: As de raegen rech oet de loch kump, wodt 't 'n aovend-raegen (met andere woorde: 't blif vedan raengn).

Ulf: At de damp uut de schossteen neerslöt, gif 't raegen.

Wehl: At de rook uut de schossteen neersleet, krie'j raegen [Ok: Voo].

Ste: As de rook umneerslöt, zit ter raegen in de loch [Ok: Gor, Nee, Aal].

Nee: Bläöskes op 't water, dan kump ter meer raengn....

Gor: As ter bläöskes op de plassen kömt, blif 't 'n tied deorraegenen. [Ok: Lich, Ulf, Zel || Bat].

Din: At 't bläöskes raengt, raengt 't de ganze dag.

Zed: Bläöskesraege: dat is 'n zachte raege --meestal at de zon schient-- die bläöskes op straot mik. Die duurt meistieds dri-j dage.

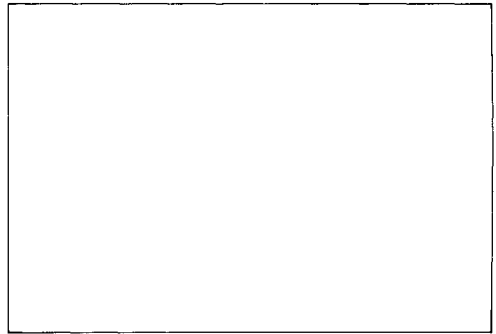
Aal: Bläöskesraegne göf drie dage raenge.

Did: As 't bläöskes raegent, krieg gi-j drie dage raege.

Wich: Met bläöskes op 't water raegent 't drie dage of drie uur [Ok: Bel].

Bor: At ter döpkes op 't water komt, dan raengnt 't drie dage of drie uur.

Lich: Bi-j kroepmot kump ter raegen.

As ter ne blauwen damp in de busse henk, kump ter raegen.

Aal: As ter ne blauwen damp in de busse henk, kump ter raegen.

Rek: Dauw op raegen gif raegen.

Aal: As de vrouwleu of de beeste op ne drobbel bi-j mekare staot, krie'j raegen.

Win 1974: At de vrouwleu zik tropt, kump ter raenge. Zol 't waar waezen? [Aessink in: Moespot 83,10].

Rek: At de vrouwleu völle loopt (of: oetgaot), kump ter raegen.

Eib 1973: Steet emes met de rugge tegen 't vuur, dan kump ter raegen [H.Odink 3, 204].

Gor: As de beeste met de stat in de Toch loopt, bint ter donderbujen op koms. [Ok: Aal, Did].

Did: As de beeste deurvraete, duurt de raege lang. As ze schule, dan kump ter 'n buj. [Ok: Aal].

Gen: As de beesten met de kont naor de wind gaon staon, dan gif 't völ raegen.

Aal: As de hond stunk, kump ter raegen. [Ok: Ulf].

Aal: As de katte den helen dag op de stoel lig, geet 't raegenen.

Sin: At de katte deur de balken op de daele pist, kump ter nao twee dagen raegne.

Baa: A'j de katte goed voert, kump ter gin raegen, a'j gaot trouwen. At 't op oew trouwdag raegent, dan zekt ze: "De bruid hef de katte niet goed evoerd.

Eib: As de hoonder boeten blijft met raegen, dan raegent 't de hele dag. [Ok: Nee, Rek, Bel, Aal].

Ulf: At de tuten in de raegen blijft Topen, dan raegent 't lang.

Zut: As de kippen in de raegen buten bliieven lopen, wödt 't neet gauw dreuge. [Ok: Zwi, Eib, Rek, Aal, Din, Ulf, Wesd, Hen, Sto, Lob || Bat].

Win 1974: At 't raenk en de hoondere Toopt härd, umme onder dak te kommene, is 't maor ne bujje. [Aessink in: Moespot 83,10].

Hen: At de hoender 's aovens late buten loopt, kump ter den volgenden dag raegen. [Ok: Ruu, Olb]. En as ze bi-j raegenweer 's margens naor buten gaot, wordt 't veurlopeg niet dreuge.

Bor: At de hoender binnen blijft, kump ter raegen.

Eib: As 't duuster wödt en de hoender gaot in 't hok, dan gif 't raegen.

Gels: As de hoender reert, krie'j raegen. [Ok: Lob].

Hen: As de haans in de late middag en in den aovend kraait, krie'j raegen. [Ok: Zut].

Wehl: At de pauwen kreisen, kump ter raegen. [Ok: Wesv, Zev, Sto].

Lich: At de pauwhane schreeuwt, kump ter raegen. [Ok: Ruu, Eib, Din, Vars, Zel, Hen, Lob].

Nee: As de pauwhane reert, krie'j raegen. [Ok: Rek].

Hen: De doeven waarn van belang veur 't weer. Veural as 't een eenling was. Dus gien paartje. Koern de doeve 's aovens nog late, dan kreeg i-j de andere dag raegen. Ik gleuve dat dat werkelek opging.

Vor: At ter raegen op kumste was, dan koern de doeve slimmer as anders. [Ok: Bor, Rek, Bel, Din, Vars, Wesd, Zel, Doet, Kep, Wehl, Baa, Bro, Tol, Lat].

Olb: De lachdoeve veurspeln raegen at e druk koeren.

Bel: As de doeven koerikt, krie'j raegen.

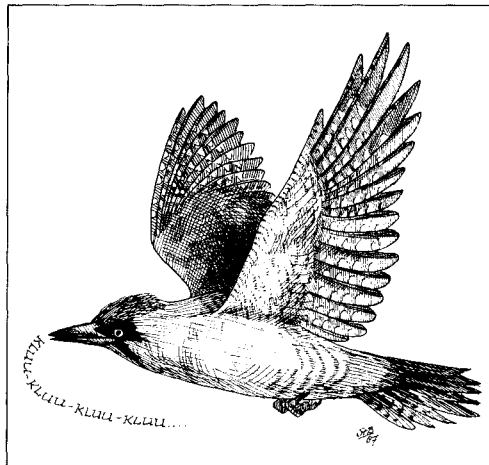
Groes: As de koerkduve koerke, kump ter raege.

Gor: As de zwaluwen lege vliegt, krie'j raegenachteg weer. [Ok: Harf, Eef, Loch, Lar, Zwi, Nee, Eib, Groen, Aal, Win, Din, Voo, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Wehl, Hen, Ang, Lat, Wesv, Sto, Pan].

Bor: At de zwaluwen lege aover 't water of de straote vleeft, kump ter raegen.

Bel: At de zwaluwen laege over de grond scheert, krie'j raenge.

Ste: As de zwaluwen laeg vliegt, krie'j raegen. Dat doen ze, omdat de vliegen --um de raegen en de wind-- laeg gaon vliegen.

As de specht lacht, gif 't raegen.

Gen: As de specht lacht, gif 't raegen.

Win: Der kump nog völle meer raegne; de kraejen paafket nog zo.

Vars: At 'n hele vloch kraejen onop-holdelek schreeuwt, kump ter raegen.

Did: As de koekoek röp, krieuwe raege. [Ok: Eef, War, Nee, Bel, Aal, Meg, Baa, Does].

Zev: As de gieteling 's aoves fluit, kump ter raege. [Ok: Zut].

Ulf: 'n Pedde brig raegen.

Wesv: As ter padde lope, kump ter raege. [Ok: Loch, Nee, Din, Ulf, Olb, Ang].

Pan: As de padde kwake, kump ter raege.

Aal: As de kikkvörse kwaakt, krie'j raegne.

Gen: Wij kriegen raegen, want de muggen dansen laeg baoven 't water. [Ok: Eef, Groen].

Bel: At de vlegen zo stekt, geet 't raegen. [Ok: Groen, Aal, Ulf, Wesd, Pan].

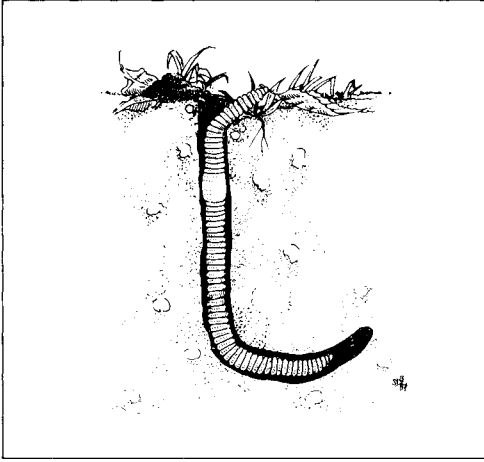
Ste: At ter raegen in de loch zit, bunt de vliegen oeleg.

Baa: As ter in-ens völle spinnen bunt, krie'j raegen.

Vars: At de spinnenköppe naor binnen kroëpt, kump der raegen.

Zel: As de empen heupkes gooit, kump ter raegen.

Win 1974: At de mechampen stinket, kump ter raenge [Aessink in: Moespot 83,10].

At de pieren heupkes smiet, kump ter raegen.

Bre: At de pieren heupkes smiet, kump ter raegen.

Aal: As de bi-jen binnen blijft, kump ter raegne.

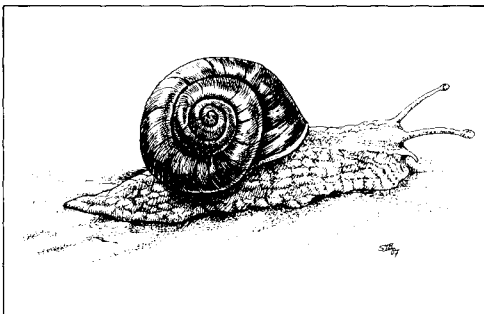
Nee: As 't onstandvasteg weer was, dan tēten mien olders altied op de slakken; dee dikke broenn. At ze modder op den stat hadn, kree'j raegen. Hadn ze 'n streuken op den stat, dan wodn 't mooi weer. 'k Hebbe dat aoever-enomm: 't klopt. [Ok: Loch, Bor, Lich].

Gels: Wiej zōlt wal raegen kriegen, wānt de slekke kroept zo. [Ok: Aal].

Wesv: As ter slekke lope, kump ter raege. [Ok: Ulf].

Win: As de sniggen begint te kroepen, kump ter raegne.

Bre: As de slekken in huus kroept en zōn glimmend spoor achterlaot, krie'j nat weer.

As ter slekke lope, kump ter raege.

Din: As de dennappels dichte gaot, kump ter raegen.

Aal: At de mangels zaalvereg wodt --'t blād laot hangen-- kump ter raegen.

Gor: As de Iessel begint te stinken, begint 't te raegenen.

Aal: As de (riool)putte stunk, kump ter raegen. [Ok: Lar, Eib].

Lich: At de putjes, de gravens en de gotjes stinkt, kump ter raegen.

Nee: At de götte stunk, kump ter raege.

Win 1974: At de hondetoeen stunk, kump ter raenge [Aessink in: Moespot 83, 10].

Did: As 't gres 's merges dreug is, kump ter nat weer.

Wesd: At 'n betonnen vloer begint te zweiten, krie'j nattegheid.

Wehl: At de betonnen vloeren zweiten, kump ter raegen.

Wesv: As de betonne vloer uutsleet, kump ter raege.

Did: As de vloer nat wōdt, krieuwe raege.

Aal: As de vloere zweet, kump ter raegne.

Did: As de waterbak zweit, krieuwe raege.

Lich: As de estriken zweet, kump ter raegen.

Pan: As de estrike optrekke, krie'j raege.

Lich: At de pannen duuster liekt, krie'j raegen.

Key: As 't olde kammet kraakt, krieuge wi-j raegen.

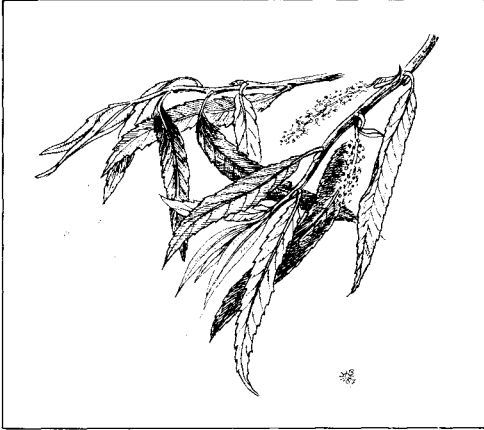
Aal: I-j kriegt raegne, as ter uut de schossteen root vōlt. [Ok: Gor].

Aal: As de likdeurne staekt, kump ter raegne. [Ok: War].

Bel: As ter raegen kump, veul ik dat woor 'k e-opereerd bunne.

Aal: As ne olde wonde jōkt, kump ter raegne.

|| Wilp: 'n Kennis is joren elejen evallen op hobbelege, bevroren grond. Die hef ter 'n pleksien an heur achterste an aoever-ehollen. As die begint te staeken, dan kump ter raegen.

As de wilgen lekt, krie'w raegen.

Aal: As de wilgen huult, kump ter raegen.

Bel: As de wilgen lekt, krie'w raegen.

Ulf: At 't achterwats raegent, dan he'j drie dagen raegen.

Aal: As 't op Sint-Margriet (20 juli) raengt, holle wi-j zes waeke nat weer.
Sto: Pisgriet: dan raegent 't zes waek.

Ulf: At 't raegent met Pisgriet, dan duurt 't nog zes waek veur 't weer dreug is.

Gor: As 't an 't begin van de honds-dage --19 juli tut 19 augustus--raegent, blif 't de hele tied raegen-achteg.

Nee: At de honds-dage begint met raegen, dan raegent 't alle dage. De kat-tendage bunt nog slimmer.

Wesd: At 't völle raegenen, zeien ze wel 's: "'t Is goed doo".

Win 1974: At 't völle en lange raenk, goöd weer veur de late kikkvörske: noo könt ze stertkes krieggen [Aessink in: Moespot 83, 11].

Win: 't Raengt, 't raengt de pannen wodt nat; Den boer, dén löp met 't blote gat.

Win 1974: Wi-j zongen as kindere: "'t Raenk, 't raenk; de pannen wodt nat. De darpers loopt met 't blote gat". De kindere in darp zongen: "De boern, dee loopt met 't blote gat". Wi-j hadden wal respekt veur mekare...! In tussen is 't mi-j nog nooit dutelek ewodne, woorumme dee boeren en dee darpers met 't blote gat in den raenge lepen. Zol-len ze dat noo eerlek doon, umme zik

is good schone te laoten speulen? [Aessink in: Moespot 83, 11].

Win 1974:

Raenge, raenge, röpken;

't Raengt mi-j op mien köpken;

't Raengt mi-j op mien scholderblad;

Oh, oh, oh, wat wod ik nat [Aessink in: Moespot 83, 12].

Rek: Ne boer hef 't an alle kanten: Raengnt 't in 't heuj, dan wast ziene planten.

Bel: Ne vroggen gast harbargt neet; at 't 's morgens vrog begunt te raegenen, wodt 't gauw weer dreuge.

Eef: De vrogge man dee harbargt neet.

Kiek veur de uitdrukkingen met raegenen en hamerslag bi-j dat laatste woord. Kiek ok nog onder zurne, maone, onweer, hagelen en donderen.

GIETEN

As 't hard raegent, dan is 't an 't gieten.

01 GIETEN, 'GETEN (OET DE LOCH): Gor, Har, Eef, Wich, Ruu, Loch, Gees, Nee, Rek, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Ulf, Vars, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Tol, Olb, Ang, Lat, Groes, Pan || Dnb, E11, Emp, Mar.

02 STORTRAEGENEN: Eef, War, Vor, Loch, Lar, Bor, Gees, Nee, Eib, Groen, Gen, Sin, Sil, Wesd, Zel, Kep, Hen, Ste, Baa, Does, Wesv, Zev, Did, Lob || E11, Dnb.

03 RAEGENEN DAT 'T ZEIK(T): Zut, War, Vars, Dre, Ste, Olb, Groes, Pan || Leu, Dnb, E11, Emp.

04 GIETEN DAT 'T ZEIK(T): Sto.

05 RAEGENEN DAT 'T DRIT: Aal, Bre, Win.

06 RAEGENEN DAT 'T DAMPT: Bor.

07 OLDE WIEVE(N) RAEGENEN: Loch, Bor, Nee, Win, Doet, Kep.

08 PIEPESTELLEN RAEGENEN: Alm, Zut, Wesd, Kep, Does.

09 MOOSAPPELE RAEGENEN: Eib.

10 BAKKEIEN RAEGENEN: Zut.

11 BAKSTONE RAEGENEN: Win.

12 PLENZE: Zed.

13 KLATEREN: Eib.

14 SAUSEN: / Eib 1980 [Telge 1, 71].

15 GOEZEN: / Acht 1882 [Telge 2, 43], Win 1971 [Deunk 1, 77].

16 GUIZEN: / Aal 1964 [Rots 1, 14].

17 PLAESTERE(N): / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 161] || K1e.

18 STROEZEN: / Vars 1985 [Telge 6, 342].

|| raegene dat 't zekt: Kle.

Aal: "'t Raegent dat 't drit", moche wi-j neet zeggen.

Gor: 't Raegent det 't göt.

Eef: 't Göt uut de loch.

Ruu: At 't onvernulleg hard raengnt, dan göt 't uut de loch.

Nee: As 't oet de loch göt, zeg i-j wäl 's: "'t Raegent götteg" [GÖTTEG].

Doet: As 't gut, wödt ter wel gezeg: "Gelukkeg dat 't water raegent en gin olde wieve".

Sto: At 't gut at 't zeik, dan vilt 't der met emmers of met bakken uut.

Does: As de raegen met bakken uut de Tuch velt, stotraegent 't.

Gels: Foj, wat stotraegen; 't is net of ze 't met bekke oet de loch geet.

Eib: 't Klatert, 't völt bie bekke oet de loch.

Bor: As 't stotraengnt, dan zekt ze wäl: "'t Raengnt dat 't dampt".

Vor: As 't stotraegent, dan zeg iej wäl: "'t Geet ter goed op".

Win: As 't oet de loch göt, dan zeg i-j: "'t Raengnt at 't zo wat dug".

Zut: 't Raegent; 't kump as bakkeien uut de lucht.

Zel: As 't stotraegent zeg i-j hier: "'t Völt ter nog al uut".

Zed: "Door kump 'n schip met zoere appels aan", zegge ze, as ze denke dat 't geet plenze. [Ok: Aal]. En as 't dan nog harder geet dan zegge ze: "'t Scheit uut met zachjes raegene".

Lar: 't Raegent nooit zo hard of 't is ältied weer dreuge ewodn.

Loch: As 't hard raegent, is 't um 't eerste weer aover.

Kot veur 1934: As Willem 's aovends op zien hildenkaemerken was, heurn e de raenge op de pannen soezen. En as e 's morgens wakker wier, soesden ze nog. No ja, dan maor waer raenge [Meinen 6, 116]. [SOEZEN].

Kot 1930: Heur toch is wat de wind angenk. En de raenge snekkerden teggen de vensters en de deure an [Meinen 5, 24].

03 'SMIESPEREN: Doet.

04 KLADDEN: Gels, Eib.

05 GUREN: Gees.

06 DRÖPPELEN: Bor.

07 STOFRAEGENEN: Groen.

08 RAEGENEN VEUR 'T/DE STOF: Gen, Ulf.

09 'ZIBBEKEN: / Win 1971 [Deunk 1, 283].

|| viezele: Kle.

|| zemmelen: Ell,

Gels: Wat is 't wier an 't kladden an.

Ruu: 't Raengnt maor weineg; 't is of de muggen pist.

Gees: As 't 's zommers met warm weer zon heel klein betjen raegent, dan zekt ze: "Der valt heujdröppels".

[HEUJDRÖPPEL].

Alm: "Raegent 't hard?" "Nee; der völt 'n druppel of dattiene".

Ulf: Muggepis gef miezereg weer [MIEZERE].

Win 1971: NAOSTRIPKEN "licht naregenen". 'n Raenge hef neet völle meer te bedune; 't stripket allene nog luk nao [Deunk 1, 155].

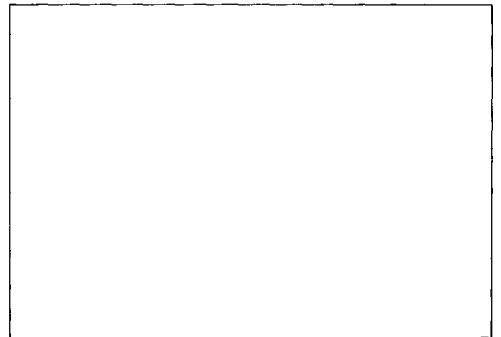
RAEGEN

01 RAEGEN: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, War, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Din, Gen, Voo, Meg, Ulf, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Does, Ang || Dnb, Ell, Emp, Wilp, Mar, Haak, Ges, Raes, Anh, Kle.

02 RAEGE: Lat, Wesv, Zev, Groes, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu.

03 RAENGN: Ruu, Loch, Lar, Zwi, Gels, Eib || Bat.

04 RAENGE: Eib, Bel, Aal, Win / Win 1971 [Deunk 1, 188] || Bork, Hei.

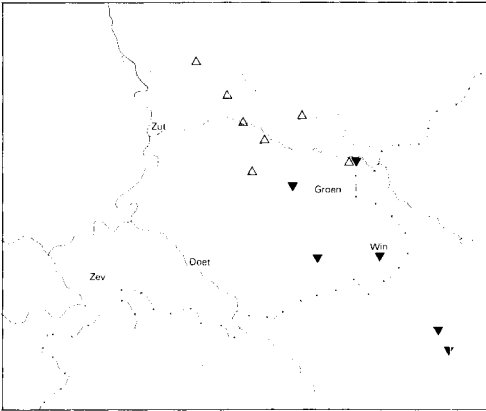
MIEZELEN

Miezelen is heel weineg raegenen.

01 MIEZELEN: Eib, Does.

02 MIEZERE(N): Voo, Wesv.

05 RAEGNE: Sin.
|| regen: E1t.

△ raegn 03 ▼ raenge 04

't Woord raegn kump veur in de N Acht; in de O Acht praot ze wel aover raenge. De rest van de Acht pröt aover raegen; in de Liem kump naost raegen ok raenge veur.

Sil: Meertse wind en aprilse raegen is de landman tot zaegen.

Bel: Wi-j zölt wal raegen kriegen: de Toch trök dichte too.

Kep: De luch trik dich; der kump nat-tegheid.

Harf: De loch trekt dichte; 't liekt nao raegen. [Ok: Wich].

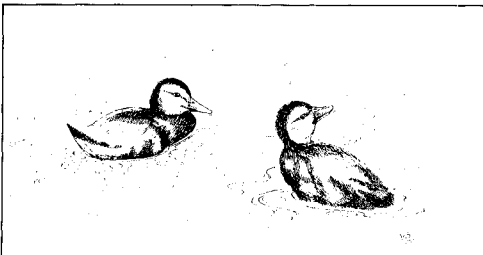
Nee: 't Betrök; 't lik nao raegen.

Din: De loch betrök; 't gef raegen.

Ulf: De loch betrik; 't gif raegen.

Does: De luch betrek; wi-j hollen 't niet dreug, der kump raegen.

Bor: De loch betrekt; 't kon wel is raegen wodn. [Ok: Gels].

't Is good weer vuur 't grös en de aendekukens.

Acht-Tw 1948: "'t Is good weer vuur 't grös en de jonge kikkvöske (of: aendekukens)" zegt de boer als er in 't voorjaar een mals regentje valt [Wanink 1, 211].

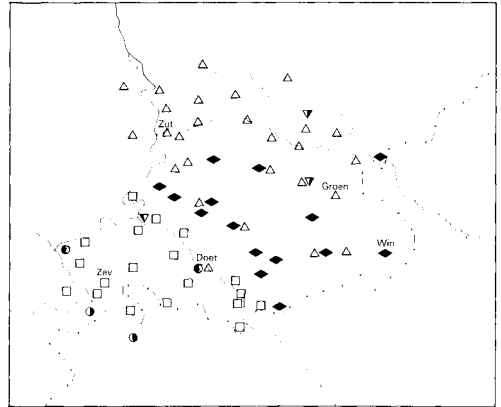
Acht-Tw 1948: GAELE DRÖPPELS "grote druppels vruchtbare regen" [Wanink 1, 99].

BUJE

01 (RAEGEN-, RAENGN-, RAENGE-)BUJE: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, War, Wich, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Nee, Eib, Bel, Groen, Aal, Bre, Zel, Doet, Hen, Baa || Emp, Wilp, Bat, Mar.

02 (RAEGEN-, RAEGE-)BUJ: Gen, Voo, Meg, Ulf, Sil, Wehl, Kep, Dre, O1b, Ang, Lat, Zev, Groes, Did, Sto, Zed, Lob / Acht 1882 [Telge 2, 20], sHe 1982 [Telge 3, 24] || E11.

03 (RAEGEN-, RAENGE-)BUJJE: Vor, Ruu, Rek, Lich, Aal, Win, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Tol / No Acht 1883 [Telge 4, 64].

△ buje 01 ▼ buj 05

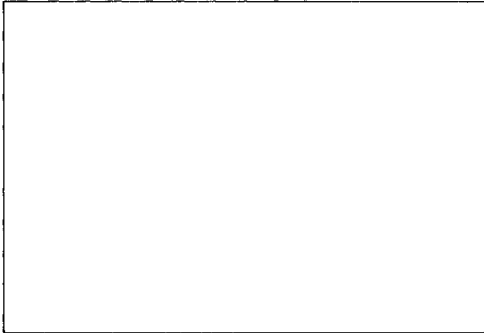
□ buj 02, 07 ▼ buje 06

◆ bujje 03 ● boej

● buij 04, 08

In de Liem wodt 't woord buj 't meest gebruikt; in den Acht buje. Bujje kump völle veur in 't gebied tussen buje en buj: 't is 'n typische aovergangsvorm.

- 04 (RAEGEN)BUUJ: Doet.
 05 (RAEGEN)BEUJ: Does.
 06 (RAEGEN)BEUJE: Gels, Bel.
 07 BUJ RAEGE: Sto, Pan || Dnb.
 08 BUUJ RAEGE: Wesv.
 09 BIEZE: / Acht 1882 [Telge 2, 13],
 No Acht 1883 [Telge 4, 63], Acht-Tw
 1948 [Wanink 1, 76], Aal 1966 [Rots
 2, 1], Win 1971 [Deunk 1, 24].
 10 RAEGENSCHOER: / Acht 1895 [Telge 2,
 104] || Ges, Hei, Raes, Anh.
 || regenschoer: Elt.
 || raegenboej: Leu, Kle.

Gor: As ter 'n buje ankump, zegt ze
 wel: "Door he'j weer 'n schip met zoe-
 re appels". [Ok: Vor, Loch].
Kep: As 't in 't veurjaar lekker warm
 is en 't raegent niet te hard, dan
 he'j 'n gelp bujken. Dan kö'j 't gres
 heuren grujen. [GELP; ok: Zel].
Zed: As de raege precies op tied kump
 en 't is 'n mooie, zachte raegedrop,
 dan zegge ze: "De boere zitte te flui-
 te in bed".

Gees: KLADDE-ZETJEN "regenperiode".
Lar 1927: SPIERLING-BUJE "maartse bui
 van regen, sneeuw en hagel" [Heuvel 1,
 82].
Acht 1895: WINDSCHOER "regenbui ge-
 paard gaande met veel wind" [Telge 2,
 152].
Acht 1830: DRUPPELDERI-J "zachte zo-
 merregen" [Telge 4, 4].
No Acht 1835: BIESTER "buiig, regen-
 achtig" [Telge 4, 17].
Zut 1830: Maor zee Jan; 't raegent,
 wi-j kriegen 'n buiken [Vriasis 27].

PLENSBUJE

*'n Plensbujje is 'n buje woor heel völ-
 le raegen uut völt.*

- 01 PLENSBUJE, PLENSBUJ(JE): Gor, Eef,
 War, Wich, Vor, Lar, Bor, Nee, Eib,
 Rek, Groen, Bel, Gen, Ulf, Vars,
 Sil, Zel, Doet, Ste, Baa, Tol, Lat,
 Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Lob ||
 Leu, Dnb, Ell, Bat.
 02 STORTBUJE, STORTBUJ(JE), STORTBEUJ:
 Gor, Zut, Wich, Vor, Ruu, Loch,
 Zwi, Bor, Gees, Eib, Aal, Win,
 Vars, Sin, Wehl, Baa, Tol, Olb,
 Does, Ang, Wesv, Zev, Sto, Zed, Lob
 || Leu, Dnb, Ell, Emp.
 03 ZWORE/ZWAORE BUJE, BUJ: Gor, Harf,
 Eef, Wich, Loch, Bor, Eib, Bel,
 Meg, Ulf, Vars, Zel, Doet, Dre,
 Hen, Key, Ste, Tol, Olb, Ang, Lat,
 Did, Sto, Pan || Ell.
 04 ZWÄÖRE BUJE: Zut, War.
 05 BESTE BUJE, BUJ(JE), BUUJ: Lar,
 Nee, Bel, Aal, Wesd, Doet, Kep,
 Dre, Hen || Ell, Emp, Bat, Mar.
 06 DUFTEGE BUJE, BUJJE: Lich, Aal,
 Din, Wesd, Zel.
 07 DIKKE(N) BUJE, BUJ: Loch, Nee, Aal,
 Ulf, Voo.
 08 HATTE BUJJE: Rek.
 09 GROTE BEUJE: Bel.
 10 GOEIE BUJE: Groen.
 11 ONWIEZE RAEGENBUJE: Din.
 12 HAEVIGE BUJ: Pan.
 13 ZEIKBUJJE: Ste.
 14 DONDERBUJJE: Vars.
 15 STORTRAEGE(N): Eef, Rek, Bre, Zev.
 16 SLAGRAEGEN: Meg.
 17 SMAK RAEGEN: Harf.
 18 PLEER RAENGE: Bel.
 19 SCHOER: Win, Zev, Groes, Pan.
 20 WOLKBRÖK(KE): Voo, Meg || Haak.
 21 WOLKENBRÖKKE: Bre.
 22 BIEZE: Win / No Acht 1839 [Telge 4,
 26].
 23 STROES: Pan.
 24 ZEIKERD: Pan.
 || stortsoer: Ges, Bork, Hei, Raes.
 || raegenschoer: Anh.
 || plats raegen: Kle.

Ruu: As ter 'n stotbujje völt, dan
 zek ze: "'t Göt uut de loch".
Eib: "'t Klatert der op", wodt ter
 ezegd as ter 'n plensbujje völt.
Ste: 'n Plensbujje löt 'n smak-water
 vallen.
Gor: As ter 'n plensbujje viel, zeien
 ze wel 's veur de grap: "As 't zo
 dauwt, hoef 't niet te raegenen". [Ok:
 Tol].

SCHOER

'n Schoer is 'n onweersbuje.

- 01 **SCHOER:** Harf, Eef, Zut, Wich, Ruu, Lar, Zwi, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Din, Gen, Voo, Ulf, Vars, Sin, Sil, Zel, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Did, Sto, Zed, Lob / No Acht 1839 [Telge 4, 32], N Acht 1856 [Telge 4, 45], Vars 1882 [Telge 4, 55], Acht 1882 [Telge 2, 114], No Acht 1883 [Telge 4, 74], Geld Eil 2e h 19e e [Telge 4, 120], sHe 1901 [Telge 4, 108], Groen 1936 [Mogendorff 1, 9] Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 175], Aal 1964 [Rots 1, 41], Win 1971 [Deunk 1, 204], sHe 1982 [Telge 3, 129], Vars 1985 [Telge 6, 302] || Eil, Bat, Mar, Kle.
- 02 **DONDERSCHOER:** Gor, Loch, Gees, Nee, Eib, Win, Wesd, Doet, Tol, Wesv, Zev, Did, Lob / No Acht 1839 [Telge 4, 27], Acht 1895 [Telge 2, 26], Wehl 1944 [Diesveld 1, 2], Win 1971 [Deunk 1, 44], Eib 1980 [Telge 1, 16], sHe 1982 [Telge 3, 32], Vars 1985 [Telge 6, 87] || Leu, Dnb, Eil.
- 03 **RAEGENSCHOER:** Meg.
- 04 **SCHOERBUJ:** Meg.
- 05 **DONDERBUJE, DONDERBUJ(JE):** Alm, Eef, Zut, War, Vor, Loch, Bor, Gels, Eib, Aal, Bre, Gen, Ulf, Vars, Hen, Ste, Tol, Olb, Groes || Emp, Wilp, Bat.
- 06 **DONDERBEUJ:** Does.
- 07 **ONWEERSBUJE, ONWEERSBUJ(JE):** Gor, Zut, War, Vor, Nee, Bel, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Hen, Ste, Baa, Tol, Ang, Lat, Sto || Emp.
- 08 **ONWAERSBUJ:** Pan, Lob.
- 09 **ONWEERSBEUJ:** Does.
- 10 **ONWEERSBUUJ:** Doet.
- 11 **GRÖMMELSCHOER:** / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 105].
|| onweerschoer: Eil.
|| dondersjoer: Hei, Anh, Elt.
|| grommelschoer: Ges.

Bor: 'n Schoer is nog zwoorder as 'n donderbuje.

Voo: Der zitten schoers an de loch.

Zed: At de loch inkwart wödt, kump ter 'n schoer opzette.

Zel 1933: A'j de schoers ezien hadde, die ik van mien laeven al met-emaakt hebbe, dan zo'j der anders aover praotten. Maor zo at 't hier dondert, da's nog niks. Nee jonges; dan ha'j der 's bi-j motten waezen, doe-ter dat grote Amerikaanse schoer van 't jaor vieftteg

ewest is. Dät was nog 's 'n schoer, a'j now van donderen praot [Bouwmeester in: Archief 1, 247].

RAEGENBAOGE

- 01 **RAEGENBAOGE:** Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, War, Wich, Vor, Lar, Bor, Bel, Groen, Lich, Aal, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Baa, Tol || Emp, Wilp.
- 02 **RAENGNBAGOGE:** Ruu, Loch, Zwi, Gees, Nee, Zel || Bat.
- 03 **RAEGENBAOGEN:** Gels, Eib, Rek || Mar, Bork.
- 04 **RAENGNBAOGEN:** Eib || Hei.
- 05 **RAEGENBAOG:** Gen, Voo, Meg, Ulf, Sil, Doet, Wehl, Kep, Dre, Olb, Does, Ang, Lat || Leu, Dnb, Eil, Anh, Kle.
- 06 **RAEGEBAOG:** Lat, Zev, Groes, Did, Sto, Zed, Pan.
- 07 **RAEGEMBAOG:** Lob.
- 08 **RAEGEBOOG:** Wesv, Zev.
- 09 **RAEGENBOGGE:** Aal, Bre.
- 10 **RAEGENBOGGEM:** Win.
- 11 **RAEGENBUJE:** Bor.
- 12 **WEER-TEKEN:** Bor, Bel, Groen || Haak.
|| raegenboggen: Ges.
|| regenbaog: Elt.

Bor: As 't raegent en de zonne schient OK, dan krie'j 'n raegenbuje.

Zed: Vrogger zeie ze tegen mien: "Aan 't eind van de raegenbaog lig 'n buul met geld". Meteen stapte ik op de fiets um der heer te knaeje. Maor ik kwam der nooit bi-j!

Gels: De olde leu zeien: "As ter 'n raegenbaogen is, dan raegent 't monn wier".

Win 1969: De name SCHRIEWIED --te vergetieken met 't Nederlandse "wijdbeens"-- en met-ene ne dichterleke benaminge veur raegenboggem [Waord veuraf in: Schriewied 5].

FITSKEN RAEGEN

'n Fitsken raegen is 'n heel klein betjen raegen.

- 01 **FITSKEN RAEGEN:** Eib, Aal, Din, Wesd, Doet, Dre, Hen.
- 02 **FITSE RAEGEN:** Vars.

- 03 FIETSKE RAEGE: Zev || Leu, Dnb, Kle.
 04 LUZERAEGE(N): Bre, Vars, Zel, Kep,
 Lat, Wesv.
 05 LUZERAENGN: Ruu.
 06 LUZERAEGNE: Sin.
 07 SPIERKEN RAEGEN: Aal, Din, Vars,
 Ste.
 08 STOFRAEGEN: Lar, Nee, Eib.
 09 STOFRAEGEN: Nee.
 10 STOEVEREGE RAEGEN: Zel.
 11 STOEVEBUJKEN: Rek.
 12 VERGIF: Gor, War, Gels.
 13 MUGGENPISSERI-JE: Rek, Ste.
 14 MUGGEPIS: Eef, Bor, Ulf.
 15 MIESRAEGE: Zed.
 16 MIEZELRAEGE: Zev.
 17 SMIESPELRAEGE: Zev.
 18 SMIEGELRAEGEN: Voo.
 19 ARMOEDSRAEGEN: Voo.
 20 DRÖPKEN: Olb.
 21 STRIPKEN RAENGN: Loch.
 22 STRIEPE RAENGN: Loch.
 23 BU(U)JKE(N) VEUR 'T STOEVEN: Gor,
 Vor, Eib.
 24 BU(U)JKE(N) VEUR 'T/DEN STOF: Lich,
 Aal, Bre, Win, Sil, Kep, Tol,
 Groes, Zed, Pan.
 25 BETJEN TEGEN 'T STOF: Nee.
 26 IETSKES VEUR 'T STOF: Olb.
 27 EETS VEUR 'T STOEVEN: Gels.
 || bieze: Ges.

Eef: As 't 'n heel klein betjen rae-
 gënt, zekt ze vake: "Iej zollen zeggen
 dat ter iets nattegheid veel".
 Ulf: Muggepis gif miezereg weer.
 Ste: "'t Hef ok eraegend". "Oh jao?".
 "Maor 't was meer muggenpisseri-je".
 Gor: Der völt vergif. Noorderstof is
 vergif.
 Gels: "Wi-j hebt wier 'n betjen vergif
 ehäd".
 Zev: "Raegent 't völ?". "Nee, 't rae-
 gënt maor 'n fietske".
 Nee: 'n Stofraegen is 'n betjen tegen
 't stof.
 Aal: 'n Bujken veur 't stof breg niks
 an; of: breg niks bi-j.
 Win: 'n Bujken veur den stof breg rech
 neet wat an.
 Tol: Van zon klein betjen raegen zek
 ze: "'t Is zon bujken veur 't stof".
 Gels: "Völt ter völle?". "Nee; eets
 vuur 't stoeven".
 Zed: Miesraege brink niks bi-j; 't is
 "n bitje raege veur de stof en 't gif
 luus an de grote bone.
 Meg: As raegen gin water anbringt, het
 de raegen niks op de nek.

NOORDERSTOF

*Noorderstof is 'n klein betje raegen
 dat bie noordenwind wel is kan vallen.*

- 01 NOORDERSTOF: Gor, Harf, Groen.

Gor: Noorderstof is vergif.

Groen: Noorderstof: kump raegn in den
 hof.

Harf: Noorderstof breg dreugte in den
 hof; zuderstof, dan raengt 't grof.

MOTRAEGENEN

- 01 MOTRAEGENE(N): Gor, War, Wich, Vor,
 Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Nee,
 Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal,
 Bre, Win, Gen, Voo, Vars, Sin, Sil,
 Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre,
 Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Does, Ang,
 Lat, Groes, Did, Sto, Zed, Pan /
 Vars 1985 [Telge 6, 232] || Dnb,
 Ell, Emp, Bat.
 02 MOTTE(N): Gor, Zut, Gels, Rek,
 Vars, Hen, Tol, Wesv || Mar.
 03 MOTTEREN: Alm, Aal.
 04 MOSSELEN: Aal.
 05 MIEZELE(N): Zut, Bor, Ulf, Does,
 Zev / Acht 1882 [Telge 2, 86] ||
 Leu.
 06 MIEZEN: Wich.
 07 MIEZEREN: / Eef 1958 [Vr A'dam 30,
 23]]
 08 MIESRAEGENE: Lob.
 09 SMIEZELEN: / Wehl 1958 [Vr A'dam
 30, 23].
 10 SMIESPELE: Sto, Pan.
 11 SMIEZE: Zed.
 12 SMIEGELEN: Sil / Vars 1958 [Vr
 A'dam 30, 23].
 13 ZEMMELEN: Hen, Olb || Hei.
 14 SMODDELEN: Eib.
 15 SMORRELEN: Nee.
 16 ZIBBEKEN: Win.
 17 ZIBBELEN: Din.
 18 SIEPELE: Zev.
 19 SIEPKEN: / Bor 1958 [Vr A'dam 30,
 23].
 20 GUREN: Gees.
 21 'MODDEKEN: / Eib 1958 [Vr A'dam 30,
 23].
 22 MIGGELEN: / Acht 1882 [Telge 2,
 86], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 143].
 || vizzelen: Ges, Bork, Hei.
 || viezele: Kle.

Tol: 't Mot; mot hef de ó van dóm.

Gels: "Nao stof trök 't of", zeg i-j
āš "t mot: nao motte kump vake de zun-
ne.

Gees: As ter zon heel klein betjen
fiene raegen völt, dan guurt 't.

Eef: As ter motraegen völt, zeg ie:
"Tt Is mottereg". [Ok: Lar]. [MOTTE-
REG].

Ruu: "Hah; wat is 't miezereg weer
vandage". ['MIEZEREG; ok: Nee, Eib,
Ulf, Zel, Zev].

Lob: Met miesraege zegge ze duk: "'t
Is miezelig waer, wah". [MIEZELIG].

Gels 1941: Den helen dag had 't zo'n
betjen stepken edaone en van de tekke
velen mij iederbod 'n paar koolde
druppels in 't gezichte [Van der Lugt
in: Archief 2, 340].

Kot veur 1934: 't Raengden. Ne fiene
motraegne zibbekten uut de loch. En
dee loch was overal eengaal dikke.
Wee hadde dat können denken! Gister-
aovend was de zonne klaor onder-
egaone [Meinen 6, 77].

MOTRAEGEN

01 MOTRAEGE(N), MOTRAENGN: Gor, Alm,
Eef, Zut, War, Wich, Vor, Ruu,
Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Nee,
Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Din,
Gen, Voo, Meg, Ulf, Vars, Sil,
Wesd, Zel, Doet, Wehl, Dre, Hen,
Key, Baa, Tol, Does, Ang, Lat,
Wesv, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob
/ Acht 1882 [Telge 2, 88], No Acht
1883 [Telge 4, 71] || Dnb, Ell, Emp,
Wilp, Bat, Mar.

02 MOTRAENGE: Bel, Aal, Bre, Win, Sin.

03 MIEZERAEGEN: Bor, Aal, Kep.

04 MIEZELRAEGEN: Gen, Meg, Ulf.

05 MIEZERI-JE: Ste.

06 MIESRAEGE: Lob.

07 SMIESPELRAEGE(N): Wehl, Sto, Pan.

08 SMIEZELRAEGEN: Sil.

09 LUZERAEGE(N): Ruu, Din, Vars, Sil,
Dre, Olb, Does, Wesv.

10 LUZERAENGE: Bre, Win.

11 STOFRAEGE(N): Harf, Eib, Zed / sHe
1982 [Telge 3, 143].

12 STOFRAEGEN: Lar, Gees, Eib.

13 KATTEPIS: Meg.

14 MUGGENPIS: Meg.

15 MUGGENPISSERI-JE: Ste.

16 FISSELERI-JE: Groen.

17 MOTTERI-JE: Rek.

18 DAMPRAEGEN: Bel.

19 DAUWRAEGEN: Meg.

20 ZODDENRAENGN: Harf, Loch / Lar 1958
[Vr A'dam 30, 23].

|| zorreraegentjen: Wilp.

|| miesraege: Leu.

|| viezelraegen: Kle.

Lich: Motraegen of ok wal: fiene mot-
raegen.

Groen: Motraegen? Dat brig niks an.

Rek: "Is 't boeten dreuge?". "Nae, der
is wat motteri-je in de loch".

Ste: 'n Old gezegde is: "Waart ow veur
de Fienen en de motraegen, want van
beide wo'j nat". [Ok: Aal, Doet, Key].

Din: Huud ow veur Fienen en motraegen.
Zed: Veur familie en motraege mo'j ow
ware.

Win 1971: ZWODDELRAENGE "zeer fijne
regen (tussen motregen en gewone re-
gen)" [Deunk 1, 290].

MOTTEN

*As 't mot, dan is 't mottereg weer en
dan mist 't dus.*

01 MOTTE(N): Wich, Vor, Zwi, Vars,
Zel, Doet, Wehl, Hen, Tol, Olb,
Does, Ang, Zev, Did / Vars 1985
[Telge 6, 232] || Leu, Dnb, Ell,
Kle.

02 MISTE(N): War, Loch, Bor, Nee, Eib,
Ulf, Sil, Doet, Baa, Does, Lat,
Wesv, Zev, Zed || Leu, Ell, Emp,
Mar.

Tol: Motten, met de ó van bom.

Wich: Met mottereg weer mot 't.

MOT

*As ter mot is, dan hönk ter 'n hele
fiene damp van water baoven de grond
en de loch.*

01 MOT: Ruu, Bor, Bel, Lich, Aal, Bre,
Win, Din, Voo, Wesd, Wehl, Kep,
Ste, Pan, Lob / Vars 1882 [Telge 4,
53], Acht 1882 [Telge 2, 88], No
Acht 1883 [Telge 4, 71], Aal 1964
[Rots 1, 27], sHe 1982 [Telge 3,
101] || Leu, Dnb, Ell, Kle.

02 MIS(T): Nee, Eib, Groen, Aal, Ulf,
Ste || Leu, Ell, Emp.

03 DAMP: Eib, Rek.

Win: Mot, met de ó van bom.

Bre: Met mottereg weer is ter mot.

Pan: As 't dompeg is, zeggi-j: "'t Is môt", en as ter veul mot is, dan is ter dikke mot.

Bel: As 't arg mottereg is, dan henk ter ne dikken mot.

Rek: As 't dampereg wodt, dan kump ter damp opzetten.

Wehl: Tussen Whael en Dichteren liggen Taege weies die de Motkaetel heiten. At ter nog nerges mot is, zit de Motkaetel al dich van de mot; die kump zeker van den Iessel.

Win 1971: MOTBANKE "mistbank" [Deunk I, 148].

Win 1971: SLATERMOT "zeer vochtige mist, die alles zichtbaar nat maakt". 't Water lekket van de tekkere van de beume; dat kump van den slatermot, wel der vanmorgen hönk [Deunk I, 210].

Aal 1964: OPSLAMEN "vochtig worden (van straten en muren)" [Rots I, 31].

Zel 1935: In 't leste van november versliëg den raegen in damp en doe kwam der 'n mot opzetten, zo slim at ze in geen jaoren ekend hebt. I-j konnen now met rech geen twee trad van ow af zien, da's wezenlek waar! [Bouwmeester in: Archief 2, 33].

Aal 1982: 't Laeven is as 't beklimmen van 'n barg in dikken mot [Joh v Hameland 1, 41].

Win 1982: 't Kind steet bi-j 't hekken en kik de weide in. Met grote, verwonderde ogen van neet begriepen. De hande umme de latte van 't middelste hekenskleele eklemp, blij ze kieken. Lege ovver de grond, boven de weide lig ne dikke grieze laoge. 't Is net watte; maor neet zo wit en 't lig ok neet stille. In dunne refels trök 't langes de grond; soms korter inmekare, dan waer dunner, zoda'j der effen haoste deur könt kieken. Maor der deurhen kieken kan alleneg kort veuran. Wieterop in de weide is 't heel dikke en heel wit.

De koone dee nao 't melken de weide waer in-elopen bunt, heb gin peute meer. Alleneg de ruggen kö'j nog zeen en 't lieket net of ze drievet op dee laoge watte. Soms stekt ter effen ok nog ne koo-kop bovenoet, maor den is ok zo waer weg. De töppe van de beume op den wal achter de weide kö'j nog zeen en ok de rasterpöole kieket der nog bovenoet. Maor waar de beume en de pöole zik in de grond vaste-holdt en ok waar 't grös mot wezzen, daor is alles in-epakket in dee wolke van

watte dee kan bewaegen. Jao; ne wolke lieket 't waar de ruggen van de koone, de beume en alles op kan drieven. De wolken dee anders boven deur de blauwe loch trekket en dee soms lieket op ne groten hond en effen later ne beer of ne drake wordt. Dee wolken hebt zik laoten zakken en hier in de weide achter 't hoes bunt ze dale-ekomene. En de koone lopet der zo maor deur!

"Moder, moder; de wolken bunt dale-ekomene! De hele weide lig vól wolken en de koone lopet der zo maor dwars deurhen..." Op zied van 't hoes is moder met 't melkgrei an 't schone-maken en deur 't gerammel van de emmers hen röp ze: "Dat is môt. Morgenvroo at de zonne kump, geet dat wal waer weg!". Môt? Heet dat môt? Achter de schoppe lig wal ne mothoop, maor dat is toch ändern mot; dat lieket hier neet op. Nae; wolken bunt 't. Moder begrip 't neet, anders zo ze wal kommen kieken! [Beskers in: Wachten tot later 28].

NEVELEG

As 't neveleg is, dan hönk ter lege bie de grond 'n hele fiene damp van water.

- 01 'NEVELEG, 'NEVELIG: Gor, Alm, Ruu, Gels, Nee, Eib, Meg, Ulf, Vars, Sil, Zel, Kep, Dre, Ste, Ang, Zev, Zed || Leu, Dnb, Emp, Mar.
- 02 NAEVELEG, NAEVELIG: Doet, Did || Eil.
- 03 DAMPEG, DAMPIG: Harf, Eef, War, Loch, Eib, Aal, Sin, Wesd, Doet, Wehl, Hen, Tol, Olb, Wesv || Eil, Wilp, Bat.
- 04 DEMPEG: Bel, Win, Vars.
- 05 DOMPEG: / Acht 1895 [Telge 2, 26] || Dnb.
- 06 DAMPEREG: Bor, Gees, Eib, Groen, Aal, Zel.
- 07 DEMPREG: Rek, Bel.
- 08 HEIEG, HEIÏG: Meg, Wesd, Ste, Does, Wesv, Zev / Acht 1895 [Telge 2, 50].
- 09 MOTTEREG: Groen, Aal, Gen, Baa.
- 10 MISTEG: Gen, Zel.
- 11 SLIERTEG: Zut.

Harf: "'t Is ter dampeg".

Vars 1985: As 't nao de vorst zo dempeg in de busse wordt, dan krieg i-j ander weer [Telge 6, 82].

Win: Nao 'n schoer hönk ter vake grondmot. "'t Is dempeg", zegge wi-j dan.

Zut: Op de weerden he'j vake van dee slierten in de weie. Wie zeien dan: "'t Is slierteg".

DAUWEN

As 't dauwt, is ter 's mons vrog of 's aovends vochtegheid in de luch".

01 DAUWEN, DOUWE(N): Harf, Lar, Lich, Hen, Tol, Zed, Lob.

02 NAEVELEN: Hen.

03 DAMPEN: Hen.

04 HEIE: Zev.

05 DOMEN: / Win 1971 [Deunk 1, 41].

Hen: As 't dampeg weer is, dan damp't, naevelt 't, of dauwt 't.

Win 1971: DOLMEN "dampig, nevelig worden". An 'n aovend begon 't rondumme te dolmene [Deunk 1, 44].

DAUW

As ter dauw lig, is ter 's mons vrog of 's aovends vochtegheid in de luch.

01 DAUW, DOUW: Bor, Gees, Nee, Lich, Aal, Din, Wesd, Ste, Zed / Vars 1985 [Telge 6, 81].

02 VLOERDOUW: Pan.

03 GRONDMOT: Wich, Bel, Aal, Bre, Win, Does.

04 DAUWMOT: Harv.

05 KROEPMOT: Lich.

06 MOT: Lich.

07 GRONDNEVEL: Bre, Voo, Wesd || Mar.

08 DAMP: Vars, Wesd, Doet.

09 DEMPKE(N): Lar, Gels, Rek.

10 HETTEDAMP: Ruu.

11 MIST: Gen, Meg, Doet.

12 HEKSENSLUIER: Wehl.

13 DOOK: / Acht 1895 [Telge 2, 26].

14 DOMEN: / Win 1971 [Deunk 1, 41].

15 DONST: / Win 1971 [Deunk 1, 45].

Din: As ter dauw is, dan is 't gries in de busse.

Does: A'j de beesten nao raegen in de we't ziet lopen zonder poten, dan is ter grondmot.

Lar: Der henk 'n dempke aover 't land. Dan dauwt 't.

Ruu: Nao 'n schoer he'j in de zomerdag nog wel is zon damp bie de grond hangen. Dan zegge wie: "Der is hette-damp".

Wehl: 't Is dempeg; der hangen zukke hek-sensluiers baoven de wei.

Wesd: Krup den dauw al vrog op 't Tand, margen gif 't weer zonnebrand.

Vars 1985: Vrogger mos i-j met de blote vute deur den dauw lopen: dat zol goed waezen veur de rimmetiek, veur de bloedsomloop en veur de zenuwen [Telge 6, 81].

Eib 1974:

'k Was vanmorgen allene in 't veld; 'k Zag dauw aover 't heed hen trekken,

En baovenop den damp stond starvend
blad

Op de draödjies van zilver te lekken
[G.Odink 1, 49].

Win 1971: DEMPKEN "lichte nevel" [Deunk 1, 40].

Acht-Tw 1948: VREZEDEMPKEN "nevel bij nachtvorst" [Wanink 1, 207]. [Ok: Deunk 1, 270].

Does 1955: HAARROOK "(alleen 's zomers) nevel rond de bossen; volgens legende afkomstig van turfbranden" [Vr A'dam 26, 14].

Vars 1985: Dage lank ko'j vrogger in Varsseve'd den haarrook zien en ruken at ze in 't Aoveriesselse en in Drenthe met de heide en 't venne an 't afbrannen wazzen um de boekweite te zeien. Dat gebeuren in meert en april bi-j hoge wind [Telge 6, 130].

IEZELEN

As 't iezelt, dan völt ter zukke kolde raegen, dat dee met-ene bevrus as e evallen is.

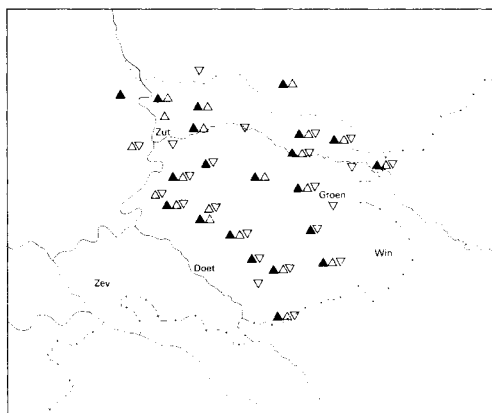
*De benamingen 07-10 hebt te maken met 'n speciale soort van iezelen; verge-
liek doorveur 't artikel "giesel".*

01 IEZELE(N): Gor, Eef, Zut, War, Wich, Vor, Loch, Zwi, Gels, Eib, Groen, Lich, Aal, Bre, Voo, Meg, Ulf, Sin, Sil, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Ste, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Emp, Bat.

02 IJZELEN: Does.

03 GIEZELEN: Gor, Harf, Alm, Vor, Ruu,

- Bor, Gees, Nee, Rek, Bel, Lich, Aal, Din, Vars, Wesd, Zel, Key, Baa, Tol / Acht 1882 [Telge 2, 42], No Acht 1883 [Telge 4, 66], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 103], Eib 1980 [Telge 1, 26], Vars 1985 [Telge 6, 121] || Wilp, Mar.
- 04 IESRAEGENE(N): Bel, Gen, Meg, Vars, Wesd, Wehl, Wesv, Zed, Pan || Emp, Kle.
- 05 GLAD-IEZELEN: Eib, Groen, Win / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 102], Win 1971 [Deunk 1, 75].
- 06 GLAD-IEZEN: Lar || Bat.
- 07 ROW-IEZELE: Sto.
- 08 ROEWGIEZELEN: Gor, Alm / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 170].
- 09 ROWGIEZELEN: Tol.
- 10 ROWVRIEZE: Lob.

▲ giezelen = iezelen 03

△ giezel = iezel 02

▽ giezel = giezel 01

Giezelen en giezel bunt woorden dee allene in den Acht veurkomt. In wat plaats en wot gin onderscheid emaaft tussen raegen dee bevroren is en 't witte ies dat zich op beume en zo afzet as 't vrus.

Vars: As 't giezelt, zeg i-j ok: "Der velt iesraegen".

Alm: Roewgiezelen dut 't, as de giezel blif zitten op de beume en zo.

Meg: Naodat 't ge-iezeld het, sprik men wel dat 't row-gevroren het.

Vor: As ter vochtege koldegheid is, dan geet 't giezeln.

Ang: As ter vriesmot op kump zetten, geet 't iezelen.

Gor: As de vos nog in de grond zit en 't begint te raegen, dan geet 't giezeln.

Hen: As 't tijdens 'n vorsperiode plötseling warmer wodt deurdat 't lege wind wodt en de loch betrekt, dan geet 't iezeln.

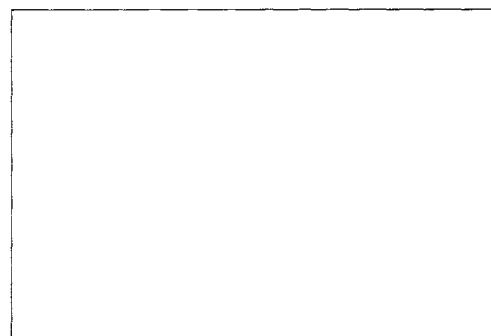
Bee: As 't heel stil is, der is zo'n damp an de loch en a'j de schepe op de Rijn könt heure toete, dan kan 't gaon iezele.

Gor: Met de uitdrukking: "Better woor 't rookt as woor 't roewgiezelt", geef ie an dat 't better is um in de warmte te zitten met rook der bie, as in de koldegheid. [Ok: Wich, Hen || Bat].

Gels 1938: 't Had 'n zetjen good evroorne, maor too Gert van hoes wol gaon, begon 't zo'n betjen oet de loch te siepkene en too-t-e met de fietse boeten kwam, sliern e met-ene oet. Ke-al, wat was 't glad [Van der Lugt in: Archief 2, 205]. [SIEPKEN].

IEZEL

As de raegen bevrus, krie'j iezel. In heel völle plaats en wot de iezel dee zich --as 't vrus en de loch vochtege is-- op beume en zo afzet, met andere benamingen an-eduud. Lee veur dee benamingen: 't volgende artikel.

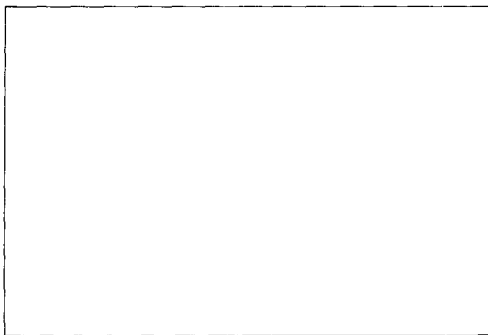
01 IEZEL: Gor, Zut, War, Wich, Vor, Lar, Zwi, Bor, Gels, Eib, Groen, Aal, Win, Gen, Voo, Meg, Ulf, Sin, Sin, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Oib, Does, Ang, Lat, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Emp, Wilp, Bat.

02 GIEZEL: Gor, Harf, Alm, Eef, Ruu, Bor, Gees, Nee, Rek, Bel, Aal, Din,

- Vars, Zel, Hen, Key, Ste, Baa, Tol
 || Emp, Mar.
 03 ROWGIEZEL: Eib, Bre, Vars, Wesd,
 Ste.
 04 ROEWGIEZEL: Gor.
 05 ROW-IEZEL: Wesv, Lob.
 06 GLAD-IEZEL: Bor.
 07 GLAD-IES: Harv || Ges, Bork, Hei,
 Raes, Anh, EIt, Kle.
 08 IESRAEGEN: Bor, Lich || Kle.

GIEZEL

Giezel is 't witte ies dat zich op beume en zo afzet, as 't vrus en de loch vochteg is. 't Völt op dat --in vergelieking met 't veurege artikel-- heel völle plaatsen andere benamingen hebt in dit geval. Vake he'j in de Achterhookse en Liemerse dialecten in disse twee gevallen de woordparen: iezel-giezel of giezel-rowgiezel.

- 01 GIEZEL: War, Vor, Loch, Bor, Gees,
 Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich,
 Aal, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel,
 Hen, Ste, Baa, Tol || Emp, Bat.
 02 ROWGIEZEL: Ruu, Bel, Aal, Bre, Win,
 Voo, Vars, Wesd, Zel, Kep, Dre,
 Hen, Ste, Olb / Win 1971 [Deunk 1,
 197], Vars 1985 [Telge 6, 293].
 03 ROEWGIEZEL: Wich.
 04 ROE-GIEZEL: Eef.
 05 IEZEL: Geis, Eib, Gen, Doet, Ang,
 Groes, Did, Pan, Lob.
 06 ROW-IEZEL: Sil, Wehl, Wesv, Sto,
 Lob / sHe 1982 [Telge 3, 126] ||
 Anh.
 07 ROUW-IEZEL: Pan || E11.
 08 RIEP: Zut, Ulf, Vars, Zel, Doet,
 Does, Zed.
 09 RIJP: Does, Lat.
 10 RIEM: Gen.
 11 IES: Eib.

- 12 WITTE SCHUMMEL: Zev.
 || rouwvost: Leu, Kle.
 || rouw-ies: Dnb.
 || rowriep: Bork, Hei, Raes.

Ste: Giezel an 'n boom mot dri-j dage
 blieven zitten, dan kump der deuj
 weer.

Zel: As de beume begiezel**d** bunt, zit
 ter giezel an. [BEGIEZELEN].

Wesd: A'j 'n boom met rowgiezel ziet
 staon, kö'j zeggen: "'t Hef wit evro-
 ren". [WITVRIEZEN; ok: Tol].

Vars: As ter rowgiezel op de grond (in
 't gres) zit, dan het 't wit-evroren.

Wesv: As ter row-iezel aan de bome
 zit, het 't rowgevrore. [ROWVRIEZE].

Meg: De beum zunt allemaol be-iezeld,
 want 't het rowgevroren.

Bel: Gin mei zo kloor of ie kriegt wal
 giezel achter 't oor.

Gaa 1985: 't Is kold en 't hef knapjes
 evroren. De rowgiezel zit met 'n dikke
 krage langs den vrechdraod van de weie
 [Van Velzen 2, 55].

Aal 1972: 'k Wil in de winter de snee
 weer heuren kraken, as 'k lope deur
 mien Achterhookse land;

De giezel op de tekke en blomen op de
 roeten zeen smönten onder de warmte
 van mien hand [Joh v Hameland in: ADW
 8, 2, 18].

VRIEZEN

- 01 VRIEZEN, VREZEN: Acht, Liem. (Zie
 krt e).

Bel: As 't vedan vrus, dan blif 't an
 't vrezan an. [VEDANVREZEN].

Wesd 1985: I-j hebt maor twee maond in
 't jöör dat 't niet vrus [Telge 5,
 65].

Nee: As 't 'n betje vrus, dan vrus 't
 Tich.

Lob: As 't niet 'n bietje vries, dan
 vries 't dat 't krak, of: dat 't knap,
 of: dat 't bas.

Sto: As 't vrus dat 't kraak, dan vrus
 't dat 't bas.

Sin: As 't hard vrus, dan bakt 't der
 nogal op.

Zut: As 't herd vrus, dan vrus 't dat
 't kraakt of dat 't knapt; 't bakt ter
 dan best op.

Eib 1973: Vrezan duur linnen en wolle
 hen [H.Ödink 3, 149].

Bel: As 't hard vrus --as 't vrus dat 't knapt-- dan barst de beumstemme los. Door komt dan vrezebasten in van mangs wal 5 cm. Dat knappen he'k vake eheurd. [VREZEBASTE].

Zut: Hard vrezen? 't Vrus pas good as de boeren ies kakken.

Sto: 't Vrus pas, as de boere iespiegels driete.

Win: A'j de iespinnen an den nözze hebt dan vrus 't en dan zeg i-j: "Mi-j vrus". [IESPINNE].

Gor: 't Hef zo hard evroorn vannach; de pook lae stief achter de kachel [Ok: Zut, Wich, Tol, Oib].

Win: 't Is zo kold; de porre hönk stief achter de kachel.

Zed: 't Vrus zo hard dat 't porkiezer stief achter 't fenuus steet.

Ulf: At 't vrus as 't knapt, dan ha'j vroeger de iesbloemen dik veur de roeten zitten.

Vars: At 't 's nachts hard zal gaon vriezen, dan zeg i-j: "'t Vrus vannacht deur dak en zolder".

Doet: At 't vrus dat 't kraak, dan vrus 't tussen man en vrouw. [Ok: Gor, Gels, Bre, Lich, Win, Key, Sto].

Ruu: As 't binnenshuus begint te vrezē, dan zegge wie: 't knip deur. Dat beteket dat de vos deurzet.

Bor: As 't slim evrorene hef, hef 't steendik evrorene, of wit evrorene. [STEENDIK VREZEN, WIT VREZEN].

Vra: As 't luk vrus, dan he'w 't aoever 'n kaal vorsjen. "'t Geet ter luk aoeverhen", zegge wi-j dan. [KALE VORS].

Loch: Deurdat de grond bevroren is, hef 'n knobbelege weg völle knobbels.

● *Wanneer geet 't vrezen?*

Tol: At de stene met de winterdag opdreugt, at 't gries in de busse wodt, at ter gien wölkken te zien is en de starren pinkelt en at de wind nao den kolden hoek geet, dan krie'j vos.

Loch: As de wind in de winter nao 't noorden of oosten draeijt, as 't helder weer wodt, as de steertjes flokkert en as 't lechte maone is of as de maone op de rugge lig, dan geet 't zeker vrezē.

Harf: As 't met de winterdag helder wodt en de wind hoger oplöp, dan geet 't vriezen.

Vars: As ter zon VRIEZEDAMP henk, geet 't vriezen. [Ok: Vor].

Aal: As de iesschotsen teggen de stroom in drieft, dan krie'j ne strenge winter.

Eef: As ter 'n heldere loch en hoge wönd is --as de geluden uut 't oosten en noorden dudeleker bunt as anders-- dan geet 't vrezē.

Sin: As wi-j hier 's winters de kerkklökke van Aalten konnen heuren, dan kregē wi-j vrost.

Zie: Ik denk a'w gauw vors kriegt, want i-j könt 't spoor zo good heuren.

Wehl: At 's winters de rook uut de schössteen rech umhoog geet, dan geet 't vriezen.

Vars: Al wekken veurdat der vorst kump maakt de hazen eure legers op de kempe in 't bouwland. As ze die gaot betrekken, kump ter vorst.

Wesv: As de molle diepere gange make, dan geet 't vrieze.

Eef: As de ganzen aovertrokken in 't naojoor en ze gingen naor 't zuden, dan zeien ze: "'t Begint vaste te vrezē: de ganzen trekt naor 't zuden". En as de zwaluws gauw vot waren, dan was 't: "'t Zal wal vrog WINTEREN".

Did: As de wilde ganze in 'n V naor 't zude vliege, geet 't vrieze. [Ok: Gor, Gees, Nee, Meg, Sin].

Wesd: At de kranen vliegt, kump ter vors of doo weer. [Ok: Meg].

At de kranen vliegt, kump ter vors of doo weer.

Wesd 1985: 's Aovends in de boom 'n oele; 's margens vörst in de koele [Telge 5, 74].

Ulf: De holtdeeven zitten op de moes; der kump vast strenge vors.

Hen: At de sleedeurne begint te knoppen, mo'j de hansen nog weer stoppen: ok al komt ter knöppe in de sleedoornstruke, toch kö'j dan nog wel goeie hansen neudeg hemmen.

Sto: As Jezus in 't graf bevrus, vrus 't zes waek: as 't op Goeie Vri-jdag vrus, dan blif 't nog zes waek vrieze.

Bel: Fenne (=februari) zeg: "A'k net zo völle krach hadde as mien breur Jan (=januari), dan leet ik de jeurege ossen de heurne van de kop vrezen".

Wesv: As 't hier in januari of februari hoog water was, dan zeien ze: "As de pot vol is, kump de dekkel der op": dan vvoor de Iessel dich.

Gels 1939: Noe was 't in 't laatst van oktober, in de tied van 't knollen roewen. Henders was op 't land, trok de knollen oet en smet ze op 'n hoop. 't Was koold en de loch ston nao vrezzen. Henders mos zich iederbod in de haande poesen um ze 'n betjen warm te hooln [Van der Lugt in: Archief 2, 224].

VORST

01 VO(R)S(T): Acht, Liem / Acht 1895 [Telge 2, 145].

02 VÖ(R)S(T): Din, Sin, Zel, Does, Wesv.
|| vrieswaer: Kle.

Bre: As 't rowgiezelt, is de vorst gauw weg.

Alm: As de vos deurzet, dan vrus 't vedan.

Pan: As 't blief vrieze, dan zet de vors deur.

Sil: De vorst hult an.

Din: De vörst höldt an.

Loch: As de vos deurzet, dan wintert 't vedan. [VEDAN-WINTEREN].

Gees: De vos zit nog in de grond.

Wich: De vos is de grond nog niet uut.

Meg: De vorst zit nog in de grond; de grond is nog niet döj.

Doet: As 't sni-jt, he'j nooit zo'n SCHÄLLE VORST.

Baa: As ter gin snee lig, he'j kale vös [KALE VORS].

Eef: Strenge vorsten regeert neet lange. [Ok: Sin].

Kot 1930: 't Vrus al. De grond repersket al en 't grös is stief [Meinen 5, 12]. [REPPERSKEN].

Acht 1895: HAL "bevoren grond" [Telge 2, 47].

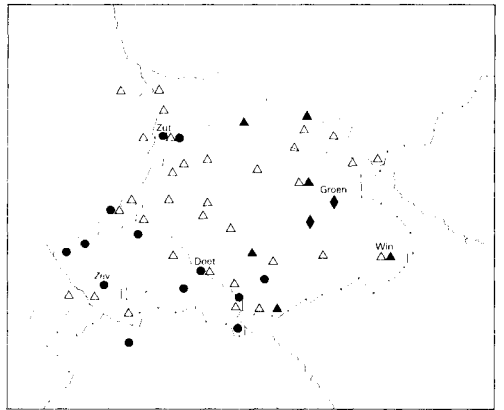
GLADDEGHEID

01 GLADDEGHEID, GLADDIGHEID: Gor, Eef, Zut, Wich, Vor, Ruu, Bor, Gees, Nee, Eib, Rek, Bel, Aal, Win, Gen, Voo, Vars, Sil, Zel, Doet, Wehl, Hen, Key, Baa, Tol, Olb, Does, Pan, Lob / Vars 1985 [Telge 6, 122] || Dnb, Ell, Emp, Wilp.

02 GLATTEGHEID: Loch, Gels, Bel, Win, Din, Wesd.

03 GLADHEID: Zut, War, Meg, Ulf, Sin, Doet, Ang, Lat, Wesv, Zev, Zed || Ell, Kle.

04 GLATTEN: Groen, Lich.

△ gladdegheid, gladdigheid 01

▲ glattegheid 02

● gladheid 03

◆ glatten 04

't Standaard-Nederlandse woord gladheid verdringt --veural in de Liem-- gladdegheid en gladdigheid. In den Acht kump hier en door veur glattegheid; in den O Acht bunt nog twee beundere opgaven: den glatten.

Sil: Deur de gladdegheid kon ik gisteren niet kommen.

Lob: Deur de gladdigheid kon'k gistere niet komme.

Din: Deur de glattegheid kon ik gister niet kommen.

Zev: Deur de gladheid kon ik gister nie komme.

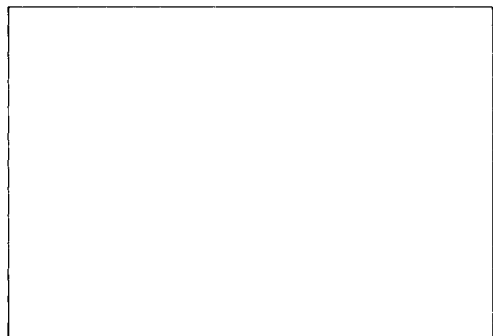
Groen: Deur den glatin kon ik gisteren neet komm.

Harv: As 't boeten 'n betjen glad wodt, dan wodt 't GLISTEREG.

Gaa 1945: Elken dag is den dokter der ewest, aover de gladdegheid en deur de modder [Van Velzen 2, 83].

IES

01 IES: Acht, Liem / Acht 1895 [Telge 2, 57].

Sto: Ies krie'j as 't vrus; ijs kö'j aete.

Eib: As 't heel hard evroorne hef, dan zekt ze: "Der zit balken onder 't ies".

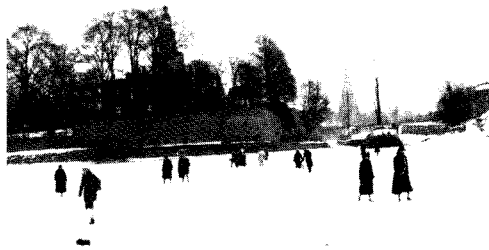
Zut: In 1929 was de Iessel dichtgevroren; toen ko'j der aoverhen lopen. Dat was ok zo in 1946/1947 en 1955/ 1956.

Eef: As kinder zongen wiele: "Krakend ies dat brekt neet; zak ie der deur, dat stekt neet".

Ruu: A'w op schole iesvrie wollen hebben, dan zonge wie op de spölplatse: "'t Ies kan liejen, 't ies kan liejen; margen gao'w schaatsen riejen". [Ok: Bel, Lich].

Win: KRAAK-IES is gin BRAEK-IES.

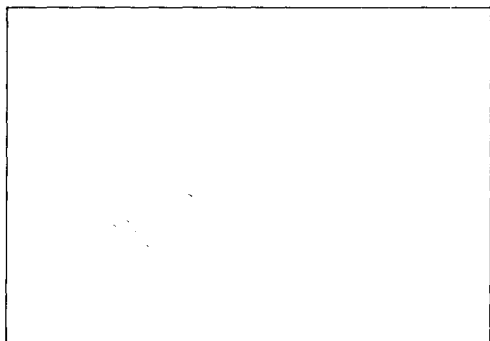
Does: Tegeswoordeg bu'j in 'n uur met 'n auto honderd kilometer vot. Zo'n zesteg jaar gelejen dee'j door met 'n

In 1929 was den Iessel bevroren en ko'j der op lopen, zo as hier bie de Bult van Ketjen in Zutphen.

zeilschip vier dagen aover. A'j dan 's maondags 's mergens uut Doesborg gingen, dan was ie donderdags of vreedags in Amsterdam. Naor de Iesselkop --beej Westervoort-- most ie gesleept wodden met 'n sleepboot. Vanaf Westervoort ko'j dan beej westenwind gaon zeilen. As dat nie kon, dan most ie oe maor laoten drieven naor Vreeswiek. Door ko'j dan de sluis in um; geschut te wodden. Via 't Amsterdam-Rienkanaal kwam ie dan in Amsterdam. Dat stuk most ie altied jagen. As mien vader 'n goeie raes had, dan kon e 'n jager huren: 't peerd trok ons dan naor Amsterdam. Maor as 't 'n reis was, woor niet völ an verdiend wed, dan most eej eiges jagen. Dan liepen weej kinderen ok 'n dag of drie umstebeurten in 't zeel peerdjen te spöllen. In de zomer ging dat nog wel, maor in de winter was 't duk bar slech. En a'j niet kon varen, dan moest ie maor zien hoe'j de kost verdienen. Der is vroger wat 'n ermoed gelejen onder 't schippersvolk, want eej kreeg nerges wat van, umda'j geen vaste woonplek had. "Gao maor naor den Haag", zejen ze; "Door is 't tehuus van de schippers". As 't 's winters begon te vriezen, dan zeej mien moeder: "'t Is te haopen dat 't gin erg langen winter wodt". Want 'n paar waeken konnen weej 't wel uutzingen, maor doornao most ie 't dan maor bekijken. Dan ha'j soms de meugelekhaed de kost te verdienen met schaatsen. Want eej konnen dan wel 's baantje vaegen op 'n iesbaan of mee doen met wedstried rieden. Zo ko'j dan an spek, brood of roggebrood kommen. Met driefies vaarden ie zo lang as 't

ging deur. Maor as 't ies zwoor begon te wodden, dan was 't gebeurde en most ie 'n haven of 'n gat opzukuken um in te vluchten. As de wind uut de goeie hoek kwam, dan bleef de Iessel wel los; 't ies dreef dan wel weg 't Iesselmeer op en vandoor naor buten. Maor 't gebeurde vrogger ok nog al is dat 'n revier dich ging zitten. In de Iessel begon dat meestal beej Katerveer beej Zwolle. Vandoor af dreef dan de hele revier dich. Ik wit nog goed, dawwe soms waeken in 't ies zatten. En maor haopen dat 't weer um zo' slaon, dawwe weer gauw 'n reis konden maken. In 't veurjoor ging de Iessel dan kreujen; dat was 'n machteg mooi gezicht. Ie keken ow de ogen uut naor de kracht van dat ies. Alles most dan basten of bugen, want 't ies geet niet an de kant. Beej 't kreujen wil 't wel is gebeuren dat 't ies weer vast geet zitten. Dan krie'j 'n iesdam en dat kan dan beheurlek gevoorlek waezen. Meestentied ruumt zo'n dam zichzelf wel weer op: deur de druk van 't water knalt hie dan weer uut mekaar. Maor 't gebeurt ok dat ze 'm dan met dynamiet op mosten blaazen. Ik wet nog goed dat de Iessel an 't kreujen was en dat 't ies in de bocht achter de iezerhut van Doesborg vast ging zitten. Eej konnen 't water achter de dam langzaam zien zakken en dat der veur langzaam umhoog zien gaon. Op 'n goed ogenblik persten zich zo vól water onder den iesdam deur dat ter vlak achter den dam 'n grote kuul kwam en 'n twinteg meter vedder 'n grote bult van opgedreven zand. Toen der joren later is 'n keer erg laeg water was, ko'j op die plek dwas deur den Iessel henlopen, zonder da'j köpken onder ging. Dat alles is ter tegeswoordeg niet meer: den Iessel zit nooit meer dich en de schepen hebt gin zeilen meer.

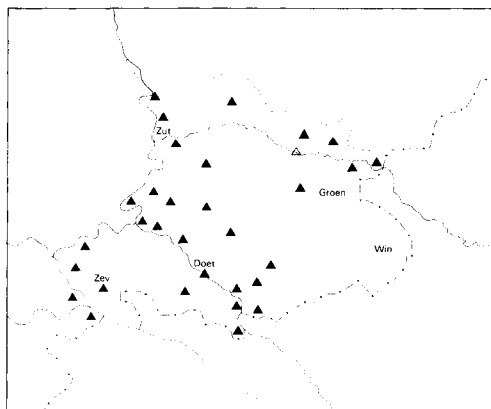

De uterweerden van den Iessel bie Baak.

GAT IN 'T IES

Op de plaatsse woort 't ies onderbrokken wodt en woort dus water zit, he'j 'n gat in 't ies zitten.

- 01 GAT: Gor, Harf, Alm, Zut, Wich, Vor, Ruu, Zwi, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Win, Din, Voo, Meg, Vars, Sin, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Ang, Zev, Did, Sto, Pan, Lob || Leu, Ell, Emp, Wilp, Bat, Kle.
- 02 WINDGAT: Bre, Vars || Mar.
- 03 BIKGAT: Loch, Bor / Acht 1895 [Telge 2, 13].
- 04 PLOMSGAT: Harv.
- 05 LUCHGAT: Eef.
- 06 WAK: Gor, Eef, War, Vor, Lar, Gees, Nee, Eib, Rek, Bel, Gen, Voo, Meg, Vars, Sin, Sil, Zel, Doet, Kep, Dre, Hen, Ste, Tol, Olb, Does, Lat, Groes, Zev, Zed / Acht 1895 [Telge 2, 147] || Leu, Dnb.
- 07 WAKKE: Bor.
- 08 BIET: Ulf, Does, Wesv.
- 09 LOK: Zev || Ges, Raes, Anh.
|| ieslok: Bork, Hei.
|| wiendgat: Dnb.

▲ wak 06

△ wakke 07

't Standaard-Nederlandsse woord wak kump al in vólle plaatsen veur. Ok hier blik weer dat 't speciaal plaatsen langs de rivieren bunt, dee disse benaming gebuukt.

Loch: 'n Bikgat was 'n gat wat in 't Iessel ebikt was.

Eef: 'n Luchgat wodt veur de vissen in 't ies maakt.

Zut: De brandweer maakte vrogger 'n BRANDGAT in 't ies.

Ulf: Woor roodblink in 'n graaf zit, doer bevrus 't water niet.

|| Dnb: 'n Wiendgat zit ien waoter dat nie dichgevraore is; 'n wak is ontston deurdan 't der iengemaak is.

Kot 1930: Maor Knelis en Willem pasten good op dat ze neet kort bi-j de baeke kwammen, want daor zatten windgaetere [Meinen 5, 15].

N Acht 1856: 'n steern in 't ies val-Ten [Telge 4, 46]. [STEERN].

BARSTE IN 'T IES

'n Barste in 't ies is 'n scheur.

01 BA(R)STE: Gor, Harf, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Aal, Bre, Win, Zel, Hen, Baa || Bat.

02 BA(R)S(T): Eef, War, Din, Gen, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Hen, Key, Ste, Olb, Does, Wesv, Groes, Pan || Leu, Dnb, Ell, Emp, Wilp, Bat.

03 BO(R)S(T): Voo, Sto || Kle.

04 HA(R)DBO(R)S: Zev.

05 HA(R)DBA(R)STE: Groen.

06 GATBA(R)STE: Eib.

07 SCHEUR: Zut, Bor, Meg, Doet, Dre, Does, Ang, Lat, Zev, Did, Zed, Pan || Leu.

08 SCHEURE: Alm, Vor, Groen, Lich, Din, Sin, Tol.

09 SCHÄÖRE: Aal.

10 RITS: Ulf.

|| schure: Mar.

|| borste: Ges, Bork, Hei, Raes.

Nee: Pas op, der zit ne baste in 't ies.

Groen: Der zit hadbastn in 't ies.

Kot 1934: Op-ins ne knal! Men zol der van schrikken. Nog ne knal! Der wazzen hardborsten in 't ies esprongene. Dan wier 't waer heel, heel stillekes [Meinen 2b, 60].

IESPEGEL

As afdruppelend water bevrus, dan krie'j 'n iespegel.

01 IESPEGEL: Gor, War, Vor, Loch, Bor, Nee, Eib, Bel, Groen, Aal, Din, Gen, Voo, Meg, Ulf, Vars, Sin, Zel,

Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Tol, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Zed, Pan || Leu, Dnb, Emp, Bat.

02 IESPAEGEL: Zut, Zwi, Gels.

03 IESPIEGEL: Sto / sHe 1982 [Telge 3, 69].

04 IESPILLE: Gor, Harf, Alm, Wich, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Aal, Wesd, Zel || Bat, Mar.

05 IESPIN(NE): Eib, Rek, Bel, Lich, Bre, Win, Sil || Wilp.

06 IESKEGEL: Zut, Eib, Wesd, Doet.

07 IESKAEGEL: Lob || Ell.

08 IESPIEL(E): Eef, Key, Baa, Did || Emp.

09 IESPIEP: Does, Sto, Lob || Emp.

10 IESTAPPE(N): Eib / Acht 1895 [Telge 2, 57], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 193], Win 1971 [Deunk 1, 99] || Ges, Bork, Hei, Raes, Anh.

11 TAP: / Acht 1882 [Telge 2, 130], No Acht 1883 [Telge 4, 77].

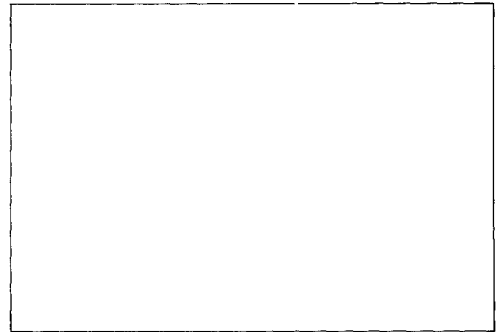
12 IESTABBEK: / Acht 1895 [Telge 2, 57].

13 IESPEEM: Pan.

14 PIEPESTEEL: Lob.

Gor: Der zit iespillen an 't dak.

Vor: Der zit iespegels an 't dak.

SCHAMPEREG

As 'n weg schampereg is, dan is e bevroren en zit ter van dee harde knobbele op.

01 SCHAMPEREG: Bar.

02 KNOBBELEG: / Acht 1895 [Telge 2, 68].

03 RIBBELEG: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 168].

04 ROBBELEG: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 168].

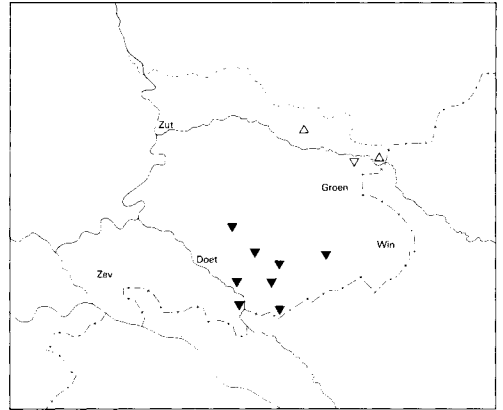
05 ROEZEREG: / Win 1971 [Deunk 1, 194].

Acht-Tw 1948: ROBBEL, VORSROEWE: "ruwheid op de weg door vorst" [Wanink 1, 107, 207].

Win 1971: ROEZE: "(bij vorst) harde oneffenheid op een weg" [Deunk 1, 194].

Acht-Tw 1948: Den straatenmaker hef ter ewes "de weg is door de vorst hardgevroren" [Wanink 1, 192].

Kot 1925: De arme, zeke vrouwe met 't kleine kind op den arm markten niks van de kelde en de duusternisse en de snee. Ze leep wieter. Ze kwam van de weg af op ne kamp, stropelden aover de roezen hen, töt an den rand van 't bos [Meinen 3, 137].

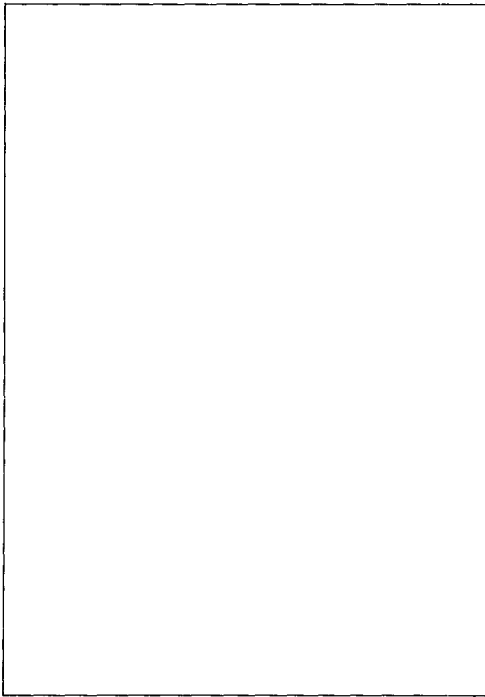
▼ rop-ies 04

▽ rap-ies 06

△ rok-ies 05

WIND-IES

Wind-ies is ies woor gin water onder zit.

Windies an den Iessel bie Zutphen.

In 't zuudoosten van den Acht is 't woord rop-ies bekend veur windies; in drie plaatsen in 't noordoosten kent ze de benamingen rok-ies en rap-ies.

- 01 WIND-IES: Eef, Wich, Vor, Eib, Aal, Win, Voo, Meg, Ulf, Wesd, Kep, Hen, Key, Baa, Ang || E11, Ges.
 02 BOM-IES: Harf, Alm, Eef, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Aal, Zel / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 79] || Bat, Mar.

- 03 BOLDER-IES: Eef, Ruu, Loch, Zwi, Nee, Kep, Hen, Ste, Baa, Tol || Dnb, Emp.
 04 ROP-IES: Aal, Din, Gen, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel.
 05 ROK-IES: Gels, Rek / Eib 1973 [H. Odink 3, 203].
 06 RAP-IES: Eib.
 07 KELDER-IES: Wehl, Olb, Groes, Zev, Did, Sto, Zed / sHe 1982 [Telge 3, 76].
 08 ZOLDER-IES: Bre, Does, Wesv.
 09 BROS IES: Zut, Bel, Gen, Pan || Leu, Dnb.
 10 HOL IES: Eib, Pan.
 11 BOL IES: Eef.
 12 PAN-IES: Gor || Wilp.
 13 BREK-IES: Harv.
 14 BRAK-IES: Eib.
 15 DONDER-IES: Aal.
 16 GROND-IES: Lob || Bork, Anh.
 17 BONK-IES: Ulf.
 18 WAK-IES: Zel.
 19 KRAAK-IES: Lich.
 20 DREUG IES: Doet.
 || dood ies: Leu.

Zed: Op zo'n smal graefke met ies ter op, he'j duk zat dat ter geen water onder zit. Dan he'j kelder-ies. A'j door deurzakt zit gi-j vies in den drek.

Sto: Kiek uut, gaot door niet op; dat is kelder-ies.

Vars: Waes veurzichtig: begeeft ow nief op rop-ies!

Kot 1925: 't Baeksken mos met zien water hen en waer dröttelen, van hort nao haar springen, deur smalle götkes glien, langs kronkelege baentjes drieven, soms helemaole onder rop-ies hen [Meinen 3, 131].

DEUJ-IES

As 't geet deujen, dan krie'j deuj ies.

Iesschotsen in de kolk van de Mallemse Mölle bie Eibergen. Bie de brugge bunt ze met häöke de schotsen an 't kapotslaon umdat dee der anders neet deurkönt, woordeur der gevoor veur krujen van 't ies zol kommen. Foto, emaaft in 't begin van de joren zesteg.

- 01 DEUJ-IES: Eef, Zut, Wich, Bel, Aal, Gen, Voo, Sin, Zel, Doet, Wehl, Hen, Key, Baa, Tol, Olb, Does, Ang, Lat || E11.
- 02 DÄÖJ-IES: Meg, Ulf, Sil, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Lob || Leu, Dnb.
- 03 DAO-IES: Eib, Rek, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din.
- 04 DOO-IES: Loch, Bor, Gees, Nee, Wesd, Zel || Bat, Mar.
- 05 DUJ-IES: Pan.
- 06 BROS IES: Harf, Lar, Bor, Gels, Ste || Kle.
- 07 ZACHT IES: Gor, Eib, Aal, Kep.
- 08 WEEK IES: Vars, Doet.
- 09 STROEF IES: Sin, Dre.
- 10 WATER-IES: Eib, Zev || Wilp.
- 11 FONDANT-IES: Wich.
- 12 BOTTER-IES: Bre.
|| dauw-ies: Ges.

Nee: As 't ies doo is, he'j doo ies.

Wehl: As 't ies deujt, krie'j deuj ies.

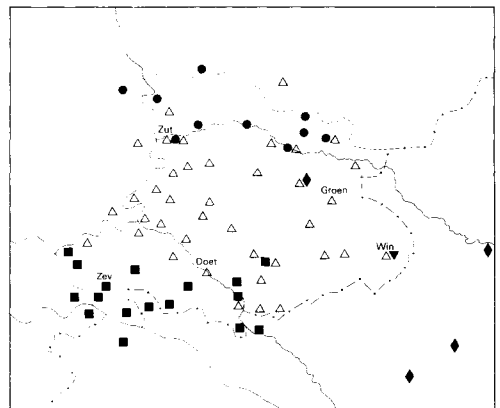
Acht 1895: SCHOTSE, SCHOLLE "ijs-schots" [Telge 2, 114, 115].

Bel: In 1967 zat al 't water dat in de Stinge was, vaste-evroorne. Op wat plaatsen was 't ies wah 1½ meter dikke. I-j kann van Grolle naar Lochem schaatsen. Ton de dooi in veel kwammen de schotsen as sneuke los; sommegen waren wah 100 meter lange.

DEUJEN

As snee en ies smelt, deujt 't.

- 01 DEUJE(N): Eef, Zut, War, Wich, Vor, Ruu, Zwi, Bor, Nee, Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Vars, Sin, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Does, Ang, Lat / Acht 1882 [Telge 2, 23], No Acht 1883 [Telge 4, 64], Vars 1985 [Telge 6, 82] || E11, Emp, Mar.

△ deuje(n) 01 ▼ dejen 04

■ däöje(n) 02 ◆ douwen 07

● dooien 03

Acht en Liem völt uut-een in drie gebieden: 't zuden hef däöje(n), 't noorden gebruikt ('t standaard-Nederlandse woord) dooien en door tussenin kent ze deujen.

As de ganzen weer naar 't noorden trekke, zit ter deuj weer in de luch.

- 02 DÄÖJE(N): Meg, Ulf, Vars, Sil,
Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed,
Pan, Lob / Vars 1985 [Telge 6, 79]
|| Leu, Dnb, Anh, Elt, Kle.
- 03 DOOIEN: Gor, Alm, War, Loch, Bor,
Gees, Gels, Nee || Wilp, Bat.
- 04 DEJEN: Win.
- 05 DAO (WEER) WAEZEN: Eib, Rek, Lich,
Vars.
- 06 DOO (WEER) WAEZEN: Harf, Loch, Lar,
Bor.
- 07 DOUWEN: Bel || Ges, Hei, Raes.
- 08 DOUW WEER WAEZEN: Bel.

Win: 't Deujt of: 't daejt. Dan is 't
DAO WEER.

Bel: As 't DOUW WEER is, dan douwt 't.

Bre: As 't met de winterdag duuster
wödt in de busse, dan kump ter DAO
WEER.

Alm: As 't aoveral flink doo is, zegt
Ze wel: "Doo weers wind waejt aover
doo weers hekke".

Tol: Gropmoeder zat met 'n heite
stāove onder de rōkke achter de glu-
jende kachel en zei dan: "'t Weer is
ontlaoten". Dan kon 't nog wel keihard
vriezen, maor zie dach met al die
warmte um eur hen, dat 't deujen.
[ONTLAOTEN].

Zev: A'j op de graaf 't ies kapot dee

traeje, wa'j an 't schōlleke traetje of
bukebaentjes traetje.

● Wanneer geet 't deujen?

Pan: As ter zo'n wazige, grieze loch
is en de zon schient 'n bitje waote-
rig, dan dāöjt 't. Dan is 't LOS WAER.

Gor: As de wind umme is --naor 't zu-
den draejt-- dan geet 't dooien. [Ok:
Harf, Tol || Mar].

Loch: As de wind umme is --as de wes-
ten of zuudwesten wind hoge in de
beume boest-- geet 't deujen.

Zut: As de wind deur de topm van de
bōmen begint te waaien, dan krie'j
deuj.

Nee: As ter harde wind oet 't lege
kwām en at ter dan bewolking kwam, dan
ging 't dooien.

Meg: 't Geet dāöjen, as ter laege wind
waejt.

Sin: At de locht zachter wödt en de
vensterluke klappert, dan zeg de boer:
"Heur is; wi-j kriegt deuj weer".

Olb: Moeder zei altied: "A'j 't spoor
op de Westervoortse brug könt heuren,
kump ter deuj weer".

Wesd: A'j de trein uut Terborg (Dötte-
kēm-Varsseveld) könn heuren, dan deuj-
den 't.

Ulf: A'j de boten op de Rien weer heuren könt, geet 't dāoijen.

Lat: As de rook naor de grond sleet, geet 't deuje.

Harf: As 't zo blauw in de busse wödt, dan krie'j doo weer. [Ok: Pan].

Kep: At 't laege wind is en i-j kiekt zo zwat in 't holt, dan krie'j deuj weer. [Ok: Bel, Voo, Wesd, Hen, Baa, Tol].

Sil: As 't gries is in 't holt, blif 't vriezen. As 't ter duuster uutzut, gif 't meestal dāoij weer.

War: A'j zo gries deur de bossen henkiekt, dan geet 't dooien. [Ok: Wich].

Bor: At 't moezereg in de busse wodt, dan geet 't deujen.

Aal: As de wind draeijt en 't wodt donker in 't holt, dan geet 't deujen.

Lich: A'j duuster in 't holt kiekt, wodt 't dao weer.

Lat: As de ganze weer naor 't noorden trekke, zit ter deuj weer in de luch.

Lar: As de vloere nat is of at 't roet uut de schossteen völt, dan krie'j doo weer.

Lat: As 't roet begint te stinke, geet 't deuje.

Lich: Leu dee-t kelde in de veute of hānde kregen, zeien vake: "'t Begunt mi-j te jökken; 't geet deujen".

Kiek ok bie: zunne, maone.

Eib: 'n Deuj zonder wind is neet weerd dat e begint. [Ok: Aal, Gen, Voo, Sin, Zel, Doet, Olb].

Ulf: Dāoij zonder wind is niet weerd dat e begint. [Ok: Vars, Sil, Zev, Did, Zed].

Groen: 'n Dao zonder wind is neet weerd dat e begint.

Meg: Dāoij zonder raegen en boezenwind is niet weerd dat e begint.

Hen: 'n Kolden deuj is 'n wissen deuj [Ok: Tol]. 'n Stillen deuj is gien deurzettende deuj: bie doo weer mot ter boezewind waezen; 't mot griende-reg weer waezen.

Groen: 'n Kolden dao is ne wissen dao.

Ulf: 'n Kolden dāoij, 'n gewissen dāoij. [Ok: Zed].

Pan: 'n Kouwe dāoij is 'n gewisse dāoij.

Vars: 'n Zachten dāoij is altied 'n gewissen dāoij.

Sin: 'n Stillen deuj, 'n gewissen deuj. [Ok: Hen].

Lar: 'n Langzamen dooi is 'n gewissen dooi. [Ok: Aal].

Zed: Aanholdende dāoij is geld weerd.

Alm: Doo-weers wind, waejt aover doo-weers hekke.

HOLDEN

As 't ies höldt, dan zak ie der neet deur hen.

01 HOLLE(N), HOLDEN: Gor, Zut, War, Loch, Bor, Gees, Nee, Eib, Groen, Aal, Meg, Vars, Sil, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Key, Olb, Does, Ang, Lat, Zev, Lob || Leu, Ell.

02 LIENN: Gor, Harf, Alm, Vor, Lar, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Aal, Bre, Win, Hen, Ste, Tol || Emp, Wilp, Bat, Haak.

03 LIEJEN: Eef, Wich, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Groen || Mar.

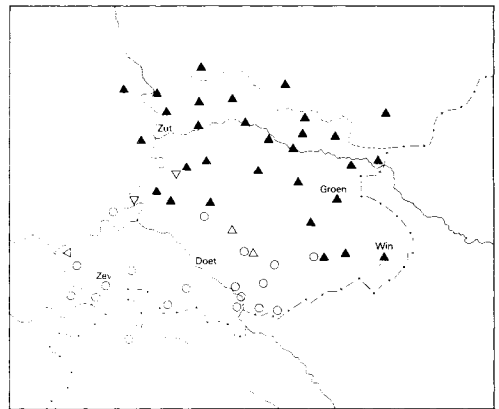
04 LIEDEN: Wesd, Zel.

05 LI-JEN: Baa, Olb.

06 LEJE: Wesv.

07 DRAGEN: Aal, Din, Gen, Voo, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Key, Zev, Groes, Did, Sto, Zed, Pan || Dnb, Ell, Kle.

08 LAOTEN: Hen.

▲ lienn, liejen 02-03 ◁ leje 06

△ lieden 04

○ dragen 07

▽ li-jen 05

't Woordtype lienn, liejen, lieden en li-jen kump völle veur in de No Acht. In de Liem en de streek langs den Olden Iesselt wodt de benaming dragen gebruikt.

Iespret in Wehl, umsgaveer 1950.

Eib: 't Ies kan nog neet lienn, a'j der op loopt.

Nee: 't Ies lit; 't ies höldt.

Ste: 't Ies is nog niet stark genug; 't kan 't nog niet hollen.

Kep: 't Ies hult.

Vars: 't Ies is nog völs te dunne; 't dreg nog niet.

Aal: 't Ies dreg; 't ies höldt.

Sil: 't Ies drig; 't ies hölt.

Hen: 't Ies lut net niet; 't ies kan niet lienn.

Zed: "At de graaf drig, ku'j schaatse; eerder kom i-j der niet op!", zeie ze vrogger thuus as 't ging vrieze en de blage wolle gaon schaatse.

Acht-Tw 1948: BOEG-IES "doorbuigend, tääi ijs". Boeg-ies brek neet; val ie op 't gat, dat stek neet [Wanink 1, 78].

SLIEREN

Slieren kö'j op 't ies of in de snee; dan nem ie 'n anloop en a'j dan de beide bene op 't ies of de snee zet, dan gao'j vanzelf 'n ende veurnut.

01 SLIERE(N): Harf, Eef, Wich, Ruu, Loch, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Meg, Ulf, Vars, Sil,

Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Olb, Lat, Zev, Did, Sto, Zed / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 181], sHe 1982 [Telge 3, 134] || Ell, Wilp, Bat, Mar, Bork, Raes, Anh.

02 GLIERE(N): Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Eib, Lich, Aal, Bre, Win, Zel, Doet, Hen, Sto / Win 1971 [Deunk 1, 76], sHe 1982 [Telge 3, 53] || Emp, Bat.

03 GLI-JE(N): Groen, Gen, Doet, Kep, Does, Ang, Zed, Pan, Lob || Ell.

04 GLIEJEN: War, Vor, Bor, Gels, Nee, Doet.

05 GLIEDEN: Vars, Sin.

06 GLIENN: Bel, Wesd / Win 1971 [Deunk 1, 76].

07 SLIEJEN: Nee.

08 SLIBBERE: Wesv, Groes, Pan, Lob || Leu, Dnb.

09 SLIKKEREN: Lich.

|| sjliendern: Ges.

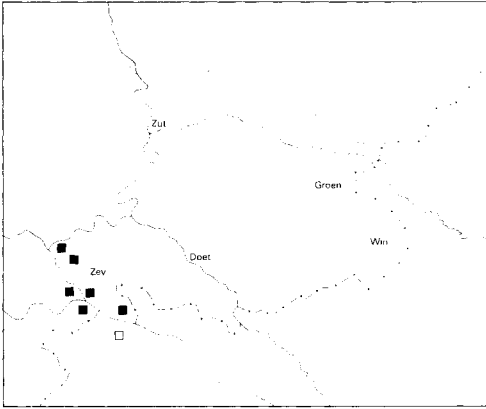
|| sjleuren: Hei.

|| sliebere: Kle.

Nee: Wi-j zeit neet slieren, maor stiejan. [Ok: Bel].

Lich: In plaatse van slikkeren, zegge wī-j slikkan.

Hen: Glieren op 't ies; mien olders praotten van slieren: slieren op 't ies.

■ *slibbere 08* □ *sliebere*

Slibbere is 'n woord dat allene in de Zw Liem bekend is.

Lob: As kiend ginge wi-j slibbere; now gli-je ze op 't ies.

Does: A'j op 't ies an 't glejen was, dan was eej an 't baantje glejen. As ter iemand an de kant moes, dan riep eej: "Hakkerdekakaak!".

Wich: A'j an 't slieren waarn en anderen mosten van de glierbane af umda'j der ankwammen slieren, dan riep iej: "Waart oe!" of "Waar oe!".

Lat: As anderen aan de kant moste umda'j der ankwam, dan was 't: "Waart ow!".

Rek: "An 't zied; door kom ikke an!", repen ze op de iesbane.

Sin: "Gao opzied; ik komme der an!", riepen ze met glieden.

Bre: "Op zied! Dat is onze slierbane.", zei i-j as anderen 't waogden op ow slierbane te slieren.

Doet: "An de kant! Anders glier ik oe um", waarschuwden i-j, a'j an 't glieren was.

Pan: "Got aon de kaant!"; of: "Got op zied!", riepe ze tege ow op de gli-j-baan.

Sto: "Gaot uut de waeg; door kom ik aan.", riep ie, a'j bi-j 't gliere op 'n anderen afkwam.

Zed: Gli-je en dan in gehurkte holding deursliere, nume wi-j: KÖNTJE SLIERE.

|| Kle: Aggi-j de klef van 'n waoj afliëp, ha'j 'n goeie aanleup um te sliebere.

SLIERBANE

'n Slierbane is 't lange, smalle stuk op 't ies of in de snee woor eslierd wodt.

01 SLIERBANE: Vor, Ruu, Loch, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Vars, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Baa, Tol / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 181] || Mar, Bork, Raes, Anh.

02 SLIERBAAN: Gen, Voo, Meg, Ulf, Sil, Doet, Wehl, 01b, Zev, Did, Sto, Zed / sHe 1982 [Telge 3, 134].

03 GLIERBANE: Gor, Harf, Alm, Eef, Zut, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Eib, Lich, Aal, Win, Wesd, Zel, Hen / Win 1971 [Deunk 1, 76] || Emp, Wilp, Bat.

04 GLIERBAAN: Zev, Sto / sHe 1982 [Telge 3, 53].

05 GLIEBANE: Zut, Bor, Gels, Nee, Eib, Bel, Win, Vars, Sin || Haak.

06 GLIEJBANE: War, Zel, Doet.

07 GLIERE: / Win 1971 [Deunk 1, 76].

08 GLI-JBAAN: Gen, Ulf, Doet, Kep, Dre, Does, Ang, Lat, Groes, Zev, Sto || E11.

09 GLI-JBANE: Groen.

10 GLI-JBAON: Pan.

11 SLI-JBANE: Wesd.

12 SLIBBERBAON: Wesv, Lob.

|| sliieberbaon: Kle.

|| sjienderbaan: Ges.

|| sjleurbaan: Hei.

Harf: Op 'n glierbane bi'j an 't glieren of slieren. [Ok: Eef].

Bre: Op ne slierbane kö'j glieren of slieren. [Ok: Aal].

Kep: Op 'n gli-jbaan kö'j gli-jen of slieren.

Lat: Op 'n gli-jbaan doe'j sliere.

Pan: Op 'n gli-jbaan doe'j gli-je of slibbere.

Gaa 1945: Too hadden de jonges daor 'n Tange slierbane emaaft. Dat was fijn. Zi-j mochten dan bliëven slieren tut at 't duuster was. Hent zat op 't kleine stuultjen en Frieda schaof 'm heel hard aover 't ies aover [Van Velzen 2, 34].

SNI-JEN

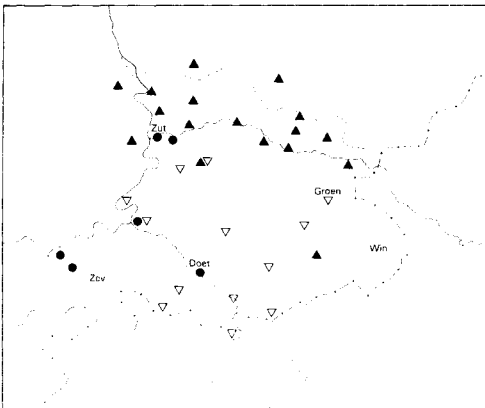
01 SNI-JE(N): Ruu, Lar, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Aal, Bre, Win,

Gen, Voo, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Tol, Ang, Lat, Groes (old), Zev, Did, Pan, Lob / Acht 1895 [Telge 2, 121], Aal 1964 [Rots 1, 44], Win 1971 [Deunk 1, 220], Eib 1980 [Telge 1, 77], Vars 1985 [Telge 6, 322] || Leu, Dnb, Ell, Bat, Haak, Kle.

02 SNIEJEN: Gor, Harf, Alm, Eef, Vor, Loch, Zwi, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Aal / IJsselstreek 1890 [Telge 4, 83] || Emp, Wilp, Bat, Mar.

03 SNEJE(N): Wich, Vor, Groen, Lich, Din, Meg, Ulf, Vars, Zel, Olb, Does, Sto, Zed / Acht 1830 [Telge 4, 9], IJsselstreek 1890 [Telge 4, 82], sHe 1982 [Telge 3, 137].

04 SNEEUWE(N): Zut, War, Doet, Dces, Wesv, Groes.

▲ *sniejen 02* ● *sneeuwen 04*

▽ *snejen 03*

De N Acht hef sniejen; verder is bekend snejen. Sneeuwen hef dezelfde verspreiding as 't op 't veurege kaartjen staonde sneeuw.

Gees: As 't sniejt, zekt ze hier wal: "De witte wieven spreedt 't berre op". Zel 1936: Toe de beeste 's harfstens op de spörrie etuurd wieren, kernden Hannenaefken en Hannenichjen zich 'n pötjen beste spörriebotter en zetten 't in de kelder. "Zie; nichte!", zei Hannenaefken, "Daor zö'w ons nog 's an verslakkern as de sneebluumkes vliegt" [Klokman 3, 42].

Eef: As 't sniejt zegt ze wel: "De witte biejen vleejn". [Ok: Gor, Bor, Gees, Nee, Bel, Wehl, Hen, Olb].

N Acht 1856: De witte biejen vliegt "het sneeuw" [Telge 4, 38].

Eib 1973: De olde wieven smiet met spietkötte "het sneeuw" [H.Odink 3, 261].

Groes: As 't haevig sni-jt, zegge ze: "'t Sni-jt halve kiepe".

Win 1977: 't Sni-jt dat 't zo wat dög "het sneeuw heel hard" [Deunk 1, 43].

Aal: As ter fiene, dreuge vlökskes va't, fisselt 't [FISSELEN].

● *Wanneer geet 't snejen?*

Ang: As de loch dich trik, geet 't sni-jen.

Wich: As 't zo gries an de loch wudt, geet 't snejen.

Groen: As de loch helemaol gries is en der is laege wind en 't is fientjes kold, dan geet 't snejen.

Loch: As 't in de winter kold is, de Toch dan zwoor en gries wodt en 't iets minder kold wodt, dan is de kans groot dat ter snee kump.

Vars: Uut die kolde blonde bonken van wölkten kump snee en hagel.

Aal: A'j 's aovends in de harfslöch ne krans um de maone zeet, dan krie'j den anderen dag snee of raenge.

Vars: As 't zo gries in de busse is, kump ter snee. [Ok: Nee, Wesd].

Bel: As olde leu de veute kold hebt, krie'j snee.

Wesv: Ajje kouwe voet hebt, krie'j sneeuw.

Gees: Foj, wat he'k de hakken toch kold; wie kriegt vaste snee.

Did: As gi-j 't kold tusse de teje het, geet 't sni-je.

|| Bat: As de eksterogen stekt, krie'j snee.

Does: Ik bast van de pien in de kop; weej kriegen vast en zeker snee.

Win: Der kump snee; ik hebbe ne kolde rugge.

Lar 1927: Lanevers Mari-je-meuje zei al: "Den almbak höldt van snee en ik veule 't ok in de bene en in de scholders" [Heuvel 1, 34].

Aal: At ter ene met de rugge naor de Kachel ging staon, wodn der ezegd: "Wi-j kriegt wisse snee".

Eib: Uut gekheid zeien ze wel: "As den ezel 's winters de rugge wit krig, dan sneejt 't".

Sto: 't Sneejt zo had; marge mowwe mekaar deur den schossteen goeie dag

zegge. [Ok: Bre].

Kep: Boezewind en plaksnee gif deuj weer.

Lar 1927: "Andrees breg snee", zegt Mari-je-meuje en Sint-Andreas is 30 november [Heuvel 1, 444].

SNEE

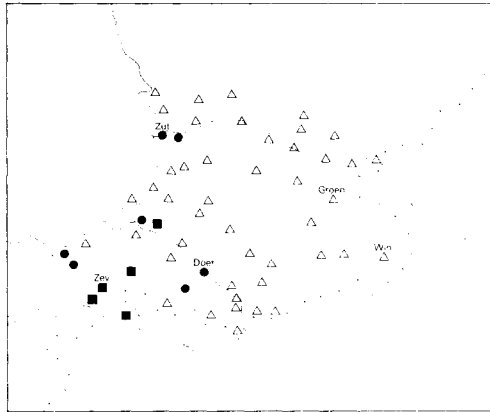
01 SNEE(J): Acht, Liem / Acht 1830 [Telge 4, 9], Acht 1895 [Telge 2, 121], Ruu 1930 [Zwart 3, 238], Eib 1980 [Telge 1, 76], sHe 1982 [Telge 3, 137].

02 SNI-J: Dre, Zev, Did, Pan, Lob / sHe 1982 [Telge 3, 137].

03 SNEEUW: Zut, War, Doet, Does, Wesv, Groes, Zed.

Snee in Barchem.

△ snee(j) 01 ● sneeuw 03

■ sni-j 02

't Standaard-Nederlandse woord sneeuw is 'n benaming dee veural in 't westelek deel van Achi en Liem bekend is. In de Liem kump ok no; veur: sni-j.

Meg: 't Snee op zied scheppen um 'n pad vri-j te maken.

Gen: As ter kleine vlöskes vallen, dan velt ter GRISSELSNEE.

Gor: As 't met kleine vlokken sniejt, dan he'j MOTSNEE. [Ok: Vor, Loch, Zel, Kep, Hen, Tol || Wilp].

Meg: As ter kleine plöskes snee valten, dan vilt ter MIEZELSNEE.

Lob: As 't gevrore het, krak de sni-j; dan heggij-j KRAKSNI-J.

Zev: As 't däöjt, kump ter PLEKSNI-J.
Eef: As 't 'n betjen deuj is, krie'j PLÄKSNEE.

Zel: Met plaksnee kreeg i-j kolsen onder de klompe.

Ruu: Boezewind met JACHSNEE breg de kolde winter mee.

Bel: Jachsnee lae vrogger in de boerenhuze vake op de zolders. Dan vaegen i-j dat op, schovven 'n paar pannen op zied en smetten den snee gewoon naor boeten.

Zed: Met de eerste sneeuw geet mien moeder altied nao bute in de blote vuut. Dat dut ze tege wintertene; dat mot helpe volges eur.

● Met staet ons te wachten as ter snee lig:

Gor: Snee in de sliet, steet de winter an de diek.

Lat: Sneetje in de sliet gif 'n vörske op de diek.

Sto: Snee op sliet, brig heup achter den diek: as 't sni-jt en de grond is deurnat, dan kump ter hoog water.

Wich: Snee in 't sliet, met den derden dag 'n harden diek. [Ok: Zut].

Win: At den snee völt in 't sliet, het'j met den daarden dag ne harten diek.

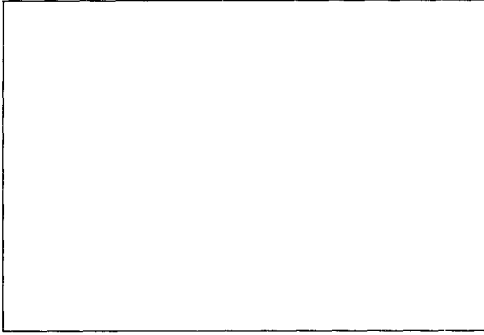
Ulf: Lig de snee drie dagen in den sliet, dan lig hee zes waek achter den diek.

Rek: At 't sni-jt in 'n drek, gao'j binnen 'n paar dage aover winterdek.

Nee: Sni-jen in 'n drek, hef vrezen in 'n bek.

Ulf: Sni-jt 't in den drek, dan vrus 't at 't bekt.

Pan: As de sni-j drie dage lig, lig ze ok drie waeke.

|| sneeschoer: Ges.
 || sneesjoer: Bork, Hei, Anh.
 || sni-jboej: Kle.

Lar 1927: SPIERLINGBUJE "bui van regen, sneeuw en hagel" [Heuvel 1, 82].

Vars 1917: 't Is zwaarmudeg lopen met die snee; der lig al zo'n KAOM en 't sni-jt nog maor staodeg deur [Döker 1, 40].

Kot 1925: De beide reeën kwammen kortbi-j den berke met de strik. Stille! Ze bleven op-ins staon, stakken de snoeten op en snoven. Ze richtten de aorne nao veuren en luusterden. Nee; niks. Gin geloed as 't zachte ruzelen van den vallenden snee deur de beume en struukskes. De reeën gingen waer deur [Meinen 3, 133]. [RUZELEN].

Kot 1934: Op zien eenmood leep Gerhard rōnd in den kolden winteraovend. De loch was klaor. De staernen flikkerden. De snee peep onder ziene veute. Maor hee veulden gin kelde [Meinen 6, 229]. [PIEPEN].

Groen 1974: De scharpe oostenwind snit as 'n scheermesse ovver 't gezichte; 'n kolde, fiene jachtsnee soezelt neer oet de staalblauwe loch; i-j kont kwelleke ne meter veur ow oet zeen. De snee knistert ow onder de schone [J.H.Hoitink in: Moespot 84, 10]. [KNISTEREN].

Kot 1934: Snee! Daor was 't mi-j beginnen te sni-jene. Fijn! Aerste dwaelden der 'n enkel vlöksken langs de glasroeten hen; doo 'n stuk of wat; doo al ne heleboele; doo ne dichten, dichten drom. De plökke wieren al dikker en dikker. Oh; kiek toch 's an! 't Was één gewarrelte en gewrimmelte, da'j der gin oge op hollen konnen. En 't heel maor neet op. 't Wier al slimmer en slimmer. Oh, oh, wat sni-jden 't toch [Meinen 2b, 136].
 Win 1976:

De snee dekt alle ongerechtgheden
 In 't landschap too.
 De straoten bloos
 Trekt zwarte speurs
 Van hier naor doo.
 Mien harte an de weg
 Sni-jt in en kloppet drao
 Noo'k langs de kante
 Naor wieterheer te liften stao.
 De vlokken dekt zich
 Snee an snee
 En ik zee
 Auto's kommen en weer gaon.
 Passanten, dee sneeke-als in den barm
 Willemonds in de kelde laot staon.
 [Krosenbrink 2, 42].

SNEEBUJE

'n Sneebujsje is 'n bujsje woor snee uut vōlt. Veur de verschillen in uitspraak per plaats van snee, sni-j en sneeuw kiek bie: snee. Veur de verschillen in uitspraak per plaats van buj, bujsje, buje, beuj, beuje en buijs; kiek bie: buje.

- 01 (SNEE-, SNI-J-, SNEEUW-)BUJ(JE)/-BUJE/-BEUJ(E)/-BUUJ: Acht, Liem.
- 02 SNEEBIEZE: Eib / Win 1971 [Deunk 1, 219] || Hei.

SNEEVLOKKE

'n Sneevlokke is 't kleine stuksken snee dat as 't sneeijt in grote antalen valt.

- 01 SNEEVLOKKE: Gor, Harf, Alm, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Aal, Bre, Win, Vars, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Baa, Tol || Bat, Mar, Bork, Hei.
- 02 SNEEVLOK: Eef, Bor, Gees, Eib, Lich, Aal, Gen, Voo, Meg, Ulf, Vars, Sin, Sil, Doet, Wehl, Kep, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed || Ell, Emp, Anh.
- 03 SNI-JVLOK: Dre, Zev, Pan, Lob || Leu, Dnb, Kle.
- 04 SNEEUWVLOK: War, Doet, Does.
- 05 SNEEUWVLOKKE: Zut.
- 06 SNEEPLOK: Eib, Din, Gen, Meg, Key.
- 07 PLOK SNEE: Zie, Aal, Vars, Wesd, Zel.
 || snee-floetze: Ges.

Did: As 't sni-jt valle der sneevlök.

Does: As 't sneet, zun de engeltjes de kussens an 't opschudden.

Aal: De snee vólt met grote plökke uut de locht; dat breg nogal wat an.

Zie: Der velen bi-j hoës toch plökke snee zo groot as miene kipse.

Bre: As de snee met grote vlokken valt, dan vólt ter snee as hoenderveren.

Bor: As ter grote sneevlokken valt, dan zegge wie: "De kippeveren begint te stoeven".

Wich: As 't sneejt met grote sneevlokke, dan sneejt 't met grote vlosters. [GROTE VLOSTER].

Vor: As 't sneejt met grote sneevlokke, dan sneejt 't met grote flatsen of met dikke flatsen. [FLATS].

Kot 1934: Daar was 't mi-j beginnen te sni-jene. Fijn! Aerste dwaelden der 'n enkel vlöksken langs de glasroeten hen --net of 't gaerne naor binnen wol, nao de warme kachel--, doo 'n stuk of wat; doo 'n heleboele, doo ne dichten, dichten drom. De plökke wieren al dikker en dikker [Meinen 2b, 136].

SNEELOGE

As de snee smelt, krie'j sneeloge.

01 SNEELOGE: / Acht 1882 [Telge 2, 121], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 183], Win 1971 [Deunk 1, 219], Vars 1985 [Telge 6, 321].

02 LOGE: / Acht 1895 [Telge 2, 81], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 183].

Lar 1927: "Die haole dage en schraole oostenwind en zonne aoverdag en nachvorste daorbi-j, dut de rogge kwaod". "Jao", zegt vader, "'t Meeste hef ze eleenn in februari met die sneeloge; 's nachens in 't ies en dagens met die zonne in de modde, dat was nog slimmer". Gait-oom is gerust: "Niks gin nood: 'Meert-haal is roggestaol', en: 'Een inhollende meert is geld weerd', zae mien beste-vaar altied. As Onzen Leven Heer temee in april maor raegen gif en dan warmte in mei, dan weet emes neet, hoo gauw alles ankump". Dat is troostvolle boerenwijsheid --diep uit de achttiende eeuw-- die verder ziet dan vandaag [Heuvel 1, 105].

KOLSEN

As de snee kolst, dan plakt e.

01 KOLSEN: / Acht 1895 [Telge 2, 71], Win 1971 [Deunk 1, 140], Vars 1985 [Telge 6, 187].

02 KOLSKEN: / Win 1971 [Deunk 1, 140].

03 KLAMPEN: / Acht 1882 [Telge 2, 64].

04 BAKKEN: / Acht 1895 [Telge 2, 7].

Win 1971: KOLSE, MAKKE "plaksneeuw onder het schoeisel" [Deunk 1, 118, 139].

'n PAD MAKEN

'n Pad maken mo'j doon as ter snee lig. Vaegen er keren (03-05) gebeurt vake met 'n (barken)bessem; scheppen en schoepen (06-07) met 'n batse en schoeven (10) met 'n planke met 'n stelle der an. Slöppen (11-12) ging met 'n peerd. De andere benamingen hangt neet samen met hoo of ter 'n pad emaaft woid.

01 PAD MAKEN: Gor, War, Vor, Bor, Eib, Groen, Aal, Din, Meg, Vars, Sil, Zel, Baa, Tol, Does, Ang, Lat, Groes, Zev, Did, Pan, Lob || Leu, Bat.

02 TRAO MAKEN: Rek, Groen.

03 PAD VAEGEN: Gor, Zut, Loch, Iar, Nee, Aal, Ulf, Vars, Hen, Baa || Leu, E11, Emp.

04 PAD KEREN: Harf, Eef, Loch, Lar, Nee, Eib, Aal, Wesd, Kep || Dnb.

05 TRAO KEREN: Bel, Lich, Win.

06 PAD SCHEPPE(N): Alm, Eef, Wich, Lar, Zel, Hen, Ste, Tol, || Bat, Kle.

07 PAD SCHOEPE(N): Wesd, Zed.

08 PAD BANE(N): Gen, Voo, Doet, Dre, O1b, Wesv, Zev.

09 BANEN: Gen, Ulf, Wehl, Sto.

10 PAD SCHOEVEN: Gees || E11.

11 PAD SLÖPPEN: Vars.

12 TRAO SLÖPPEN: Win.

|| pad baone: Dnb.

Ulf: Ik gao wel effen banen: 'n pad vaegen in de snee.

Bor: A'j 'n pad in de snee maakt, bu'j an 't snee keren.

Eef: As ter weineg snee lig, mo'j 'n pad keren. Dat doo'j met 'n (barken)bessem. As ter völle snee lig, doo'j dat met 'n schoevel of 'n andere batse. Dan bu'j an 't snee scheppen of snee rumen.

'n Pad maken in de snee.

Bel: Trao ke-an doo'j met ne riesbessem, ne planke an ne stelle of ok wal met ne melkbusse, dën an 'n tów etrokken wodt.

Voo: 'n Pad banen dei i-j met 'n schoep, 'n bessem of 'n sneeschoef.

Ulf: As ter 'n dik pak snee lig, is dën bessem niet mans genoeg; dan mo'j der 'n schoep bi-j halen.

Doet: 'n Pad banen doe'j met 'n bessem. As ter völ snee lig, zeggen wi-j: snee rumen.

Vars: Um 'n pad deur de snee te slöppen doe'j 'n eierkiste of 'n schrage achter 't peerd.

Win: Um de kindere nao schole te können laoten gaon, deedn ze 'n soortement kuven met stene of leu der in achter 't peerd. Trao slöppen heetten dat.

Tol: At ter niet völle snee lei, deien ze de egge achter 't peerd. Op de egge lei 'n planke en door ston de boer op met de liene in de hande. Hie joeg 't peerd an en de snee staof nao weerskanten.

Eib: Bie ons thuis hawwe 'n klein snēe-plenske van holt, zelf emaaft. Door ging der ene op zitten en de anderen trokken zich te basten. Maor dan hawwe 'n mooi pad.

PAD

'n Pad is 'n weggetjen deur de snee.

01 PAD: Acht, Liem.

02 TRA0: Rek, Bel, Groen, Lich, Win / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 197].

03 TRAE: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 197].

Aal: At ter 's nachts zo stillekes 'n pak snee evallene was, dan most i-j 's morgens snee rumen. 't Was zaak um dat zo gauw meugelek te done, veurdad de boel plat-etraene was. Op de boer ging 't eerste pad naor de hoondere, want dee mosten toch verzorgd wodn. Met ne barkenbessem --dën deur de boer zelf emaaft was-- begon i-j vlak achter den enddeure 'n pleksken schone te vaegen: links-rechts, links-rechts. Vandoor lepen alle paedjes. Was 't pad naor de hoonder kloor, dan kwammen 't pad naor 't holtok, de koorloze en naor de wasliene, woor helemool 'n pad langs mos. As leste kwam 't pad naor de mangelenkoele, woor veur 'n paar dage 'n paar kroewagens vol mangels uut-ehaald mosten wodn veur de beeste. Op zied van 't huus --bi-j de waskamer-- mos 't roodstenen stuupken schone. Van dooruut ging 'n pad langs de hegge naor den diek of de grinte. 'k Vin 't altied nog 'n mooi gezichte, al dee paedjes: net ne landkaarte met grote rivieren. Was 't pak snee slim dikke, dan most i-j eers de schofele of panne gebruiken. Dan ko'j naor weerskanten schöppen. Later ging i-j dan nog effen met den bessem nao-keern. Wat boeren maken ne sneeschoever, woor ze 't peerd veur spannen. Vake was dat ne tonne, woor ze dan zelf in gingen staon en zo slöppen ze dan 'n pad van de ene boerderi-je naor de andere. 't Isolation was op-ehevene en der was gelaegenheid veur 'n buurpräötjen. Woor dat over ging, kö'j wal raonn. Hen: 'n Pad vaegen geet lasteg as ter al luu langs ekommen bunt. Dan is ter al TREDDE.

HAGELEN

01 HAGELE(N): Acht, Liem.

Pan: As 't hagelt deur de holle tek, he'j aon waoter en wiend gin gebrek.

Olb: As 't hagelt, wödt ter wel ezegd: "Ze bunt an 't kunsmes zaejen".

Eef: As 't hagelt zegt de boeren: "Wiej hebt dit joor weer goedkope kunsmes".

Ruu: At 't hagelt, zekt ze wal: "Ie hooft ok gin stikstof te zaejen".

Bel: 't Is in Beltrum is gebeurd, dat 't zo hard ehageld hef dat de beeste bultens op de rugge hadn.

• *Wanneer geet 't hagelen?*

Bor: As ter gelle kleuren in 'n schoer zit, geet 't hageln.

Gels: An de geile köppe in 'n zwatte loch en an striepen in dee loch kö'j zeen as 't geet hageln.

Zed: As de loch gael-gruun is en der komme zo van die slierte langs, dan waar ow maor, want dan geet 't hagele.

Zel: Der kump hagel as de loch vals rood wodt en de wolken donker en wild.

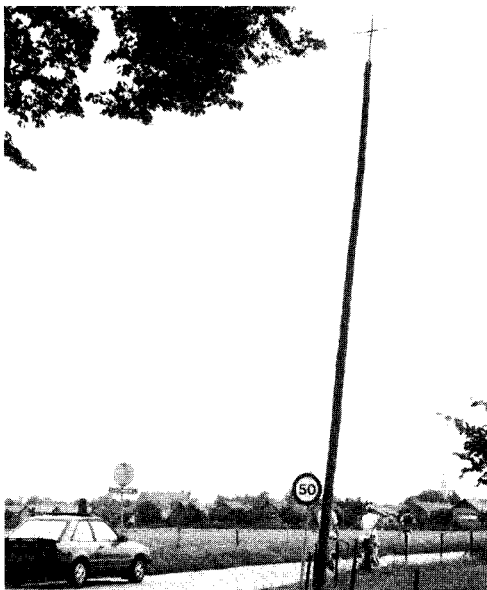
HAGEL

01 HAGEL: Acht, Liem.

Lob: Hagel is raegen uut de diepvries.
Kep: As de luch gael is, zit ter hagel in.

Did: Zo'n zwatte, gruuachtege loch gif hagel.

Wehl: Ien Waehl steet al sinds eeuwen 'n hagelkruus. Dat mot veurkommen dat ter hagel kump. Met Hemelvaart trok door altied de processie naor toe um te baejen veur de gewassen op 't veld. Sins 1984 gebeurt dat niet meer. Andersdenkenden zeien met kold, slech

't Hagelkruus van Wehl.

weer: "De Papen motten eers naor 't hagelkruus, dan krie'w baeter weer". En duk zat kregte wi-j 't dan ook.

HAGELBUJE

'n Hagelbujje is 'n buje woor hagel uut völt. Veur de verschillen in uutspraak per plaats van buj, bujje, buje, beuj, heuje en buuj; kiek bie: buje.

01 HAGELBUJ(JE), HAGELBUJE, HAGELBUUJ, HAGELBEUJ(E): Acht, Liem.

02 HAGELBIEZE: Eib, Aal, Win / Lich 1948, Aal 1948, Win 1948, Kot 1948, Din 1948, Sin 1948 [Vr A'dam 16, 14].

03 HAGELSCHOER: Eib, Wesd / Bor 1948, Eib 1948, Vra 1948, Bre 1948, Win 1948, Sin 1948, Terb 1948, Sil 1948, Zel 1948, [Vr A'dam 16, 14] || Ges, EIt.

04 SCHOER: / Vars 1948, Groes 1948 [Vr A'dam 16, 14].
|| hagelsjoer: Bork, Hei, Raes, Anh.

Lar 1927: SPIERLINGBUJE "maartse bui van regen, sneeuw en hagel" [Heuve 1, 82].

Aal: Ne KOLDE BIEZE is ne bujje van raegen, hagel en/of snee.

Kot 1911: Ik hadde met plukken (van bikbaezen) motten uutscheiden, want ter was 'n onwaer op-ekommene. 't Begon al slim hard te donderne; ik hadde al eer nao huus motten gaon; dat was baeter ewes. 't Onwaer kwam schielek hoger en doo'k zo wat halfweg was, brak de buje los. 't Was 'n hagelschoer en de steentjes begonnen mi-j duftteg op de blote kop te dansene [Meinen 2, 147].

HAGELSTEEN

'n Hagelsteen is 'n stuksken hagel. Bie de benamingen spölt de grootte 'n rolle: 'n koorn is aover 't algemeen kleiner as 'n steen en 'n kei is vake nog groter.

01 HAGELSTEEN: Gor, Alm, Eef, Zut, War, Wich, Vor, Ruu, Loch, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Meg, Vars, Sin, Sil, Zel,

Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key,
Ste, Baa, Tol, Does, Ang, Lat,
Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed,
Pan, Lob || Leu, Bat, Mar.

02 HAGELKOORN: Harf, Ruu, Lar, Zwi,
Nee, Eib, Bel, Aal, Win, Wesd, Zel,
Hen, Olb, Zev, Zed || Wilp, Ges,
Hei, Anh, Elt, Kle.

03 HAGELKEI: Ulf, Doet, Wehl, Ste,
Does, Zed.

04 HAGELKEIE: Eef, War, Vor, Eib, Hen
|| Emp.

05 HAGELKÖRREL: Wesv || Ell.
|| hagelkorn: Leu, Dnb.

Eib: Ne kleine hagelsteen neume wiele
ne hagelkoorn.

● *In de volgende plaatsen is opgegeven
dat van grote hagelstene vake ezegd
wordt:*

HAGELSTENE AS DOEVE(N)-EIER(E): Gor,
Eef, Zut, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar,
Bor, Gees, Eib, Bel, Lich, Aal, Bre,
Gen, Meg, Vars, Wesd, Doet, Key, Tol,
Wesv, Zed || Bat.

Tol: Van grote hagelstene wödt ezegd:
"T Bunt hagelstene as doeveneier, of:
hagelstene as wannötten".

Zed: At 't hagelde en de hagelkeie
wäre zo groot as doeve-eiere, dan gawe
ze met de handen aan hoe groot of ze
ware. Dan zeie ze: "Zukke brök at ter
viele".

ONWEREN

*Volgens de opgave van de metwarkers
hef 't onweer in Achterhook en Itemers
nogal wat barrières woor 't neet mak-
kelek aoverhen kan. De belangriekste
rivieren woor 't onweer meujte met hef
um te passeren, bunt den Iessel en de
Rien. Dan bunt ter ok nog wat bargaen
dee 'n belangrieke rolle spölt: de
Lochemse Barg en 't Montferland en in
wat mindere maote: de Holterbarg, de
Markelose Barg, de Needsen Barg en de
Elter Barg.*

01 ONWERE(N): Gor, Alm, Zut, War, Vor,
Loch, Nee, Eib, Bel, Groen, Din,
Gen, Meg, Vars, Sin, Sil, Wesd,
Zel, Doet, Wehl, Hen, Ste, Baa,
Tol, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv,
Sto || Ell, Emp.

02 ONWAERE: Win, Zev, Pan || Leu, Dnb,
Kle.

03 ONNEWEREN: Eib.

04 DONDERE(N): Harf, Eef, Zut, War,
Wich, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees,
Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich,
Aal, Bre, Din, Gen, Voo, Ulf, Vars,
Wesd, Zel, Doet, Kep, Dre, Hen,
Key, Tol, Olb, Does, Ang, Groes,
Zev, Did, Sto, Lob || Dnb, Ell, Emp,
Bat.

05 DONNEREN: Zwi.

06 SCHOEREN: Gor.

07 LÖCHTEN: Din.

Nee: Wieleu zeit neet: 't onweert,
maor: 't onwee-at. [Ok: Vor, Eib, Bel,
Groen]. En ok neet 't dondert, maor:
't dondat. [Ok: Gels, Bel].

Lich: In plaatse van 't dondert, wödt
in de karkdörpe meer ezegd: 't donnat.
Vars: Elk onweer breg zien eigen wind
met. Nao daverhette komt ter soms wel
vier of vief onweers op en dan breg 't
ene onweer 't andere met. Der is
trouwens ok 'n gezegde dat zeg: Zo de
eerste onweers trekt, zo trekt ze den
helen zomer. [Ok: Ruu, Ulf].

Doet: As 't opkommende maon is en 't
onweert, dan kump 't tegen de maon op.
Dan kump ter zwoor weer.

● *Wat höldt 't onweer tegen, zodat 't
neet weg kan trekken?*

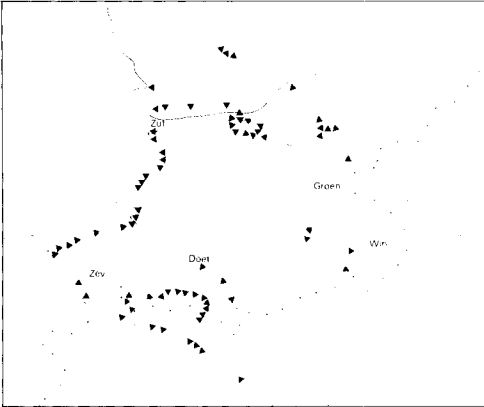
Gor: De Iessel is belangriek bie on-
weer. Soms kan 't onweer nit aover de
Iessel komm, maor as 't der wel aover-
kump, dan kriege wie in Gossel zwoor
weer. En 't wödt himmaol slim, as 't
aover de Iessel weerumme kump.

Harf: As 't 't Twenthe Kanaal of de
Holterbarg neet aover kan, dan blif 't
hier hangen.

Eef: As bie ons in Aefde 'n schoer
uut 't westen kump opzetten, dan hej
kans dat e veur den Iessel geet zitten
en der neet aoverhen kump. Dan trekt e
meestal naor 't zuden af. "'t Onweer
blif mooi veur den Iessel zitten",
zeggen wiej dan.

As 'n schoer uut 't oosten kump, dan
zitten wiele an de verkeerde kante van
den Iessel, want dan blif e der veur
hangen en dan geet e weerumme. Maor in
't oosten kump e dan vaste te zitten
veur de Holterbarg of de Lochemse Barg
en zo kan e dan drie keer weerumme
kommen.

De olde leu zekt dat vrogger --veur de
anleg van 't Twenthekanaal-- der völle

▲ barrières woor 't onweer neet aoverhen kan

Dudelek is te zeen dat onweer volgens de gangbare mening deur twee dingen tegen-ehollen wodt: water en bargaen. De belangriekste obstakels bunt de Iessel, 't Monferland en de Lochemse Barg. 'n Minder belangrieke rolle spölt de Rijn, de Olden Iessel en 't Twenthekanaal en de Needse Barg. In de buurte van Lich, Bre, Win spölt venne en bossen nog 'n rolle.

zwoordere schoers waren dan noe. Dat zol kommen deur de anleg van dat kanaal. Bujen uut 't zuden bliieven noe veur 't kanaal en de Iessel zitten.

Zut: As 't onweer in Gossel aover de Iessel trekt, wodt 't in Zutphen noodweer, want dan kump 't terug.

War: 't Onweer kump terug umdat de buje veur de Lochemse Berg of baoven de Iessel hangen blif.

Ruu: De olde baas kik is nao de loch: "T' Schoer kump weerumme, 't wil den Lochemsen Barg neet aover". Dat he'j veural as 't onweer uut Vodn kump. At 't van Zelhem kump, is 't neet zo slim, want dan trök 't langs de Lochemsen Barg hen.

Loch: As 't onweer weerumme kump, dan kan 't neet aover 't Twenthe Kanaal of 't zit tegen den Lochemsen Barg.

Lar: Ton 't Twenthe Kanaal egraven is, he'w nooit meer zukke zwoere schoers ehad.

Bor: Met 'n schoer he'j hier in Borklo te maken met drie bargaen: den Lochem-

sen en Zwiepsen Barg en den Needsen Barg. Vake kan 't door neet aover hen en dan kump 't weerumme.

Gees: 't Kwam vake veur dat 't onweer den Zwiepsen Barg neet aover wol, maor as 't ter aoverhen was, was 't onweer veurbi-j.

Gels: 't Onweer kump hier wal 's terugge umdat 't neet aover den Markelsen of den Neesen Barg kan. As de wind der zich dan onderzet, dan he'w 't hier zo wier.

Eib: As 't onweeer tegen de maone in vanoet Duitsland teruggekwaam, dan ging 't der op! 't Trok mangs langs de noordkante van de Bekke en manks langs de zuudkante, aover Hupsel.

Bel: 'n Schoer wil neet teggen de maone in, vottrekken.

Aal: At 't onweer bi-j ons in de richting van 't Woold trok, wol 't wal 's teruggekomen. Dan kon 't daar neet over 't bos hen. Maor umdat Aalten zelf op ne bulte -zeuven heuvels- lig, kump 't hier neet vake weerumme.

Gen: As 't schoer uut 't noorden kump, kan 't niet aover de Rien of aover de Barghse bossen en dan kump 't hier terug.

Vars: As 'n onweer aover den Elterbarg kump, krieg i-j zwoor weer. [Ok: Zel].

Sin: At 't onweer veur den Helterbarg (Montferland) zit, scheidt 't zich meestal: links aover Dödekum-Zelhem en rechts aover Duitsland. At 't zich niet scheidt, maor aover den Helterbarg kump, dan krie'j zwoor weer. Vake blif 'n onweer ok veur Aalten zitten.

Wehl: Wi-j zitte hier tusse Bergherbos, Rien en Iessel ien. Doorum blif 't hier soms hangen.

Hen: As in Hengel 't schoer uut 't Zuudoosten kump, is ter 'n grote kans dat e zich veur den Iessel vaste-löp en weerumme kump. Now, dan berg ow maor!

Ste: As 't onweer hier uut 't noordoosten kump, dan wodt 't hier as regel zwoor weer, want dan kump 't in 'n lusvormige binnenbochte van de Iessel, wooruut 't moeilek kan ontsnappen. Kump 't onweer uut de tegenaovergestelde richting, dan wodt 't deur diezelfde bochte meestal in twee delen esplitst. Dan kump ter vake 'n WIND-SCHOER: volle wind en weineg raegen.

Olb: As 't schoer uut 't westen kump, dan blif 't vaak veur de Iessel hangen. Umdat wi-j in de boch van de Iessel liggen, trik 't schoer dan langs één van beide kanten langs ons hen.

Maor as 't uut 't oosten kump, dan blif 't veur de Iessel hangen en dan wil 't nog wel 's spoken.

Ang: As 't de Iessel aoeverkump, dan krie'j zwoor weer.

Wesv: As 't onweer van 't zuide kump, zakt die lich af, maar vanuut 't ooste, kump die duk terug omdat die de Iessel nie aoever kan.

Groes: 'n Achterwardse buj --'n buj uut 't zuud-ooste-- geet naor de splitsing van de Rien en Iessel en kump door vas te zitte.

Did: De donder kump weerum; 't kan den bos --Montferland-- niet aoever.

Pan: 't Onwaer kump terug, omdat 't vur de Elterbaerg blif hange of de Rien nie over wil.

Lob: Zwoor waer hewwe hier niet veul; 't trik duk tusse de Elterbaerg en Kleefse Baerg naor Emmerik heer. Maor as 'n onwaer aoever de Rien heergekomen is, dan zit die klem tege de Elterbaerg.

● *Wooran kö'j zeen dat 't geet onweeren?*

Harf: At ter donderköppe an de loch zit en 't is breujeg warm, dan geet 't onweern. A'j 't 's aovends in de veerte kunt zeen luchten, dan kump ter ok onweer.

Bor: As ter stapelwolken komt met koppen randen der umhen, dan wodt 't zwoor weer. Dan he'j donderteurne.

Gels: As de loch zwoor bewolkt wodt en der van dee geile köppe in komt, dan begunt 't wal op dondan te lieken. Ze zekt dan: "Foj; wat wodt de loch wier GEIL".

Win: As de loch SMOTTEREG is --vol zit met vlekkege, donkere wolken--, kump ter onwaer.

Win: Donkere wolken met 'n gael rendekeñ gevvet onwaer of 'n schoer.

Win: As de loch zwelmerereg is, kump ter onwaer.

Vars: Onweer kö'j zien ankommen deur de donderköppe; dat bunt wolken die hoge op-ejaagd wodt; die "bluujt". Ze zekt dan: "'t Zwelmt an de locht". En as 't zwelmt en de donderteurne bluujt, dan kump ter onweer.

Zel: Der kump onweer as de onweerswolken an de loch blujen.

Hen: Der kump onweer as 't drukkend warm en stille van wind is, maor ok as de haans nao de middag of 's aovens kraait, as de blinde dazen stekt of as de koene bizzet.

Tol: At der van die zalmkleurege staebelwolken --donderköppe-- an de loch zit, krie'j vake onweer. Die zit ter meestal al 'n uur of wat te brujen en de wind geet dan vake liggen. Der is dan iets dreigends in de netuur.

Does: As 't weer zo onbestemd is, zegge wi-j: "'t Luustert zó; wie kriegen vast 'n donderbeuj".

Lat: As der donderkoppe an de luch zitte, kump ter onweer. [Ok: Eef, Zut, Lar, Zwi, Eib].

Zed: Sommege hund of peerd worre ure van teveure onröstig at 't geet onweere. De peerde wette van naregheid niet woor ze motte blieve; de hund ligge onder 'n taofel in 'n hoek te hechte en te hiege.

Tol: At de beeste onrösteg bunt en met de stat in de loch deur de weie loopt --vake nao enen hoek-- dan kump ter onweer. [Ok: Gor, Eef, Zut, Wich, Ruu, Loch, Nee, Groen, Lich, Aal, Win, Gen, Ulf, Vars, Sin, Zel, Doet, Kep, Dre, Hen, Zed, Pan, Lob || Bat].

Bre: As de koone bizzet, krie'j onweer.

Sil: As de beeste met de zeis op de nek lopen --as de beeste de stat op de rug leggen-- gif 't vaak onweer.

Zev: As de beeste onrustig zien, kan 't gaon onwaere.

Zwi: As de fazanten koert, kump ter onweer.

Eef: As de vlegen lasteg bunt en staekt kump ter 'n schoer. [Ok: Vor, Loch, Zel, Hen, Tol, Ang].

Zev: As de vliege staekte, kump ter onwaer.

Vor: As de muggen lasteg bunt, kump ter onweer.

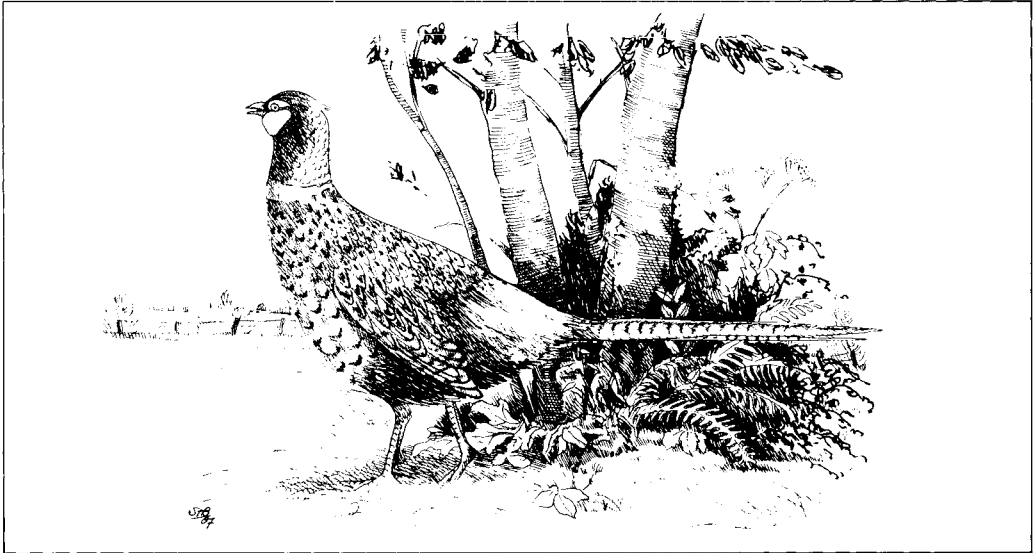
Bre: As de blinzeken staekt, krie'j onweer. [Ok: Eib (blinzeken), Win (blinzeken), Vars (blinden), Zel (blinde hazen), Hen (dazen), Sto (blindazen)].

Win: As de knozzen te passe bunt, krie'j schoers.

Nee: As de biejen stekt, kump ter 'n schoer.

Eib: As de horzels stekt, krie'j 'n schoer.

Lich: As ter donderwörmkes bunt, kump ter onweer. [Gor (onweerswörmkes), Eef (onweersbeesjes), Wich (onweersbeesjes), Win (donderwörmkes), Wehl (donderwörmkes), Vars (onweerswörmkes), Kep (onweersbeesjes), Baa (onweersbeesjes)].

As de fazanten koert, kump ter onweer.

Zed: Ik heb 't zo in de but: wi-j kriëge onweer.

Kiek ok bie: opkommende maone.

Ulf: At 't bi-j 'n schoer raegent, dan is 't weer gezaegend.

Zed: Introuwe en onweer is niet te beschrieve: 't kan goed gaon, maor ok hels worre.

ONWEER

Bie de benamingen is nog wel wat verschil in betekenis. Zo ligt bie de samenstellingen op -schoer en -buje/-beuj de nadruk wat meer op de raegen en dus wat minder op 't onweer zelf.

As ter onweer kump, dan wodt ter allerlei maatregelen enommen. Dat bunt veur 'n deel dingen dee tamelek veur de hand ligt, zo as deuren, ramen en vensters good dichte door, maor natuurlek neet op slot, opstaon en an-kleden (vake wodden vrogger de zundag-se klere an-etrokken), elektrische apparaten (radio, t.v.) uitzetten en weerdevolle dingen (geld, sierraoden) kloor zetn, zoda'j ze met-ene griepen könt as ter wat zol gebeuren. Toch wodt ter ok allerlei dingen edaon, dee

op 't eerste gezicht neet zo veur de hand ligt.

- 01 ONWEER: Gor, Alm, Zut, War, Ruu, Loch, Zwi, Bor, Gees, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Aal, Bre, Din, Voo, Meg, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Dre, Hen, Ste, Baa, Tol, Does, Ang, Lat, Wesv, Sto, Zed / Vars 1985 [Telge 6, 250] || E11, Emp, Wilp, Bat.
- 02 ONWAER: Zev, Did, Pan, Lob || Leu, Dnb, Kle.
- 03 ONNEWEER: Nee, Eib / Eib 1980 [Telge 1, 59].
- 04 SCHOER: Harf, Eef, Wich, Ruu, Lar, Zwi, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Lich, Aal, Win, Din, Gen, Meg, Ulf, Vars (old), Sil, Wehl, Kep, Key, 07b, Ang, Did, Sto, Zed || E11.
- 05 DONDERSCHOER: Gor, Bor, Did || E11.
- 06 DONDERBUJE: Harf, Eef, Zut, Aal || Wilp.
- 07 DONDERBEUJ: Does.
- 08 ONWEERSBUJE: Eef.

Bel: Wi-jleu zekt feitelek: onwee-a. [Ok: Gen, Gels, Nee, Rek, Groen, Wesd].

Ruu: Der zit schoer in de loch; in de wiede kö'j 't al heuren donderen.

Zut: Der kump onweer; 't rommelt al in de verte.

Pan: Vur Sint-Jan ha'j 't onwaer duk
Tēn de veurnach; nao Sint-Jan duk ien
de naonach.

Eib: Tegen ettenstied is 't vake zwoor
weer en doorumme zeien ze: "As 'n
schoer met 't etten kump, dan blif e".

● *Wat mo'j doon, as ter onweer op kump
zetten?*

Tol: As ter onweer kwam, dan gingen
alle deuren en raams dichte. Alles wat
iezer was wodn binnen-ezet. Van de
varkensschotdeuren gingen de gruntels
af, net zo as van de staldeuren. Tegen
die deuren wodn an de butenkante 'n
stutte ezet. Ok de gruntel van de ech-
terdeure ging lös; maor door wodn an
de binnenkante 'n stutte tegenan-ezet.
't Electricisch wodn uut-eschakeld en de
petröllielampe ging an. 't Spoormand-
jen met alles wat weerde had, kwam op
taofel. Iedereene had de mantel of jas
an, a'j der 's uut mossen.

At 't 's nachs onweern, ging iederene
uut bedde, de klompe en de mantel of
jas an en dan zat i-j maor te luuste-
ren en te tellen. Iedere tel was 'n
kilometer weg. Der wodn niks ezeg, al-
lene zo now en dan: "Foj, wat 'n
slag", of: "'t Kump kotter bi-j", of:
"k Gleuve dat 't slimste veurbi-j
is". En at 't warkelek veurbi-j was,
mos den enen nao den anderen nao 't
huusken. "Da's van angs", zei moeder
dan. At 't arg zwaor weer ewes was,
kek i-j of ter ok argens brand was.
Vader ging nog wel 's effen nao de
buren um der aover te praoten. Den
angs was veurbi-j: "Wi-j bunt weer
espaord", zei moeder.

Zel: Alle deuren gingen dichte want
tocht trik de bliksem an. En wi-j mos-
ten allemaole in de kamer gaon zitten.
's Nachs dei moeder de peterollielampe
op de taofel zetten. Alle electriese
apperaten wieren uut-ezet, de stekkers
uut de stopcontacten getrokken en 't
schakelbord wier ok uut-ezet.

Ste: Wi-j mochten niet kot bi-j 't
raam of de schossteen zitten en niet
in 't deuregat gaon staon. En moeder
zat met 't geldkisjen op de slippe.

Sin: At 't 's nachts onweern, mosse
wi-j uut bedde, de klere antrekken en
dan met zien allen wachten tut 't
slimste aover was. Wi-j mochten niet
bi-j 't raam of bi-j de schossteen
gaon zitten en ok niet bi-j 'n spie-
gel. Wi-j gingen meestal naor daele.

Ruu: Van de varkensschötte doo'j de

grundels an de binnenkanten af, umda'j
der van buten af bie mosn können kom-
men, as ter wat gebeurden.

Sto: De echterdeur wier vasgeleg met
'n koetouw. En de geldkis ging de kel-
der in.

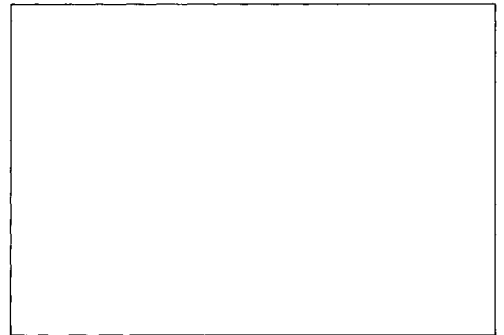
Eef: Boeren hadn 'n mes op taofel
kloor liggen. Doormet konn ze de tou-
wen en de riemen van de beesten die op
stal stonn, lossniejen as 't neudeg
was.

Loch: In 'n kringe gaon zitten, moch
neet as ter onweer was.

Gees: Onder 'n spiegel gaon staon of
zittē, moch neet as ter onweer was.

Nee: As ter 'n schoer was, mos i-j met
de bene van de grond gaon zitten.

Aal: I-j mochten nooit naor de bliksem
wiezen.

*Vlierstruke bie 'n boerderieje in
Gorssele.*

Din: Ze paotten hier wel vlierstruke
um 't huus hen, dat 't niet in zol
slaon.

Bat: 'n Zeisen in 'n boom bie 't
huus hangen, veurkwam dat de bliksem
insloog.

Key: Zeisen en zichten wieren onder
dak ezet met 'n schoer.

Zel: Met onweer moch i-j gin kar of
wägen met iezeren rade achter 't huus
zetten.

Bel: Op de naejmesjiene mos de kappe
op-ezat wodn. Want ze zeien dat 't
iezer der van anders de löchte antrok.

Lob: Alles van staol moes van toffel.
Der is --meer as 60 jaor gelede-- op
Spiek is 'n vrouw gewes, die was an 't
brood sni-je toen 't onwaerde. De
bliksem is op 't mes geslage en toen
was ze hartstikke dood.

Sto: Iemand uut Baek vertelde: "'t Was
in 1925 toen de cycloon kwam. Wi-j
stonne bi-j 'n boer hier in Baek op de

dael naor bute te kieke. 't Wier zak-kendyuster; 'n nare lóch. Toen kwamme der ók twee bóswachters naor binne, 't geweer nog óp de rug. Ze kwamme schule. De boerin zeit: "Doet gauw dat ge-weer af; dat trik de bliksem aan".

Zed: Mien moeder ging met wi-jwater 't hēTe huus deur. Kwam ze in 't achter-huus bi-j 't varkeshok terech, dan mos vader der bi-jkomme. Allemaol schoen en jasse aan, baeje met 'n keers aan en de veurdeur op 'n kier zoda'j medeen wegkon at 't insloeg. De laai met belangrieke papiere ston op tao-fel. 't Mooiste was as 't afgelope was. Dan ging de gangdeur aope zodat alles deur kon waeje. De manne kwame bi-j mekaar op straot, naopraote aover 't zwoe weer. Moeder dei dan alles oprume: de klere weer op de plaats, de keers in de laai. Zukke onweers he'j now niet meer!

Eib: Met 'n schoer ging bie ons Katho-Tieken va of moo met 'n palmtekske met wiejwater rond deur de kamers.

Aal: Met Palmpaosen kreggen de mensen 'n de R.K.-kerke 'n gewiejd palmteksken. Ze nammen dan tegeliektied 'n flesse vol wiejwater met. As ter dan onweer op komst was, wodn met dat palmteksken wiejwater esprenkeid in alle vertrekken van 't huus. Op de boer ook in de stallen en op de daele. Daornao wodn de rozenkrans ebaene met anslutend de Litanie van Alle Heiligen.

Doet: Bie Katholieken leien ze 'n paoshöltjen veur de schossteen. Dat was 'n höltjen dat an één kant deur 't Paosvuur --dat op Paoszaoterdag ont-staaken wier-- verbrand was. Misdie-naars brachten die höltjes bie de Pa-rochianen thuus veur 'n kleine biedra-ge, woorvan ze 't joorlekse uutstapjen betaalden.

Wesv: In 't gewijde paosvuur wiere paosbraanders gehouwe. Die wiere onder 't riete dak gestaoke bi-j 't tweede gebont. Daar begint 't achterhuus, want 't eerste gebont is 't veurhuus. [Ok: Groes].

Lich: Baeten töt den H.Donatus, zol der veur zorgen dat den bliksem neet insloeg.

Zed: 'n Prent van de Heilige Donatus veur de boezem zol veurkomme dat 't onweer insloeg.

Lob: Met onwaer ginge ze op de knieje, en dan zatte ze te bidde, heel ver-schrikkelek.

Hen: Bie roomse mensen hadden ze soms 'n huuszaegen.

Loch: Bie wat leu wodn den Biebel op taöfel elegd. En dan lag 't broodmes der naost, want veur de beeste op stal ha'j 'n mes neudeg as ter wat gebeuren zol.

Huuslook op 't dak. Erve Brooks, Gelselaar.

Zwi: Huuslook potten ze op 't dak um te veurkommen dat 't insloeg. [Ok: Eef, Loch, Din, Pan].

Nee: Ze leten hoeslook aover de pannen greujen, dan zol den bliksem neet inslaon. [Ok: Lich].

Wesv: Onweer in de dorre tek, he'j aan geen water of wind gebrek.

Lich: Onweer in 't kale holt heugt jonk en old.

Win: Onwaer in 't kale holt, blif 't 's meis lange nat en kold.

Aal: Onweer in 't kale holt, mek 't hele veurjaar kold.

Zed: Onweer deur 't kale holt, mik 't veurjaar schraol en kold; en dat he'j duk tege de kerstdage.

Wesv: Onweer in 't dorre holt, gif 'n veurjaar nat en kold.

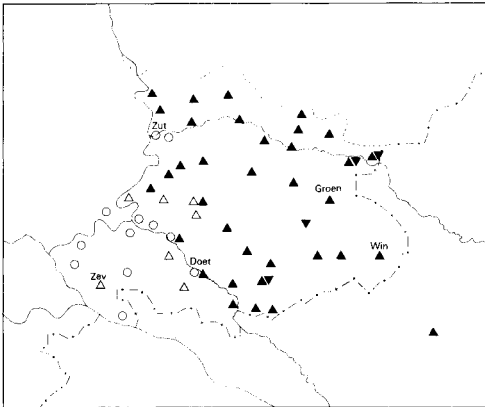
Kiek ók bie: donieren.

LÖCHTEN

A'j 'n löchte of löchten an de loch seet, dan is 't an 't löchten.

01 LÖCHTEN: Gor, Harf, Alm, Eef, Wich, Vor, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Vars, Sin, Sil, Wesd,

- Zel, Doet, Kep, Hen, Ste, Baa / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 138], Win 1971 [Deunk 1, 136], Vars 1985 [Telge 6, 214] || Bork.
- 02 LUCHTE(N): Wehl, Hen, Key, Tol, Olb, Zev, Zed / sHe 1982 [Telge 3, 94] || Emp, Wilp, Bat.
- 03 LICHT(E)(N): Zut, War, Doet, Kep, Dre, Does, Ang, Lat, Groes, Did, Lob || E11.
- 04 WAERLICHT(E): Zev || Leu, Dnb.
- 05 WAERLUCHTE: Zev.
- 06 WEERLUCHTEN: / Acht 1895 [Telge 2, 149].
- 07 BLIKSEME(N): Zut, War, Vor, Eib, Groen, Gen, Meg, Ulf, Sil, Zel, Doet, Does, Zed, Pan.
- 08 BLITSE: Sto / sHe 1982 [Telge 3, 18] || Kle.

- ▲ löchten 01 △ lichte(n) 02
- lichte(n) 03
- ▼ löchten = weerlichten 07

Löchten is 'n woord dat in den Acht 'n grote bekendheid hef. In de Liem is dat lichte(n). Op de rand van beide gebieden, in Zev en rond Zut kump lichte(n) veur. In vier plaatsen hef löchten (ok) de betekenis weerlichten.

Lob: As 't haevig lich, zegge ze wel: "Zie 't is FLIKKERE aon de luch".

Ang: As 't licht, dan flokkert 't an de luch. [FLOKKEREN]

Tol: At ter flikkerlöchten bunt, dan tākert 't an de loch. Dan is ter alene maor 'n lichverschiensel; niet fel. In ieder geval gien bliksemstraole [BLAKEREN].

Hen: As 't ging onweren mosn --zowel aoverdag as 's nachs-- de peerde op stal; die konden schrikken en dan in 't puntraod springen. Ik herinner mien nog goed uut mien jonge joren dat vader ons 's nachs riep as ter 'n schoer opkwam. Dan mosse wi-j de peerde uut de weide halen. Ik von dat al-tied prachteg. A'j buten kwammen, was 't hartstikke donker: i-j zaggen gien hand veur de ogen. I-j liepen dan de weide in en wachtten dan maor töt 't 'n keer löchten. Prachteg was dat. A'j toevalleg de goeie kante uutkekken, zag i-j ze lopen. Anders maor weer wachten op de volgende löchte. I-j waren dan één met de natuur en zo iets verget i-j ow hele laeven niet meer.

Lar 1927: Völle schoers deugt neet veur 't honneggewin; as dat waerluchten aover de blomen flikkert, verdreugt den honneg [Heuvel 1, 231].

Wa'j mot doon as ter omweer kump, steet bie omweer.

LÖCHTE

'n Löchte is 't heldere schiensel da'j zeet, as 't omweert.

- 01 LÖCHTE: Alm, Vor, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Nee, Eib, Rek, Bel, Aal, Win, Din, Vars, Sin, Wesd, Zel, Hen, Baa, Tol / Aal 1964 [Rots 1, 25], Win 1971 [Deunk 1, 136], Vars 1985 [Telge 6, 214] || Wilp.
- 02 LÖCHT: Meg.
- 03 LÖCHTINGE: / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 138].
- 04 SLINGERLÖCHTE: Harf, Wich, Lar, Bor, Gees, Gels, Aal, Bre, Win, Din, Vars, Wesd, Doet, Hen, Key, Tol || Mar.
- 05 PIELLÖCHTE: Harf, Ruu, Loch, Lar, Bor, Gees, Eib, Rek, Bel, Bre, Win / Eib 1981 [Weeink 1, 87].
- 06 BLIKSEM: Zut, Lich, Aal, Meg, Ulf, Sil, Zel, Doet, Wehl, Hen, Does, Did, Sto, Zed || Leu, Dnb, Bat.
- 07 SLINGERBLIKSEM: Meg, Zev.
- 08 PIELE: Gor, Wich, Zel, Kep.
- 09 PIEL: Gen, Ang.
- 10 PIELERD: / Win 1971 [Deunk 1, 173].
- 11 VUURPIELE: Tol || Wilp.
- 12 BLIKSEMPIELE: Baa.

- 13 FLITS(E): Vor, Nee, Kep, Does, Pan
|| Emp.
- 14 BLIKSEMFLITS: Gen, Zel, Wesv, Zev ||
Leu.
- 15 BLITS: Sto / sHe 1982 [Telge 3, 18]
|| Ges, Hei, Anh, Elt, Kle.
- 16 SCHICHTE: Zel.
- 17 BLIKSEM SCHICHT: Zut, Vor, Eib, Zev.
- 18 BLIKSEM STRAOL(E): Gor, Eib, Meg,
Does, Ang, Groes, Pan || Dnb, Eil,
Bat.
- 19 VUUR STRAOL(E): Meg, Tol.
- 20 DONDER STRAOL: Olb.
- 21 FLIKKERLICH: Lob.
- 22 HEMELVUUR: Zel, Zed (vrogger).
- 23 GLUJENDE BEITEL: / Wehl 1944 [Dies-
veld 1].

Ruu: 'n Piellöchte geet recht naar on-
deren. [Ok: Loch, Lar, Gees, Rek,
Bel].

Gees: 'n Slingerlöchte slingert zich
hen en weer.

Sin: Löchten die recht nao anderen
gäot, bunt treffers.

Ruu: 'k Hebbe 't 'n kere met-emaakt
dat de löchte uut 't stopcontact kwam,
um de wasmand leep en an 'n hook van
de deure --woor 't wat verrot was-- an
uut ging.

Zel 1933: "Doe wol de kastelein vrao-
gen wätte wi-j gebruiken zollen, mor
meen i-j da'w der 'n woord van ver-
stinnen? 't Donderden zó slim en zó
egaal deur, da'j alleneg maor bi-j 't
lichten van de slingerlöchten konden
zien dat de ke-al den bek vertrok um
wat te zeggen". "Maor hoe kon e dan
gewaar wodn, wa'j hebben wollen?"
"Wi-j schreven 't op 'n briefken en
dat langden wi-j 'm en op zonne wieze
konne wi-j 't mekander beduden"
[Bouwmeester in: Archief 1, 248].

Win 1981: He'j al wal is eheurd van
onwaer dat in de bokse slöt? 't Is
meer as honderd jaor elene. Ton had
mien grotvader op ne stoel veur 't
raam ezaetene; de kop op de arme en op
de taofele: meddagens. Ton is de blik-
sem via de koppenn tabaksdeuze --dee-
t-e in de boksentesse had-- langs 't
been de grond in-egaone. De tabaks-
deuze is nog bi-j mien oldershoes. An
de ene kante 't gat naar binnen en 't
andere gat naar boeten um-eschreujd.
Volgens zeggen hef grotmoder 't laeven
der in-eholne deur 'm als maor te rol-
lene. [Grabo 5-11-1981].

BOLBLIKSEM

'n Bolbliksem is 'n löchte dee as 'n
bal naar de grond kump.

- 01 BOLBLIKSEM: Gor, Eef, Zut, Vor,
Loch, Eib, Groen, Din, Vars, Wesd,
Dre, Ste, Baa, Olb, Groes, Sto, Pan
|| Wilp, Bat.
- 02 BOLLÖCHTE: Gels.
- 03 VUURBAL: Loch, Aal, Sin, Hen.
- 04 VUURBOL: Doet, Tol.
- 05 BOL: Lob.
- 06 VUURLICH(T): Did.
- 07 KOLDE BLIKSEM: Zev.
- 08 KOLDE(N) BEITEL: / Wehl 1944 [Dies-
veld 1], sHe 1982 [Telge 3, 14].

Lob: 'k Het 't is metgemaakt dat de bol
deur de vurdeur, die op 'n kiertje
ston, ien huus kwam. Hi-j liep naeven
op naar de achterdeur en daar is ie
der waer aon uitgegaon.

Win 1978: Zee, wat kommodeg! Ne veur-
bal! Daor hupket e hen. Deur 't peer-
devorskel. Kats! An ne eke! Van den
eke vleeft de ploddens af. De loch
knettert en davert [Van Loo 1, 48].

WEERLICHTEN

- 01 WEERLICHT(E)(N): Gor, Zut, War, Wich,
Vor, Gen, Sil, Zel, Doet, Wehl,
Kep, Dre, Ste, Does, Ang, Lat, Zev,
Zed || Eil, Emp, Bat.
- 02 WAERLICHT(E): Did, Pan, Lob || Leu,
Dnb, Kle.
- 03 WEERLÖCHTEN: Loch, Lar, Bor, Nee,
Eib, Bel, Groen, Aal, Bre, Win,
Vars, Wesd, Zel, Hen, Baa.
- 04 WAERLUCHTE(N): Meg, Ulf, Olb, Sto ||
Bat.
- 05 WAERLUCHTE: Zev.
- 06 WEERLECHTEN: Din.
- 07 LÖCHTEN: Eib, Rek, Lich, Sin / Ruu
1930 [Zwart 3, 237], Win 1971
[Deunk 1, 136], Eib 1980 [Telge 1,
48].
- 08 ONDER LANGS DE LOCH LÖCHTEN: Harf,
Hen, Ste.
- 09 IN DE WIEDTE(N) LÖCHTEN: Bor, Bel,
Voo, Ste.
- 10 HOGE DEUR DE LOCH LÖCHTEN: Aal.
- 11 TEGEN DE HETTE LÖCHTEN: Win.
- 12 FLIKKEREN: Eef, Ruu, Eib, Hen, Tol.
- 13 FLOKKEREN: Alm, Zel.
- 14 HETTEBLIKKEN: / Acht 1882 [Telge 2,
52].
- 15 HETTELÖCHTEN: / Acht 1895 [Telge 2,
52], Win 1971 [Deunk 1, 92].

16 BLIKKEN: / Acht 1895 [Telge 2, 14].
17 HITSSEN: / Geld Eil 2e h 19e e [Telge 4, 118].

Vars: As 't weerlöcht, zie'j weerlöchten. [WEERLÖCHTE; ok: Win].

Gels: At 't zo vlamt langs de loch, dan he'j flitslöchten of hetse löchten [FLITSLÖCHTE, HETSELÖCHTE].

Tol: At 't flikkert, zie'j dwarslöchten an de loch. [DWARSLÖCHTE; ok: Key].

Lob: As 't waerlich, is ter HETSLICH.

Lar: As 't onweer veurbi-j is, zee'j nog vake flikkeri-je an de loch [FLIKKERI-JE].

DONDEREN, ROMMELEN

Net zo as in 't Nederlands is ter bie ons verschil tussen donderen en rommelen. As 't dondert, heur ie völle meer kabaal as bie rommelen.

01 DONDERE(N): Acht, Liem / Win 1971 [Deunk 1, 44], Vars 1985 [Telge 6, 87]

02 DONNERE(N): Zwi, Zev.

03 BATERE: Zed.

04 ROMMELE(N): Acht, Liem.

05 GROMMEN: Bel, Aal.

06 GROLLEN: Vars.

07 GROMMELEN: / Acht 1830 [Telge 4, 5] || Ges, Bork.

Bor: As 't dondern, zeien ze: "Der gooit ene baoven met 'n hamer". En as 't heel hard dondern, was 't: "'t Knapt ter nog al adeg op".

Zut: As 't donderen, zeien ze wel: "Ze heb'm heibel baoven", of: "Ze binn adeg an de gang baoven".

Eef: As 't dondert, zegt ze wel: "De engeltjes lopen op de klompen deur de heme!".

Bel: As 't dondaat, is den duvel in de helle an 't brekken. Dan kruujt hee den puun naor boeten en kiept 't umme aover de wolkenrand.

Dui: "Ze gooie op zolder 'n zak piepes Taeg", zegge ze as 't rommelt.

Ulf: Der is 'n schoer op komst; in de wiedte kö'j 'm al heuren rommelen.

Does: Der zit schoer in de lucht; heur 't is rommelen.

Zev: 't Onwaer is in aantoch; in de verte is 't eerste gerommel te heure.

Bel: Daor kump 'n schoer opzetten; 't gromt al in de wiedten.

Vars: Heur; 't onweer kump op; 't grölt al onder an de locht.

Key: Hoe harder 't dondert, zo völe te eerder is 't schoer aover.

Gaa 1968: 't Begon harder te donderen.

"De Loch is inkwart achter 't huus", zei Jet. "At moeder nog laeven, had ze al lang 'n keers an-estokken en den Heiligen Donatus an-eroepen", zei Nol.

"Och jao, dee olde mensen", zei Staeven.

Zo zatten ze te praoten. Langzaam

trok 't onweer af en de raegen hiel

op. "Now zet ik koffie", zei Jet. "Dat

dei moeder ook altied at Donatus 't

onweer weg-ebloazen had", lachen Nol.

Nol en Staeven gingen is nao buten um

te zien of de bliksem ook arges onheil

had an-ericht en of 't ook arges bran-

nen. Dat was 'n olde Achterhoekse ge-

woonte [Van Velzen 3, 142].

● *Wat hef 't te beduden, as 't met de winterdag dondert?*

Win: As 't dondert in 't kale holt, gif 't 'n veurjaar nat en kold.

Rek: At 't dondert in 't kale holt, he'j 'n vuurjaar nat en kold.

Baa: Dondert 't in 't dorre holt, dan is 't hele veurjaar guur en kold.

Harf: Donder deur 't kale holt, gif 'n veurjaar schraol en kold.

Lich: As 't dondert in 't kale holt, blijf 't hele veurjaar kold. [Ok: Bre].

Ulf: Dondert 't deur 't kale holt, dan blijf 't veurjaar kold.

Ste: At 't dondert deur de kale beume, krie'j 'n schrao veurjaar. [Ok: Ze | Bat].

Vars: Gedonder deur 't kale holt gif 'n veurjaar nat en kold, of: gif 'n veurjaar schraol en kold.

Sin: Gedonder in 't kale holt, breg 'n veurjaar schrao en kold.

Wesd: De donder deur 't kale holt gif 'n veurjaar schrao en kold.

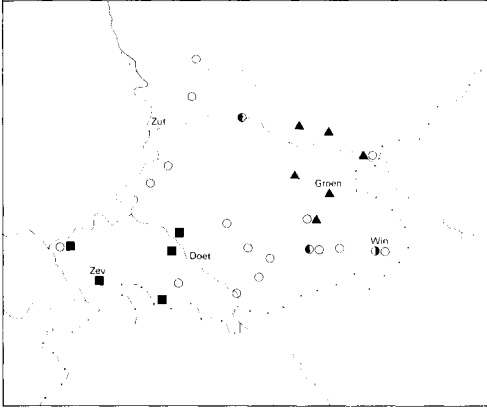
Loch: As 't dondert in 't kale holt, dan wodt de zomer nat en kold.

Aal: At 't dondert in 't kale holt, göf 't ne zomer nat en kold.

Zev: Als 't donnert deur de kale tek, he'j an raegen en wind gin gebrek.

Sto: As 't dondert deur de kale tek: an wind en raege gin gebrek.

Kep: Donder deur de kale tek, an water gin gebrek.

as 't dondert in 't holt:

- 'n veurjoor nat/guux/schraol en kold
- 'n zommer nat en kold
- ⊙ 's meis nat en kold
- ▲ heugt jong en old

as 't dondert in de tek:

- an raegen en wind gin gebrek

Donder in 't kale holt gif in den Acht 'n veurjoor nat en kold. In wat plaatsen is 't de zommer of de meimaond dee dan nat en kold is. En in 't uterste No heugt 't jong en old allene maor. In de Liem he'j nao donder in de kale tek, an raegen en wind gin gebrek.

Wehl: Donder deur de kale tek, gin wäter- of windgebrek.

Nee: Dondan in 't kale holt, heugt jong en old.

Rek: At 't dondert in 't kale holt, dat heugt jong en old.

Bel: As 't dondaat in 't kale holt, dat heugt jong en old.

Gees: Löchten en dondern in 't kale holt, heugt jong en old.

Groen: Donder in 't kale holt, dat heugt zich jong en old.

Kiek ok bie: omweer.

DONDERSLAG

Tussen de benamingen 01-04 en 05-06 zit nog wel 'n verschil in betekenis, want de metwarkers geeft op dat 't bie de laatste twee benamingen um 'n hardere slag geet as bie de eerste vier.

- 01 DONDERSLAG: Gor, War, Wich, Vor, Loch, Lar, Gees, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Meg, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Baa, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Pan || Leu, Dnb, Ell, Wilp, Bork, Anh, Elt, Kle.
- 02 SLAG: Harf, Eef, Zut, Bor, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Aal, Win, Voo, Zel, Kep, Hen, Tol, Olb, Sto, Pan || Dnb, Ell, Emp, Bat, Mar.
- 03 KLAP: Zut, Wesv, Pan || Leu.
- 04 KNAL: Wehl, Tol.
- 05 KNETTERSLAG: Gor, Harf, Eef, Zut, War, Wich, Vor, Lar, Bor, Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Din, Gen, Voo, Meg, Ulf, Vars, Sil, Wesd, Doet, Kep, Dre, Hen, Key, Ste, Baa, Olb, Does, Ang, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Dnb, Ell, Emp, Wilp.
- 06 KNAPPERD: Alm, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gels, Nee, Eib, Rek, Lich, Aal, Win, Vars || Bat.
|| grommel: Hei.

Gels: Wi-j zeit eigelek: knappad; 'n Zworen knappad. [Ok: Nee, Lich].

Hen: As 't schoer heel kot bi-j is -- wöorbi-j 't met-ene dondern met 't löchten-- dan is dat 'n knetterslag.

Bre: In mien jonge jaoren dee ne knetterslag mi-j denken an ne stapel planken dee ummeveel.

Sto: 'n Alderjekese knal nume wi-j 'n knetterslag.

Olb: Van 'n knetterslag zeien ze ok wel: "Wat 'n vieze slag".

Lar: Bie 'n knetterslag was 't: "Foei waf knapperd!".

Lich: Ne besten knappad is ne harden donderslag.

Zut: Met 'n zwäöre slag zeien ze: "Dat was mien 'n klap!".

Bel: As ter 'n löchte kwam, maken Katholiesen vake ne kruse. Ne man maken ok ne kruse ton der nao de löchte met-ene ne knetterslag kwam. "Potdomme wat ne slag", zae e onder 't krusemaken!

Pan: As minse ien 'n ouwe keet wonde, stāke ze 't huus eiges aon: "Striek vrouw; de slag is goed".

Zel 1933: Doe gongen wi-j naor de harbarge en wi-j hadden der nog geen voet in de gelagkamer ezet of daor kwam 'n donderslag as 'n kanonschot, dat de glaeskes in de tapkaste stinnen te rammelen [Bouwmeester in: Archief 1, 248].

WINDSCHOER

'n Windschoer is 'n onweer met harde wind en weineg of gin raegen. 't Trök aover 't algemeen gauw aover.

01 WINDSCHOER: Vor, Lar, Eib, Aal, Win, Din, Meg, Vars, Sil, Wesd, Zel, Hen, Ste, Tol, Olb, Ang, Zev, Did || Wilp.

WAEJEN

01 WAEJE(N), WEIE(N): Gor, Harf, Alm, Eef, Ruu, Loch, Lar, Zwi, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Din, Gen, Voo, Meg, Ulf, Vars, Sin, Sil, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Dre, Hen, Key, Baa, Olb, Does, Ang, Lat, Wesv, Groes, Zev, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu, Ell, Emp, Bat, Mar, Ges, Hei.

02 WAAIEN: Zut, War, Wich, Vor, Nee, Rek, Lich, Aal, Win, Hen, Ste, Tol || Dnb, Bork, Anh, Kle. || wejen: Wilp, Raes, Elt.

Sil: 't Waejen zo hard, dat mien de pet van de kop af vlaog.

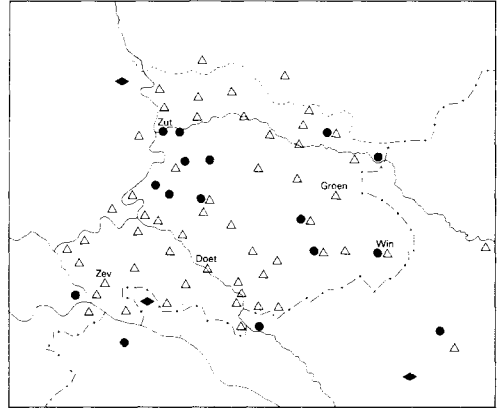
Lich: As 't raegent en waejt, dan gaot de beeste der naor staon: met de kōppe der vanaf.

umg Zut 1859: De wind blus waar hie naō toe wīt en ie heurt zien geluud, maor ie weet niet waar hie vandan kump en waar hie hen geet [Van Heeckeren 1, 3, 8]. ||BLAOZEN].

Loch: As 't heel zachjes waejt, dan soezelt 't. [SOEZELEN].

Win 1971: ZOEZEN, 'ZOEZEKEN "zacht ruisen" De wind zoezelt daōr de beume [Deunk 1, 286].

Win 1971: 'RUUSKEREN, 'RUUSTEREN "ruisen" [Deunk 1, 198].

Δ waejen, weien 01

● waaien 02

◆ wejen

Veural in den Acht is 't standaard-Nederlandse woord waaien al in gebruik: speciaal ten zuidoosten van Zut en --ut-ewaejd-- in den O Acht.

Win 1971: 't Ruzelt in de beume; zore bīā deē van de beume ruzelt [Deunk 1, 198]. [RUZELEN].

Kot 1925: 's Nachts suzelen de wind deur de beume hen. Dan heurn i-j de oelen schreeuwen [Meinen 3, 81].

Vars 1970: De blaedjes likt dreuge onder de beume en de wind dut ze rōspelen [Wamsteeker-Tuinsma in: ADW 6, 2, 6]. [RÖSPELEN].

● Wanneer geet 't waejen?

Tol: At ter JACH in de loch zit --at de wolken deur de loch jaagt--, geet 't waaien. [Ok: Voo, Kep, Does].

Key: A'j van die jagende wolken an de Tōch hebt, geet 't waejen. [Ok: Gor, Eef].

Gels: As de wolken meer bewaeging kriegt, dan rekkent ter maor op dat 't geet waejen.

Lich: As de loch los jeg met lappen, kump ter wind.

Zut: As ter wolkenflarden langs de Tūcht gaon, geet 't waaien.

Wesd: At ter zukke windveren an de Tōch zit, geet 't waejen.

Zed: Wilde koppe an de loch, dujt op wind.

Sto: As 't heel donker betrik, geet 't waeje.

Ste: Meestal bunt ter daags teveuren al zogenaamde windstrepen hoge in de loch te zien as ter wild weer kump.

Hen: As ter windstrepen langs de loch zīt, geet 't waaien [Ok: Bor, Bel, Aal, Ulf, Sin, Wehl, Tol, Does, Ang, Lat, Pan, Lob; (*windstriepen*): Eib, Rek, Win || Mar; (*windveren*): Alm, Sin, Wehl, Dre].

Voo: As de rook neersleet, geet 't weien.

Din: As de blaeder an de beume begint te fluusteren, geet 't weien.

Wich: Wat bunt de kinder toch druk vandage; wie krieg boezewind. [Ok: Gor, Zut, Eib].

Aal: At de kinder boldereg bunt, kump ter storm.

Doet: At de kinder völ herrie maken, dan zit ter row weer in de loch. [Ok: Olb].

Ulf: At de blagen druk zun of schreeuwen, krieg i-j wuust weer. [Ok: Lich, Does, Zed].

Baa: As de kinder zo roereg bunt en ze bunt zo an 't bateren en reern, dan wil der nog wel 's vōlle wind komm.

Lat: As ter wind in de luch zat, ging de koe met de snuut langs 't grondholt.

Acht 1895: As de katte op den kop lig, kump ter wind [Telge 2, 61].

Bel: As de hoonder overdag kaekelt, krie'w wind. [Ok: Ulf, Lar].

Zel: As de kraejen zo te passe bunt, geet 't weien.

Lich: As de eksterkastn lege zit, kō'j windstōttn verwacht.

Bel: At de aekstas bovven in 't tōpken van 'n boom 't nōs maakt, kump ter de eerste tied weineg wind.

Meg: De meeuwen kommen op 't land; dat gif boezeg weer. [Ok: Ulf].

Doet: As 't haentjen van de toren in Gaanderen 'n bepaolde kant uutwees, kwam der storm.

Baa: A'j 'n fenuus hebt, wat met holt en kollen estokt wodt, en 't vuur krōp zo um de kettel, dan geet 't waejen.

Doet: Wild vuur an de panne gif roer weer.

Loch: As binnen de glaze en den spegel beslaot, dan kump ter wind.

Kiek ok bie: maone, onweer, haejen.

HULEN

As de wind hault, dan waejt 't verschrikkelek hard.

01 HULE(N): Alm, Wich, Zwi, Aal, Sil, Wesd, Zel, Doet, Dre, Hen, Baa, Olb, Does, Lat, Wesv, Did, Sto, Zed, Pan, Lob || Leu, Dnb, Ell, Emp, Kle.

02 BOEZEN: Harf, Loch, Bor, Eib, Aal, Win, Gen, Voo, Sin, Wesd, Zel, Doet, Wehl, Kep, Hen, Ste, Tol / Acht-Tw 1948 [Wanink 1,78], Aal 1964 [Rots 1, 5], Win 1971 [Deunk 1, 30], Eib 1980 [Telge 1, 11], Vars 1985 [Telge 6, 63].

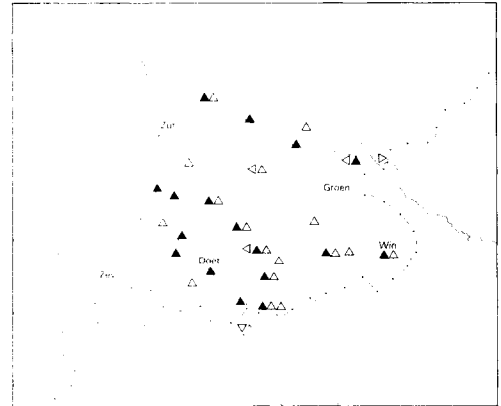
03 BROEZEN: / Lar 1927 [Heuvel 1, 49].

04 GIERE(N): Zut, War, Vor, Ruu, Loch, Bor, Nee, Bel, Bre, Zel, Doet, Hen, Does, Zev || Emp, Mar.

05 BOLDEREN: Gor, Eef, Wich, Loch, Lar, Eib, Bel, Aal, Din, Voo, Ulf, Vars, Baa || Bat.

06 BALDEREN: / Win 1971 [Deunk 1, 14].

07 BULDERE(N): Ang, Wesv || Emp.

▲ Loezen = hulen 02

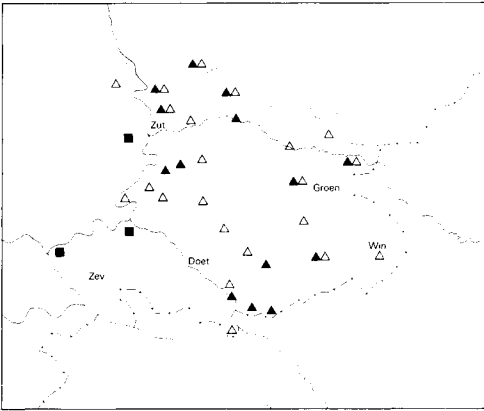
△ boezereg weer 03

▽ boezeg weer 04

◁ boezewer 05

▷ boezachteg weer 06

Boezen kump speciaal in den Acht as benaming veur hard waejen veur. Veur windereg weer lunt in den Acht ok 'n antal vutdrinkingen bekend woorin 't woord boezen 'n rolle spōlt.

▲ *bolderen 05*

■ *buldere(n) 07*

△ *boldereg weer = windereg weer 23*

Ok bolderen kump --as benaming veur hard waejen-- allene in den Acht veur.

- 08 GÖLLEN: Gees, Nee, Eib, Rek, Aal, Hen.
 09 BLAOZE(N): Gor, Nee, Groen, Gen, Vars, Zev / Acht 1895 [Telge 2, 13] || E11.
 10 FLUITEN: Meg, Vars, Wesd, Hen, Ste, Tol.
 11 JAGEN: Ruu, Eib, Bel, Lich, Aal || Haak.
 12 RAOZEN: Eef, Vars / Eib 1980 [Telge 1, 68].
 13 BLUISTEREN: / Acht 1882 [Telge 2, 15], No Acht 1883 [Telge 4, 63].
 14 STORMEN: War.

Alm: De wind huult um 't huus.

Baa: De wind huult um 't huus en boldert in de schossteen; 't geet ter hen!

Eib: Heur de wind is in 'n schossteen boezen.

Voo: De wind boest deur de bus: de beum buugt zich doordeur.

Win: As 't hard waejt, dan boezet 't.

Zev: De wind giert om 't huus en deur de schossteen.

Aal: De wind boldert deur de schossteen en huult um 't huus.

Bel: De wind boldat deur den schorssteen, jeg um de heuke van 't hoes en gie-at um de pöste; foj, foj, wat 'n boldereg weer.

Vars: De wind boldert in de schossteen, fluit um de huke van 't huus en raost deur de beume.

Gees: De wind gölt um 't hoes hen.

Gels: As de wind zo boldat, is 't onheur weer. "Wat geet 't ter wier van um 't hoes", zeg i-j dan.

Wesv: De scheresliep had op de kar staon: "Laot meulens draeje, laot winde loeie, laot ieder zich met zichzelf bemoeie".

Aal 1964: Heur: Jan-Willem in de schossteen "de wind loeit" [Rots 1, 59].

Lar 1927: Buurman zegt: "'k Hebbe Tever dat 't broest in de beume en dat ter jacht in de locht is [Heuvel 1, 49].

Gaa 1945: 't Water streunt met piepstellikes van 't dak en klettert op de plinte. In de busse liekt 't zwart en de wind boest uut 't westen [Van Velzen 2, 82].

GAON LIGGEN

As de wind geet liggen, dan nômpe ze in kracht af.

01 GAON LIGGE(N): Acht, Liem.

02 AFNEMMEN: Ruu, Zwi, Aal, Gen, Zel, Tol.

03 OFNEMMEN: Vra.

04 ZICH LEGGEN: Lich, Din, Ulf, Tol.

05 BEDAREN: Eef || Wilp.

06 DALE GAON: Groen.

07 ZICH GEVEN: Zie.
 || afflauwe: Kle.

Tol: "De wind geet liggen", is 't Zelfde as: "De wind nimp af". Minder vake wodt ezeg: "De wind leg zich".

Lich: As de wind zich leg, zegt ze in 't Zuwwent (Zieuwent): "De wind gif zich", in Vraagender zegt ze: "De wind nômpe of".

Eef: De wind bedaart.

Groen: De wind geet dale.

SCHALLEN

As 't weer schalt, is 't schraol: kold weer met dreuge wind.

01 SCHALLEN: / Aal 1964 [Rots 1, 58].

02 HAOLEN: / Eib 1973 [H.Odink 3, 157].

Eib 1973: Meert mot haolen "in maart moet het weer schraal zijn" [H.Odink 3, 157].

Vars 1917: Nöllus-eum hadde zich zo bes ehölden, den helen winter deur, maor now met die schalle dage en die hoge wind was 't helemaal verkiert met 'm [Döker 1, 20]. [SCHAL].

HAOLDAGE

Acht-Tw 1948: HAOLDAGE "de droge dagen van maart" [Wanink 1, 111].

HEN EN WEER GAON

Behalve met 't waejen kan nog met andere warkwoorden an-egeven wodn dat beume deur de wind hen en weer gaot. Aover 't algemeen wodt disse warkwoorden vaker gebruukt as 't um jonge beume geet as wanneer 't um olde beume geet. Olde beume waejt, gaot of buugt aover 't algemeen hen en weer.

- 01 (HEN EN WEER) ZWIEPE(N): Gor, Harf, Eef, Wich, Vor, Loch, Bor, Gees, Nee, Eib, Aal, Din, Gen, Sin, Sil, Wesd, Zel, Wehl, Kep, Hen, Ste, Baa, Olb, Ang, Wesv, Zev, Did, Sto || Wilp, Bat, Mar.
- 02 (HEN EN WEER) ZWIEPKEN: Nee, Win.
- 03 (HEN EN WEER) GAON: Gor, Alm, Wich, Loch, Gels, Haa, Nee, Eib, Bel, Groen, Aal, Net, Ulf, Wesd, Key, Tol, Does, Ang, Lat, Zev, Sto || Leu, Emp.
- 04 (HEN EN WEER) BUGE(N): Gor, Harf, Wich, Ruu, Loch, Lar, Rek, Gen, Meg, Sin, Wesd, Zel, Doet, Hen, Key, Ste, Tol, Does, Lat || Dnb.
- 05 (HEN EN WEER) WAEJE(N), WEIE(N): Harf, Alm, Vor, Loch, Lar, Bor, Gees, Groen, Voo, Vars, Sil, Zel, Doet, Dre, Baa, Zev, Did || Leu, Ell, Emp, Bat.
- 06 (HEN EN WEER) ZWAAIEN: Bor, Eib, Din, Voo, Sil.
- 07 (HEN EN WEER) ZWOEKEN: Gor, Eef.
- 08 (HEN EN WEER) ZWOEKEN: Zel.
- 09 (HEN EN WEER) ZWOKKEN: Eib.
- 10 (HEN EN WEER) ZWOKSEN: Hen.
- 11 (HEN EN WEER) ZWIKKEN: Gees.
- 12 (HEN EN WEER) SLAKKEREN: Aal, Meg.
- 13 (HEN EN WEER) ZWÖLLEN: Groen.
- 14 (HEN EN WEER) FLOKKEREN: Ruu.
- 15 (HEN EN WEER) RUILE: Wesv.

16 (HEN EN WEER) WIEGELE: Zed.

17 (HEN EN WEER) ZWUILEN: Gels, Win / Win 1971 [Deunk 1, 290].

Meg: Umdat jonge beum bewaegleker zun as olde beum, wodt ter verschil gemaakt. Jonge beum slakkeren hen en weer, olde beum bugen hen en weer.

Baa: Deur de wind zwiept de jonge beume hen en weer, grote beume waejt hen en weer.

Zel: Olde beume waejt hen en weer deur de wind; jonge beume zwiept of buugt hen en weer. As 't heel slim is, dan zwoekst ze hen en weer.

Eef: Jonge beume zwiept hen en weer; grote beume zwoekt hen en weer. 'n Antenne zwuilt deur de storm hen en weer.

Win 1971: Jonge pöpple dee in de wind hen en weer zwuilt. [Deunk 1, 290].

Kot 1930: As 't veurjaor wier, kwammen de bla veur den dag --eerste gaelachteg, later greun. Ze zatten nooit stille an eur stelleken, maor zwaggelden altied hen en weer. [Meinen 5, 20]. [(HEN EN WEER) ZWAGGELEN].

Acht-Tw 1948: WILDVERWAOJD, WINDVERWAOJD "als door de wind door elkaar gewaaid" [Wanink 1, 213, 214].

WIND

01 WIND: Acht, Liem.

02 WIEND: Pan, Lob || Leu, Dnb, Kle.

03 WAEJ: Eef.

Eef: Der is mien 'n waej!

Ang: A'j de wind amperan heuren en vülen kont, dan is 't 'n zach windje. Ruu: As 't heel zachjes waejt, dan he'j 'n ZOEZEWINDJEN.

Eib: As ter ietskes wind is, dan waejt ter 'n FIETSKEN WIND.

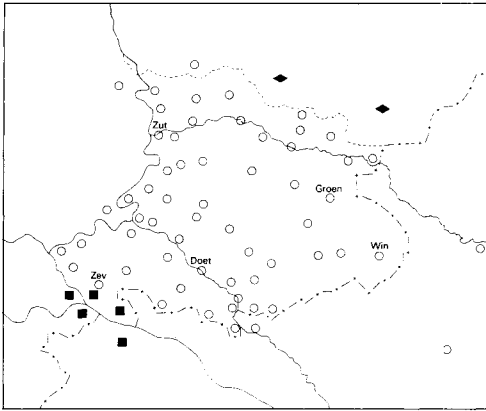
Hen: As 't maor heel zachjes waait, he'j 'n ZUCHJEN WIND of 'n TÖCHJEN WIND.

Gees: 'n Fris windjen neumt ze ok wal 'n RESE WIND.

Tol: 'n Koel windjen nume wi-j 'n LOCHTEG WINDJEN.

Ruu: 'n Wind dee van alle kanten waejt, is 'n FLAKKEREGE WIND.

Kot 1925: Op ne kere was Miene an 't knöträpen opdoon. 't Was wied in de

○ wind 01 ◆ weend
 ■ wiend 02

In de Zw Liem sluit de plaatsen Pan en Lob an bie 't taalgebruik an de andere kante van de Rien.

harfst en ne kolde, flakkerege wind blees eur um de rugge. Ze kreeg de knökkele knobbeleg en richtten zich noo en dan is op um de hande warm te blaazene, te vrievene en te slaone [Meinen 3, 35].

Aal: As de wind zo onregelmaceteg wæjt, dan he'w JAPPEREGE WIND.

Sto 1982: 'n SCHALLE WIND "een gure wind" [Telge 3, 127].

Vars 1985: SCHALLEN "(gezegd van de wind) droog maken". In meert kan den dreugen oostenwind zo schallen [Telge 6, 296].

Acht-Tw 1948: Ne HAOLE WIND "een droge wind" [Wanink 1, 111].

Win 1971: Ne GRITSE WIND "snijdend koude wind" [Deunk 1, 80].

Kot 1934: Op 't arf stonnen dikke, hoge beume; sommege meer as honderd jaor old. 's Zommers kon ow daar de hete zonne neet raken en 's winters de gritse wind neet [Meinen 6, 18].

Wehl: As ter harde wind is, zeggi-j: "Wat is de wind toch BOLDEREG".

Ang: As 't boldereg weer is, is ter boezerege wind. [BOEZEREG].

Win 1971: ZOCH(T) "tocht, trek". Ne kolden zöch veulen [Deunk 1, 286].

Kot 1934: "Pas maor op da'j neet verkeid wordt; i-j staot daar zo in den tocht", zae de jonge vrouwe, dee

ok wakker was ewordene doo eurn man 't ziedraam opschoof. "Nemt ow toch luk in acht; ik kan de kolde zocht hier nog veulen" [Meinen 6, 26].

Meg: A'j op de fiets de wind veur hebt, dan mo'j duk adeg tegen de wind intraejen. En a'j de wind in de rug heb, dan help ow die fietsen.

Win: A'j op de fietse de wind van achtern hebt, dan hoof i-j haoste neet te trappene.

Gels: Bie hatte wind en raegen staot de beeste met 't gat naor 't weer.

Voo: 'n Veranderleke wind is 'n LOPENDE WIND. At de wind met de zon metlöp --dus van noordoost via oost naor zuud geet-- dan krie'j mooi weer. A'j hier in Voorst (bi-j Gendringen) 't Rien-spoor --de spoorbaan Arnhem-Käölen-- konnen heuren, dan was de wind zuud. A'j 't spoor Terborg-Varsseveld --de spoorbaan Deutekem-Winterswiek-- konnen heuren, was de wind noord.

Lar 1927: "I-j könt 't zuudwester spoor zo heuren; dan löp de wind gauw umme naor den hook", zegt de oude Vlierhof [Heuvel 1, 48].

Aal: Was de wind 's aovens in 't zuud-oosten, dan ha'j den anderen dag wind zat. En at de wind weglöp --ruumt-- wodt 't weer meestal baeter.

Lob: As de kiepe "Haok, haok" zegge, hemme ze de wiend ien de kop.

Zed: Lopende vrouwe en draejende wind deuge beide niet.

Aal: Krimpene wind en uitgaonde vrouwen bunt neet te vertrouwen.

Haa: Noordewind en olde wieve he'j al-Tene aoverdag ('s aovens gaot ze ligen).

Eib 1973: Oostenwind en olde wieve regeert vlak op den dag "oostenwind en oude vrouwen zijn overdag het best op streek" [H.Odink 3, 181].

Dui: Wind uut Velp (= noordewind) is nie gelp.

Bel: Woor de wind met Paosken steet, steet e met Pinkstan nog.

Wesd 1985: Woor de wind met Paosen steet, steet e met Kersmis nog [Telge 5, 112].

Key: De mölder zei vrogger: "Van haver Zæjens tut haver mæjens is ter 's margens en 's aovens gin wind".

Zel: Olde mensen zeien: "Zo der wind in de Paosnacht steet, steet e 't hele veurjoor".

Eib 1973: Noordenwind gef neet, maor nump ok neet "noordenwind baat niet,

maar schaadt ook niet" [H.Odink 3, 173].

Acht-Tw 1954: Dao goonk 'n dingsken strieken; Tussen twee hoge dieken; 't Hadde gen haor of wolle; 't Kon böllen as ne bolle; Rao, rao wat is dat? Antw.: den wind [Wanink 2].

HOGE WIND

Hoge wind is wind dee uut 't noorden, noordoosten of oosten waeft.

01 HOGE WIND: Acht, Liem / sHe 1982 [Telge 3, 66].

02 HOGE WIEND: Pan, Lob || Leu, Dnb, Kle.

Alm: Hoge wind is SCHRAOLE WIND [Ok: Eef, Ulf, Key, Zed].

Aal: Hoge wind is SCHRAO-E WIND (Ok: Lich].

Bel: Hoge wind --wind oet 't noorden en oosten-- is SKRAO-E WIND.

Groen: Van hoge wind zegt ze: "'t Is wind oet den VERKEERDEN HOOK". [Ok: Aal].

Tol: As de wind hoge is, zit hie nog in den KOLDEN HOEK.

Wich: Hier zek ze uut de grap: "Ze praot van hoge wind, maor de boksenpiepen waait mien um de bene".

Hen: In Hengel hef altied nog 'n huus de bi-jname: "De Hoge Wind". 't Was vrogger 't laatste huus van 't darp an de noordkante an de Reurlse Weg. 't Wier ok wel "De Kolde Wind" enuumd.

Ste: As 't vrogger hoge wind was, zei mien gropmoeder: "'t Deugt buten niet, want de Venne-mennekes blaost zo". 't Venne lei bi-j ons in Steenderen in 't noordoosten.

BOEZEWIND

Boezewind is harde wind.

01 BOEZEWIND: Wich, Vor, Ruu, Loch, Bor, Eib, Lich, Aal, Meg, Vars, Zel, Ste / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 78], Win 1971 [Deunk 1, 30], Eib 1980 [Telge 1, 11].

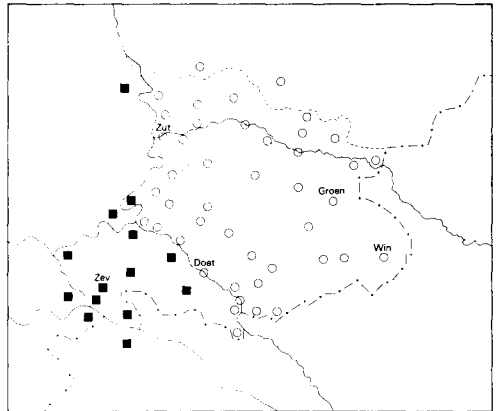
Nee: Hadde wind neume wi-j boezewind. Win 1971: "Wat vöör weer zolle wi-j kriegen?". "Boezewind met plaksnee (schertsend en ontwijkend antwoord)" [Deunk 1, 30].

Win 1971: Dao geet 't jagebeerneken daör de locht "wordt inz. 's avonds en dan vooral bij stormachtig weer gezegd van geluiden waarvan men de herkomst niet onmiddellijk weet" [Deunk 1, 103].

STORM

01 STORM: Acht, Lat, Sto || Bat, Mar.

02 STÖRM: Wehl, Olb, Ang, Wesv, Zev, Did, Zed, Pan, Lob / sHe 1982 [Telge 3, 144] || Leu, Dnb, Ell, Wilp, Kle.

○ storm 01

■ störm 02

In de liem is 't woord störm in gebruik; in de Acht 't woord storm.

Meg: Wi-j kriegen storm: de beum staon te slakkeren in de wind.

Groen: Met storm is 't jakkereg weer.

Win: Met storm is 't baldereg waer.

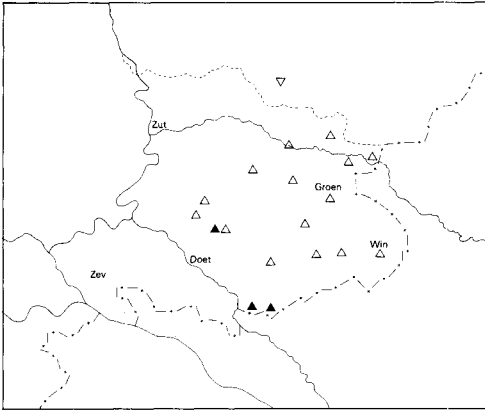
Lich: Met storm is 't vlakkereg weer.

WINDSTOOT

'n Windstoot is ieder van de plotse-linge, harde windlagen woorut 'n rukwind besteet.

01 WINDSTOOT: Gor, Alm, Eef, Zut, War, Wich, Gels, Meg, Sin, Sil, Wesd, Doet, Wehl, Dre, Ste, Tol, Olb, Does, Ang, Lat, Groes, Zev, Did, Sto || Ell, Emp, Wilp, Bat.

02 WINDSTOTE: Vor, Loch, Baa.

△ windstötte 03 ▽ weendstötte

▲ windstöt 04

Veural in den O Acht is 't woord windstöt(te) bekend.

03 WINDSTÖTTE: Ruu, Bor, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Bre, Win, Vars, Zel, Hen, Key.

04 WINDSTÖT: Din, Voo, Zel.

05 WIENDSTOOT: Pan, Lob || Leu, Dnb.

06 RUKWIND: Lar.

07 WINDSNETTE: / Win 1971 [Deunk 1, 279].

|| weendstötte: Mar.

Sil: Met die windstoten is 't niet fijn um te fietsen.

Win 1971: Daar umme den hook kreeg mi-j ne windsnette lieke van vöörn, da'k muite hadde umme overende te blieven [Deunk 1, 279].

RUKWIND

'n Rukwind is 'n harde wind dee zich utert in windstoten.

01 RUKWIND: Acht, Liem.

02 RUKWIEND: Pan || Leu, Dnb, Kle.

03 WINDSNEE: / Acht 1882 [Telge 2, 152].

Bel: Ne rukwind is ne nokse wind.

Win 1971: 'VEGGELEGE WIND "wind met korte, felle rukvlaagjes" [Deunk 1, 254].

DRAEJWIND

'n Draejwind is 'n wind dee 'n spiraalbewaeging maakt. In disse paragraaf is gin onderscheid emaaft naor de kracht van 'n draejwind. Dee kracht kan namelek neet allene tussen de woorden onderling verschillen, maor 'n zelde woord kan in twee plaatsen nog weer gebruikt wodn veur 'n draejwind van verschillende windkracht.

01 DRAEJWIND, DREIWIND: Ruu, Zwi, Bor, Eib, Bel, Lich, Aal, Din, Meg, Vars, Sil, Wesd, Zel, Doet, Kep, Dre, Hen, Key, Baa, 01b, Zev, Did / Vars 1985 [Telge 6, 91] || E11, Emp.

02 DRAAIWIND: Zut, Wich, Ste, Tol.

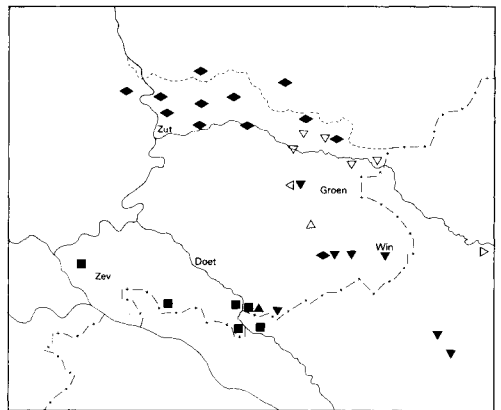
03 DREEJWIND: Wehl.

04 DRAEJWIEND: Pan || Leu.

05 WARVELWIND: Loch, Gees, Nee, Eib, Bel, Groen, Aal, Bre, Sin, Wesd, Key, Tol, 01b, Lat, Wesv.

06 WERVELWIND: Zut, War, Voo, Sil, Wesd, Doet, Dre, Hen, Does, Ang.

07 WAERVELWIEND: Pan, Lob || Dnb.

◆ (wind)ore 08-09 ▲ wizzeköttel 13

▼ vezzeköttel 10 ◁ frisse köttel 14

▽ vezeköttel 11 ▷ vezzewind

△ vaezeköttel 12 ■ drilwind 18

'n Paar woordtypen hebt 'n verspreiding, dee streekgebonden is: (wind)ore is 'n woord uut de N Acht; vezzeköttel en vezeköttel komt veur in de O Acht; drilwind is in 'n paar plaatsen in 't zuden bekend.

- 08 WIND-ORE: Gor, Harf, Alm, Eef, Loch, Lar, Gels, Aal /Lar 1927 [Heuvel 1, 140], Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 213] || Wilp, Bat.
- 09 ORE: Nee / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 150].
- 10 VEZZEKÖTTEL: Bel, Aal, Bre, Win, Din / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 95], Win 1971 [Deunk 1, 59, 264] || Bork, Hei.
- 11 VEZEKÖTTEL: Bor, Gees, Nee, Eib, Rek / Acht-Tw 1948 [Wanink 1, 201].
- 12 VAEZEKÖTTEL: Lich / Ruu 1930 [Zwart 3, 239].
- 13 WIZZEKÖTTEL: Voo.
- 14 FRISSE KÖTTEL: Bel.
- 15 WINDHOOS: Vor, Meg, Zel.
- 16 WINDHOZE: Harf, Eef.
- 17 HOOS: War.
- 18 DRILWIND: Gen, Voo, Meg, Groes, Sto / Gen 1958, Wehl 1958 [Vr A'dam 30, 12], sHe 1982 [Telge 3, 36] || Anh.
- 19 FLOSTERWIND: Baa.
- 20 DWARRELWIND: Ang / Ang 1958 [Vr A'dam 30, 12].
- 21 WINDHEKSE: / Acht-Tw 1954 [Wanink 2].
- 22 HEKS: / Her 1958 [Vr A'dam 30, 12].
- 23 GEK: / Groes 1958 [Vr A'dam 30, 12].
 || warvelwind: Mar.
 || weend-ore: Mar.
 || vezzewind: Ges.

Alm: Bie 'n wind-ore nemp 't zand zich op.

Rek: 's Zommers in 't heuj he'j dat vake: dan zee'j zo in ene kere wat heuj umhoog draejen; da's 'n vezeköt-tel.

Groes 1958: Der kump 'n gek aan.

Win 1977: Dwars ovver de grinte raozen den vezzeköt-tel; twee zwaore eken bunt daor as striekhöldeles af-eknapt. [Deunk 1, 264].

Doet: Bie 'n draejwind he'j GEROSPEL van blaaien en zand.

- 06 WINDHOOS: Zut, Ste.
- 07 WINDSCHOER: Bel, Vars, Does, Wesv.
- 08 STORM: Vars.

Vars: Ze praot hier van de storm van Borculo.

Bor: Ton in 1925 op 10 augustus in Borklo de cycloon kwam, ton was ik negentien jaar. Ton warkten ik in Nee bie Ter Waeme. Ter Waeme had ter veur ezorgd da'w 's aovends altied met de goederentrein mee nao Borklo kondn, want anders mosse wie wachten tut zeuven uur en kwart veur zesse gonk 't fabriek uut. Wie mochten dan vijf minuten eerder gaon en dat was op 10 augustus ons geluk, want a'w met den personentrein van zeuven uur mee waarn ekomm; den is ter onderweg uut-evlaogen. Door zat mien breur in. Den zae dat de tillefoonpöole zo achteran den trein ebeierd hadn. Den machinist hef edacht: "Wie mot zeen da'w deur dat schoer henkomt". Maor hee kwam der hoo langer hoo wieter in. En der zal wel 'n boom of zo op de spoorbane waenn evaln en hee kon 't neet meer zeen, want 't was zo duuster as pot.

En ton ik bie huus kwamme --'t was toch zo warm en zo zoeleg-- ton don-dern 't al; 't rommelden al bes dee kante van Reurle uut. En mien moo was bange veur onweer en ik was ter ok gin held in, in dee dage. Maor Jan Kluwer was tegenaover ons met 'n barg-ronge an de gange um de kap van den heujbarg umhoge te kriegen. Ton zae mie moo tegen 'm: "Zo'w nog onweer kriegen, Jan; wat ducht oe der van?". "Oh", zeg Jan en zit zo te kiek. "Jah", zae ze; "A'j hier blijft, dan blieve wie in huus; anders gao'w nao Mekkink, de kuper". "Nee", zeg e "'k Gleuve dat 't uutmekare waejt. Kiek maor", zeg e, "Der komt ammaol zukke trappen in". Maor 't begon hoo langer hoo hatter. En ton op 'n gegeven moment zeg e: "'k Gleuve toch da'k nao huus gao". En hee hef 't nog net könn redden dat e de achterdeur an in-ekomm is, ton vlög de hele boel der al af. Ton bunt wie nao Mekkink egaone, vlak an de bane. Too bu'w op de delle blieven staon. En Mekkink dee de vensters nog dichte, want, zeg e: "'k Wet neet; der kon wel 's hagel in zitn". Zo'n nare loch was 't: gel-achteg met rare drillen ammaole. Wee hef daor arg in dat dat 'n cycloon zal waezen?! En baoven 't karkhof was 't heel broen en naar. Ik denke: "Oh; dat zal wal 'n wolkbrökke

CYCLOON

- 01 CYCLOON: Acht, Liem.
- 02 SE'CLON: Groen.
- 03 CLOON: Bel.
- 04 WARVELSTÖRM: Olb, Wesv.
- 05 WERVELSTORM: Hen.

waenn". En met a'k dat dachte, ke-a; ton vlug door de hele kappe af bie Mekkink. En wiele --ok niks geprakkezeerd-- zo de deur los-etrok en der uut. En Mekkink leep ok nog 'n ende met ons met, maor dén is weerumme-egaon en dén he'w neet weer-ezene dén dag. Himmaol neet!

Noe ha'j twee spoorkoelen langs de spoorbane, woor noe plantsoen van eemaakt is an de Graaf Wichmanstraote. Dee hebt ze daor egraven ton ze de spoorbane anleien. Ton bunt wie evlaogen onder in dee koelen. En door stonn dennen in; dee waarn door vrogger epot deur notaris Kingma. Dat was ter ene, dén versierden Borklo met zukke dinge. En dee dennen waarn ammaol van de bene. Ton bun'k door in zon soort knienenhof ekroppen. En ton velen der toch hagelstene; zukke dinge; gewoon stukn ies. En de löchtn bleven zo op de grond staon; de loch was zo lege. Ton op 'n gegeven moment steet mien moo op en ton zeg ze: "Mo'j 's kiek: de zonne schient weer". Toon scheen de zonne in 't westen. Ik bun wel zo hoge van de grond af-esprongen, want ik dachte a'w 't neet weer zoln belaeven: afgelopen. Maor too'w der onderhen kwamm en wie kekn mekare is an; wie waren zo zwat en zo smereg! Verschrikkelek! Wie hadn de onderklere nog gel. Too he'w ons in huus andersumme an-etrok. Dat kwam deur dee geweldige wind, 't stof en dén rommel dén van de huze metkwam, dat was ammaol zo deur de klere hen-etrok. En ton kwamm wie in huus en ton raegenden 't binnen hatter as buten! Want alle pannen waarn der af.

En nog gin ene panne op de delle. Snap ie dat noe? 't Was net of 't zo in ene

kere "woeps!", weg ter met! Nooit meer wat van weer-ezene. En ton lae der 'n groten zolder van Tel Wiejers --de hotelholder-- dén lae hier midn op den Deugenweerd. Zon geweldigen wind at daor achter ezetn mot hemm; dat snap ie neet. Wie waarn himmaol van streek. En ton bu'w Borklo in-egaone en 't was ammaol dräo en grei. Verschrikkelek.

En de leu lepen wezenloos aover straote hen. Wie hebt ter gin ene esproken. Later heurdn wie dat Gusthoven verongelukt was. Dén zat onder zien huus, met Siene, zien vrouwe, dee blind was. Hee had 'n stiele in 'n nekn ekregen. Zee was egaone nao den siknstal, en 't hele huus is zo veur-aover-eslagen. En ton hef zee der onder ezetn. En ze hef emeend dat ter brand was. Maor ton is 't ter elekt in 'n nekn en ton had ze edach: "Nee, der is toch water". Maor 't hef toch wel eduurd tut 'n uur of tiene veurd dat ze eur evonn hadn. Want ze konn eur neet vinden. Ze is ton af-evoerd naor 't gemeentehuus; daor hebt ze zon hospitaal van eemaakt. Der waarn drie dood. Wonder baoven wonder. Want a'j noe is naogaot: Koot. Door stonn ze met zeuven man veur 't anrech. En daor völt de hele boel. En ton hebt zee zich laotn zakn. En ton is dén zolder op 't anrech evaln. Ze mankeerdn niks. Door snap ie niks van.

Niejenhuus dén stuurt de vrouwe en de kinder uut 't huus. Hee hef nog wat met willen nemmen en ton völt de schossteen op 'm. Later hebt ze 'm der onderhen-ehaald.

En 't kind van Groters. Dén was buten ewes en hef ok 'n stiele in de nekken ehad. 't Was 'n kind van 'n joor of twaelve.

't Karkhof lae ok himmaol van de bene; der ston gin boom meer. En der stonn altied twee hele grote beukebeume; zo groot, dee kö'j neet um-vamen. Himmaol utmekare! Ie kekn der glad aoverhen. Bie Lammertink --dat was'n hele olde boerderieje, dee wodn neet meer gebuukt-- daor waarn de stene stompaf; alles vot, behalve 't gebintwark; dat was blieven staon.

's Nachens mossen wie in 't natte bedde slaopen, want wiele hadn de bedn los-etrok en ton was alles nat-ewodn. En ton hebt ze later van de gemeente de pann der weer gauw op-elegd en ton ha'w 't spul weer in odder.

Koninklek bezeug: konegin Wilhelmina en prinses Juliana in de Spoorstraote in Borculo.

Den andern dag kwam de konegin. 'k Hebbe der nog ezene, want ie wazzen natuurlek völle op straote. Ik was net bie de Spoorbanke in de Spoorstraote. Daor is ze uut den auto estapt. Met Juliaantje. En ton is ze lopend nao 't gemeentehuus egaone. Dat was wat. Ke-a, ke-a! De konegin is ter! Ze hef heel Borklo deur-ewes. Verschillende mensen nog an-esprokken en zo. Dat was toch wel leuk, dat ze nog kwam. En ton gingn dee Woodbrookers uut Barchem dee gongn too rond um geld op te halen. Op zon schaal. Dén was in 'n ogenblik vol. Want der kwamm ontzettend völle leu; veural met den trein en de tram. Dee tram en dén trein hebt ton wint emaat, dat was nog nooit gebeurd! Der waarn gin personenwagens genug en ton hadn ze der goederenwagens achter en door hadn ze de bankn in-ezet en door zatn der ok 'n hoop. 's Nachens kwamp den eersten trein van Reurle. Ton probeerden ze de bane. Ze konn tot Borklo, wieter neet. En a'j dan zaggen

hoekke treinen der dan kwamm. Dat was nog nooit gebeurd hier in Borklo; zukke langen! Geweldeg!

Aover de weg leien ammaol beume. Allene van Lochem uut konn ze komm. Vanuut Lochem waarn ze der ton 's morgens tegen 'n uur of tiene met brood en water. De bakkers hebt daor 's nachens ebakn. Dat brood ko'j ton hier zo haaln. Want ter was niks meer hier. En alle stroom was weg. Ie snapt ok neet dat ter neet meer brand ewes is. Allene Van Dassen zien sigarenfabriek, dén is ton af-ebbrand. Maor door he'j dee dreugkamers inzitn. En ie zatn midn in de zommer, dus gin mense had de kachel an. Ze hebt Borklo ton veranderd, want door hadn ze de kans ton veur. Want Borklo zat raar in mekare: 't was ammaol gruppen en geng-etjes.

Wiele hadn nao de cycloon zeuven kostgangers. En dat was toch ok 'n opgave. Maor ja, ie kreeg der geld veur, dus ie had 't good. 't Hef 1½ tut 2 joor eduurd veurda'w ze weer kwiet waarn. Want ter was wat kapot. Van Arnhem, Enschede, aoveral vandan kwam warkvolk. Der moch hier gin karmse ehohn wodn. Noh; a'j dat spul ton ezeen hadn in Geestern. Zo'n volk; verschrikkelik. Alles wol karmse vieren; ok dee hier warkten, dee gongn der ok ammaol hen.

Bor: Borklo had vrogger de name dat ter völle edronken wodn; der waren nogal wat café's. Nao de cycloon zeien ze dan ok wel in de umliggende plaatsen dat de cycloon 'n straf zol waezen. Nog gin twee joor later --op 1 juni 1927-- was ter weer zon verschrikkeleken cycloon, dén onder anderen in Neede, Beltrum, Groenlo en Lieveide heel völle scha an-erich hef.

Koninklek bezeug: prins Hendrik bie 't febriek van Ter Weeme in Neede in 1927.

WINDSTILLE

As 't windstille is, dan is ter himmaol gin wind.

- 01 WINDSTILLE: Gor, Harf, Zut, Vor, Loch, Lar, Bor, Gees, Gels, Nee, Eib, Rek, Bel, Groen, Lich, Aal, Din, Sin, Wesd, Zel, Hen, Key, Ste, Baa || Emp, Wilp, Bat.
- 02 WINDSTIL: Gen, Sil, Zel, Doet, Does, Ang, Lat, Zev || Ell.
- 03 WIENDSTIL: Pan || Leu, Dnb.
- 04 STILLE VAN WIND: Alm, Eef, Ruu, Bel, Lich, Aal, Bre, Win || Bat.
- 05 STIL VAN WIND: Doet, Vars, Wesv, Did / sHe 1982 [Telge 3, 143] || Ell.
- 06 STILLE WIND: Zed.
- 07 BLADSTILLE: Gor, Zut, War, Wich, Loch, Nee, Aal, Din, Vars, Sin, Wesd, Tol.
- 08 BLADSTIL: Eef, Gen, Voo, Ulf, Sil, Kep, Olb, Does, Sto, Pan, Lob || Dnb, Ell.
- 09 DOOIE WIND: Eef.
|| stil van wiend: Kle.

Zwi: As ter gin wind is, zeg ie: "Der is niks gin wind". [Ok: Vars].

Tol: At 't bladstille is, dan is ter gien spierken wind.

Bor: 't Is stille van wind; ie könt weï veren zaejen.

Acht-Tw 1948: De wind leg zik "de wind gaat tigger". De wind haalt an "de wind wordt sterker" [Wanink 2]. [ZICH LEGGEN, ANHALEN].

Wehl: As ter geen wind is, dan steet 't weer te luusteren.

Acht-Tw 1948: LIEJTE "luwte". In de tiejte "uif de wind" [Wanink 1, 136].

WEERGLAS

De barometer wodt aoveral in den Achterhoek en Liemers weerglas eneumd. In maor zeuven plaatsen hebt de metwar- kers --vake naost 't woord weerglas--

de Hollandse name op-egeven. 't Is heel bezunder dat 't woord wat in de veurege eeuw hier al gebruikt wodn en wat deur 't standaard-Nederlands zo beconcurrereerd wodt, nog zo bekend is.

- 01 WEERGLAS: Acht, Liem / Vars 1985 [Telge 6, 401].
- 02 WAERGLAS: Wesv, Pan.
- 03 BAROMETER: Doet, Tol, Zev, Lob.
- 04 BARREMETER: Did, Sto.
- 05 BERREMETER: Zut.

Tol: Gropmoeder zei: weerglas; later was 't ok: barometer.

Bel: At 't weerglas oplöp, krie'j mooi weer; at 't zakt krie'j raegen. En at e schommelt, he'j gin steureg weer.

Aal: Ne weerglas löp op of 't löp te-rugge. 't Löp dus neet op en af!

Vars 1985: 't Weerglas zakt; 't hölt van raegen [Telge 6, 401].

sHe 1982: De radio huldt van raege "de radio voorspelt regen" [Telge 3, 65]. [HOLDEN VAN].

Wesd 1985: 'n Boer en 'n heer hebt vake verschil aover 't weer [Telge 5, 15].

umg Doet 1816: In de almenak vin ie de waarheid Gartjan! De krante en 't waerglas bedrug alleman [Staring 1, r6].

Eib: 'T WEER IN 'T GAT KIEKEN: kjeken wa'tj nog van 't weer verwachten könt.

THERMOMETER

- 01 THERMOMETER, THERMEMETER: Acht, Liem.
- 02 THARMOMETER: Ste, Tol, Olb.
- 03 KWIKMETER: Gor.

Lich: Den thermometer zat vake bi-j 't weerglas in. Dan heetten e dus ok: weerglas. "Kiek moor effen op 't weer-glas boo kold at 't is", zeien ze dan. [Ok: Eib].

INHOLD

inleiding	x V
namen van metworkers	x XII
foto's	x XV

HOOFDSTUK 1

GROND

kleigrond, klei	x 1
zandgrond, zand	x 1
zandgat	x 1
keurntjen zand	x 2
stoefzand	x 2
kroelzand	x 3
leemgrond, leem	x 4
zavelgrond, zavel	x 4
steenachtege grond	x 4
oergrond, oer	x 5
bouwland	x 6
kamp, enk	x 6
weide	x 9
uterweerd	x 10
laege weide	x 11
goeie grond	x 11
slechte grond	x 12
zwoere grond	x 12
lichte grond	x 12
zwarte grond	x 13
kloeterege grond	x 13
kloete	x 13
deurlaotende grond	x 14
utspulen	x 14
dichte-eslagen grond	x 15
drassege grond	x 15
zoere grond	x 17
brookgrond	x 17
vennegrond, venne	x 18
goor	x 20
veldgrond	x 21
ongrond	x 21
hoge grond	x 24
laege grond	x 25
barg, bulte, heuvel	x 25
bult	x 27
delle	x 28
banke (1)	x 29
herengrond	x 30
kerkegrond	x 30
gasthuusgrond	x 31
gemeentegrond	x 31
provinciegrond	x 31
rijksgrond	x 31
grond van andere in- stellingen	x 32
lappe grond	x 33
stuksken grond	x 34
timp	x 35
dreef	x 36
streppel	x 37
halve maone	x 37
vlogland	x 37

oppervlakte maoten	x 38
bunder	x 38
roe	x 39
scheppel	x 39
spinshook	x 40
margen	x 40
mud	x 40
molderszaod	x 41
dagwark	x 41
hegge	x 42
singel	x 43
inrit	x 44
scheidvore	x 44
scheidsteen	x 45
scheidpaol	x 46
knibbelboom	x 46
scheidgraven	x 47
hekkesgat	x 47
hekke	x 49
boomhekke	x 49
schietrikken	x 50
onderdelen van hekken	x 50
hekkenspos (1)	x 50
scheide	x 51
latte	x 51
boom	x 51
konte	x 51
hekkenspos (2)	x 51
stekrikken	x 52
klaphekke	x 52
haspel	x 52
aoverstepken	x 53
poorte	x 54
iezeren hekke	x 54
schutting	x 55
hof	x 55
prieel	x 57
putte	x 58

HOOFDSTUK 2

WEGEN EN WATER

wegen	x 61
harde weg	x 62
gat in 'n harde weg	x 64
onverharde weg	x 65
hegge	x 67
spikke	x 67
pad (1), pas	x 67
laan	x 69
wagenspoor	x 69
knipgat	x 71
peerdepad	x 71
barm	x 72
rivier, bekke	x 74
graven	x 76
greppel	x 79
grachte	x 79
kolk (1)	x 80
kolk (2)	x 80
viever	x 82
welle	x 82

brugge	x 82	koldegheid	x123
vonder	x 83	waterkold	x124
vlonder	x 84	fris weer	x124
duker	x 85	warm, heit weer	x124
diek	x 85	hette	x125
klef	x 86	zacht weer	x125
afrit	x 86	vast weer	x125
pol	x 86	kwaggeleg weer	x125
slib	x 88	kwakkele	x126
rotzooi	x 88	griendereg weer	x126
hoog water	x 88	slok weer	x126
		slof weer	x126
		mottereg weer	x126
		miezereg weer	x127
		sloom weer	x127
		drukkend weer	x127
		kladdereg weer	x128
		windereg weer	x129
		schrandere weer	x131
		gelp weer	x131
		kieken	x131
		raegenen	x132
		gieten	x136
		miezelen	x137
		raegen	x137
		buje	x138
		plensbuje	x139
		schoer	x140
		raegenbaoge	x140
		fitsken raegen	x140
		noorderstof	x141
		motraegenen	x141
		motraegen	x142
		motten	x142
		mot	x142
		neveleg	x143
		dauwen	x144
		dauw	x144
		iezelen	x144
		iezel	x145
		giezel	x146
		vriezen	x146
		vorst	x148
		gladdegheid	x148
		ies	x149
		gat in 't ies	x150
		barste in 't ies	x151
		iespegel	x151
		schampereg	x151
		wind-ies	x152
		deuj-ies	x153
		deujen	x153
		holden	x155
		slieren	x156
		slierbane	x157
		sni-jen	x157
		snee	x159
		sneebuje	x160
		sneevlokke	x160
		sneeloge	x161
		kolzen	x161

HOOFDSTUK 3

HEMELLICHAMEN, WOLKEN EN LOCHTEN

weerd	x 95		
eerde	x 95		
horizon	x 96		
hemel	x 96		
loch	x 97		
klöre loch	x 98		
opkloren	x 97		
zwemmereg	x 98		
dikke loch	x 99		
betrekken	x100		
wolk	x100		
hamerslag	x100		
stapelwolk	x101		
donderköppe	x101		
windstrepen	x102		
banke (2)	x103		
zonne	x103		
maone	x105		
maonsikkel	x105		
nieje maone	x106		
opkommende maone	x106		
volle maone	x106		
afnemende maone	x107		
sterre	x107		
steerneklor	x109		
aovendster	x109		
grote beer	x109		
kleine beer	x109		
poolsterre	x109		
zeuven gesteerte	x110		
statsteerne	x110		
licht	x110		
lech worden	x110		
oelenvloch	x110		
schemmeren	x112		
duuster	x112		
potduuster	x113		

HOOFDSTUK 4

't WEER

weer	x115		
prachteg weer	x117		
slecht weer	x119		
dreug weer	x121		
raegenachteg weer	x122		
kold weer	x122		

'n pad maken	x161	hulen	x175
pad	x162	gaon liggen	x176
hagelen	x162	schallen	x176
hagel	x163	haoldage	x177
hagelbuje	x163	hen en weer gaon	x177
hagelsteen	x163	wind	x177
onweren	x164	hoge wind	x179
onweer	x167	boezewind	x179
löchten	x169	storm	x179
löchte	x170	windstoot	x179
bolbliksem	x171	rukwind	x180
weerlichten	x171	draejwind	x180
donderen, rommelen	x172	cycloon	x181
donderslag	x173	windstille	x184
windschoer	x174	weerglas	x184
waejen	x174	thermometer	x184

Antekeningen

Antekeningen

Antekeningen
